הלכה · מפרשים · באר מים חיים

באר מים חיים על חפץ חיים

רבי ישראל מאיר הכהן מראדין

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

באר מים חיים על חפץ חיים

רבי ישראל מאיר הכהן מראדין

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/באר-מים-חיים-על-חפץ-חיים/
הקובץ נוצר ב־17 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

פתיחה להלכות לשון הרע ורכילות 5
לאוין 5
עשיין 18
ארורין 26
חלק ראשון: הלכות איסורי לשון הרע 27
כלל א 27
כלל ב 33
כלל ג 57
כלל ד 67
כלל ה 84
כלל ו 86
כלל ז 105
כלל ח 124
כלל ט 129
כלל י 133
חלק שני: הלכות איסורי רכילות 154
כלל א 154
כלל ב 159
כלל ג 161
כלל ד 165
כלל ה 167
כלל ו 170
כלל ז 175
כלל ח 176
כלל ט 177
ציורים 193
ציור א 193
ציור ב 194
ציור ה 195
ציור ו 195
ציור ח 196

ציור ט 196
ציור י 197
ציור יא 197

פתיחה להלכות לשון הרע ורכילות

לאוין

פסקה א

המרגל. כל זה שכתבנו מבואר ברמב"ם פ"ז מהלכות דיעות ובסמ"ג לאוין ל"ת ט' עיי"ש. והנך רואה מדבריהם שלאו זה כולל לשה"ר ג"כ, וכן איתא בהדיא בירושלמי פ"א דפיאה הלכה א' דלאו זה כולל שניהם. ועיין בחלק שני בתחלת הלכות רכילות מה שנכתוב בענין איסור רכילות במקוה"ח ובבאר מים חיים שם.

ומ"ש דעובר היינו בין בפניו בין שלא בפניו כמו שכתב הרמב"ם בעצמו באותו הפרק בהלכה ה' וכמו שנברר אם ירצה השם לקמן בכלל ג' בשם כל הראשונים, ורק המספר לבד עובר על לאו זה ולא המקבל.

פסקה ב

ועובר נמי וכו'. כן איתא להדיא בפסחים (קי"ח ע"א) עיי"ש, וכן כתב הרמב"ם להדיא בפ' כ"א מהלכות סנהדרין הלכה ז' וז"ל אסור לדיין שישמע דברי בעל דין קודם שיבוא בעל דין חבירו וכו' שנאמר לא תשא שמע שוא ובכלל לאו זה אזהרה למקבל לשה"ר ומספר לשה"ר וכו'. וכן כתב ג"כ כלשון הזה בסה"מ שלו מצוה רפ"א, (ובסמ"ג לאוין י' משמע דעיקרו דהאי לאו קאי לענין לשה"ר עיי"ש וכן משמע במכילתא כהסמ"ג שזה לשון המכילתא לא תשא שמע שוא הרי זה אזהרה למקבל לשה"ר, דבר אחר הרי זה אזהרה לדיין שלא ישמע מבעל דין קודם שיבוא בעל דין חבירו משמע דעיקר קרא אתי אזהרה לקבלת לשה"ר. ועי' בספר דינא דחיי לבעל כנה"ג שהאריך בזה), ופשוט הוא דלאו זה כולל אפילו לשה"ר על דבר אמת כיון דלאו זה כולל נמי שלא ישמיע דבריו לדיין קודם שיבוא בעל דין חבירו כדאיתא בשבועות (ל"א ע"א) ובסנהדרין (ז':) ושם בוודאי אפילו על אמת אסרה התורה ואעפ"כ קראתו התורה שמע שוא או משום השומע שלא ידע את הדבר הזה שהוא אמת ואתה משיאו להאמין דבר שהוא אסור להאמין או משום שהתורה ירדה לסוף דעת המספר שכיון שהוא מספר טענותיו שלא בפני בעל דינו אי אפשר שלא יערב בתוך הטעמת דבריו דבר שאיננו אמת כ"כ ועיין בשבועות (ל"א ע"א) ברש"י ד"ה שמע שוא וא"כ פשוט הוא דה"ה לענין לשה"ר וק"ו בזה שבזה בוודאי לא יבוא בעל דין שכנגדו להכחישו ולהראותו שמה שסיפר עליו איננו אמת כ"כ ע"כ בודאי לא יבוש לערב בתוך הסיפור דבר שאיננו אמת כדי להטעים את הדבר לפני השומע וכן כתב בספר יד הקטנה בפרק ט' מהלכות דיעות שלו דלאו זה כולל בכל גווני עי"ש. ולאו זה כולל נמי להמקבל ג"כ כנ"ל ובין על לשה"ר ובין על רכילות כמו שמבואר בהדיא

בשערי תשובה לרבינו יונה במאמר רי"ג ובמאמר רכ"ה ע"ש וידוע דאיסור לשה"ר הוא בפניו ושלא בפניו כדלקמן הרי דלאו זה כולל בכל השמונה אופנים.

פסקה ג

ועובר נמי וכו'. מקור הדברים הוא בספרא [ריש פ' בחוקותי] הביאו הרמב"ן בפ' תצא וז"ל זכור את אשר עשה ה' אלהיך למרים וגו', יכול בלבבך כשהוא אומר השמר בנגע הצרעת לשמור מאוד ולעשות הרי שמירת הלב אמור הא מה אני מקיים זכור שתהא שונה בפיך.

וכתב הרמב"ן על זה וזה לשונו: ופירושה, כי אצלם "השמר בנגע הצרעת" מנגע הצרעת, לשמור מאוד שלא תבואך, ולעשות בה ככל אשר יורו אתכם הכהנים, וזכור את אשר עשה ה' אלהיך למרים שתהא מזכיר זאת בפיך עכ"ל. ואף שאפשר לומר דאף לדברי רמב"ן איננו לאו גמור רק מריבויא בעלמא דלשמור מאוד דריש הספרא ועיקר הלאו דהשמר וכל שמירה הוא ל"ת אתי לקציצת בהרת שהוא לאו גמור לכל מוני המצות, עכ"פ דינא דאורייתא הוא מריבויא דקרא שציונו הש"י לשמור מאוד שלא להסיח מלבנו מלהזהר מלשה"ר כדי שלא יביא אותנו האיסור לצרעת. ומה שמנינו אותו בגרא דלאוין אף דקי"ל השמר דכתיב אצל עשה עשה, והכא כתיב אצל זכור שהוא עשה כדלקמן בעשין אות א' וכן משמע בספר חרדים, משום דלענ"ד נראה דהכא שאני כיון דעיקר קרא זה אתי ללאו גמור והוא לאו דקציצת בהרת אפשר דגם זה נכנס בכלל לאו, ובפרט לפי מה שכתב המהרש"א בשבועות (דף כ') בחידושי אגדות דכל היכי דיש בענין הזה לאו ג"כ אז חוזר הענין לכללו דכל היכי דכתיב שמירה הוא ל"ת, א"כ בענין לשה"ר דיש ג"כ לאו דלא תלך רכיל כמו שכתב הרמב"ם אתי ג"כ האי שמירה ללאו. ומה שסתמנו הדברים וכללנו לאו זה אף ברכילות, משום דבאמת רכילות מביא ג"כ לידי צרעת כדמוכח בערכין (ט"ז ע"א) בגמרא דמשני הא דאהנו מעשיו נגעים באים עליו פירש"י שנתקוטטו על ידו, ועוד ראיה מדואג שנענש בצרעת כדאיתא בסנהדרין (ק"ו ע"ב) ודואג רוכל היה כדאיתא בכמה מקומות. וכללנו נמי אף שלא בפניו ממעשה דמרים דהיתה ג"כ שלא בפני משה כדאיתא בספרי פ' תצא ואעפ"כ נענשה בצרעת ובוודאי על אמת ג"כ העונש הזה כדאיתא ברז"ל ג' אמרו אמת דואג ובני רמון הבארותי וכו' ואעפ"כ נענש דואג וכנ"ל ואין חילוק בין איסור רכילות ללשה"ר וכנ"ל. אך על המקבל צ"ע אם הוא שותק ואינו מסייע לו בשום דיבור רק שהוא מאמין לו בלבו אם גם הוא נלקה בצרעת עבור זה וצ"ע.

פסקה ד

ועובר נמי כו' בלאו דלפני עור. שהוא ל"ת גמורה ונמנית בסה"מ להרמב"ם מצוה רצ"ט ובסמ"ג לאוין סימן קס"ח. ומה שכתבתי דשייך בזה לפני עור הוא פשוט ממה דאמרינן בבבא מציעא (דף ע"ה:) דהלוה ברבית ג"כ עובר על לאו דלפני עור משום דאי לא היה לוה ממנו לא היה מלוהו ולא היה בא לידי עבירה וה"נ כן הוא אילו לא היו שומעים ממנו לא היה מדבר אל הקיר, והמספר בוודאי ג"כ עובר על לאו דלפני עור כי הוא נותן מכשול לפני המקבל וגדולה מזו אמרו בב"מ (דף ע"ה:) דהמלוה לחברו שלא בעדים עובר על לפני עור ונפסק בפוסקים ופרש"י כי עולה על רוחו לכפור עכ"ל. וא"כ ק"ו בנידון דידן דמה התם בוודאי אין רצונו של מלוה שיכפור לו הלוה הלואתו ואעפ"כ אמרינן דעובר משום דמכין לו סיבת העבירה וכן בהמכה לבנו גדול אמרינן במועד קטן דעובר משום לפני עור והטעם משום דגורם לו לחטוא נגדו אף דבודאי אין רצונו של אביו שיתריס הבן נגדו וק"ו בנידון דידן שהוא מטעים את הדברים באזניו ומפתהו עד שמקבל את הדבר דעובר. וכן משמע מלשון הרמב"ם בסה"מ מצוה רצ"ט וז"ל הזהיר מהכשיל קצתינו וכו' או יסבב אותה כי הוא יביא האיש ההוא לעון ובעזרתו הכשילו ויפתהו ויעזרהו להשלים העבירה או יכין לו סיבת העבירה ומאלו הפנים אמרו במלוה ולוה בריבית דשניהם עוברים בלאו דלפני עור כי כל אחד משניהם עזר את חברו והכין לו להשלים את העבירה עכ"ל הטהור. וה"נ דכוותיה בלשה"ר. לענין המספר והמקבל. ומ"ש בפנים חילוק לענין מקבל הוא מעבודה זרה (דף ו') דאמרינן שם דלפני עור מן התורה אין עובר רק בדקאי בתרי עברי דנהרא וע"ש בר"ן לענין דרבנן. ומה שלא החלטתי דבר זה וכתבתי בלשון אפשר משום דיש לי צ"ע אולי גם בזה עובר על לפני עור כיון דחזינן דהקפידה התורה על המספר על שהוא משיא שמע שוא כדאיתא בפסחים (קי"ח.) קרי ביה נמי לא תשיא אפשר דעובר על כל אחד מהשומעים בלאו זה דומיא דמאכיל איסור לכמה אנשים דכל שיתרבו האוכלים יתרבה האיסור על המאכיל וא"כ ממילא עבר כל אחד מהשומעים על לאו דלפני עור על שהוא מכשיל את המספר בלאו דלא תשיא וצ"ע.
ודע דלאו זה דלפני עור שייך בכל השמונה אופנים בפשיטות כיון דעצם האיסור של לשון הרע שייך בכל האופנים וכנ"ל, א"כ ממילא שייך לפני עור ג"כ בכל האופנים.

פסקה ה

ועובר נמי המספר וכו' שהוא אזהרה לגסי הרוח. כן איתא בסוטה (דף ה') ואיתא בסמ"ג בהקדמה שרמזו לו על לאו זה מן השמים שלא ישכח מלמנותו ומנאהו בל"ת ס"ד ע"ש. ומש"כ מסתמא הוא מחשיב את עצמו וכו' כן כתב ר"י בש"ת במאמר קע"ד עי"ש. ודע, דלאו זה אין שיך בענייננו, כי אם בלשה"ר ולא ברכילות, ורק להמספר בלבד, אמנם

אפילו על אמת ואפילו שלא בפניו. ולענין המתכבד בקלון חברו עיין בשה"ק שכתב דזה דווקא בפניו וכוונתו דשלא בפניו אין חמור כ"כ לענין עוה"ב אבל איסור גאוה ושארי איסורים יש גם שלא בפניו כמו שכתבנו ופשוט.

פסקה 1

ועובר נמי המספר וכו' שם קדשי וכו'. הוא ממה שכתב הרמב"ם בספר המצות ל"ת ס"ג וז"ל שהזהירנו מחילול השם וכו' והעון הזה יחלק לשלשה חלקים וכו' והחלק הב' כשיעשה אדם עבירה אין תאוה בה ולא הנאה וכו' הנה זה מחלל השם גם כן ולוקה ולפיכך אמר ולא תשבעו בשמי לשקר וחללת את השם אלהיך אני ה', כי זה מכוין להכעיס בזה הענין ואין הנאה גשמית בזה, ופירושו הרי הוא כמכוין להכעיס בזה הענין שאין לו הנאה גשמית בה. וכן מוכח להדיא בספר החינוך בהעתיקו את דברי הרמב"ם ובמצוה רצ"ה עי"ש, שכתב שזה יראה הכעסה בזה הדבר וכו' ומשמע מדבריהם שאפילו אם הוא מרויח ממון על ידי העון אף על פי כן נקרא מחלל שם שמים אחרי שאין לו מזה הנאה גשמית, וכן מוכח מדהביא הרמב"ם ראיה מכתוב ולא תשבעו וזה הכתוב מיירי בכפירת ממון כמ"ש בסה"מ ל"ת רמ"ט, וק"ו בענייננו שאין לו שום הנאה כמ"ש בתענית (דף ח') לעתיד לבוא מתקבצות וכו' אצל הנחש ואומרים לו: ארי דורס ואוכל וכו' אתה מה הנאה יש לך? והוא משיב להם: ומה יתרון לבעל הלשון? ועי"ש ברש"י שפרש שמספרין לשה"ר אף על פי שאין לו הנאה, א"כ בוודאי נקרא מחלל השם עי"ז, וכן משמע בספר יראים לרבנו אליעזר ממיץ שעבירה זו יכנס על פי התורה בכלל חילול השם שז"ל במצוה ו' את ה' אלהיך תירא ותן כבוד לשמו ושמור מחללו דכתיב בפרשת אמור ולא תחללו את שם קדשי, ומקרא זה נוקב ויורד עד תהום, ועל לאו זה ידוו כל הדווים כי חילול השם ישנו בכמה דברים ואין להם שיעור שכל המבזה אפילו מצוה אחת ומיקל כלל בכבוד שמים נקרא מחלל השם עכ"ל. ובפרט בל"ת זו של לשה"ר ורכילות אנו רואין בעוה"ה שכל הרגיל בה הרי היא כהפקר בעיניו ואינה נחשבת ברעיוניו לל"ת כלל שאפילו אם ידבר רע על חברו ויגנהו בתכלית הגנות אם תשאלהו למה דברת לשה"ר או רכילות יאמר לך על זה אלף היתרים שדבר זה איננו בכלל לשה"ר, ואם תברר לו בראיות שדבר זה הוא בכלל לשה"ר גמורה יחזור מדיבורו ויאמר אף אם דבר זה הוא בכלל לשה"ר אבל על איש כזה בוודאי לא כוונה התורה מפני שהוא איש צבוע או חנף ומצוה לפרסמו ועוד שראיתי עליו עולה פלונית ופלונית. הקיצור כל מה שתרצה להראותו את גודל עונו שעבר ע"י דיבורו שדיבר עד עתה יוסיף לדבר עליו עוד יותר לשה"ר ויותר רכילות ויוציאנו ג"כ מעמיתך שהוא אינו בכלל ישראל לפי שיטת יצה"ר

שלו. הנמצא כזה בכל עונות שבעולם, למשל אם נראה שאחד נכשל באכילת חזיר בשוגג ונוכיח אותו על מה שעבר על תורת ה' ולא השגיח על עצמו שלא לבוא לזה היתכן שיקח עוד חתיכת חזיר בפני המוכיח אותו ויאכל בפניו (אם לא במי שהמיר את דתו ח"ו ויצא מכלל ישראל לגמרי ובאיש כזה אין אנו מדברים), ובעון המר הזה שעליו יש ג"כ לאו מפורש בתורה ועגשו חמור עד מאוד כאשר ביארנו כמה פעמים מן הש"ס והפוסקים אנו רואים בעו"ה שכל מה שנוכיח לאיש על מה שדיבר לשה"ר או רכילות על פלוני יחזור ויגנהו עוד יותר ויותר עד שכמעט עפ"י הדין ננעלה מצות הוכחה על זה (ואי"ה לקמן בהלכות לשה"ר כלל ו' יבואר זה), אין זה כי אם מפני רוב ההרגל נעשה הדבר הזה בעוה"ר כהפקר א"כ בוודאי נכנס דבר זה בכלל מיקל בכבוד שמים ומחלל השם עי"ז. ומ"ש ובפרט אם הוא איש חשוב וכו'. שזה לשון הרמב"ם בסה"מ שם והחלק המיוחד הוא שיעשה אדם ידוע במעלה ובטוב פעולה אשר נראה בעיני ההמון שהיא עבירה ואין ראוי לנכבד לעשות דמיון הפועל ההוא אף על פי שהפועל מותר הנה הוא חלל השם ומייתי ע"ז גמרא דיומא בפ' יוה"כ בסופו היכי דמי חילול השם כגון דשקיל בשרא מבי טבחא ולא יהיב דמי לאלתר וכן כתבו כולם הסמ"ג והחינוך והספר יראים להרא"מ שאפילו דבר שהוא מותר מן הדין אך לעיני ההמון נראה דבר זה לאיסור עובר בזה על ל"ת דאוריתא של ולא תחללו את שם קדשי, שאין כח לא בתשובה לכפר ולא ביסורין למרק ולא ביוה"כ אלא כולן תולין ומיתה ממרקת שנאמר ונגלה וכו' עד תמותון כי ע"י שאדם חשוב עובר על התורה נעשה שם קדשו יתברך ותורתו חולין אצל ההמון. וכיוצא בזה כתב הרמב"ם בפ"ה מהלכות יסודי התורה הלכה י"א ע"ש שכתב או שדיבורו אינו בנחת עם הבריות ואינו מקבלן בסבר פנים יפות, אלא בעל קטטה וכעס וכיוצא בדברים אלו עי"ש. ובפרט בעון זה שבאמת הוא עון גדול בלא"ה כמה צריך הבן תורה להתחזק בזה תמיד שלא ישמע מפיו שום גנאי כדי שלא יהיה מצות ה' כהפקר ח"ו.

ומש"כ ואם היה העבירה הזאת ברבים וכדומה הוא ממה שכתב ברמב"ם ובספר המצות הנ"ל עי"ש. ודע דעון חילול השם אין שיעור לענשו כמפורש בקידושין סוף פרק קמא שאם היו עונותיו וזכיותיו מחצה על מחצה וחילול השם בכלל מכרעת לכף חוב ובאבות תנן דאפילו חילל שם שמים בסתר נפרעין ממנו בגלוי, אחד שוגג ואחד מזיד בחילול השם.

ודע דלאו דלא תחללו שכתבנו הוא בכל השמונה אופנים כיון דאיסורו הוא בכל הח' האופנים וכנ"ל.

פסקה ז

ולפעמים עובר המספר וכו'. ואף שאמרו בגמרא דערכין (ט"ז:) דבשנאה שבלב הכתוב מדבר והובא דבר זה ברמב"ם במדע פ"ו הלכה ה' וז"ל והמכה חבירו והמחרפו אע"פ שאינו רשאי אינו עובר בלא תשנא. כוונתו דוקא מחרפו, אף שגברה שנאתו עד שפלטה לחוץ עכ"פ ידע חבריו איך להשמר ממנו, אבל בשנאה שבלב אף דלא ידע איך להשמר ממנו, ולכן אסרה התורה את זה בפרטיות וא"כ בעניננו הנ"ל הוא תרתי לגריעותא. א. שגברה שנאתו כ"כ עד שפלטה לחוץ. ב. שלא ידע חבירו איך להשמר ממנו כיון שבפניו הוא מדבר עמו בדרך שלום ואהבה ואך שלא בפניו הוא מכהו בלשון פיו. וב"ה שמצאתי כן בסה"מ להרמב"ם מצוה ש"ב וז"ל הזהיר אותנו משנוא קצתנו את קצתנו וכו'. ולשון ספרא לא אמרתי אלא בשנאה שבלב. אמנם כשהראה לו השנאה והודיעו שהוא שונא אותו אינו עובר על לאו זה ועובר על לא תקום ולא תטור ואהבת עכ"ל. הרי שביאר הרמב"ם בפרוש והראה לו וכו' והודיעו וכו' וכן החינוך כתב ג"כ כלשון הזה של הרמב"ם.

ולאו דלא תשנא שייך בד' אופנים הראשונים ורק במספר ושלא בפניו.

פסקה ח

(ח-ט) **ולפעמים וכו' בלאו דלא תקום וכו'**. והוא נמנה לכל מוני המצות. ומה שכתבתי בפנים בדבר שאילת ממון שז"ל הגמרא (יומא כ"ג.) איזו היא נקימה, אמר לו השאילני מגלך א"ל לאו, למחר א"ל השאילני קרדומך א"ל איני משאילך כדרך שלא השאלתני, זו היא נקימה. ואיזו היא נטירה, אמר ליה השאילני מגלך א"ל לאו, למחר א"ל השאילני קרדומך א"ל הילך איני כמותך שלא השאלתני זו היא נטירה ומה שכתבתי בפנים והיוצא בזה הוא משום דבאמת הא דנקט הגמרא השאילני מגלך או קרדומך לאו דוקא דה"ה לכל הטובות אשר בין אדם לחבירו אסור לנקום או אפילו לנטור בלבו בלבד דכן כתב הר"א ממיץ בהספר יראים שלו וז"ל במצוה קצ"ז (בס"י השלם מ') מנלן דבממון משתעי קרא ולא בדברים צא ולמד מי"ג מדות שהתורה נדרשת בהן במה הכתוב מדבר בממון פעולת שכיר עשק וגזל פרט גניבה כחש ממון ושקר. ולאו דוקא שאילת כלים, דהא לאו כלים כתיב בקרא, אלא אפילו שאר ממון דלאו כלים נינהו למדנו שמוזהרין ישראל שלא למנוע לעשות צדקה וגמ"ח בממון בשביל שלא עשה הוא עמו כהוייתו שזו היא נקימה וגם מוזהרין וכו' שזו היא נטירה עכ"ל. ומה שכתבתי בפנים על הנטירה שבלב על הלאו דלא תטור כן כתב ר"י בש"ת במאמר ל"ח דאין העונש בזה על הדיבור אלא על נטירת הלב, וכן כתב בספר החינוך במצוה רמ"ב וז"ל שם אפילו בזכירת חטאו בלב לבד נמנענו עכ"ל. וכן מוכח מהרמב"ם בסוף הלכות דיעות שכתב דצריך שימחה הדבר מלבו. ומה

שכתבתי בפנים לענין לא תקום ולא תטור הוא שייך בכל האופנים ורק להמספר, ואולם אם המקבל סייע בהסיפור ונהנה ממנו עבור שלא הטיב עמו ג"כ גם הוא עובר בלא תקום ולא תטור.

ומה שציירתי בדבר שאילת ממון ולא ציירתי בפשיטות כגון ששפך עליו דברי בוז משום דהרבה פוסקים סוברים דמן הדין אין עובר על זה בלאו דלא תקום ולא תטור כיון שציערו צער הגוף וראיתם הוא מיומא (דף כ"ג.) דקמשני הגמרא ההוא בממון הוא דכתיב וכו' עי"ש.

מזה מוכח דאם ציער צער הגוף מותר לשום הדברים על לבו ולזכרו (אך לענין לנקום ממנו במה שכתבנו בפנים דהיינו לילך ולגלות גנותו בפני בני אדם משום זה צריך עיון גדול, ונראה דאסור, כי לו יהי דאיננו עובר על הלאו דסיפור לשה"ר עכ"פ עובר על הלאו דלא תשיא משום השומע ועוד איזה איסורים הנזכרים בפתיחה הזו ששיך גם בזה ולקמן בכלל ט' בהלכות רכילות נאריך בזה איה"ש). ורק אם ביקש ממנו מחילה מצוה להעביר על מידותיו, א"כ ליכא בזה הלאו דלא תטור, וכן כתב הסמ"ג בל"ת י"ב ובש"ת במאמר ל"ח ע"ש.

אבל מדברי ספר החינוך במצוה רמ"א משמע דמה"ת נאמרו הלאוין דלא תקום ולא תטור אפילו אם ציערו צער הגוף דז"ל במצוה הנ"ל שלא לנקום כלומר שנמנענו לקחת נקמה מישראל הענין הוא כגון ישראל שהרע או ציער לחבירו בא' מכל הדברים ונוהג רוב בני העולם הוא שלא יסורו מלחפש אחר מי שהרע להם עד שיגמלוהו כמעשהו הרע או יכאיבוהו כמו שהכאיבם ומזה הענין ימנענו הש"י באומרו לא תקום, ולשון ספרא עד היכן כוחה של נקימה. א"ל השאילני מגלך וכו'. משרשי המצוה שידע האדם ויתן אל לבו כי כל אשר יקרהו מטוב ועד רע הוא סיבה שתבוא אליו מאת הש"י, ומיד האדם מיד איש אחיו לא יהיה דבר בלתי רצונו ב"ה, על כן כשיצערהו או יכאיבהו אדם ידע בנפשו כי עונותיו גרמו לו והש"י גזר עליו בכך ולא ישית מחשבותיו לנקום ממנו כי הוא אינו סיבת רעתו כי העון הוא המסבב וכמו שאמר דוד ע"ה הניחו לו ויקלל כי אמר לו ה', תלה הענין בחטאו ולא בשמעי בן גרא וכו' עכ"ל. וז"ל ג"כ שם במצוה רמ"ב שלא לנטור כלומר שנמנענו מלנטור בלבבנו מה שהרע לנו אחד מישראל ואע"פ שנסכים בנפשותינו שלא לשלם לו גמול כמעשיו אפילו בזכירת חטאו בלב לבד נמנענו ועל זה נאמר לא תטור, ולשון ספרא עד היכן כוחה של נטירה א"ל השאילני מגלך ולא השאילו וכו' ומדכתב שהרע או ציער וכו' או יכאיבוהו לאדם וכו' וגם ממה שהביא מהמעשה דשמעי בן גרא והתם הלא חירף לדוד המלך ע"ה, וכן ממש"כ בהלאו דלא

תטור שהרע לנו אחד מישראל מכל אלו מוכח דעת החינוך דמה"ת אסור לנקום ולנטור בכל גווני אח"כ, רק בשעת מעשה מותר להשיב על חירופין מן הדין, רק משום מצוה ומדה טובה בעלמא אמרו הנעלבים ואינם וכו' שומעין חרפתם ואינם משיבין וכו' וכל המעביר על מידותיו מעבירין לו על כל פשעיו כמ"ש החינוך במצוה של"ח עי"ש. וסברא נכונה היא דבעת מעשה החירוף א"א בטבע האדם להיות כאבן שאין לה הופכין אם לא מי שברכו ה' במידות קדושות וכמ"ש החינוך במצוה של"ח עי"ש, אבל אח"כ שכבר נח רוגזו אסרה התורה להעיר רוחו ולנקום ממנו ואפילו רק לנטור השנאה בלב אסור אלא בהרחב זמן מעט אח"כ צריך לשכוח הדבר מלבו וכהאי גוונא איתא בח"מ בסימן תכ"א סי"ג בהגה"ה במ"ש וכן הוא לענין גידופים וביושים המתחיל פורע הקנס שמדמה דין זה לדין הנזכר שם במחבר ועי"ש בסמ"ע שהוא ממש כסברתנו הנ"ל. אבל צ"ע מה יעשה בגמרא יומא הנ"ל שמחלק בין צער הגוף לדבר שבממון וגם על הרמב"ם יש תימה שלא העתיק דבר זה להלכה משמע שגם הוא ס"ל כהחינוך דאסור בכל גוונא מה יעשה בגמרא הנ"ל ואולי דסברת הרמב"ם והחינוך דהא דמתיר הגמרא בצערא דגופא נדחה בקושית והא תניא הנעלבין וכו' והא דקמשני במסקנא דנקט ליה בליביה לא קאי רק על ת"ח משום דחרפו בפרהסיא ואיכא בזיון התורה וכמ"ש בסוף הלכות ת"ת ועיין בלח"מ שם ובסמ"ג במצוה זו.

היוצא מדברינו אם ציערו צערא דגופא מחלוקת בין הראשונים אם מותר מן התורה לנקום ממנו וספיקא דאוריתא לחומרא. אבל אם העולה שיש לו עליו הוא עבור עניני ממון לכולי עלמא אסור לנקום ממנו בכל גוונא כמ"ש בפנים.

ואל תקשה על דברינו מדברי הספר יראים שהעתקנו דבריו למעלה דמשמע מיניה לכאורה דדוקא מממון לממון אבל אם דיבר עליו לשה"ר או רכילות זה לא הוי ממון דזה אינו דכוונת היראים רק להסביר מנא ידע הגמרא דאם ציערו צער הגוף מותר לנקום ולנטור ממנו דילמא אסרה התורה בכל גווני ולזה הסביר היראים באחת מי"ג מידות דמה שהוא ציערו מתחילה היה בעניני ממון אבל הנקימה והנטירה גופא שאסרה התורה ודאי דאסרה בכל גווני וראיה ע"ז דהרי משמע מגמרא דיומא הנ"ל דצערא דגופא חמור מממון וכיון דאסרה התורה לנקום ולנטור בממון עאכ"ו היכי דהנקימה יהיה בצער הגוף דאסור הרי דהלימוד של י"ג מדות לא קאי רק במה שהוא ציערו מתחילה. ועוד דכיון שאסרה התורה אפילו בלב לבד לנטור כמו שהוכחנו לעיל מהרמב"ם ושאר פוסקים ממילא אסור בכל גווני הנקימה והנטירה, דאי לא תימא הכי רק דגזרת הכתוב דוקא מממון לממון אסור אבל מותר לצערו בצער הגוף א"כ עכ"פ הוא נוטר בלב אלא ודאי

כמו שכתבנו ונקימה דומיא דנטירה דמיירי בכל גווני ואע"פ שבאופן זה הוא דבר פשוט מ"מ אם הענין היה להיפך הוא צע"ג לפי דברי היראים כגון אם חרפו אם מותר לנקום ממנו בענין ממון ואין כונתי לענין גזל ח"ו רק לענין שאילת כלים וצדקה וגמ"ח וכיוצא בזה, מי נימא כיון דצערי צערא דגופא מותר לנקום ממנו בכל גווני מן התורה רק משום מצוה בעלמא דכל המעביר על מידותיו דכיון דמותר מן התורה לנקום ולצערו צער הגוף כמו שעשה לו עאכ"ו למנוע ממנו טובת ממון דקל הוא מצער הגוף כמו שמוכח מגמרא דיומא הנ"ל או דאפשר דמה שכתב היראים הנ"ל באחד מי"ג מידות דבממון אסור לנקום הכונה אפילו אם ציערו צער הגוף אסור לנקום ממנו בענין ממון דאפשר דכללה התורה בזה הבנין אב ב' פנים א' להתירא ואחד לאיסורא, ההתירא דהיינו אם הראשון ציערו בגוף מותר לנקום ממנו בגוף, והאיסור, אם הראשון שעשה לו היה בעניני ממון או שהנקימה יהיה בעניני ממון גזרת הכתוב הוא דאסור וצ"ע. וכל זה לשיטת היראים והסמ"ג והר"י הנ"ל אבל לפי מ"ש לעיל בשם הרמב"ם והחינוך דאסור מן התורה בכל גווני אם כן אין נפקא מיניה כלל בזה.

פסקה י

ואם קם והעיד עליו ביחידי וכו'. הוא ממ"ש בפסחים (דף קי"ג) דטוביה חטא ואתא זיגוד לחודיה ואסהיד ביה קמיה דרב פפא נגדיה לזיגוד א"ל טוביה חטא וזיגוד מינגד אמר ליה אין דכתיב לא יקום עד אחד באיש לכל עון ולכל חטאת את לחודיה אסהדת ביה שם רע בעלמא הוא דקא מפקת ביה ואף שבפירוש רשב"ם שם בדיבור המתחיל שם רע וכו' הרי אתה עובר על לאו דלא תלך רכיל בעמיך ובד"ה דכתיב לא יקום וכו' משמע דעיקר הלאו דלא יקום נאמר רק להורות שאין נאמן בעדותו ביחידי ולא יקבלו בית דין את דבריו וכן משמע מספר המצות להרמב"ם במצוה רפ"ח שעיקר לאו זה נאמר רק על ב"ד מ"מ העתקתי לאו זה מפני שיטת הסמ"ג בסימן רי"ג והיראים בסימן רמ"ד שזה לשונם לא יקום עד אחד באיש תניא בספרי אין לי אלא בדיני ממונות דיני נפשות מנין ת"ל לכל עון קרבנות מנין ת"ל ולכל חטאת וכו' וכי מאחר שסופנו לרבות הכל מה ת"ל וכו' ר' יוסי אומר לעון אינו קם אבל קם הוא לשבועה ע"כ לשון הספרי. ולמדנו מכאן שעד אחד שיודע בחבירו עון דבר שאינו ראוי להשביעו שלא יקום להעיד עליו ואם קם והעיד עליו היה לוקה דשם ביש בעלמא קמפיק עליה כדאמרינן בפסחים במעשה הנ"ל דנגדיה רב פפא לזיגוד ופי' משום לאו דלא יקום, אמנם אותו מלקות מדרבנן היה, שהרי במסכת סנהדרין (דף י') למדין מכות מדיני נפשות בגזירה שוה דרשע רשע ודיני נפשות אין דנין אלא בזמן שסנהדרין נוהגת עכ"ל הסמ"ג והיראים הנ"ל. משמע בהדיא

מדבריהם דבזמן הבית היה זיגוד חייב מלקות מן התורה משום לאו הנ"ל. והנפקא מיניה בין הדיעות האלו הוא רק לענין מלקות דאוריתא אבל מכות מרדות מדרבנן לכולי עלמא היה חייב כמו שהעתקתי בפנים וראיה ממעשה דזיגוד הנ"ל.

ודע דלאו זה שייך אפילו ברכילות כגון אם הוא קם והעיד עליו לפני ב"ד מה שהוא עשה לפלוני או שדיבר על פלוני רעה והעד יודע שעדותו לא יתקבל בבית דין כדי לחייב עי"ז להשכנגדו אפילו שבועה או מטעם שאין שייך בדבר זה שבועה או מטעם שהוא גרמא בעלמא נמצא דעל ידי עדותו לא יצא שום תועלת רק לעורר מדנים בין איש לרעהו ע"כ עובר על לאו זה, דכלל כללה לנו התורה שאסור לקום ולהעיד עליו בדבר שלא יבוא תועלת מעדותו בין בבין אדם למקום ובין בין אדם לחבירו רק שיתעורר ע"י זה מדנים עליו, אפילו הוא יודע בעצמו שהדבר אמת. וכן מצאתי בהדיא בביאור הגר"א על ח"מ בסימן כ"ח שאפילו בדיני ממונות אם לא יבוא מזה תועלת להשכנגדו אף לענין שבועה, אסור להעיד מן התורה, ולאו זה שייך אפילו אם הוא יודע בעצמו שהדבך הזה הוא אמת, כמו שמוכח שם בפסחים ממעשה הנ"ל ולמספר (לפי שיטת היראים והסמ"ג) וכ"ש לב"ד שלא יקבלו את דבריו ביחידי שעליהם בוודאי נאמר הלאו זה כמו שכתב הרמב"ם בספר המצות מצוה רפ"ח ובהלכות עדות פ"ה עיין שם, ולאו זה אין שייך כי אם בפניו דאין מקבלין עדות שלא בפני בעל דין.

פסקה יא

וכל זה שכתבנו וכו' אבל אם הוא מדבק וכו'. כל זה הוא לענין לאו דאורייתא ובלאו הכי יש על זה איסורים דרבנן ולאוין מדברי קבלה כמעט עד אין מספר כמ"ש ובדרך חטאים וגו' ובמושב לצים וגו' ובמשלי כמה כתובים ע"ז וכמה מאמרי חז"ל ואיה"ש בחלק שלישי יתבאר היטב גודל גנותם.

ודע דלאו זה דלא תהיה אחרי רבים וגו' הוא שייך בכל ח' אופנים בפשיטות וכנ"ל.

פסקה יב

ואם הוא מחזיק במחלוקת ע"י סיפורו וכו'. דז"ל הגמרא אמר רב וכו' כל המחזיק במחלוקת עובר בלאו שנאמר לא יהיה כקרח וגו' ועיין בסמ"ג ל"ת קנ"ז וברבינו יונה במאמר נ"ח משמע מדבריהם שהוא לאו גמור ועיין בספר המצות שורש ח' וברמב"ן שם. ודע דלאו זה שייך בין בלשה"ר ובין ברכילות ואפי' על אמת ובין בפניו ובין שלא בפניו ולהמספר, ואפשר דגם על המקבל שייך לאו זה דאילו היה מראה פנים נזעמים להמספר עבור זה להראותו שאינו רוצה בלשה"ר שלו ממילא היה נשקע המחלוקת.

פסקה יג

ופעמים הרבה וכו' במעשיו הראשונים או בפגם המשפחה וכו'. כדאיתא בב"מ (דף נ"ח ע"ב) במשנה כשם שיש אונאה בממון כך יש אונאה בדברים וכו' היה בעל תשובה לא יאמר לו זכור מעשיך הראשונים וכו' לא יאמר לו זכור מעשה אבותיך וכו' ומה שכתבנו במיעוט חכמתו וכו' דבאמת הא דנקט הגמרא בעל תשובה או מעשי אבותיך לציור בעלמא נקט וה"ה לשאר דברים אשר יצער בזה את חבירו כדאיתא בח"מ בסי' רכ"ח כגון אם נשאל שאלה לא יאמר לו מה תשיב אתה בדבר הזה והוא יודע שאינו יודע וכיוצא בזה עיי"ש.

ומ"ש אשר נאמר לו דברים אשר יכעיסוהו ויבהילוהו הוא ממה שכתב הרמב"ם בספר המצות במצוה רנ"א וזה לשונו הזהירנו מהונות קצתינו את קצתינו והוא שנאמר לו דברים אשר יכעיסוהו ויבהילוהו ולא יוכל לעמוד מפני שיתבייש מהם וכן כתב בספר החינוך במצוה של"ח וז"ל שלא להונות לאחד מישראל בדברים כלומר שלא נאמר לישראל דברים שיכאיבוהו ויצערוהו ואין בו כח להעזר מהם וכו' וסיים החינוך ע"ז והעובר על זה והכאיב את ישראל באותן שפירשו ז"ל כנ"ל וכיוצא בהם עובר על לאו ואין לוקין לפי שאין בו מעשה, וכמה מלקות בלי רצועה של עגל יש ע"ז ביד האדון המצוה ית' ויתעלה עכ"ל. ובאמת לאו של אונאת דברים גדול מאונאת ממון כמ"ש בב"מ שם עי"ש ומ"ש בפנים וק"ו אם היה זה בפני אנשים כן איתא להדיא בש"ת לר"י במאמר ר"ד עי"ש. ומ"ש בין בלשה"ר משום דכל אלו הדברים שכתבתי באות זה הוא לשה"ר גמורה ג"כ מן הדין לבד מהאיסור של אונאת דברים כמ"ש בש"ת במאמר הנ"ל וכן מוכח מהרמב"ם בפ"ז מהלכות דיעות הלכה א' ובהלכה ה' עי"ש שכ' בין בגופו או בממונו או להצר לו וכו' וכמו שנבאר הכל איה"ש לקמן בהלכות לשה"ר בכלל ה'. ומ"ש בין ברכילות היינו שאומר לו בפניו ובפני מי שדיבר עליו מה שאמר לו עליו מתחלה בינו לבין עצמו דמן הסתם מצטער על זה כי הטבע שאין החי יכול להכחיש את החי ואין בו כח להעזר מזה הצער וכנ"ל.

ודע דלאו זה שייך בד' אופנים הראשונים ולהמספר בלבד ורק בפניו.

פסקה יד

ואם גינהו וכו' עד שנשתנה פניו. היינו שנתבייש ותפסתי לשון הגמרא דז"ל הגמרא בערכין (דף ט"ז ע"ב) הוכח תוכיח יכול אפילו משתנין פניו ת"ל ולא תשא עליו חטא. ומה שכתבתי ובינו לבין עצמו כן כתב הרמב"ם בפ"ו מהלכות דיעות ה"ח וז"ל המוכיח וכו' לא ידבר לו קשות עד שיכלימנו שנאמר ולא תשא עליו חטא וכו' מכאן שאסור לאדם להכלים את ישראל וכ"ש ברבים וכו' כך אמרו חכמים המלבין פני חבירו ברבים

אין לו חלק לעוה"ב וכו ע"ש. ודע דרש"י פירש שם בערכין ופניו משתנים דהיינו אם הוכיחו ברבים ואפשר דרש"י לא פליג אהרמב"ם רק נקט מלתא דפסיקא דברבים הדרך שתמיד משתנין פניו אפילו אם לא דיבר לו קשות אבל אם דיבר לו קשות עד שעי"ז נתבייש אפילו בינו לבין עצמו עובר על לאו זה וכן מוכח מל' הברייתא דלא נקטה רק אם משתנים פניו משמע בכל אופן שמשתנין פניו אפילו בינו לבין עצמו ומהסמ"ג ל"ת ו' ומשאר ראשונים משמע נמי שסוברים דעובר על לאו זה בכל אופן כמו שכתבנו.

ודע דלאו דלא תונו וכו' עיקרו קאי אפילו אם המצטער אינו מתבייש על ידי זה רק צער בעלמא כמו שמצוייר שם בגמרא בהרבה אופנים לא יתלה עיניו וכו' וכיוצא בזה. והלאו דלא תשא וכו' עיקר הלאו נאמר רק על שלא לבייש ובוודאי המבייש עובר ג"כ על ולא תונו שהמתבייש מצטער ג"כ. והא דכתבה התורה להלאו דלא תשא עליו חטא, כדי למסמכיה לדין הוכחה, להורותינו דאפילו במקום תוכחה אסור לבייש.

ומ"ש בפנים דעובר בלא תשא היינו בארבעה אופנים הראשונים ורק המספר ובפניו.

פסקה טו

ואם הוא יתום וכו' אפילו הם עשירים. כן כתב הרמב"ם בהלכות דעות פרק ו' ה"י. ומ"ש וסיפר גנותם וכו' דזה לשון הרמב"ם בסה"מ מצוה רנ"ו שהזהירנו מענות היתום והאלמנה שנאמר כל אלמנה וכו' והאזהרה הזאת כוללת שלא יענה אותם לא במאמר ולא במעשה אבל ידבר עמהם דברים טובים ורכים וכו' וז"ל הרמב"ם בהלכות דעות חייב אדם להזהר באלמנות ויתומים וכו' והאיך נוהגין עמהן לא ידבר אליהם אלא רכות ולא ינהג בהן אלא מנהג כבוד ולא יכאיב גופם בעבודה ולבם בדברים קשים ויחוס על ממונן יותר מממון עצמו, כל המקניטן או מכעיסן או הכאיב להן או רדה בהן או איבד ממונן הרי זה עובר בל"ת וכל שכן המכה אותן או המקללן, ולאו זה אע"פ שאין לוקין עליו הרי עונשו מפורש בתורה וחרה אפי והרגתי אתכם בחרב, ברית כרותה ממי שאמר והיה העולם שכל זמן שהם צועקים מחמס הם נענים שנאמר כי אם צעק יצעק אלי וגו' במה דברים אמורים בזמן שעינה אותן לצורך עצמו אבל אם עינה אותן הרב כדי ללמדן תורה או אומנות או להוליכן בדרך ישרה הרי זה מותר, ואעפ"כ לא ינהג בהן מנהג כל אדם אלא יעשה להם הפרש וינהלם בנחת וברחמים גדולים וכבוד שנאמר כי ה' יריב ריבם עכ"ל הרמב"ם. וכן כתב הסמ"ג בל"ת ח'. וז"ל הרבינו יונה בשערי תשובה במאמר כ"ד בא"ד ומי שיציק ויצער אלמנה ויתום בין בגזל ובין בעושק ובין בהכלמה וכל מיני צער חייב מיתה בידי שמים, וכן כתב החינוך במצוה ס"ה שאפילו בדיבור בעלמא אם מצער אותן עובר ג"כ בלאו זה עי"ש.

ושיטת רש"י בפ' משפטים משמע דהוא הדין בכל אדם שהוא אומלל יש גם כן לאו זה עי"ש.

ומה שכתב בפנים דעובר היינו בארבע אופנים הראשונים ובפניהם ורק המספר. אף דהשומע בפניהם את בזיונם ושותק יש לו ג"כ בוודאי עונש על זה. אך לא לאו זה.

פסקה טז

ולפעמים עובר וכו'. דזה לשון הרא"ם בעל התוספות במצוה נ"ה [בד"א רמ"ח] צוה צורינו בפרשת ואלה מסעי ולא תחניפו את הארץ ותניא בספרי הרי זו אזהרה לחנפים וכו' ויזהר אדם מן חנופה שכן עונשה מרובה דא"ר כל עדה שיש בה חנופה לסוף גולה וכו' ואר"ח וכו' ד' כיתות אין מקבלין פני השכינה כת לצים כת חנפים כת שקרים כת מספרי לשה"ר. כת חנפים מנין שנאמר כי לא לפניו חנף יבוא וכו' והמחניף נקרא מטמא ארץ ועובר על לא תחניפו ולא תטמאו וגורם לשכינה להסתלק מישראל דכתיב ולא תחניפו וסמיך ליה ולא תטמאו את הארץ אשר אתם יושבים בה אשר אני שוכן בתוכה וכו'. ומ"ש בפנים שדבר זה הוא בכלל חנופה וכתבתי המעט ממנו וכו' הכל לקוח מדברי ר"י במאמר קפ"ז ובסוף מאמר קצ"ב עי"ש.

ודע דלאו זה שייך בד' אופנים הראשונים ובפניו ושלא בפניו ורק להמספר, וזה באופן הראשון שציירתי בפנים. כי באופן השני שכתבתי בפנים עיקר האיסור דחנופה הוא שייך למקבל לבד. ומה שכתבנו באופן השני דזה הוא ממש לאו דחנופה כשמוסיף איזה תיבות הוא ממה שאמרו בסוטה פרק ואלו נאמרין על אגריפס שהיה קורא בתורה וכשהגיע לפסוק לא תוכל לתת עליך איש נכרי זלגו עיניו דמעות אמרו לו וכו' אחינו אתה באותה שעה נתחייבו שונאיהם של ישראל כליה מפני עון החנופה, וכן כתב רבינו יונה במאמר קפ"ז החלק הראשון הוא כאשר הכיר או ראה או ידע כי יש עול בכף חבירו וכי החזיק בתרמית או כי יחטא איש לאיש בלשון הרע או באונאת דברים ויחליק לו לשון וכו'.

ומה שכתבנו וחייב אדם למסור עצמו וכו' הוא ברבינו יונה במאמר הנ"ל ומוכיח מגמרא דסוטה הנ"ל.

ומה שכתבנו לבסוף בוודאי חייב להוכיחו, דאם הוא מתעצל להוכיחו במקום שיש תועלת נקרא גם הוא חנף כמו שהביא הרא"ם ראיה מקדושין פרק בתרא (ע':) דאמר רב נחמן לרב יהודה השתא דאתי מר לישתעי מר דיניה דלא לימא מיחנפי רבנן אהדדי פירוש אי שתיקנא עכ"ל היראים. וכדומה לזה כתב רבינו יונה במאמר קצ"ה עי"ש. ועיין במאמר קצ"ז ומה שנכתוב לקמן בהלכות לשה"ר כלל ו' [במ"ח סק"ט] מכח הוכחה.

ודע דאופן השני שכתבנו בפנים שייך בלשה"ר ואפילו על אמת ואפילו שלא בפניו ורק להמק בל.

פסקה יז

ופעמים וכו'. אף שלאו זה אין שייך מן המנין דלא בא ע"י לשה"ר עצמו מכל מקום חשבתי אותו מפני ששכיח הוא מאד לבוא עי"ז בעו"ה. ולאו זה הוא אפילו במקללו שלא בפניו ורק להמספר.

ולא יקשה עלי הקורא נעים כיון שע"י לשה"ר יש כל כך לאוין למה מקשה הגמרא בכתובות (מ"ו ע"א) אזהרה למוציא שם רע מנין ולא הביא אף לאו אחד מלאוין שמנינו לבד לא תלך רכיל, דזה פשוט דהגמרא רוצה למצוא לאו מיוחד שיהא ראוי ללקות עליו, וכן משמע בתוס' שם (מ"ה:) בד"ה ר"י עי"ש. דכל הלאוין שהבאנו הם לאוין שבכללות למשל הלאו דאל תונו וכו' כולל גם כן ענינים אחרים וכנ"ל, וכן ג"כ השמר בנגע הצרעת עיקרו אתי לקוצץ בהרת ועוד דעל ז' דברים נגעים באין אף דהוא סמוך לזכור וכו' כדאיתא למעלה בשם הספרי עם כל זה אין מפורש בו הלאו.

עשיין

פסקה א

המרגל בחבירו וכו' עובר על ידי זה על מצות עשה זכור וכו'. זה לשון הרמב"ן מצוה ז' ממצותיו, נצטוינו לזכור בפה ולהשיב אל לבנו מה שעשה יתעלה למרים כשדברה באחיה עם היותה נביאה, כדי שנתרחק מלשון הרע ולא נהיה מאשר נאמר עליהם תשב באחיך תדבר בבן אמך תתן דופי, והוא אמרו יתברך ויתעלה זכור את אשר עשה וכו', ולשון ספרי זכור את אשר עשה וכו' וכי מה ענין זה אצל זה (פרוש להשמר דנגע הצרעת שכתב לעיל מזה) ללמדך שאין נגעים באים אלא על לשון הרע, והלא דברים קל וחומר, ומה מרים שלא דיברה אלא שלא בפניו של משה, ולהנייתו של משה, ולשבחו של משה, ולבניינו של עולם, כך נענשה, המדבר בגנותו של חבירו ברבים על אחת כמה וכמה ושנינו בספרא זכור את אשר עשה וכו' יכול בלב בלבד כשהוא אומר השמר בנגע הצרעת לשמור מאד הרי שמירת הלב אמור, הא מה אני מקיים זכור שתהא שונה בפיך פירוש שנשמור מנגע צרעת שלא תבואנו, והיא האזהרה ממנה כלומר מלשון הרע הגורם אותה עם האזהרה ולעשות ככל אשר יורו אתכם הכהנים כלומר שלא יקוץ בהרת, ואחר כך הזהיר בזכור את אשר עשה ה' אלהיך למרים גם בזכירת הפה. והנה כאשר נצטוינו בזכירת מה שעשה לך עמלק כדי לדעת שלא על חנם ימחה האל שמו רק מחמלתו עלינו לנקום החמס שעשה לנו ושלא היה ירא ממנו יתעלה כך נצטוינו בזכירת מה שנעשה

למרים להשמר מלשון הרע שלא יבואנו ככה עכ"ל הטהור בספר המצות, ועי"ש במגילת אסתר שגם הוא הסכים לדבריו שראוי למנותה במצות עשה מאחר שכן נמצא בספרי. והרמב"ן בחומש פרשת תצא על פרשת זכור וכו' ג"כ כתב כזה וזה לשונו ולפי דעתי שהיא מצות עשה ממש כמו זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים, זכור את יום השבת לקדשו, זכור את אשר עשה לך עמלק, כולם מצוה, אם כן גם זה כמותם והיא אזהרה מלדבר לשון הרע, יצוה במצות עשה שנזכור העונש הגדול שעשה ה' לצדקת הנביאה שלא דיברה אלא באחיה גמול נפשה, אשר אהבתו כנפשה, ולא דברה בפניו שיבוש ולא בפני רבים, רק בינה לבין אחיה הקדוש בצנעה, וכל מעשיה הטובים לא הועילוה, גם אתה אם תשב באחיך תדבר בבן אמך תתן דופי לא תנצל. והביא על זה ראיה ברורה מספרי, וסיים על זה בזה הלשון: מכאן נראה שרבותינו יעשו אותה מצוה ולא ספור ועצה בלבד להנצל מן הנגעים, ואיך יתכן שלשון הרע שהיא שקולה כשפיכת דמים לא תהיה בו בתורה לא תעשה גמורה או לאו הבא מכלל עשה (מזה משמע מדבריו שהלאו דלא תלך רכיל אינה אזהרה רק לרכילות אבל מהרמב"ם בריש פרק ז' מהלכות דיעות לא משמע הכי והארכנו במקום אחר) אבל בכתוב הזה אזהרה גדולה להמנע ממנו בין בגלוי בין בסתר בין במתכוין להזיק בין שאין מתכוין להזיק כלל, וזו היא מצוה מכלל תרי"ג מצות עכ"ל. והסמ"ק מנה גם כן את זכור למצות עשה והרמב"ם אף על פי שלא הביאה בספר המצות אף על פי כן בספר המשנה תורה שחיבר הביא זה, וזה לשונו בסוף הלכות טומאת צרעת וזה השינוי האמור בבתים שקראתו תורה צרעת בשותפות השם אינו ממנהגו של עולם אלא אות ופלא היה בישראל כדי להזהירן מלשון הרע שהמספר בלשון הרע משתנות קורות ביתו, אם חזר בו יטהר הבית אם עמד ברשעו עד שהותץ הבית משתנות כלי העור שבביתו שהוא יושב ושוכן עליהם אם חזר בו וכו' ואם עמד ברשעו עד שישרפו משתנה עורו ויצטרע ויהיה מובדל ומפורסם לבדו עד שלא יתעסק בשיחת הרשעים שהוא ליצנות ולשון הרע ועל ענין זה מזהיר בתורה ואומר השמר בנגע הצרעת זכור את אשר עשה ה' אלהיך למרים הרי הוא אומר התבוננו מה אירע למרים הנביאה שדיברה באחיה שהיתה גדולה ממנו בשנים וסיכנה עצמה להצילו מן הים והיא לא דברה בגנותו אלא מה שהשוותו לשאר נביאים והוא לא הקפיד על כל הדברים האלו שנאמר והאיש משה עניו מאוד ואף על פי כן נענשה מיד בצרעת קל וחומר לשאר בני אדם הרשעים והטפשים המרבים לדבר גדולות ונפלאות לפיכך ראוי למי שרוצה לכוין אורחותיו להתרחק מישיבתם ומלדבר עמהן כדי שלא יתפש ברשת רשעים וסכלותם עכ"ל. הרי שמפרש פשטיה דקרא דזכור כהרמב"ן ואם

כן ממילא מי שמדבר לשון הרע או רכילות בודאי שוכח בשעת מעשה ענין עונשה של מרים הנביאה (דאם לא ישכח ויעבור גרע הרבה יותר דהוא כמומר לדבר זה) ועובר להרמב"ן על זו.

ומה שכתבנו בפנים דעובר היינו בד' אופנים הראשונים כמו שביררנו למעלה מהגמ' דגם על רכילות יש עונש צרעת ובין בפניו ובין שלא בפניו ורק המרגל לבד.

פסקה ב

ועובר על ידי הסיפור וכו'. שזה לשון הרמב"ם פרק ו' מהלכות דיעות הלכה ג' מצוה על כל אדם לאהוב את כל אחד מישראל כגופו שנאמר ואהבת לרעך כמוך לפיכך צריך לספר בשבחו ולחוס על ממונו כאשר הוא חס על ממון עצמו ורוצה בכבוד עצמו והמתכבד בקלון חבירו אין לו חלק לעולם הבא עכ"ל. וכן כתב גם כן החינוך מצוה רמ"ג וזה לשונו, לאהוב כל אחד מישראל אהבת נפש כלומר שנחמול על ישראל וממונו כמו שהוא חומל על עצמו וממונו וכו' שכלל הכל הוא שיתנהג עם חבירו כמו שהוא מתנהג עם עצמו לשמור ממונו ולהרחיק ממנו כל נזק ואם יספר עליו דברים יספרם לשבח ויחוס על כבודו וכו' עיי"ש. ומה שכתבנו בפנים דעובר היינו בכל ח' אופנים והטעם כמו שכתבנו בפנים.

פסקה ג

ולפעמים עובר נמי במצות עשה דבצדק וכו'. והיא נמנית בספר המצות מצות עשה קע"ז עיין שם שכתב ובכלל זה גם כן שיתחייב שידין את חבירו לכף זכות ולא יפרש מעשיו ודבריו אלא לטוב, והיא מימרא מפורשת בשבועות בריש פרק שבועת העדות והיא נזכרת בסמ"ג גם כן ובסמ"ק שדבר זה נכלל במצות עשה דבצדק וכו' וגם הרבינו יונה בספרו שערי תשובה כתב שהיא מצות עשה דאורייתא וממנו העתקתי כמעט כל דברי שבסעיף זה שבפנים, וזה לשונו: והנה אם תראה אדם אשר ידבר דבר או יעשה מעשה, ויש לשפוט דברו ומעשהו לצד הטובה ולצד הזכות, אם האיש ההוא ירא אלקים יתחייב לדון אותו לכף זכות על דרך אמת גם כי קרוב ונוטה הדבר יותר לכף חובה (וכן כתב הרמב"ם בפרק א' דאבות במשנה והוי דן את כל אדם לכף זכות עי"ש) ואם הוא מן הבינונים אשר יזהרו מן החטא ופעמים יכשלו בו יש עליך להטות הספק ולהכריעו לכף זכות כמו שאמרו חז"ל הדן את חבירו לכף זכות המקום ידינוהו לכף זכות, והיא מצות עשה מן התורה שנאמר בצדק תשפוט עמיתך. ואם הדבר נוטה לכף חובה יהיה הדבר אצלך כמו ספק ואל תכריעו לכף חובה. ואם האיש ההוא רוב מעשיו לרוע, או בחנתו כי אין יראת אלהים בלבבו וכו' עי"ש וכן כתב הרמב"ם בפרק א' דאבות במשנה הנ"ל. ולכן כתבתי בפנים מן הבינונים.

ואל יתפוס עלי הקורא לאמר שבוודאי הרמב"ם חולק על רבינו יונה והסמ"ג והסמ"ק, וסובר שהוא רק מדה בעלמא ולא מצות עשה, והראיה שהרמב"ם כתב שם בסוף מאמרו במשנה הנ"ל שהוא מדרכי החסידות, דזה אינו דהרמב"ם איירי שם באדם שאין אני מכירו אם הוא צדיק אם רשע לזה בודאי אין אני מחויב מן התורה לדונו לכף זכות רק מדה טובה בעלמא, וכן ברמב"ם בפרק ה' מהלכות דעות בהלכה ז' שמונה זה בין מדותיו של תלמיד חכם ומשמע דהוא רק מדה בעלמא, התם איירי גם כן בכהאי גוונא. ותדע דהא העתיק שם לשון המשנה דאבות הוי דן את כל אדם לכף זכות, אבל אנן איירינן באיש שאני מכירו שאינו רשע רק מן הבינונים, שם הוא חיובא דאורייתא. והראיה מהרמב"ם גופא בספר המצוות במצות קע"ז הנ"ל כתב בהדיא ובכללה גם כן שיתחייב שידין את חבירו לכף זכות מלשון שיתחייב משמע בהדיא דאיירי בכל אדם דהתרי"ג מצות נאמרו לכל ישראל. וראה כי דברינו אמת, דבמשנה דאבות וכן ברמב"ם הלכות דיעות הנ"ל דאיירי במדות נאמר והוי דן את כל אדם לכף זכות ובמימרא דשבועות הנ"ל ובספר המצות הנ"ל דאיירי בביאור המצות עשה דבצדק וכו' נאמר והוי דן את חבירך לכף זכות, חבירך, משמע שאתה מכירו שאיננו רשע.

ומה שכתבנו בפנים דעובר היינו בכל הח' אופנים. ומפני שבכאן הוא קשה קצת להבין מפני מה לכן אבאר בעזה"י. הנה בלשון הרע ורכילות ובפניו ובשלא בפניו, פשוט דשייך מצות עשה זו, וכן בין על שקר ובין על אמת בודאי שייך גם כן מצות עשה זו, כי באמת אנו רואין בעינינו מחוש הנסיון שכמה וכמה סיפורים מן הלשון הרע והרכילות איננו שקר מוחלט, ואף על פי כן נשתנה כמה פעמים מאמיתת המעשה לדברי המספר מהיפך להיפך, שכמה פעמים מתחיל המספר לסדר את דברי הלשון הרע או הרכילות מאמצע הדיבור או המעשה, ואינו מסדר מה שהיה קודם לזה, ועל ידי זה נשתנה כמה פעמים הענין לגמרי (כמו שכתב אחד מן הראשונים שמי שירצה להתחיל באמצע הענין יאמר חס ושלום שמותר לעבוד עבודת כוכבים, ויתחיל מועבדתם אלהים אחרים חס ושלום) ולפעמים יאמר זה בניגון אחר ועל ידי זה גם כן משתנה הענין כמה פעמים, ופעמים הרבה יוצא הדיבור מפי אדם שלא במתכוין והוא עצמו מתחרט אחר כך על זה ופעמים הרבה מחמת שהיה לו בשעת מעשה כעס על ענין אחר, ונזדמן לו ענין זה בשעת מעשה, ומרוב צערו נתהוה זה מה שדיבר או שעשה, כי אין אדם נתפס על צערו כמו שאמרו חז"ל בבבא בתרא סוף פרק השותפין. והכלל, מי שירצה לדון לכף זכות לא יסגרו לפניו דרכי הזכות, בין להמספר והמקבל, ולכן בודאי אם מקבל הרכילות לאמת גמור ואינו רוצה לדונו לכף זכות עובר גם כן במצות עשה זו.

פסקה ד

ואם על ידי סיפורו וכו' שמפני רוע לבבו. דבאופן זה בודאי אסור. אבל אם איננו ראוי לזה, וזה המספר מכוין לתועלת ולא מצד שנאה, יש בזה אופנים שונים. ועיין בחלק השני בהלכות רכילות כלל ט' שם הארכנו הרבה בעזה"י לברר הדין בענינים אלו לאמיתו. ומה שכתבנו בפנים הכל מקורו מהרמב"ם בפרק ז' מהלכות מתנות עניים הלכה א' ובפרק י' הלכה ז' וז"ל שמונה מעלות יש בצדקה זו למעלה מזו, המעלה הגדולה שאין למעלה ממנה, זו המחזיק ביד ישראל שמך, ונותן לו מתנה או הלואה או עושה עמו שותפות או ממציא לו מלאכה כדי לחזק את ידו שלא יצטרך לבריות לשאול ועל זה נאמר והחזקת בו גר ותושב וחי עמך (וגם וחי אחיך עמך רק שסמך על מה שכתב בריש פרק ז' הלכה א' דיש על מצות צדקה עוד פסוק וחי אחיך דלדידיה ענין זה נכלל במצות צדקה כמו שכתב שמנה מעלות וכו' והרמב"ן חלק זה לשתים מצות צדקה לחוד ומצוה זו לחוד כמבואר כל זה ברמב"ן בספר המצות במצוה ט"ז שלו וע"ש במגילת אסתר אבל לכולי עלמא היא מצות עשה דאורייתא) כלומר החזק בו עד שלא יפול ויצטרך לבריות עכ"ל הטהור וכן איתא ביורה דעה בסימן רמ"ט.

ומ"ש בפנים דעובר היינו בד' אופנים הראשונים ובפניו ושלא בפניו ורק המרגל לבד. ואם תרצה לידע את תוכן הדברים מה שאסרנו לגלות דבר זה אפילו על אמת אי אפשר לברר כאן כי יש בזה חילוקים רבים ואיה"ש כשנגיע בהלכות רכילות שם נבאר היטב עי"ש בכלל ט'.

פסקה ה

ולפעמים עובר על ידי קבלתו וכו' כגון אם רואה שחבירו מתחיל לספר וכו'. דבאמת מצות עשה דהוכחה הוא גם כן קודם החטא כדי שלא יבוא לחטא, וכדאיתא להדיא בספר המצות להרמב"ם מצוה ר"ה הוא שציונו להוכיח את החוטא או מי שירצה לחטוא ולמנוע ממנו במאמר התוכחה וכו' ע"ש. וכן כתב גם כן בספר יראים במצוה ל"ז עיין שם. ומה שכתבתי ואפילו אם הוא ספק לו וכו', דאם בודאי שלא יקבלנו מוטב שלא לומר לו וכמו שאמרו ביבמות (ס"ה ע"ב) והביאו הרא"ש שם.

ומה שכתבנו בפנים דעובר היינו בד' אופנים הראשונים ובין בפניו ושלא בפניו ורק להמקבל לבד.

פסקה ו

וכל זה שכתבנו וכו' עובר גם המצות עשה וכו'. דז"ל הרמב"ם בפרק ו' מהלכות דיעות הלכה א' צריך אדם להתחבר אצל הצדיקים ולישב אצל החכמים תמיד כדי שילמוד ממעשיהם ויתרחק מן הרשעים ההולכים בחושך כדי שלא ילמוד ממעשיהם הוא

ששלמה אומר הולך את חכמים יחכם ורועה כסילים ירוע ואומר אשרי האיש אשר לא הלך וכו', ובהלכה ב' מצות עשה להדבק בחכמים ותלמידים כדי ללמוד ממעשיהם כענין שנאמר ובו תדבק וכי אפשר לו לאדם להתדבק בשכינה אלא כך אמרו חכמים בפירוש מצוה זו הדבק בחכמים ותלמידיהם לפיכך צריך אדם להשתדל שישא בת תלמיד חכם וישיא בתו לתלמיד חכם ולאכול ולשתות עם תלמידי חכמים ולעשות פרקמטיא לתלמידי חכמים ולהתחבר להן בכל מיני חיבור שנאמר ולדבקה בו עכ"ל הטהור, וכן איתא בסמ"ג בעשין עי"ש.

ומ"ש בפנים דעובר היינו בכל ח' אופנים בפשיטות.

(וענין זה שכתבתי בפנים לענין כתות אנשים שייך גם כן על חתונה וכיוצא בה, שמסובין אלו כתות גם כן, והרבה פעמים מסית היצר ליכנס דוקא בתוך אנשים שיוכל לדבר עמהם כל מה שירצה ולשמוע מהם מעניני העולם וחדושיו ובודאי יפול על ידי זה בחטא העצום של לשון הרע ושאר איסורים התלוים בדבר זה, אבל אם יתגבר על יצרו וישב אצל בעלי תורה ינצל מחטא זה ויקיים עוד מצות עשה ובו תדבק וכמ"ש הרמב"ם והסמ"ג וכנ"ל).

פסקה ז

וכל זה אפילו שלא בבית המדרש וכו' בכלל מקדש הוא. עיין בס' יראים סימן שכ"ד ובסמ"ג ובסמ"ק שמשמע מדבריהם שהוא דאורייתא אף בזמן הזה בבית הכנסת שלנו כמו שהביאו ראיה על זה מן התורת כהנים עיין שם. ואפילו לאיזה מהפוסקים שסוברים שעיקרו קאי דוקא למקדש עיין בפרי מגדים בסי' קנ"א מכל מקום כולם מודים דאיסור גדול הוא אפילו בשיחה בטילה וכל שכן בלשון הרע ורכילות חס ושלום.

ומה שכתבנו בפנים דעובר היינו בד' אופנים הראשונים ובפניו ושלא בפניו, ולהמספר בודאי. ולהמקבל לכאורה צריך עיון בעשה זו כיון דהוא אינו מדבר אינו עובר, ואולם כדדייקינן שפיר נראה דאפשר דגם הוא עובר בזה, דאילו היה עליו אימתו של הקב"ה השוכן בבית זה בודאי לא היה מניח לחבירו לספר עליו, הגע עצמך אם היה בבית המלך והיה אחד רוצה לספר לו דבר בפני המלך והוא יודע שאין רצון המלך מסכים לזה הסיפור לספר ולא לקבלו בודאי בכל כוחו היה משמיט את עצמו מפני אימת המלך שלא לשמוע זה הסיפור, וכאן הלא אנו יודעין בבירור את דבריו שצונו בתורתו שלא לשמוע ולהאזין ללשון הרע ורכילות, והוא עתה בביתו של הקדוש ברוך הוא ובפניו יתברך שהוא שוכן בבית הזה והוא מקבל לשון הרע ורכילות, ולכן נראה פשוט דהמקבל גם כן עובר בעשה זו.

פסקה ח

ואם על מי וכו' אפילו הוא זקן עם הארץ. כן נפסק ביורה דעה בסימן רמ"ד סעיף א' עיין שם, ומה שכתבתי דאשיבה וכו' דתקום והדרת נדרש לתרוייהו כדאיתא בסמ"ג במצות עשה י"ג וזה לשונו, וצריך לומר דתקום והדרת קיימי אשיבה שהוא כל שיבה ואזקן ולכן נכתבו בין שניהם ולא כתב תקום מפני שיבה ופני זקן תהדר ואם כן מצינו שציוה הקב"ה קימה והידור לשניהם עכ"ל. ומ"ש דהוא כיבוד דברים כן כתב רש"י בקידושין (ל"ג ע"א) ד"ה מה הידור. ומ"ש לדבר בדרך וכו' כן כתב בספר חרדים בשם המפרשים [1] ומ"ש בפנים דעובר היינו בד' אופנים הראשונים ובפניו דוקא, ולהמרגל בודאי, ולהמקבל צריך עיון, דאפשר כיון דהקפידה תורה על כבודו גם זה איננו בכלל הידור ששומע בזיונו בפניו ואינו מוחה ויותר מזה שמקבלו לאמת.

ומ"ש וכן אם הוא חכם וכו' כדדרשינן כו' בקידושין (ל"ב ע"ב). ומ"ש דעובר היינו באופנים שכתבנו גבי זקן בודאי, ואפשר עוד דבזה עובר גם המקבל וגם שלא בפניו, דבאמת עון חמור הוא מאד לשתוק על בזיון תלמיד חכם כדאיתא בהשוכר את הפועלים במעשה דרבי אליעזר בן שמעון ובכמה מקומות, וכל שכן לחרפו ממש אפילו שלא בפניו כמבואר ביורה דעה בסימן רמ"ג ס"ז דגם על זה היה צריך נידוי, וראה מה שאמרו בברכות (י"ט א') בההוא דאשתעי בתריה דמר שמואל כו' ובזע לארנקי דמוחיה, ואף דשלא בפניו היה. אך אעפ"כ לענין עשה זו צריך עיון דאולי עשה זו לא קאי להכי.

פסקה ט

ואם על מי וכו' דוקדשתו. שז"ל הרמב"ם בפרק ד' מהלכות כלי המקדש הלכה א' ומצות עשה להבדיל הכהנים ולקדשם וכו' וחייב כל אדם מישראל לנהוג בהן כבוד הרבה ולהקדים אותם לכל דבר שבקדושה לפתוח בתורה ראשון וכו', וכיוצא בזה כתב הרמב"ם בספר המצות שלו מצוה ל"ב עי"ש וכן נפסק בחשן משפט בסימן ת"כ דהמבייש לכהן בושתו מרובה משל ישראל.

ומ"ש בפנים דעובר היינו בגווני הנ"ל דגבי זקן, ואפשר דבזה גם כן אף המקבל ושלא בפניו עובר כיון דחזינן דהקפידה תורה על כבודו של הכהן, אפשר דבזה שמטה אזנו ושומע את בזיונו או מחרפו שלא בפניו עובר גם כן על מצות עשה זו.

פסקה י

ואם הוא אחיו הגדול וכו'. ועובר בד' אופנים הראשונים והמספר לבד. ולענין בפניו צ"ע, דאפשר כיון דאיתרבו מרבויא דאת, לכל מילי דיניה כאב ואם, ובאב ואם המצות

[1] הגה"ה: ומאוד יפלא לי על הראשונים וטור שולחן ערוך יורה דעה, שלא העתיקו מה שכתבו בתורת כהנים מה הוא הידור. וז"ל התורת כהנים: איזו הידור לא ישב במקומו ולא ידבר במקומו ולא יסתור את דבריו, והובא זה ברש"י בחומש ומה שנזכר בקידושין ל"ב לענין מורא אב היינו אפילו אם אביו איננו זקן וחכם וצע"ג.

עשה דכיבוד הוא אפילו שלא בפניו, כדאיתא בקידושין וביורה דעה בהלכות כיבוד אב ואם, דאם נשמע בדבר אביו וכיוצא בדברים אלו דמכולם נשמע דחייב לכבד אב ואם בין בפניו ובין שלא בפניו, או דילמא דעיקר הטעם דריבתם התורה לכיבוד הוא משום דאי לאו הכי יהיה בזיון לאביו באשת אביו, ולאמו בבעל אמו, ולזה הטעם נראה לכאורה דהריבוי הוא רק לכבדם בפניהם (היינו בפני אשת אביו או בעל אמו עצמם, ואין כוונתנו בפני אביו או אמו ממש וראיה לזה דאי לאו הכי למה צריך הגמרא בכתובות (דף ק"ג) לתרוצי הני מילי מחיים יתרץ דאפילו בחיים ושלא בפניו פטור), אבל לא שיהיה חייב לכבדם אפילו שלא בפניהם. ואפשר לומר עוד דאפילו להמקבל שייך גם כן האי עשה כמו שכתבנו לעיל גבי כהן וחכם. ודע דמה שקרינו לאינו מכבד אשת אביו ובעל אמו עובר בעשה, אע"ג דרק אתרבו מאת, מצינו כזה ממש בשבועות (ל':) בגמרא האי עשה והאי עשה פירש' י שם לענין תלמיד חכם דאיתרבי מאת ה' אלהיך תירא.

פסקה יא

ועל כולם עובר עוד על וכו'. שז"ל החינוך במצוה תל"ב וקיצור דבריו הוא דהיא מצוה תמידית שלא יפסק מעל אדם אפילו רגע אחד. ומי שבא דבר עבירה לידו חייב להעיר רוחו ולתת אל לבו באותו הפרק שהבורא ברוך הוא משגיח בכל מעשי בני אדם וישיב להם נקם כפי רוע המעשה, והעובר על זה ולא שת לבו לכך באותן שעות בטל עשה זו עי"ש. וכן איתא בסמ"ק לירא פירוש שלא יעבור על דעת קונו ממה שציוהו, וכן איתא ברמב"ם פרק א' דאבות, וכן מוכח מהגמרא דזהו עיקרו של יראה דז"ל הגמרא בקידושין (דף ל"א) לענין מורא אב ת"ר איזהו מורא לא יסתור את דבריו וכו' עי"ש.
ומ"ש בפנים דעובר היינו בכל ח' האופנים בפשיטות.

פסקה יב

ועל כולם עובר וכו'. דבמה שאינו מקיים עשה בעת שצריך לקיימה נקרא עובר על העשה כמו שמצינו במנחות (מ"ד.) כל מי שאינו מניח תפילין עובר וכו' וכמו במצות עשה דמצה שנקרא עובר בעשה אם אינו מקיים אותה כשהגיע זמנה וכן בכל המצות. ואין לו לפטור עצמו מעשה דתורה במה שיקיימה אחר כך, כי כל רגע ורגע היא זמנה. ולא תקשה אם כן למה אמרו ביומא (י"ט ע"ב) אמר רבא כל השח שיחת חולין עובר בעשה שנאמר ודברת בם ולא בדברים אחרים ולאו הבא וכו' תיפוק ליה שעובר על עשה דתורה על ידי מה שאינו מקיים אז מצות עשה דתלמוד תורה, יש לומר דאין הכי נמי, אלא דהגמרא בעי לאשכוחי יותר מזה דעובר עוד על ידי השיחת חולין על מצות עשה בפועל ממש, כי התורה אסרה לנו הדיבור של שיחת חולין לבד מה שעובר על העשה דתורה בגדר שב ואל תעשה דהיינו על ידי מה שאינו מקיים אותה בעת הזה, ומאמר זה

דהשח שיחת חולין הובא במגן אברהם בסימן קנ"ו וע"ש שכתב בשם רש"י שיחת חולין היינו גנאי וקלות ראש ובודאי לא עדיף לשון הרע ורכילות מזה ועיין בתלמידי רבינו יונה בברכות [פ"ב על הגמרא דמשנה האומנים] שפירשו שיחת חולין היינו דברי הבאי אבל בשעה שמדבר על עסקי פרנסתו אין בכלל זה. ועיין באורח חיים סימן ש"ז סעיף ט"ז אפילו סיפורי מלחמות בעלמא הוי גם כן בכלל מושב לצים ואפילו בחול אסור לעסוק בהן ע"ש, א"כ בודאי לא נפיק דבר זה מכלל שיחת חולין, ועכ"פ מדברי כולן מוכח דעל לשון הרע ורכילות בודאי עובר על עשה זו גם כן. ואעפ"כ לא מנינו עשה זו דהשח שיחת חולין בפנים דאולי היא אסמכתא, אבל על כל פנים עובר על מצות עשה גמורה דתלמוד תורה בעת הזה וכנ"ל.

ודע דמה שכתבנו בפנים דעובר היינו בכל ח' אופנים בפשיטות.

פסקה יג

וכל זה שדברנו וכו' תערובת של שקר. וראיה משבועות ל"א בכל הציורים של הגמרא, דשם הוא אפילו רק נראה כעין שקר, וכל שכן תערובת של שקר ממש בודאי דעובר, והיא מצות עשה גמורה לדעת הסמ"ג עשין ק"ז, ועל כל פנים איסורא דאוריתא הוא לכל הדעות.

ומ"ש דעובר היינו בלשון הרע ורכילות ובפניו ושלא בפניו ולהמספר לבד.

ומ"ש שנקרא עבור זה מוציא שם רע ועונשו חמור וכו' כן איתא ברמב"ם פרק ז' מהלכות דעות בראשו עי"ש.

פסקה יד

עוד נראה וכו'. היינו בכל ח' אופנים בפשיטות, דלהמקבל שייך גם כן עשה זו, דאם היה בעל מדות טובות בעצם, לא היה רוצה לשמוע גנותו של חבירו וכמו שהארכנו לעיל במצות עשה ב' עי"ש.

ארורין

פסקה א

לבד כל הלאוין וכו' ארור מכה וכו'. היינו בד' אופנים הראשונים ובפניו ושלא בפניו ורק להמרגל לבד.

פסקה ב

עובר גם כן וכו'. ועיין לעיל בלאוין אות ד' בבאר מים חיים באותן האופנים המבואר שם דעובר בלאו דלפני עור באלו אופנים גופא עובר גם כן על ארור זה.

ודע דמשגה עור בדרך כולל גם כן מי שמייעץ לחבירו בעצה שאינה הוגנת לו והמייעץ מכוין רק לטובת עצמו כמבואר בלאו דלפני עור. והרבה מהשדכנים והסרסורים עוברים

על לאו זה בעוונותינו הרבים ואינם חוששים להלאו דלפני עור, ולאלות הר עיבל, השם ישמרנו מענשם, והארכנו בזה במקום אחר.

פסקה ג

ואם חס ושלום וכו' על ארור שלישי וכו'. והוא בכל ח' אופנים בפשיטות. וכדי שלא יפלא בעיני המעיין כי קראתי את הרגיל במדה הרעה הזו בשם מומר אעתיק לך דברי רבותינו נוחי עדן, כי אפילו חטא קל מי שמרגיל עצמו בתמידות בשאט נפש לעבור עליו נקרא בשם גנאי זה ועל אחת כמה וכמה בחטא חמור כזה שחמור מעבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים כמבואר במסכת ערכין (ט"ו ע"ב) וז"ל ר' יונה בשערי תשובה במאמר ו' ועתה בינה שמעה זאת כי הוא עיקר גדול אמת כי יש מן הצדיקים שנכשלים בחטא לפעמים כענין שנאמר כי אדם אין צדיק בארץ וגו' אכן כובשים את יצרם מאת פניהם ואם יפלו פעם אחת בחטא לא ישנו לו ונקוטו בפניהם וחוזרים בתשובה אך כל אשר אינו נזהר מחטא ידוע ואינו מקבל על נפשו להשמר ממנו גם אם הוא מעונות הקלים אף על פי שהוא נזהר מכל עונות שבתורה קראוהו חכמי ישראל מומר לדבר אחד ועם פושעים נמנה וגדול עונו מנשוא, כי אם אמור יאמר העבד לרבו כל אשר תאמר אלי אעשה זולת בדבר אחד כבר שבר עול אדוניו מעליו והישר בעיניו יעשה. ועל ענין הזה נאמר ארור אשר לא יקים את דברי התורה הזאת לעשות אותם, וביאורו אשר לא יקבל על נפשו לקיים כל דברי התורה מראש ועד סוף, ויורה על זה אשר לא יקים לעשות ולא אמר אשר לא יעשה אותם (והמקיים יתברך) עכ"ל. וע"ש במאמר ז'.

חלק ראשון: הלכות איסורי לשון הרע

כלל א

סעיף א

פסקה א

(**א**) **אמת גמור**. ולפי שזה הוא הטעות הראשון שרגילין העולם לטעות בו על כן אביא לך על זה ג' עדים מן הגמרא ואחר כך מכל הפוסקים דאיסורו הוא אפילו על אמת וזה, דגרסינן במועד קטן (ט"ז ע"א) מנלן דאי מיתפקר בשליחא דבי דינא, ואתי ואמר, לא מיתחזי כלישנא בישא, דכתיב העיני האנשים ההם תנקר, ועיין בפירוש רש"י בד"ה דאי מיתפקר, שפירש שחירף שליח בית דין ושליח אמר חרפני, ועל זה מייתי הגמרא ראיה מקרא העיני וכו' ואשליח קאי, ומסתמא אמר לו השליח למשה רבינו דבר זה וכפירוש רש"י בד"ה העיני, אלמא דשלוחא דבי דינא מותר לומר, הרי דלפירש"י הענין

הזה קאי על לשון הרע, והשליח היה יודע בעצמו שהדבר הזה הוא אמת שחרפוהו דתן ואבירם שאמרו לו העיני האנשים ההם תנקר, כאדם שתולה קללתו בחבירו וכדפירש"י בחומש, ואפילו הכי משמע בהדיא מהגמרא דאי לאו שלוחא דבי דינא היה אסור לספר. ואפילו לפי גירסת הרא"ש והר"ן דהענין הזה איירי ברכילות כמו שנבאר לקמן, מכל מקום לענין דינא לא מצינו שיחלקו על פירש"י, דכי היכי דלדידהו איירי הגמרא לענין רכילות ועל כרחך דאסור אפילו על אמת אי לאו שלוחא דבי דינא וכמו שנבאר אי"ה לקמן בתחלת חלק שני, כן הוא הדין בלשון הרע הרי דאיסור לשון הרע הוא אפילו על אמת

ועוד ראיה מדחשב בסוטה בסוף פרק אלו נאמרין [דף מ"ב ע"א] ד' כיתות שאינם מקבלים פני שכינה ובתוכם כת שקרנים כת מספרי לשון הרע ואי לשון הרע אינו אסור רק בשקר אמאי חשב להו בשתים כמו שכתב רבינו יונה ראיה זו בשערי תשובה. ועוד ראיה מדאיתא בבבא בתרא (קס"ד ע"ב) ההוא שטר מקושר דאתא לקמיה דרבי, אמר רבי אין זמן בזה וכו' הדר חזא ביה רבי בבישות אמר ליה לאו אנא כתבתיה ר' יהודא חייטא כתביה, אמר ליה רבי לרבי שמעון בריה כלך מלשון הרע הזה, ופירש רשב"ם לא היה לך להטיל האשמה עליו אלא היה לך לומר איני כתבתיו. הרי דאף על אמת אסור לספר בגנות חבירו ונקרא לשון הרע.

וכן איתא להדיא בכל הפוסקים הראשונים (מלבד ספרי האחרונים קצרה היריעה מהכילם) דלשון הרע אסור אפילו על אמת. דזה לשון הרמב"ם בפרק א' דאבות שאין לשון הרע שיכזב על האדם וייחס לו מה שלא יעשה כי זה נקרא מוציא שם רע על חבירו, ואמנם לשון הרע הוא שיגלה גנות האדם אפילו בפעולותיו אשר יעשה באמת, שהאומרו יחטא ואשר ישמעהו יחטא עכ"ל הטהור. וכן כתב הרמב"ם בפרק ז' מהלכות דיעות הלכה ב'. והסמ"ג לאוין ט'. והרבינו יונה בשערי תשובה במאמר ריי"ד. וכן משמע מפירוש רש"י בחומש פרשת קדושים על זה הפסוק דלא תלך רכיל עי"ש. וכן משמע בפירוש הרמב"ן על זה הפסוק עי"ש. והארכתי הרבה אולי יתן ה' שיועיל קצת להוציא את העורון הזה מלבות בני אדם.

(**ב**) **תערובות**. כן משמע בשבועות (ל"א ע"ב) בכל הציורים שהביא שם הגמרא על הפסוק מדבר שקר תרחק דתערובות של שקר במקצת אסרה התורה כמו עצם השקר, ובפרט בענין לשון הרע ורכילות ידוע הוא דעל ידי תיבה אחת שנשתנה בהסיפור נשתנה הענין כולו.

(ג) **לא תלך וכו'**. כן כתב הרמב"ם בפרק ז' מהלכות דעות, והסמ"ג, שזה לשונו יש עון גדול מזה עד מאוד והוא בכלל לאו זה והוא המספר בגנות חבירו אף על פי שאומר אמת וכו'. ואף דבכתובות (מ"ו ע"א) לא נזכר רק דהוא אזהרה למוציא שם רע שהוא חמור מכל מפני שהוא דבר שקר, מכל מקום אין כונת הגמרא להוציא סתם לשון הרע ורכילות שהוא אפילו על אמת מכלל זה, שהרי בסנהדרין כ"ט במשנה אמרו מנין לדיין וכו' שלא יאמר אני מזכה וכו' תלמוד לומר לא תלך רכיל בעמיך, ובספרא פרשת קדושים וביר‌ושלמי פרק א' דפאה איתא בהדיא הלאו על לשון הרע ורכילות ממש שהוא כרוכל שמטעין דברים מזה לזה. ועיין בחלק ב' כלל א' בבאר מים חיים סעיף קטן ח', רק דכוונת הגמרא בכתובות הוא במכל שכן דמוציא שם רע מכלל לאו זה לא נפקא.

(ד) **וזה**. כן כתב הרמב"ם שם וכוונתו דכל שכן הוא כיון שמבזהו בסיפור זה, ולהראב"ד בהשגות שסובר דרכילות חמור מלשון הרע נוכל לומר דלדידיה נפקא ליה לשון הרע מקרא דלא תשא, קרי ביה לא תשיא, אזהרה למספר לשון הרע כמו שכתוב בפסחים (קי"ח ע"א). וגם מקרא דארור מכה רעהו בסתר שהוא קאי על לשון הרע כמו דפירש רש"י בחומש. ומקרא דזכור את אשר עשה ה' אלקיך למרים שהוא כדי שנזהר מלשון הרע כדאיתא בספרי כמו שביארנו לעיל בפתיחה. או סובר כפירוש רש"י בחומש, דהרוכל מקרי מי שהולך לבית רעהו לרגל אולי יראה או ישמע דבף רע ויספר בשוק, והנה כלל הרוכל והמספר לשון הרע ביחד במלת רוכל. וכוונת התורת כהנים [הירושלמי] במה שאמר שמטעין דברים מזה לזה [מטעין דברים של זה לזה ושל זה לזה] היינו מאיש זה לאיש אחר, ולא כמו לפירוש הרמב"ם דכוונת התו"כ [הירושלמי] היינו שמטעין למי שדיבף המדבר עליו מתחלה דהיינו רכילות [2]. וכן מפירוש הרמב"ן בחומש משמע דתיבת רוכל כולל שניהם, שכן פירש שם שרוכל הוא ההולך כל היום וקונה מכאן ומכאן והולך ומוכר במקומות אחרים בכאן ובכאן, כן הוא הרוכל הזה, ולזה בא תיבת בעמיך **לרמוז** כי הוא הולך ברבים כדי שיהיה לו מה לשמוע ולרגל אחר כך עי"ש. וכן משמע בירושלמי פרק א' דפאה שהוא אזהרה ללשון הרע ורכילות ועיין שם בפני משה בד"ה תני ר' נחמיה.

[2] הנה"ה: ולפירוש זה צריך לומר מה שפרטה התורה לאו על רוכל ולא סמכה (להראב"ד שסובר דרכילות חמור מלשון הרע) במכל שכן על לאו דלא תשיא וכנ"ל, משום דהתורה רצתה להשמיענו לאו מיוחד לאיסור לשון הרע ורכילות, ונפקא מיניה שיהא חייב מלקות במוציא שם רע, כמו שאמרו בכתובות (מ"ו.) דלא תשא שמע שוא כולל נמי ענין אחר כמו דאיתא בשבועות ל"א בגמרא עי"ש וכמו שכתבנו לעיל בפתיחה בלאוין אות ב'. או אפשר דהתורה רצתה להשמיענו שיש לו איסור משעת הילוכו שהקדים רגליו לדבר עבירה וכעין מה שאמרו בע"ז (דף י"ח) אשר לא הלך כיון שהלך וכו' וכעין שאמרו שם (בדף ח') וקרא לך כיון שקרא לך נעשה כאלו אכלת מזבחו, ובבבא מציעא (דף ס"א:) לא תעשו עול במשקל לעבור עליו משעת עשיה ואפילו לא שקל בהן עדין, וכן כאן כיון שהזמין עצמו ללילך ולדבר רכילות עובר על לאו זה. אחר כך מצאתי זה בשל"ה.

סעיף ג

פסקה א

(ה) **שרגילין תמיד וכו'**. כל זה הוא מבואר ברמב"ם ובכסף משנה שם.

סעיף ד

פסקה א

(ו) **אמרו חז"ל**. לשון הרמב"ם שם, והסמ"ג לאוין ט' והוא בתוספתא דפאה, וכמעט כל המימרא איתא גם כן בערכין (דף ט"ו:) בגמרא ע"ש. אך דבגמרא דידן איתא סתם שחמור מעבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים והתוספתא מבאר דאין לו חלק לעולם הבא. ודבר זה ישנו גם כן בירושלמי בפרק א' דפאה ע"ש. אך בירושלמי הוא קצת בנוסח אחר וזה לשונו על ג' עבירות נפרעין מן האדם בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא וכו' ולשון הרע נגד כולן. אבל הכל הולך אל מקום אחד, דכי היכי דעל עבודת כוכבים ומזלות וכיוצא בזה אם לא התודה אין לו חלק לעולם הבא אף שהמיתו אותו בבית דין כדמשמע בסנהדרין (דף מ"ג:) במשנה דאומרים לחייבי מיתות התודה שכן כל המתודה יש לו חלק לעולם הבא, ועל אחת כמה וכמה בלשון הרע אם הורגל בעון זה שחמור מזה, וכנ"ל, אם ישאר לו הקרן קיים לעולם הבא בוודאי דלא יהיה לו גם כן חלק לעולם הבא, ואם כן אין הירושלמי חולק עם התוספתא ולכן יפה פסק הרמב"ם כהתוספתא.

ומה שכתבתי ופרשו הראשונים הוא הרבנו יונה בשערי תשובה בהלכות לשון הרע שלו וכן מוכח מדברי הרמב"ם בפרק ג' מהלכות תשובה הלכה ו' שפסק שם אלו שאין להם חלק לעולם הבא וקחשיב גם כן בתוכם בעלי לשון הרע, הרי שלא קאמר ומי שסיפר לשון הרע רק בעלי לשון הרע, וכבר הראיתי לך בסעיף קטן הקודם בשם הכסף משנה לבאר החילוק שביניהם.

סעיף ה

פסקה א

(ז) **עמד עליו וכו'**. ממה שמבואר בכתוב גבי מעשה דדואג שעמד עליו שאול, כמה שכתוב בקרא כולכם קשרתם עלי לכולכם יתן בן ישי שדות וכרמים וגו' ואין גולה את אזני וכו', ואף ששאול מלך היה והיה להם אימה גדולה ממנו, ואף על פי כן נחשב בכל מקום דואג לרוכל על דבר זה, ומזה נלמוד דהוא הדין לענין לשון הרע, ובלאו הכי הדבר פשוט כמו שנכתוב לקמן גבי אביו ורבו.

(ח) **אביו או רבו**. פשוט ממה שמבואר ביורה דעה בסימן ר"מ סעיף ט"ו דאם אמר לו אביו לעבור אפילו על מצוה של דבריהם לא ישמע לו, והוא הדין בודאי גבי רבו, ויותר מזה מצינו בברכות (י"ט:) ונפסק כן ביורה דעה סימן ש"ג ס"א דאפילו אם רואה את

רבו שהוא לובש כלאים צריך לפשוט ממנו אפילו בשוק, מאי טעמא במקום שיש חילול השם אין חולקין כבוד לרב, וכן שאר דבר איסור אם ראה לרבו שעובר אפילו על איסור דרבנן צריך למחות בידו כמבואר ביורה דעה בסימן רמ"ב סכ"ב בהגה"ה, וא"כ כל שכן שאין צריך לשמוע לו לעשות איסור וכן מוכח בשבועות (דף ל"א) דאפילו גרירא דשקר אסור לציית לרבו, דזה לשון הגמרא שם, מנין לתלמיד שאמר לו רבו יודע אתה בי שאם נותנין לי מאה מנה איני מבדה, מנה יש לי אצל פלוני ואין לי אלא עד אחד, מנין שלא יצטרף עמו, תלמוד לומר מדבר שקר תרחק, הא ודאי שקורי קמשקר, ורחמנא אמר לא תענה ברעך עד שקר, אלא כגון דאמר ליה ודאי חד סהדא אית לי, ותא את קום התם ולא תימא ולא מידי, דהא לא מפקית מפומך שיקרא, פרוש רק כדי שיתיירא ויודה על האמת, אפילו הכי אסור משום שנאמר מדבר שקר תרחק. וכל שכן באיסור לשון הרע החמור מזה שלא יציית לו. ועוד דבודאי כבוד המלך חמור מכבוד אביו ורבו, וראיה דאפילו למאן דאמר הרב שמחל על כבודו כבודו מחול, מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול, כדאמרינן בקידושין ובכתובות (י"ז.) ואפילו הכי אמרינן בסנהדרין (מ"ט.) דאם המלך מצוהו לעבור על דברי תורה תלמוד לומר רק חזק ואמץ, רק מיעוטא הוא ועל אחת כמה וכמה דאין צריך לשמוע לאביו ורבו. ומה שכתבתי בפנים דאפילו לאבק לשון הרע הוא ממה שהוכחתי לעיל דאפילו לעבור על דבריהם אין צריך לשמוע לאביו ורבו.

(ט) **בקשו ממנו**. לא ציירתי בפשיטות כגון אם בקשו ממנו לשון הרע גופא דזה אינו מצוי. ולא משום דבזה נקרא אביו אינו עושה מעשה עמך ופשיטא דאינו מחויב לכבדו, דזה אינו, דכבר כתב הסמ"ג במצות עשה של כיבוד אב דבזה שאדם אומר לחבירו לעשות איסור אינו נקרא אינו עושה מעשה עמך רק במסית עיין שם.

סעיף ו

פסקה א

(י) **ככל שאר לאוין**. דפשיטא דזה הלאו שכולל בעצמותו עוד הרבה לאוין ועשין אחרים כמבואר לעיל בפתיחה, לפחות איננו גרוע משאר לאוין אחרים, ובלאו הכי עיין שם ביו"ד דפסקו דאפילו על איסור דרבנן צריך גם כן ליתן כל אשר לו ולא לעבור עליהן ע"ש בביאור הגר"א ובחידושי ר' עקיבא איגר ועיין לקמן בהלכות רכילות כלל א' בבאר מים חיים ס"ק י"ב וי"ג מה שכתבנו שם.

סעיף ז

פסקה א

(יא) **בודאי דאסור**. וחס וחלילה על ענין כזה לא אמרו חז"ל לעולם תהא דעתו של אדם מעורבת עם הבריות, דדוקא אם הם בריות שאין עושין דבר איסור, אבל בזה רשעים

מיקרי ואסור להתחבר עמהם כלל בספוריהם ואפילו אם יהיה להם עליו איבה עבור זה אין לו חס ושלום לחוש כלל לזה. כמו שנפסק ביורה דעה בסימן קי״ב סט״ו דאפילו לעבור על איסור דרבנן אסור משום איבה, ועל אחת כמה וכמה באיסור חמור כזה.

סעיף ח

פסקה א

(**יב**) **כותב עליו דבר זה**. פשוט הוא דבכי האי גוונא כתיב ארור מכה רעהו בסתר, ועוד גמרא מפורשת היא בסנהדרין (ל׳.) מכתב היכי כתבי רבי יוחנן אומר זכאי משום לא תלך רכיל, ואפילו ריש לקיש גם כן מודה לו בעצם הדין דבכתיבה שייך רכילות דלא קפליג עליה רק משום דמיחזי כשיקרא וממילא הוא הדין בלשון הרע דינא הכי.

(**יג**) **בדרך רמז**. כן מוכח ברש״י בחומש פרשת קדושים בפסוק לא תלך רכיל בעמיך על מה שתרגם אונקלוס בלשון קורצין פירש רש״י לשון קורץ בעיניו שכן דרך כל הולכי רכיל לקרוץ בעיניהם ולרמז דברי רכילותן שלא יבינו שאר השומעים עכ״ל וכן מוכח פשטיה דקרא במשלי (ו׳ פסוק י״ב) אדם בליעל איש און וגו׳ קורץ בעיניו מולל ברגליו מורה באצבעותיו

ולא תקשה על זה ממה שאמרו בברכות (דף ח׳) במערבא כי נסיב אינש איתתא אמרי ליה הכי מצא או מוצא, מצא דכתיב מצא אשה מצא טוב, ומוצא דכתיב ומוצא אני מר ממות את האשה, הלא לשון הרע אסור אפילו בדרך רמז ואסור אפילו על אמת כל שאין מזה תועלת על להבא כדלקמן בכלל י׳ בסופו ואין נפקא מינה באיסור לשון הרע בין אשתו ואחר כדלקמן בכלל ח׳ ונראה לפי מה שכתב הרמב״ם דדבר שנתפרסם כבר באפי תלתא המספר אחר כך אין בו משום לשון הרע אך שלא יתכוין להעביר הקול ולגלותו יותר. אם כן נוכל לומר בפשיטות דרגילות הוא דאשה רעה שנוכל לומר עליה שהיא מר ממות נתפרסם בוודאי מכבר ענייניה באפי תלתא לפחות, ואם כן הבעל שמספר אחר כך ענין רעתה ואינו מתכוין להעביר הקול אין עובר על זה משום איסור לשון הרע. וכן מה שאמרו ביבמות (ס״ג) אמר ליה חייא ב״ר לרב כתיב ומוצא אני מר ממות את האשה כגון מאן, אמר ליה כגון אמך, גם כן ניחא בתרוץ זה. ובזה יש לומר עוד באופן אחר דשם שחייא ב״ר ידע את טבע אמו, אך שאל כגון מאן פרוש עד היכן אשה רעה, והשיב כגון אמך, מוכח הוא שכוונתו למיסבר קראי ולא לגנותה בזה, וזה דומה למי שמכון לתועלת בדבר שהוא אמת וכדלקמן בכלל י׳.

(**יד**) **בכל גווני**. פרוש אפילו אם אין מדבר או כותב עליו רק שמראה לאחרים מכתביו שכתב פלוני אליו, שניכר מכותלי מכתביו שאיננו חכם או למדן וכדומה מעניני גנות,

גם זה בכלל איסור לשון הרע הוא ואף שאין זה צריך ראיה אף על פי כן אראה לך שגם מין לשון הרע זה נזכר בתורה לאיסור, שבפסוק וגם אתה ידעת את אשר עשה לי יואב בן צרויה וגו' פרשו רז"ל שהראה לסנהדרין את המכתב ששלח לו דוד שיעמיד את אוריה בעת חזקת המלחמה כדי שיתמעט עי"ז מדרגת דוד בעיניהם.

סעיף ט

פסקה א

(**טו**) **גינה את עצמו וכו' ואפילו הקדים וכו'**. ממה שמצינו בישעיה כשאמר אוי לי כי נדמיתי כי איש טמא שפתים אנכי ובתוך עם טמא שפתים אנכי יושב. ואף שישעיה לא כיון חס ושלום לגנות בזה את ישראל, רק היה מתאונן על עצמו ואומר אוי לי כי נדמיתי וגו' ובאורו כמו שפרש רש"י והמפרשים הריני מת שלא הייתי כדאי שאראה פני השכינה לא מצד מעשי ולא מצד מעשה אבותי, וגם הקדים לבזות לעצמו וכמו שאמר כי איש וגו' ואפילו הכי נענש על זה כמו שכתוב שם ויעף אלי וגו' ובידו רצפה, ואמרו חז"ל שאמר לו הקדוש ברוך הוא למלאך רצוץ פה שאמר דילטוריא על בני. וגם על שאמר כי איש וגו' השיבו הקב"ה עליך אתה רשאי לומר ואי אתה רשאי לומר עליהם וכמו דאיתא בילקוט שם.

כלל ב

סעיף א

פסקה א

(**א**) **אסור וכו' אפילו בפני יחיד וכל שכן בפני רבים וכו'**. דבר פשוט הוא מצד הסברא, וכן איתא בהדיא בספרי בפרשת כי תצא בפיסקא ער"ה, ובפרשה בהעלותך פיסקא צ"ט ע"ש.

ומפני שכמה אנשים טועין בזה ותולין את עצמן בדברי רבה בר רב הונא דאמר בבבא בתרא (ל"ט ע"א) כל מילתא דמיתאמרא באפי תלתא לית בה משום לישנא בישא, לפיכך מצאתי את עצמי מחויב בדבר לבאר דבר זה בעזה"י בכל פרטיו כפי אשר חפשתי ומצאתי בספרי הראשונים ואעתיק פירוש כל אחד על רבה בר רב הונא הנ"ל ומזה יהיה תועלת רב לכמה עיקרים שבהלכה זו, ומזה תדע שמה שכתבתי בפנים לאו דעת יחידאה היא כי אם כל הראשונים מסכימים לזה. ואציע פה בהרחבת הענין כל הדיינים דאפי תלתא אפילו על אמת גם לענין רכילות, ובין לענין מספר ובין לענין מקבל, ואף לענין אבק של לשון הרע ורכילות הדין דאפי תלתא, כדי שלא אצטרך לכפול הדברים עוד, ולא אכתוב במקור החיים רק קיצורי הדינים היוצאים מזה וזה החלי בעזרת הש"י.

גרסינן בבבא בתרא (ל"ט ע"א) אמר רבה בר רב הונא כל מילתא דמיתאמרא באפי תלתא לית בה משום לישנא בישא. רשב"ם פירש לענין שאם אחד סיפר על חבירו דברי גנות באפי תלתא, מותר אחר כך לילך לאותו פלוני ולומר לו פלוני דיבר עליך כך וכך, משום דחברך חברא אית ליה, והויא מילתא דעבידא לאיגלויי ולית בה משום לישנא בישא אבל לענין הראשון מודה רשב"ם גם כן לכל הפוסקים שנביא אי"ה לקמן דעובר על איסור רכילות אף דסיפר באפי תלתא.

ועיין שם ע"ב בתוספות ד"ה לית בה שפירשו האי דינא דרבה בר רב הונא לענין לכתחלה שמותר לומר לשון הרע באפי תלתא דחברך חברא אית ליה והוי כאלו אמר הדברים בפניו דמותר כר' יוסי. והנה לכאורה יקשה מאוד דברי התוספות, דלא מיבעי בדבר שקר רכיל מיקרי בכל גווני אפילו באפי תלתא ובפניו [3] כדאיתא בכתובות (מ"ו ע"א) אזהרה למוציא שם רע מנין, תלמוד לומר לא תלך רכיל בעמיך, והתם בפני בית דין הוה וכדאיתא שם (בדף י"א) בא לבית דין וכו' ובפניה הוה וכו' וכדאיתא בספרי להדיא בפסקא רל"ה ואמר את האשה הזאת לקחתי מלמד שאין אומר דברים אלא בעמידתה והובא גם כן ברש"י בחומש [4] ואפילו הכי רכיל מיקרי, אלא אפילו אם הדבר שדיבר עליו הוא אמת הלא ביררנו מכל הפוסקים בכלל א' דאיסור לשון הרע ורכילות הוא אפילו על אמת, ואם כן מאוד יפלא למה יהיה מותר לגנות לחבירו באפי תלתא, כיון דחזינן דהקפידה התורה על בזיונו של חבירו, מאי הוי אם מבזהו באפי תלתא, אדרבא, כל שמבזהו בפני יותר צריך שיתגדל העון יותר, וכדאיתא בהדיא בספרי בפרשה דברים ומה מרים כשדברה הדבר לא שמעה כל בריה אלא הקדוש ברוך הוא בלבד שנאמר וישמע ה' כך נענשה, המדבר בגנותו של חבירו ברבים על אחת כמה וכמה, וכהאי גוונא איתא בספרי פרשה תצא ובפרשה בהעלותך, הרי שמוכח להדיא דכל שיתרבו השומעים בעת אמירת הלשון הרע העון הוא יותר גדול. ואין לומר דהתם מפני שלא כדין דברו עליו כמה שהשיב הקדוש ברוך הוא, דזה אינו דלא מיבעי בגנאי בעלמא לגנות לחבירו כגון לומר עליו שהוא פתי ושוטה אשר בזה מבאיש את ריח חבירו לעין כל (ודבף זה מצוי מאוד בעונותינו הרבים אשר אם אחד לא יחניף לחבירו ויסכים לפעולותיו הרעות תיכף ישפוך בוז עליו ויפרסם אותו לעין כל לשוטה ולפתי ועל כיוצא בזה אמרו חז"ל מוטב

[3] הנה"ה: חוץ האיסור של אונאת דברים ומלבין פני חבירו ברבים דאין לו חלק לעוה"ב כדאיתא בבבא מציעא (נ"ט ע"א) וסתם רבים שלשה כדאיתא בגיטין (גיטין מו, א) ובכתובות (ע"ה) ועד כאן לא פליג שם ר"י אלא היכי דכתב בלשון עדה אבל בלאו הכי מודה גם כן לר"נ דסתם רבים שלשה ובלאו הכי פסקו כל הפוסקים כר"נ. ע"כ.

[4] ה"ה: ועיין בנתיבות עולם בנתיב הלשון בפרק ז' וצע"ג עליו מספרי זה וזה ידוע שאין לחלק באיסור לשון הרע ורכילות בין שקר לאמת ובפרט מה יענה לדעת ר"נ בספרי דאמר דמעשה דמרים בפני משה הוה ואף על פי כן מפורסם בכל התורה שנקרא זה המעשה לשון הרע. ע"כ.

לאדם שיקרא שוטה כל ימיו ואל יהיה רשע שעה אחת לפני המקום) בודאי אסור אפילו באפי תלתא, כמו שהוכחנו לעיל בכלל א' בשם כל הראשונים דאיסור לשון הרע הוא אפילו על אמת, ודבר זה גם כן בכלל לשון הרע הוא מן הדין וכמו שיבואר לקמן בכלל ה', ואם כן בודאי דכל שיתרבו השומעים יתרבה עון המספר, ובפירוש אמרו בערכין (ט"ז ע"א) בגמרא לא קשיא הא בצינעא הא בפרהסיא, פירוש דעל צינעא הקטרת מכפרת ועל פרהסיא צריך הפעמונים של כהן גדול לכפר עי"ש, אלמא דאף על פרהסיא צריך כפרה. ואי אמרת דבאפי תלתא תו לא הוי לשון הרע משום דחברך חברא אית ליה ובוודאי יבא הדבר לאזניו והוי כאילו אמר הדברים בפניו אם כן כל שכן דבעשרה לא הוי לשון הרע והרי אין פרהסיא פחותה מעשרה כדאיתא בסנהדרין (דף ע"ד ע"ב) אלא ודאי דלא שנא. ועוד באופן זה כגון לומר עליו שהוא פתי ושוטה וכדומה מחלקי הגנות בלאו הכי לא שייך התירא דתוספות דהוי כאלו אמר בפניו דאף בפניו אסור משום אונאת דברים, ואפילו אם תאמר דהתוספות איירי בדבר שבפניו מותר לומר למה עשית לי כך וכך ולחרפו עבור זה, כגון אם חרפו חבירו בחנם שבודאי בפניו על פי הדין מותר להשיבו בדרך החרופין שחירפו הוא (אם לא על פי מדה קדושה בעלמא כמו שאמרו חז"ל הנעלבין ואינם עולבין שומעין חרפתן ואין משיבין וכו') ועל זה מתיר התוס' לספר באפי תלתא שלא בפניו דהוי כאלו אמר בפניו, גם זה אינו, דאינו מותר על פי הדין רק להשיב גמולו בראשו ולחרפו בינו לבין עצמו בשעת מעשה כדרך שהוא חרפו תחילה, אבל לילך ולספר דבר זה לאחרים מיקרי לשון הרע אף בפני יחיד וכל שכן בפני רבים. (ואם מיירי דהוא חרפו ברבים ונתפרסם הדבר בלאו הכי ולהכי מתיר התוס' לגלות, אם כן אפילו שלא באפי תלתא נמי מותר, וכן אם מיירי דיש לו תועלת מהסיפור על להבא שלא יחרפנו עוד, דבזה מותר לגלות כדלקמן, גם כן אפילו שלא באפי תלתא יהא מותר כיון דאין תכלית כוונתו לגנות לחבירו רק מפני תועלתו וכמו שנאריך בזה לקמן בכלל י' מסי"ג ולהלן בכל פרטי הדין הזה).

וכדי שלא יהיה דבר זה לפלא בעיני המעיין אביא על זה גמרא מפורשת דאפילו ענין כזה אסור לספר על חבירו אפילו באפי תלתא וממנה תדין במכל שכן לשאר חלקי לשון הרע אף שהם אמת דבודאי אסורים אפילו באפי תלתא. והוא דגרסינן במועד קטן (ט"ז ע"א) אמר רבא מנלן דמשדרין שלוחא דבי דינא ומזמנין ליה לדינא, דכתיב וישלח משה לקרוא לדתן ולאבירם בני אליאב, ומנלן דמזמנינן לדינא דכתיב ויאמר משה אל קרח אתה וכל עדתך וגו' ומנלן דאי מתפקר בשליחא דבי דינא ואתי ואמר לא מיתחזי כלישנא בישא, דכתיב העיני האנשים ההם תנקר, וזה לשון רש"י בד"ה דאי מתפקר

בשליחא דרבנן, כלומר שחירף שליח בית דין ושליח אמר חירפני, ועל זה מייתי הגמרא העיני האנשים וגו' וז"ל רש"י על זה, אי לאו דשליח דאמר ליה למשה משה לא הוי ידע. מבואר דכוונת רש"י העיני האנשים ההם תנקר קאי על השליח ואף על פי כן סיפר השליח דבר זה למשה רבינו ע"ה מה שחירפוהו דתן ואבירם אלמא דלשליחא דבי דינא לא הוי לישנא בישא, הרי דמשמע בגמרא דאי לאו שליחא דבי דינא רק אדם אחר שחרפוהו אסור לספר זה לבית דין במקום שלא יהיה תועלת מזה וזה לשון הרע מדאורייתא מדהביא על זה ראיה ממקרא, והרי רבא בעצמו פסק שם בערכין (דף ט"ו) כר' יוסי דאמר שם אנא כר' יוסי סבירא לי דאמר מימי לא אמרתי דבר וחזרתי לאחורי, ואם כן לפי דברי התוספות דבבא בתרא יהא מותר אליבא דרבא לומר גם כן באפי תלתא דהוי כבפניו וכר' יוסי, ובלאו הכי הלא מסקינן בבבא בתרא (ל"ט ע"ב) דכולי עלמא אית להו כרבה בר רב הונא בדינא דאפי תלתא וא"כ מה צריך להביא ראיה לשלוחא דבי דינא משלוחו של משה רבינו ע"ה בלאו הכי אפילו לא היה שלוחא דבי דינא רק אדם דעלמא שחירפו אחר גם כן מותר לספר זה לפני ג' אנשים דעלמא ומה גריעי בית דין מג' אנשים דעלמא, ודוחק גדול הוא לומר דכוונת הגמרא הוא משום דהוי אמינא דשלוחא דבי דינא שמספר לבית דין שהם אנשים חשובים לגבייהו לא שייך הטעם דחברך חברא וכו' ועל כן הוי אמינא דהוא חמור טפי, דמשמע מגמרא והפוסקים דרבא בא להורות קולא בשלוחא דבי דינא, ואין לומר דכוונת הגמרא להביא ראיה דשלוחא דבי דינא עדיף בזה דהוא מותר לספר אפילו לפני דיין אחד, דזה אינו, דאם כן מה ראיה מייתי ממשה רבינו ע"ה והלא הזמינו לדין כמו שאמר שם מקודם בגמרא ומנלן דמזמנינן לדין וכו' ומסתמא לא היה משה רבינו ע"ה דן יחידי וכמאמרם ז"ל בכמה מקומות יצא מבית דין של משה ולפחות היו באפי תלתא ואימא דמשום כן הותר לשליח לספר דבר זה לפניהם מה שהוא יודע בעצמו שהוא אמת שחירפוהו דתן ואבירם אבל לא יהא שום מעלה לשלוחא דבי דינא מאינש דעלמא, אלא ודאי דסבירא ליה להגמרא דלישנא בישא הוי בכל גווני אף דיודע בעצמו שהוא אמת והוא מספר דבר זה לג' אנשים אי לאו שלוחא דבי דינא.

סעיף ב

פסקה א

(**ב**) **ומצאתי** בעזה"י בערכין (ט"ו ע"ב) בתוספות ד"ה כל מילתא וכו' שפירשו דבריהם דאיירי שדיבר עליו דבר דאיכא למשמע דלא אמרה משום לשון הרע, כגון נורא בי פלניא וכיוצא בו, אבל אם הוא אומר דבר קינטור על חבירו אפילו היה אומרה בפניו אית ביה

משום לישנא בישא עכ"ד. הרי מלשון שסיימו מוכח בהדיא דפירושם בדברי רבה בר רב הונא הוא לענין לכתחילה מטעם דהיה אומרה בפניו כפירושם בבבא בתרא הנ"ל, ואף על פי כן כתבו דסתם לשון הרע בודאי אסור אפילו אומרה בפניו ובאפי תלתא, וכן משמע במגן אברהם בסי' קנ"ו במוסריו שם דכוונת התוספות דבבא בתרא הוא כמו שפירשו בערכין.

וראה אחי שבדבריהם הקצרים שסיימו כללו לנו עיקר גדול וביאור נכון לענין אפי מרה שאמר ר' יוסי מתחלה ופסק רבא כוותיה, דלא אמר ר' יוסי ללשון הרע גמורה, רק בדבר דאיכא למישמע וכו', דדין זה דאפי תלתא ודאפי מרה חד דינא אית להו כמו שמוכח מהתוספות דערכין הנ"ל וכמו שיתבאר בעזה"י תיכף. כי בתחלת העיון דבריהם מוקשים למה חילקו חז"ל בין לשון הרע לאבק לענין זה, אבל כד נעיין היטיב דבריהם נכונים מאד, שכוונתם כך הוא, דבאמת תלוי כמה דברים לפי ענין השמעת קול ניגונו והתעוררות תנועותיו בעת מעשה הסיפור, ובהרגש קטן יתחלק הדבר בין גנאי לשאין גנאי, וזה נוכל לחלק בדבר שאינו הגון בסתמא דאם הוציא אותו מפיו באופן שלא היה מתבייש לומר זה אפילו בפניו מותר, ואם אומרו בתנועותיו דמוכח שהוא לגנותו, ובאופן זה היה מתבייש לומר בפניו אסור. אבל בגנאי גמור בודאי לא שייך לחלק בזה. ועתה אציע לשון הגמרא דבבא בתרא ודערכין ואפרשה לפי פירושם, וז"ל הגמרא, אמר רבה כל מילתא דמיתאמרא באפי מרה לית בה משום לישנא בישא, אמר ליה אביי כל שכן דאיכא חוצפא ולישנא בישא, אמר ליה אנא כי הא דר' יוסי סבירא לי דאמר ר' יוסי מימי לא אמרתי דבר וחזרתי לאחורי. ולפי דבריהם יהיה פירוש הגמרא כך, דמתחלה כשאמר רבה המימרא שלו כל מילתא דמיתאמרא באפי מרה וכו' היה סובר אביי שכונתו ללשון הרע גמורה ולכך הקשה עליו כל שכן וכו' ותירץ לו דאין כונתו ללשון הרע גמורה רק כדר' יוסי, ופירוש דברי ר' יוסי הכי הוא, מעולם לא אמרתי אפילו דבר קטן שדברתי מכח עניני חבירי, לא אמרתי מעולם באופן שאהיה צריך לחזור לאחורי (אחר כך מצאתי בעזה"י במהרש"א בערכין ועוד כמה ספרים ראשונים ואחרונים שפירשו כן). ולפי דברינו עתה ניחא במה ששבחוהו בעלי הגמרא במדה זו בשבת (קי"ח ע"ב) ועל אופן זה התיר גם כן אחר זה רבה בר רב הונא לומר באפי תלתא דחברך חברא אית ליה, ומסתמא שומר את עצמו לומר באופן שאפילו אם יגיע לאזניו לא יהא לו מה לתפוס עליו לומר אתה דיברת עלי, אבל אם הוא לשון הרע גמורה על חבירו בודאי לא שייך התירא דרבה בר רב הונא ואסור אפילו באפי תלתא. וכוונת התוספות הוא אפילו על אמת, דאי לאו הכי לוקמי התוספות בדבר קינטור והוא אמת, ובלאו

הכי הלא בירורנו כבר מכל הפוסקים דלשון הרע הוא אפילו על אמת. ומה יועיל לזה באפי תלתא וכמו שכתבנו בתחלת דברינו. ואל יהיה מוזר בעיני הקורא מה שפירשנו מתחילה דאביי היה טועה בדברי רבא על כן הקשה לו כל שכן וכו' ורבא דקמשני ליה אנא כר' יוסי סבירא לי הוא בגוונא אחרינא, דזה אתה מוכרח לומר גם כן לשאר פירושי הראשונים שפירשו על מימרא זו, וכן כתב בהדיא השיטה מקובצת בבא בתרא (ל"ט ע"א) בשם עליות הר"י ואעתיק אי"ה דבריו בסוף הספר ע"ש.

היוצא משיטת התוספות דלא הותר לומר באפי תלתא רק באופן שיוכל להעמיד דבריו דלא יהיה בו משום לישנא בישא ובלאו הכי אסור. וכעין פירוש התוספות מצאתי גם כן בשיטה מקובצת בבא בתרא בשם עליות הר"י ז"ל בפירושו הראשון שפירש כן ע"ש[5]. וכן בינו לבין עצמו לדבר מכח חבירו, תלוהו גם כן חז' ל, דאם מדבר באופן שלא היה מתבייש לומר בפניו מותר אפילו לכתחילה, וזה דוקא אם אין מדבר עליו דברי קינטור רק מאמר התלוי בלשון האומרו ופירושו גם כן כנ"ל. וממילא נשמע דבאופן זה אין על השומע שום איסור, כיון דטעם ההיתר הוא משום שמסתמא אומרו בלשון קל שלא יהיה גנאי לחבירו אם כן ממילא דמותר לשמוע, ואין בזה משום שמיעת לשון הרע דאסור, וכמו שיבואר לקמן בכלל ו' סעיף ב'. וכן באפי תלתא באופן זה הנ"ל דהוי כבפניו גם כן אין שום איסור על השומעים.

אבל דבר גנאי אסור בכל גווני, אפילו יודע שהוא אמת והיה אומרה בפניו, ובודאי ממילא דגם להשומע אין שום היתר אפילו לשמוע, וכל שכן להחליט הדבר בלבו שהוא אמת, אף דהוא אומר הגנאי בפניו כיון דבאפי תלתא אסור לקבל כמו שנוכיח תיכף אף דהוא גם כן כבפניו והוא הדין בפניו דחד דינא אית להו (ועיין לקמן בכלל ז' שנביא אי"ה על זה עוד כמה ראיות חזקות). והוא הדין באפי תלתא בדבר גנאי אפילו יודע שהוא אמת אסור להמספר וממילא להמקבלים גם כן ומקל וחומר ומה המספר דיודע שהוא אמת אסור על אחת כמה וכמה להמקבל דאין יודע אם סיפר לו חבירו אמת דאסור. ועוד ראיה מוכרחת לזה, ממה שחשבוהו לעולה לדוד, שאמרו בשבת (נ"ו ע"א) קיבל דוד לשון הרע, ושם דיבר ציבא בפני רבים על מפיבושת כמו שנאמר בקרא, ואף דשם

[5] הגה"ה: ולא תשיג על דברינו ממה שכתבו התוספות שם בבבא בתרא בד"ה סהדותא בעינן וכו' שכתבו ואף על פי שלשון הרע אין נשמע היינו לפי שמעלימין אותן מבני אדם אלמא דהתוספות אין סוברין כפירושם בערכין, דזה אינו דהכי פירושו דלפיכך לא התירו באפי חד ובאפי תרי דבפניהם אין שומר את עצמו ואומר המאמר בלשון שהיה מתבייש לומר בפניו וסומך את עצמו שמסתמא יעלימו הדבר ולא יפרסמו משום לשון הרע אבל בשלשה אין סומך על זה דלא ימלט שאחד מהם לא יגיד לחבירו וחברך וכו' כמאמר חז"ל וכולם באבק לשון הרע דגם כאן באבק איירי לפירוש התוספות וכנ"ל ועל כן מסתמא שומר את עצמו לומר בלשון דלא למישמע ביה משום לישנא בישא ולפיכך התירו חז"ל. ע"כ.

רכילות היה, בלשון הרע גם כן דינא הכי בפשיטות לענין קבלה, דמחד לאו נפקי איסור קבלתם מלא תשא כמ"ש הרבינו יונה בשערי תשובה, וכן הרמב"ם כלל לתרווייהו בשם אחד לענין מקבל, אם כן בוודאי שוין דינייהו גם כן לענין זה.

ונ"ל פשוט לפי דעת התוספות לענין רכילות לילך ולהגיד לחבירו פלוני דיבר עליך, תלוי גם כן בזה, אם סיפר לו שאמר עליו דבר גנאי, דודאי אסור אפילו יודע שהיה אומר בפניו. או שמספר עתה באפי תלתא, דהיינו בפני המדובר (מדובר הוא כגון שראובן אומר לשמעון לוי דיבר עליך כך וכך ראובן נקרא בשם מספר או מדבר ושמעון הוא המדובר) ובפני עוד שנים אחרים (וראיה לזה דאי לאו הכי לוקמי התוספות מימרא דר' יוסי ורבה בר רב הונא בגנאי גמור ולענין רכילות דגם כן לישנא בישא מיקרי וכמו לפירוש רשב"ם שם בבבא בתרא דאיירי רבה בר רב הונא לענין רכילות).

ועוד ראיה ממימרא דרבא במועד קטן הנ"ל ולפי גירסת הרא"ש ור"ן דגרסי ואי איתפקר לקמיה גברא רבה, היינו שחירף בפני השליח בית דין את הבית דין ואתי ואמר לא מיתחזי כלישנא בישא דכתיב העיני האנשים ההם תנקר, דכוונו דתן ואבירם על משה רבינו עליו השלום ואפילו הכי סיפר השליח, אלמא דשרי, ולפי פירוש זה קאי המימרא דרבא על רכילות, ודבר זה אמת היה ומסתמא גם כן באפי תלתא וכנ"ל ואפילו הכי משמע בגמרא דאי לאו שלוחא דבי דינא הוה אסור לספר אפילו באפי תלתא. ואין לומר דרבא אתי עיקר לאשמועינן דהדיין מותר לקבל, וראיה ממה שנאמר ויחר למשה מאד, משמע שקיבל דבר זה, ועל זה חרה אפו ועיין במהרש"א שם, דמרמב"ם פרק כ"ה מהלכות סנהדרין מוכח להדיא דאשליח קאי וכמו שנבאר אי"ה לקמן, וכן מוכח גם כן בשאילתות פרשה קרח דאשליח קאי ע"ש ועוד ראיה ברורה מסנהדרין (ל'.) מיכתב היכי כתבי ר' יוחנן אמר זכאי משום לא תלך רכיל בעמיך, ואף דשם חותם בפניו כדמוכח בירושלמי על משנה זו וכיון דבפניו אסור ממילא תו ליכא התירא לאפי תלתא, ובלאו הכי הדבר פשוט.

אך אם סיפר לו שאמר עליו דברים דאיכא למישמע דלא אמרה משום לישנא בישא תלוי גם כן בזה האחרון, אם אומרה באופן שהיה מתבייש לומר זה בפני הראשון דהיינו לוי הנ"ל אסור, ואם לאו מותר. והוא הדין באפי תלתא באופן זה מותר,

והוא הדין לקבל הרכילות תלוי גם כן בזה, אם הוא דבר שאינו של גנאי ולא היה מתבייש לומר זה בפני הראשון מותר גם כן לקבל, אבל בלאו הכי אסור גם כן לקבל אף שסיפר באפי תלתא וכמו שכתבנו למעלה ראיה מהכתובים דבכל גווני אסור לקבל לשון הרע ורכילות.

והנח לא מצינו לפי דברי התוס' שיהא מותר אחר כך לילך ולספר לחבירו פלוני דיבר עליך כך וכך אף אם שמע הדבר באפי תלתא כמו לפירוש רשב"ם, וכן מצאתי במהרש"ל בהדיא בביאוריו על הסמ"ג לאוין ט' שכתב דלפי דברי התוס' בערכין אסור להגיד אחר כך אף אם שמע הדבר באפי תלתא, ועיין מה שנכתוב לקמן בזה.

הרי ביררנו בעזה"י פירוש התוספות על מימרא דרבה בר רב הונא שהתיר באפי תלתא. ובתוך זה ביררנו הדין לענין לשון הרע ורכילות אפילו על אמת ובאפי מרה ובאפי תלתא, בין לענין מספר ובין לענין מקבל, וגם ביררנו לדבריהן דין אבק של שניהם לכל ענינים הנ"ל.

(ג) **ועתה** נבוא לבאר בעזה"י שיטת הרמב"ם ופירושו בדברי רבה בר רב הונא וז"ל הרמב"ם בפרק ז' מהלכות דיעות הלכה ב' איזהו רכיל זה שטוען דברים והולך מזה לזה ואומר כך אמר פלוני וכו' אף על פי שהוא אמת הרי זה מחריב את העולם, ויש עון גדול מזה עד מאד והוא בכלל לאו זה והוא לשון הרע והוא המספר בגנות חבירו אף על פי שאומר אמת. עוד כתב בדין ה' אחד המספר בלשון הרע בפני חבירו או שלא בפניו וכו', ואם נאמרו דברים אלו בפני ג' כבר נשמע הדבר ונודע ואם סיפר אחד מן השלשה פעם אחרת אין בו משום לשון הרע והוא שלא יתכוין להעביר הקול ולגלותו יותר ועי' בכסף משנה שפירש מה שכתב הרמב"ם והוא שלא יתכוין כלומר שזה שהתרנו היינו שאם יבוא במקרה לדבר בענין זה אין איסור לאומרו אבל לא שיתכוין לגלות הדבר יותר, והנה לפי דברי הרמב"ם יהיה פירוש דברי רבה בר רב הונא כך, כל מילתא וכו' היינו שאם עבר אחד על איסור לשון הרע וסיפר דברי גנות על חבירו באפי תלתא מותר אחר כך גם כן להשומעים לספר במקרה אחר לחבירו מהדברי גנות שנשמע על פלוני ואין זה מיקרי מדבר לשון הרע ומעלה גנות על חבירו דבלאו דידיה נמי כבר נשמע הדבר ונודע לכל דכיון דג' יודעים הוי כאילו כל העיר יודעים דחברך חברא אית ליה ואין הוא מזיק לו בדיבורו, ועם כל זה התנה הרמב"ם וכן הסמ"ג בלאוין ט' והוא שלא יתכוין להעביר הקול וכו'.

(ונראה דיצא לו להרמב"ם זה מהא דאיתא בסנהדרין (ל"א ע"א) ההוא תלמידא [דנפיק עליה קלא] דגלי מילתא דאיתאמר בבי מדרשא בתר עשרין ותרתין שנין ואפקיה ר' אמי מבי מדרשא אמר דין גלי רזיא ומסתמא כיון דאיתאמר בבי מדרשא הא על כל פנים היה באפי תלתא ועם כל זה אפקיה ר' אמי היינו משום דנתכוין לגלות ולא במקרה ולכן אמר ר' אמי דין גלי וכו' ועוד נוכל לומר דיצא לו להרמב"ם זה ממה דאיתא בירושלמי פרק א' דפיאה מותר לדבר לשון הרע על בעלי המחלוקת שנאמר ואני אבוא אחריך ומלאתי

את דבריך [ולקמן בכלל ח' נבאר אי"ה באיזה אופן שייך זה כי יש בזה הרבה פרטים] והרי שם היה המעשה בפירסום כמו שכתוב בקרא ובודאי היה נודע לו לדוד לבסוף, ואפילו הכי משמע בירושלמי דאי לאו סברא דבעלי המחלוקת היה אסור לגלות, ועל כרחך משום דנתכוין לגלות. וסבירא ליה להרמב"ם דחד דינא הוא בין לגלות לאותו האיש שנידבר מתחלה עליו כההיא מעשה דדוד שהענין היה אודותיו, ובין לספר גנותו של אחד דהוא לשון הרע לאיש אחר, מכיון דנתכוין לגלות יותר. וטעמו פשוט כיון דסוף סוף יוודע אליו ואפילו הכי משמע מירושלמי זה דאסור לגלות, ועל כרחך האיסור משום הכונה לבד ולא משום הפעולה, ואם כן גם לאיש אחר אם נתכוין לגלות יותר גנותו של אחד דאסור אבל אין לומר דיצא לו להרמב"ם ממה דאיתא בשבת (ל"ג:) במעשה דיהודא בן גרים שאמר רבי שמעון בר יוחאי המאמר שלו באפי תלתא ר' יהודא ור"י וריב"ג ואף על פי כן מיקרי לשון הרע לגבי יהודא בן גרים, וראיה שהענישו רבי שמעון בר יוחאי לבסוף כמו דאיתא שם, והוא לא גילה למלוכה כמו שפירש"י שם, אלא ודאי שהתכוין להעביר הקול. דזה אינו, חדא, דדוחק גדול הוא שיתכוין להעביר הקול דאדם גדול היה וכמו שפירשו התוספות שם, ועוד דלגבי אנשים חשובים כאלו לא שייך התירא דחברך וכו' ועוד שארי סברות כמו שנכתוב אי"ה לקמן, ועל כן הראיות הראשונות עיקר)

היוצא מדבריו דלכתחלה אסור לספר לשון הרע ורכילות באפי תלתא ועל דבר אמת, דהרי הרמב"ם מתחלה בהלכה ב' פסק בשניהם לאיסור אפילו על אמת, ואחר כך בהלכה ה' כתב דין זה ומשמע דאדלעיל קאי, דרכילות גם כן לשון הרע מיקרי כמו שכתב הרבינו יונה בשערי תשובה, אלא שהקדים הרמב"ם ענין לשון הרע ורכילות בהלכות הקודמין ואחר כך כלל לשניהן בשם אחד דהיינו לשון הרע. וראיה ברורה דהרמב"ם אתרווייהו קאי ממה שכתב בהלכה זו והמספר דברים שגורמים אם נשמעו וכו' הרי זה לשון הרע ומקורו ממעשה דרבי יהודה בן גרים בשבת הנ"ל כמו שכתב הכ"מ והרי שם רכילות היה אלא ע"כ דקרי הרמב"ם לרכילות גם כן לשון הרע, (ולבד מן דין ברכילות החמיר הרמב"ם בענין זה יותר מלשון הרע, דבלשון הרע התיר הרמב"ם אחר כך לספר אם נאמר מתחלה הדבר באפי תלתא ולא ברכילות, לפי מה שכתב רש"ל, וכל שכן שלא יגרע ממנו לענין לכתחלה, ולבד כל אלה הוכחנו ראיה לעיל ממועד קטן (ט"ז ע"א) לפי גירסת הרא"ש והר"ן דקאי על רכילות שחירפו דתן ואבירם למשה רבינו ע"ה ואי לאו שלוחא דבי דינא היה אסור לספר זה לפני בית דין של משה דעל כל פנים לא היו אז פחותים משלשה, וכאן ודאי אין לדחות דאקבלת משה קאי דהרי להרמב"ם איירינן השתא ומהרמב"ם בהלכות סנהדרין פרק כ"ה מוכח בהדיא דאשליח קאי המימרא

דמועד קטן הנ"ל, דזה לשונו שם, הקלני או הקלה הדיין וכו' ואין השליח חייב וכו' ועיי"ש במפרשיו שמקורו נובע ממועד קטן הנ"ל).

ולקבל פשיטא דאסור לשון הרע ורכילות, אפילו אם שמע הדבר באפי תלתא, וכמו שהוכחנו לעיל בכמה ראיות, ורק לחוש מותר וכדלקמן. הכל כמו שסוברים התוספות. ואף דלכאורה משמע דהרמב"ם פליג עם התוספות בהתירא דידהו, דהיינו להתיר האבק באפי תלתא ובפניו והראיה דהרמב"ם בהלכה ד' כתב כל דיני אבק ואחר כך בהלכה ה' כתב דין זה דאחד המספר בפניו או שלא בפניו, אבל באמת נוכל לומר דלא פליג על התוספות וכוונתו היכי דמינכר שהוא לגנאי דאסור, והתוספות גם כן מודים לזה כמו שמוכח להמעיין וכמו שכתבנו לעיל, אך דבזה המציא קולא חדשה לפירושו בדברי רבה בר רב הונא דאם נשמע כבר הדבר באפי תלתא מותר אחף כך במקרה לספר לאחר, ומשמע אפילו גנאי וקינטור אך שלא יתכוין להעביר הקול.

ונראה דכל שכן לילך ולספר לאיש הנוכחי שעליו סיפרו דברי הגנות ולומר לו פלוני דיבר עליך כך וכך בודאי דאסור, ורכילות מיקרי, ולא כשיטת רשב"ם בב"ב שמתיר בזה והעתקנו דבריו לעיל בתחלת דברינו, וכן כתב מהרש"ל בהדיא בביאוריו על הסמ"ג במצוה ט' דלא כהגהות אשר"י בב"ב (דף ל"ט) שהביאו לדינא ע"ש במהרש"ל, ולפי דבריו אלו יהיה גם דעת הסמ"ג בפירושא דאפי תלתא כדעת הרמב"ם מדהעתיק דברי הרמב"ם במה שכתב והוא שלא יתכוין להעביר וכו' ועיין לקמן מה שנכתוב מכח דברי מהרש"ל אלו.

הרי ביררנו בעזה"י לעת עתה שלשה פירושים בדברי רבה בר רב הונא. **א**. פירוש רשב"ם, **ב**. פירוש התוספות דבבא בתרא ודערכין, **ג**. פירוש הרמב"ם והסמ"ג. ויש עוד פירוש רביעי בספר שערי תשובה לרבינו יונה במאמר רכ"ח ע"ש שהסביר המימרא דר' יוסי ורבה בר רב הונא ר. ק בדבר דעל פי דין תורה לית ביה משום לישנא בישא כגון בדברים שבין אדם לחבירו ולא עשה תשובה שעל פי הדין מותר לגנותו עבור זה על פי הפרטים שנבאר לקמן בכלל י', ובחלק ב' בכלל ט', ולית ביה רק חשש שיחשדו אותו לחונף על שלא אמרו מתחלה בפניו או למוציא שם רע וכמו שנעתיק אי"ה לקמן כל דבריו, וכעין פירוש זה פירש גם כן בשיטה מקובצת בבא בתרא (ל"ט ע"א) בשם עליות הרבינו יונה בפירוש השני ע"ש והעתקנו בסוף הספר את דבריו, אבל בדבר דשייך ביה לשון הרע משמע מיניה בהדיא גם כן ככל הפוסקים הנ"ל דאסור בכל גווני אפילו על אמת ובפניו ואפי תלתא, ועיין היטב שם במאמר ריי"ד ורט"ו ורט"ז וריי"ט ורכ"ב ורכ"ח ותמצא בבירור כדברינו, וכן מוכח בהדיא בדברי עליות הרבינו יונה הנ"ל ע"ש

ויש עלינו עוד לבאר דעת רש"י בענין זה דאפי תלתא שזה לשונו שם בערכין (דף ט"ז ע"א) בד"ה דמיתאמרא באפי תלתא וכתב רש"י על זה וזה לשונו שהבעלים אמרוה בפני ג', המגלה אותה אינו לשון הרע, שזה גילה תחילה דעתו שאם מגלה אותו אינו חושש דמידע ידע דסופו להגלות דחברך חברא אית ליה, וזה מגלה לחבירו וזה לחבירו עד שיודע עכ"ל. צריך עיון אם מה שכתב שהבעלים וכו' כונתו הבעלים הראשונים המביאים הדיבה על אחד אמרוה להגנות באפי תלתא, המגלה אותה אחר כך אפילו לאחד הנ"ל אינו לשון הרע וכו' כפירוש רשב"ם, או כונתו כשאחד סיפר לחבירו ענין עסקו ומסחרו שברצונו ליסע שם לקנות אצל אחד הידוע לו, או שסיפר לו מעניני עונות שאירע לו, ועל פי הדין אסור לו לגלות אחר כך זה לאחר מפני שיוכל להגיע לו היזק או בושת מהגילוי ההוא וכמו שנכתוב לקמן, ועל זה כתב רש"י ואם הבעלים אמרוה בפני ג' וכו' דהוי כאלו הרשהו בפירוש לגלות ולא מיירי רש"י כלל בענין רכילות ויותר מדוקדק עתה לשון רש"י במה שכתב שהבעלים (ופירוש זה על דברי רבה בר רב הונא מצאתיו אחר כך גם כן בעליות הרבינו יונה הנ"ל ע"ש) אבל לענין רכילות אפשר דסבירא ליה לרש"י גם כן דאסור בכל גווני כהרמב"ם והסמ"ג והתוספות לפי מה שכתב מהרש"ל דלא כפירוש רשב"ם. הרי בסך הכל יש לנו ה' באורים על מימרא דרבה בר רב הונא הנ"ל, ונבאר אי"ה לקמן כל הדברים לדינא.

אך לעת עתה נחזור למה שהתחלנו ונסיים בקיצור להלכה, כי היוצא מדברינו דמן הדין אסור לספר לשון הרע או רכילות או אפילו אבק לשון הרע ורכילות היכי דמינכר לגנאי אפילו באפי תלתא ואף שיודע שהוא אמת, והוא הדין לקבל אסור בכל זה. ובירורנו כל זה מדברי התוספות והרמב"ם והסמ"ג והרבינו יונה, והרשב"ם גם כן מסכים לזה, דאי לאו הכי הוי ליה לפרושא יותר רבותא דלכתחלה מותר באפי תלתא לבד שהוכחנו מכמה מקומות מהספרי והש"ס, ועל פי זה כתבתי הסעיף הראשון והשני שבכלל זה, וסתמתי כשיטת התוספות משום דלא מצינו מי שיחלוק עליהם בפירוש בזה דאף הרמב"ם יוכל להיות שמסכים לזה וכמו שכתבתי למעלה עיין שם.

סעיף ג

פסקה א

(ד) **דאם אחד**. סעיף זה לקוח הוא מדברי הרמב"ם בהלכה ה' והעתקנו לשונו למעלה, ומתחלה נראה לבאר אותו היטב בעזה"י, וגם אם הוא מוסכם אליבא דכולהו, ולבסוף נבאר כל דברינו שבפנים. כי הנה לכאורה קשה מאד דברי הרמב"ם במה שכתב דאחד מהג' יוכל לספר באקראי לשאר אנשים מה ששמע מאחד גנות על אחד, דהרי מכל

מקום בעת מעשה הוא אומר לשון הרע על חברו ומגנה אותו לעין כל, ואם תאמר בלאו דידיה נמי ידעו כל העיר לסוף מגנותו, זה אינו, דאפילו באינו קאי בתרי עברי דנהרא שהיה יכול ליקח האיסור בעצמו אסרו גם כן התוספות בשבת (דף ג') והר"ן בפרק קמא דעבודה זרה (דף ו':), והכא גרע הרבה האיסור יותר משם וצריך שיהיה אסור אף מן התורה, דהכא הלא הוא בעצמו עושה האיסור, הגע בעצמך, אם יבואו עשרה גזלנים ויגזלו לאחד את כל אשר לו האם יפטר כל אחד משום דבלאו דידיה נמי היו גוזלין אותו הט' הנשארים סוף סוף הוא גזלו ועבר על לאו דלא תגזול וצריך להשיב לו הגזילה, אף כאן סוף סוף הוא גינהו וביזהו וצריך לפייסו לפחות. ובשלמא לפירוש רש"י דערכין שהעתקנו לעיל ניחא, לא מיבעי אם כונתו כפי מה שביארנו לעיל את דבריו ניחא בפשיטות, דהלא כתב רש"י הטעם שזה גילה תחלה דעתו וכו' וכוונתו דהוי כאילו מרשהו בהדיא שילך ויספר את גנות עונותיו או ענין מסחרו לעין כל. ואפילו אם כוונתו כפירוש רשב"ם גם כן ניחא, דאפשר דכוונתו דמותר לספר רק לאיש הנוכחי, היינו למי שדיבר עליו מתחילה, דבזה שמספר לו בעצמו אין מסבב לו שום גנות בזה, רק שמסבב מדנים בזה על מי שסיפר לו, ועל זה שייך טעם רש"י שזה גילה תחלה דעתו וכו' וכוונתו גם כן כאלו נתרצה בהדיא לאלו המדנים, אבל לא מצינו לרש"י שיתיר לספר גנותו של זה לאחר מחמת שבלאו דידיה ימצאו אחרים בעלי לשון הרע שיספרו גנותו.

ונ"ל שטעם הרמב"ם הוא כפי מה שפירש הרשב"ם בבבא בתרא ל"ט דהוי מילתא דעבידא לאיגלויי, וגרס שם בערכין ואמר אביי כל מילתא דעבידא לאיגלויי לית בה משום לישנא בישא [ולא נמצא כן בגמרות שלפנינו] וכדי שלא תקשה על אביי גופא כל מה שהקשינו לעיל, נראה לי דסברת רבה בר רב הונא ואביי הוא מדחזינן דהתורה קראתו ללשון הרע בשם רוכל ואיתא בספרא דהוא כרוכל שטוען דברים והולך מזה לזה וכתב הרמב"ן על זה בחומש כרוכל שקונה מכאן ומוכר בכאן אף זה הולך ושומע במקום זה והולך ומספר במקום אחר, על כן אמרינן דמה שהתורה אסרה לשון הרע דגם על זה קאי שם רוכל וכנ"ל היינו בדבר שבלתי אפשר שהיה מתגלה זה אם לא היה הוא הרוכל בענין הזה, וכענין שנאמר גם כן הולך רכיל מגלה סוד. אבל בדבר שבודאי יתגלה לבסוף לעין הכל, בין אם יתגלה בדרך היתר ובין אם יתגלה בדרך איסור, סוף סוף יתגלה, על כן לא שייך כלל עליו על זה שם רוכל, וזהו טעמא דרבה בר רב הונא דחברך חברא וכו' ואם כן הוא עשוי להתגלות לבסוף, ועל כן לא שייך כלל עליו על זה איסור לשון הרע, וזהו שכתב הרמב"ם בהלכה ה' הנ"ל כשנאמרו וכו' כבר נשמע הדבר ונודע וכמו שכתבנו.

ואף על פי שתירצנו בעז"ה יפה [6] את סברת הרמב"ם והרשב"ם זהו הכל לפי פירושם, אבל לפירוש רש"י בדברי רבה בר רב הונא כפי מה שביארנו לעיל, וכן לפירוש התוספות בבבא בתרא ובערכין הנ"ל, וכן לפירוש רבינו יונה במאמר רכ"ח, אם נפרש כפירושיהם אין לנו שום מקור מהגמרא לקולתו של הרמב"ם בזה על כן צריך עיון אם הלכה כן. ואף על פי כן אין לדחות דבר זה לגמרי מהלכה כיון דדעת הרמב"ם והסמ"ג והרשב"ם שוין בענין זה ולכן כתבתי בפנים דין זה בשם יש אומרים.

(ה) **גנות על חבירו**. ולאו דוקא גנות דהוא הדין כל דבר שיוכל להסבב על ידי זה שום היזק או צער וביוש לחבירו וכמו שיתבאר אי"ה לקמן בכלל ה' ע"ש.

(ו) **בדרך אקראי**. כן כתב הכסף משנה בביאור דברי הרמב"ם ע"ש. ומ"ש אבל לא שיתכוין להעביר הקול, כן כתב הרמב"ם, ומוכח דכ"ש שאסור לגלות לאותו האיש שדיברו עליו ולומר פלוני דיבר עליך כך וכך, ולא כפירוש הרשב"ם בבבא בתרא שמתיר בזה, וכן כתב המהרש"ל בהדיא בביאוריו על הסמ"ג, וגם הסמ"ג סבירא ליה כהרמב"ם בזה שהעתיק דברי הרמב"ם אלו במצותיו, והרש"ל כתב שם שגם מדעת התוספות בערכין הנ"ל מוכח שסבירא להו דלא כפירוש רשב"ם. ולכן כיון דהרמב"ם והסמ"ג והתוספות סברי דלא כפירוש רשב"ם, וגם אם נפרש כפירוש רבינו יונה בשערי תשובה במאמר רכ"ח, או כפי מה שפירשנו לעיל כוונת רש"י בדקדוק לשונו שמכוון יותר לפירושנו, ממילא אין לנו שום ראיה להיתר הרשב"ם שמתיר לספר רכילות היכא דשמע באפי תלתא, ודעת הרשב"ם והגהות אשר"י שהביאו יחידים לגבייהו הכי נקטינן [7]. ולכאורה רבותיו דהרשב"ם הנזכרים שם בבבא בתרא (ל"ט ע"ב) ברשב"ם סוברים גם כן להתירא כהרשב"ם, אבל באמת אינו מוכח כלל, דכוונתם דאי לא באפי תלתא לא היה אפשר לבוא לאזני המחזיק כלל מטעם דעידי המחאה לא היו רשאין להוציא דבר זה מפיהם לספר לשום אדם מטעם לשון הרע עתה מותרים הם לספר לאנשים אחרים

[6] הגה"ה: ואפשר לומר עוד באופן אחר ישוב על קושייתנו הנ"ל דכונת הרמב"ם הוא משום דבודאי כבר ידעו הכל מזה וע"כ אינו צריך ליזהר מלערב ענין כזה בתוך דיבורו [וכמו שנכתב לקמן בשם יד הקטנה דבאופן זה הוא ההתירא דהרמב"ם], דמן הסתם אנו תולין לומר שבודאי עם מי שהוא מדבר בענין הזה הוא ידע מכבר את הדבר, וידוקדק עתה ברמב"ם תיבת כבר וכו', ולעולם אם הוא יודע באחד שהוא אינו יודע עדיין את הדבר אסור לספר לו אפילו רמיזה מזה, אף שבודאי לבסוף יתגלה לו. וזהו שכתב ובלבד שלא יתכון וכו'. אך אם כן צריך עיון על הגמרא שלא ביארו שום זמן לזה אימתי אנו אומרים שבודאי כבר נתגלה לו, אטו אם העיר גדולה, והוא סיפר בתוך שעה אחת מקודם, גם כן נאמר שבתוך זמן קצר כזה נתגלה בכל העיר, וגם מדברי שאר הראשונים שהביאו למימרא זו דרבה בר רב הונא ופירושה לא משמע כן, ע"כ.

[7] הגה"ה: ואף שמצאתי אחר כך בשאילתות סוף פרשת וישב שמפרש כפירוש רשב"ם וגם בהלכות גדולות משמע כפירוש הרשב"ם ועיין בעליות הרבינו יונה ז"ל עם כל זה מידי ספיקא דאורייתא לא נפקא ובפרט שהרש"ל הנ"ל פסק בהדיא כהאוסרים, ועיין במה שנכתוב לקמן בסוף סעיף קטן ו' דנראה דגם הרשב"ם מודה דאסור היכא דנתכוין לגלות. ע"כ.

ואחרים יספרו בודאי לאחרים ויבוא הדבר לאזני המחזיק.

ויש להביא ראיה להרמב"ם והסמ"ג דלא כפירוש רשב"ם מהא דאמרינן בירושלמי דפיאה מותר לדבר לשון הרע על בעלי המחלוקת שנאמר ואני אבוא אחריך ומלאתי את דבריך, והרי שם בפירסום היה כמו שכתוב בקרא, ובוודאי היה מתגלה לו לדוד לבסוף, ואפילו הכי משמע בירושלמי דאסור אם לא על בעלי המחלוקת, והלא לפירוש הרשב"ם פשוט הוא דבין אחד מאלו השלשה שנדבר לפניהם ובין אחד משאר אנשים שיודעים את הדבר שנדבר באפי תלתא מותר לגלות, כיון דטעם הרשב"ם הוא משום מילתא דעבידא לאיגלויי, והכא משמע בפירוש דנתן הנביא היה אסור לגלות לדוד אי לא בעלי דמחלוקת, ורכילוח היה כמו שמוכח בקרא שענין זה נוגע לדוד, אלא ודאי דרכילות אסור בכל גווני.

ולולא דברי מהרש"ל הנ"ל היה נראה לי ליישב דעת הרשב"ם דגם הוא מסכים להרמב"ם, דהיכא דהוא מתכוין לגלות אסור, רק הרשב"ם איירי דמסיח את הרכילות לפי תומו ואינו מתכוין בזה לעורר מדנים על חבירו, ולכן התיר משום אפי תלתא, וברכילות שייך גם כן לפי תומו כדמשמע במועד קטן (ט"ז ע"א) במעשה דבר קפרא ור' שמעון ברבי עי' שם ברש"י, והיכי דלא נתכוין לעורר מדנים גם הרמב"ם והסמ"ג יודו לרשב"ם דמותר אפילו ברכילות. וראיה לדברינו ממה שכתב הסמ"ג בלאוין ט' איזהו רכיל המגלה לחבירו דברים שדיבר ממנו אדם בסתר, משמע דאם הראשון לא היד מדבר בסתר היה מותר לגלות כפירוש רשב"ם, והלא העתיק בעצמו אחר כך את דברי הרמב"ם מה שכתב והוא שלא יתכוין להעביר הקול וכו', אלא ודאי כמו שכתבנו דהיכא דהוא מתכוין לגלות לאחר מה שדיבר חבירו עליו כדי לעורר מדנים עליו גם הרשב"ם מודה להרמב"ם דאסור. ובזה אתי שפיר ההיא דירושלמי הנ"ל שנתן התכוין לעורר מדנים על אדוניהו כמו שמבואר בקרא. אבל מה נעשה שהמעיין בדברי מהרש"ל הנ"ל יראה להדיא מדבריו שדעתו דאין שייך בזה לפי תומו (ומ"ש הסמ"ג איזהו רכיל המגלה וכו' בסתר צע"ג לפי זה, ואולי לאו דוקא ומילתא דשכיחא נקט) ולהרשב"ם שרי אפילו אם מתכוין לגלות, ואם כן הדרא לדוכתין הירושלמי נגד רשב"ם.

ואולי יש לישב באופן זה, דמסתברא בפשיטות דאף להרשב"ם אינו מותר רק אם מספר אותן הדברים גופא שאמר פלוני עליו מטעם דבלאו הכי לבסוף יתגלה זה. אבל להטעים את הדברים האלו גופא, ולהראות אחר כך לפניו את גודל העולה של פלוני עבור זה שאמר עליו או עשה לו, דבר זה אסור, דלזה אין שייך הטעם דחברך וגו' דנמצא דהוא מוסיף בדבריו, ולכך שם במעשה דנתן הנביא שהוא הטעים את הדבר בפני דוד כדכתיב

שם בקרא אתה וגו' ולי אני עבדך וגו' שבאלו הדברים הראה לפני דוד שכוונת אדוניהו רק למלוכה ונעשה מלך מעצמו שלא ברצון דוד.

ואף שתירצנו את סברת הרשב"ם על כל פנים הרי הרמב"ם והסמ"ג והתוספות סברי דלא כוותיה לדברי מהרש"ל הנ"ל וכל שכן לפי מה שכתבנו דגם הרשב"ם אוסר היכא דהוא מתכוין לעורר בזה מדנים על חבירו, ועל פי זה כתבתי לקמן בהלכות רכילות כלל ב' את הסעיף ג' עי' שם.

פסקה ב

(ז) **ויש אומרים עוד דאפילו וכו'**. כן כתב בספר הנחמד יד הקטנה בפרק ט' מהלכות דיעות שלו בדין כ' וזה לשונו שם, ונראה כוונת הרמב"ם במה שכתב והוא שלא יתכוין וכו' שכל ההיתר הוא היינו שאם יבוא במקרה לדבר בענין בתוך סיפור דברים אזי אין בו איסור לשון הרע, אבל לספר בכיון להודיע ולגלות הדבר הרי זה אסור שהרי זד דרך לשון הרע ממש, ועוד שהרי כל ההיתר הוא משום דחברך חברא אית ליה, והענין של חברך חברא הוא, שדרכו של כל אחד לכשיזדמן לו לדבר עם חבירו יתגלגלו הדברים עד שהוא מגלה במקרה ענינים רבים בדרך סיפור, והרי על ידי חברך חברא יוכל להתמשך הדבר זמן רב, אבל זה המתכוין לגלות הרי יתגלה על ידו הדבר מהר וכבר פועל פעולה יותר ממה שעל ידי חברך חברא, לפיכך אם מתכוין להעביר הקול ולגלותו יותר הרי זה לשון הרע ממש עכ"ל.

פסקה ג

(ח) **אפילו אם לא יספר**. דנהי דרכילות ליכא מכל מקום לשון הרע איכא כיון שנתכוין להעביר הקול ולפרסם גנותו של פלוני.

ודע דמה שהתרנו מתחלה לספר בהתגלגלות הענין דרך אגב הוא אפילו להזכיר שם המספר, מטעם הנ"ל דלבסוף בודאי יתגלה שמו גם כן שהוא היה המספר בזה כיון דסיפר באפי תלתא, ועיין בספר יד הקטנה שכתב גם כן להיתר אפילו להזכיר שמו היכא דשמע ממנו באפי תלתא, אך מטעם אחר, והוא, משום דהמספר הראשון בודאי נתרצה לזה שיגלו את שמו כיון דסיפר באפי תלתא וידע שיתגלה לבסוף וע"ש היטב ונפקא מינה בין טעם זה לטעם שלי שבפנים, כגון ששמע מלוי שאמר באפי תלתא ליהודא מה שאמר ראובן על שמעון, דלטעם היד הקטנה אסור יהודא לגלות שם המספר הראשון דהוא ראובן דהרי ראובן לא סיפר באפי תלתא ואם כן לא חזינן דנתרצה בדבר, דבשלמא אם שמע מראובן בעצמו שאמר גנות על שמעון באפי תלתא אז אמרינן אף דיכול להיות שעל ידי זה שיגלה ענין זה במקרה לאדם אחר לבסוף יתגלה דבר זה לשמעון ועל ידי זה יהיה אחר כך התעוררות מדנים על ראובן, מכל מקום מותר מטעם דכבר נתרצה

בדבר שידע בעצמו שלבסוף בודאי יתגלה לשמעון, אבל הכא דלא אמר ראובן בעצמו באפי תלתא הרי לא חזינן דנתרצה בדבר, ולכן אפילו אם ידע בעצמו שהדבר הזה אמת שאמר ראובן על שמעון כגון שגם הוא היה באותו מעמד מכל מקום אסור לגלות אחר כך שמו של ראובן רק לספר המעשה על שמעון בסתם דרך התגלגלות הדברים דמכל מקום כבר נשמע גנותו באפי תלתא, אבל לפי דברינו הנ"ל וכמו שכתבנו בפנים דעיקר טעם הרמב"ם משום דדבר העשוי להתגלות הוא, אין נפקא מינה בזה אפילו אינו יודע כלל אם אמר ראובן על שמעון כיון דסוף סוף יתגלה שאמר ראובן על שמעון ולכן מותר אפילו להזכיר שם ראובן אך שלא יתכוין לגלות.

ולענ"ד הדין עמי דכן מוכח לשון הרשב"ם בבבא בתרא שם וכנ"ל, ולשון הרמב"ם דכתב כבר נשמע הדבר ונודע מוכח קצת גם כן כדברי, אך דמכל מקום צריך ליזהר בזה מטעם דכמעט אינו מצוי למצוא כל הפרטים שצריך לזה ההיתר וכמו שכתבנו בפנים.

סעיף ד

פסקה א

(**ט**) **דוקא השומע הראשון**. הטעם כמו שכתבתי בפנים בסוף המאמר דאין לו לסמוך עליו בזה, דאפילו אם היה איסור רכילות איסור המפורסם לכל ישראל בכל כלליהן ופרטיהן גם כן צריך עיון גדול אם יש לסמוך על עד אחד שאמר שסיפר ראובן באפי תלתא כדי שיסולק עוד מזה האיסור של רכילות, דהרי הוא דבר דאתחזק איסורא ואין בידו לתקן, דאם הוא ילך לכתחלה ויספר באפי תלתא יעבור בזה על איסור דאורייתא וכנ"ל ועי' ביורה דעה בסימן קכ"ז, ובפרט שבענין זה לא שייך שום היתר על ידי זה, דכהתירא דמיא להו בעונותינו הרבים, ואינן מקפידין על עצמן להגיד האמת אם היה באפי תלתא או כל שאר פרטים ששייך בענין זה, כי איננו משער ברעיוניו את הדבר הזה לאמתו שאם ישקר בפרט אחד הוא כמאכיל בשר חזיר לחבירו והוא כעין מה שאמרו חז"ל בבבא בתרא (ל"ט ע"א) כל מילתא דלא רמיא וכו', ולפי דעתי זהו כוונת הרמב"ם במה שדקדק וכתב ואם סיפר אחד מן השלשה פעם אחרת וכו' להראותנו דדוקא אחד מן השלשה ששמעו בעצמם מהמספר הראשון אבל לא אחד ששמע מאחד מהם וכמו שכתבתי בפנים. ולא תקשה על דברינו אלו מבבא בתרא (דף ל"ט ע"ב) מפירוש רבותיו דרשב"ם דפירשו דשם הוא מטעם לשון הרע ושם אמרינן דחברך חברא וכו' והרי המספר השני מסתמא לא שמע אחר כך רק מאחד והיאך יהיה מותר אחר כך ללילך ולספר לאחר ואם כן אכתי היאך יבוא הדבר לאזני המחזיק, דזה אינו, דמסתמא כל אחד מעדי המחאה יספר אחר כך לאחרים וממילא יתפרסם הדבר, ויהא מותר אחר כך למי

שישמע את הדבר לספר אחד לחבירו וכמו שכתבנו בפנים וממילא יבוא הדבר לאזניו, מה שאין כן בענינינו דאיירינן שלא שמע רק מאחד ודבר זה לא נתפרסם עדיין לכך אסור כנ"ל פשוט.

(י) **שכבר נתפרסם הזיבר**. ואפילו בזה לסברת היד הקטנה שכתבנו למעלה לא יהיה מותר אפילו דרך אגב וכנ"ל רק לספר מהגנות שנשמע על שמעון, אבל לא להזכיר שמו של ראובן דילמא לא סיפר ראובן באפי תלתא ואין לנו ראיה דנתרצה בדבר.

(יא) **בודאי אין לו וכו'**. דלא מיבעי אם השומע הראשון אינו מכוין בסיפורו את הדבר להשומע השני לקנא בזה על ראובן רק לספר גנותו של שמעון בוודאי רשע הוא אף לפי דבריו, אלא אפילו אם בסיפורו מכוין רק לקנא על ראובן על שגינה את שמעון בפני רבים מישראל, דבזה לא עבר על איסור לשון הרע מה שדיבר על ראובן הזה כמבואר לקמן בכלל י בם "ה ועי"ש הפרטים הנצרכים לזה, או שנתגלגל הדבר דרך אגב בתוך דבורו, אפילו הכי אין לנו להאמינו בהחלטה בזה כדי שיהא מותר אחר כך גם לנו מטעם זה לספר גנותו של שמעון, כדין איסור קבלת לשון הרע שהוא אפילו באופן זה כמבואר לקמן בכלל ו'.

סעיף ה

פסקה א

(יב) **בפני אנשים יראי אלקים**. וראיה לזה דאי לאו הכי יקשה המשנה בסנהדרין (כ"ט ע"א) כשיצא מבית דין לא יאמר אני מזכה וחבירי מחייבין אבל מה אעשה וכו'. ומשנה סתמא קתני אפילו אם הוסיפו עד ז' והכריעו בתר רובא, הג' הנשארים אסורים לגלות, אף דנתפרסם דעתם לחייב לאותו פלוני בפני הג' הנותרים, ועל כרחך משום דאנשים כאלו יושבי על מדין הם יראי אלהים ורגילים להיות זהירים מעון המר ולכך לא שייך גבייהו האי התירא.

ואין לומר דמתניתין הטעם משום לילך ולגלות לאותו פלוני ושם אסור מטעם רכילות בכל גווני כמו שכתבנו למעלה בשם הרש"ל דבזה לא מהני התירא דאפי תלתא. דזה אינו דמתני' סתמא קתני לא יאמר אני מזכה וכו' משמע אפילו לאחר, דלא קתני אני זכיתיך וכמו שהארכנו בזה בחלק ב' בהלכות רכילות בכלל ג' ס"ג בכמה ראיות דכוונת המשנה לאסור אפילו לגלות לאחר.

ואין לומר דמתניתין לא איירי באופן שישאר ג' לצד אחר ולהכי אסור, גם זה אינו, דהא בחמשה בודאי איירי במתניתין כדמשמע במשנה שם דמתחלה קתני הוסיפו הדיינין ואין מוסיפין פחות משנים וכדאיתא בחושן משפט בסימן י"ח ס"א והלא זה שאמר

מתחלה אינו יודע מצטרף עתה גם כן לעיין בדין זה כמו שנפסק בחושן משפט שם כשיטת הרמב"ם ונפסק הדין בתר רובא דשלשה, דזה שאמר מתחלה אינו יודע כמאן דאיתא דמיא (ע"ש במקור הדין והובא בקיצור בבאר הגולה ובביאור הגר"א שם) ואכולה קתני וכשיצא מבית דין לא יאמר וכו', ואמרינן בבבא בתרא (ל"ט ע"א) לימא בדרבה בר רב הונא קמיפלגי דמר סבר בתרי וכו' ואם כן היאך סלקא דעתך לומר דבתרי הוי עבידי לאיגלויי וכשנאמר בפניהם תו לית ביה משום לישנא בישא והרי סתם משנה בסנהדרין אוסרת להדיין לגלות אפילו אם ישבו מתחלה הדיינין בחמשה ונפסק הדין בתר רובא והוא שלשה אם כן ישארו תרי בודאי כנגדם, אלא על כרחך משום דסתם אנשים כאלו שיושבין בדין זהירין בודאי מעון המר הזה ולא שייך גבייהו כלל היתר זה, וממילא הוא הדין גם כן לדידן דפסקינן בתלתא, דחד דינא להו לזה בתרי ולזה בתלתא.

ואין לומר דהתם הטעם משום דמוציאין אותן מתחלה לחוץ וכדאיתא שם בגמרא להדיא בשם רב נחמ' כך היו אנשי ירושלים עושין ובחושן משפט בסימן י"ח בס"א הנ"ל לאחר שקבלו עדותן יוציאו כל אדם לחוץ וישאו ויתנו בדבר ובסמ"ע שם בסק "א הטעם כדי שלא יוודע לבעל דין מי הוא המזכה ומי הוא המחייב ואם כן הוי כאלו גילו בהדיא וציוו שיהא כל אחד נזהר שלא לגלות ובזה לכולי עלמא אסור אפילו אם נאמר לפני כמה אנשים וכמו שנפסק בהגהות מיימוני ובסמ"ג לאוין ט'. אבל באמת זה אינו דזה לשון הגמרא שם (דף ל'.) מכניסין למאן אילימא לבעלי דין התם קיימו (והא דקתני במשנה ומוציאין את כל האדם לחוץ היינו חוץ מבעלי דין וכמו שכתב הנמוקי יוסף ובחושן משפט בסימן כ"ח בסמ"ע ובביאורי הגר"א בס "ק מ"ו דהבעלי דין צריכין להיות בעת קבלת העדות דאין מקבלין את העדות שלא בפני בעל דין מה שאין כן בברייתא דר' נחמ' דקתני מתחלה ומכניסין את העדים וכו' יותר ניחא לומר דהאי ומוציאין אותן לחוץ אכל אדם קאי ואף על בעלי דינים או כגירסת הרי"ף והרא"ש דגרסי בהדיא במילתא דר' נחמ' גמרו את הדבר היו מכניסין לבעלי דינין) אלא לעדים כמאן דלא כר' נתן משמע בגמרא דאי הוי מוקמינן דלא כר' נתן הוי ניחא לומר דכוונת המשנה על עדים ובעלי דין התם קיימי ואם כן היאך יפרשו הסיפא וכשיצא מבית דין וכו' והרי כיון דבעלי דין עומדים שם ליכא גלוי מילתא כלל ואפילו הכי אסור [8].

ואין לדחות דטעם המשנה שאסור לגלות משום אמירת מה אעשה דמשמע דעדיין הוא מסכים לבעל דין שדבריו טובים ונכוחים אך מה הוא יכול לעשות ודבריו כעין דברי

[8] הגה"ה: ואף שאכתי יש לבע"ד לדחות ולומר דזו הס"ד אזלא לפי מסקנא דב"ב דמסקינן שם בבבא בתרא בתלתא דוקא לית בה משום ל"ב וזו המשנה איירי בחמשה דוקא, אבל האמת יורה דרכו, דמתניתין סתמא קתני וכשיצא מבית דין וכו' שחבירי רבו עלי משמע אפילו אם הוסיף עד ז'.

אבשלום עי"ש בקרא (שמואל ב', ט"ו) שבזה המשיך את לבן של ישראל אליו לחלוק על דוד, ודבר זה בוודאי אסור לכל הדיעות שבזה הוא מכניס טינא בלב הבעל דין על הדיינין יותר משאם היה מתגלה לו סתם מעצמו דנפסק דינו בתר רובא, דבאמת כיון שציותה התורה לילך בתר רוב אלמא דרצון התורה דדעת המרובים מסכימים יותר אל האמת, ולכך הוא חייב מן התורה לשלם כיון דאינו יכול זה הדיין לברר טעותם מתוך דבר משנה ואין צריך להיות בלבו שום שנאה על אחד מהמחייבים עבור זה כמאמרם האי מאן דשקלוה לגלימיה בבית דין ילך ויזמר, דהדיינים חס ושלום אין עושין לו שום רעה מזה, אך הוא בדבריו שאומר מה אעשה מדאיב את לבו עליהם לומר דבאמת זכאי הוא וגם דעתו מסכים לזה אך חביריו רבו עליו והוא כעין מעורר מדנים ומחלוקת בין איש לרעהו. אבל באמת כד דייקת גם זה אינו דחיה, דאם כן יקשה אמאי אמר ר' יוחנן שם (דף ל') בגמרא דכותבים בפסק דין זכאי סתם ולא יזכור שהיה שם ויכוח בין הדיינים משום לא תלך רכיל, והרי בשטר לא נזכר לשון מה אעשה רק סיפור הויכוח שהיה ביניהם מתחלה ואחר כך עמדו למנין, ותדע שגם בחושן משפט בהעתיקו את דברי המשנה להלכה לא נזכר לשון מה אעשה אלא ודאי כמו שכתבנו מתחלה דבאנשים כאלו לא שייך האי התירא דאפי תלתא כלל.

ובזה יהיה גם כן ניחא מה שדברנו לעיל בענינא דרבי יהודא בן גרים שחשבו רבי שמעון בר יוחאי ליהודא בן גרים לבעל לשון הרע והענישו עבור זה, דרבי שמעון בר יוחאי דיבר דבריו באפי תלתא, דכיון דהתם גדולי הדור הוו לא שייך גבייהו כלל זה.

ולכאורה יש לדחות ראייתי בשנקדים מה שכתב בספר יד הקטנה דהיכא דהמספר הוכרח לספר דבריו אין שייך בזה התירא דאפי תלתא משום דאין לנו שום ראיה דנתרצה בדבר שיתגלה שמו, ורא"ת היא גם כן ממשנה זו דסנהדרין וכשיצא וכו' הנ"ל, אבל לענ"ד נראה כדברי וכמו שכתבנו לעיל ראיה מהרמב"ם והרשב"ם דעיקר טעם ההיתר דאפי תלתא הוא משום מילתא דעבידא לאיגלויי ואין אנו צריכין לריצוי דידיה כלל, רק משום כיון דבלאו הכי סוף סוף יתגלה העגין לא אסרה התורה בזה משום לישנא בישא, ואף שמצאתי אחר כך בהשאילתות שמשמע לכאורה כסברת היד הקטנה ממה שכתב שם סוף פרשה וישב וכמאן דאמר ליה לך ואמור דמי, משמע דעיקר ההיתר הוא משום ריצוי, יש לומר דמה שהוצרך השאילתות לומר כן היינו לענין שיהא מותר להגיד אחר כך ברכילות אפילו למריה וכדמשמע שם דהוא סבירא ליה כפירוש הרשב"ם, מה שאין כן לענין שיהא מותר אחר כך לאחד מהשלשה להגיד הלשון הרע לאחר, סגי בהאי סברא דכתב שם השאילתות דהוי כפרהסיא, דהיא היא הסברא דעבידא לאיגלויי, ואפילו אם

לא יסכים המעיין לדברינו ויאמר דעיקר טעם המשנה משום סברת היד הקטנה הזו, או משום דלא שרי באפי תלתא רק לספר בדרך אגב וכמו שכתבנו למעלה שזה הדין גם כן בשם היד הקטנה, אף דאין לו ראיה הכרחית לדין זה ועיין בכ"מ שם, ואם כן אין לי שום ראיה מהמשנה לדין זה אף על פי כן הדין שבפנים הוא אמת דפשוט הוא מצד עצמו.
ואין לדחות את דברי ממה שאמרו בבבא בתרא (ל"ט ע"ב) גידל בר מניומי הוי ליה מחויאתה למחויי אתא ואשכחיה וכו' והרי שם היו ג' אמוראים ואם כן היאך יספרו אחר כך שפלוני דיבר עליו שהוא גזלנא, דזה אינו, דכבר הסכים הרשב"ם וכן משמע מתוספות שם דבמחאה אין שייך בו לשון הרע דלא כרבותיו.
(**יג**) **אוהביו וכו**'. ואין סתירה לזה ממחאה דבכל גווני הוי מחאה, דאין שייך בו לשון הרע וכנ"ל ואדרבה כיון שהם אוהביו יספרו לו כדי שיזהר בשטרו.

סעיף ו

פסקה א

(**יד**) **באותה העיר**. דאי לאו הכי קשה מאוד כל הדין דאפי תלתא לפי מה שמשמע לכאורה מבבא בתרא (ל"ט ע"א) שמשווה הגמרא לשון הרע ומחאה כי הדדי ע"ש, ולפי מה שכתב הרמב"ם דלשון הרע נקרא כל דבר שאם ישמע בין אנשים יגרום לו היזק בגופו או בממונו או להצר לו ואם כן למשל אם אומר על אחד שהוא איננו בעל מלאכה כלל שהוא מקלקל בגדים ואינו יודע דבר זה לאמתו (דאם הוא יודע בעצמו שהוא כן ומכוין לסלק בזה היזק מאחר שרוצה ליתן לו בגד לתפור יתבאר אי"ה לקמן בחלק ב' בכלל ט') הוא לשון הרע גמורה דמאמר כזה אם יתפרסם יוכל לסבב לו היזק גדול, והנה אם כן אם יאמר עליו אחד דבר זה בפני שלשה אנשים במדינה זו או בעיר זו שאין דר בה אותו בעל מלאכה יהיה מותר אחר כך לאחד מהשלשה לומר זה בעירו מטעם דחברך חברא אית ליה ושיירות מצויות מזו לזו ובודאי לבסוף יתגלה לעין הכל כמו במחאה אין סברא כלל לומר כן. ומה שמשמע בגמרא דדמי למחאה היינו בדבר שהוא אוושא מילתא כמו התם שאוכל שדה חבירו בגזלנותא שהוא דבר, הרגיל להיות מתפרסם והולך מדי שעה בשעה, כן הוא ענין לשון הרע גם כן כגון אם נשמע על אחד שבא על אשת איש וכדומה מהעונות הגדולות, וכהאי גוונא בעניני רכילות בדבר שהוא מרעיש את אזני הבריות, בזה אפשר לומר דשייך דינא דאפי תלתא אפילו מעיר לעיר כמו במחאה, מה שאין כן בדברים הקטנים דאין דרכן להשמע כל כך בודאי אין נשמע מעיר לעיר, ואפשר יותר דאפילו באותה העיר אם העיר גדולה לא שייך האי דינא דאפי תלתא כן נראה לי.

סעיף ז

פסקה א

(**טו**) **בפני רבים וכו'**. כן הוא בסמ"ג והגהות מיימוני והכ"מ והטעם משום אזהרתו שהזהירם שלא לגלות וגם אין שם טענת חברך חברא אית ליה שכל אחד יזהר מלגלות סודו כן כתב הכ"מ, ואף דבעלמא גם כן אסורים לגלות מטעם לשון הרע ואף על פי כן התירו באפי תלתא, היינו משום דעשוי הוא להתגלות וממילא לית ביה משום לשון הרע וכנ"ל, מה שאין כן בזה דמטבע אינו עשוי הוא להתגלות מחמת שהיה זה הדבר בתורת סוד. וראיה לדין זה כתוב בדברי הגהות מיימוני והסמ"ג גופא. ועוד יש להביא ראיה לזה מבבא בתרא (ל"ט ע"א) דהגמרא מדמה לשון הרע ומחאה כי הדדי, ובמחאה אמרינן שם דהיכא דצוום לא תיפוק לכו שותא תו לא הוי מחאה דלא שייך חברך וכו', ועוד מבבא בתרא (דף מ"ב ע"א) מאן דיזיף בצינעא יזיף ומבקש שלא לפרסם הדבר ע"ש.

(**טז**) **השלישי הזה**. דלא מבעי לסברת היד הקטנה הנ"ל דכל ההיתר דאפי תלתא הוא משום שמסתמא נתרצה בדבר אם כן בזה חזינן דלא נתרצה בדבר בודאי אסור לו עדיין לגלות ואיסור לשון הרע עליו אם יגלהו, ואפילו לפי מה שכתבנו למעלה דהטעם הוא משום דעל ידי אפי תלתא בודאי עשוי להתגלות ועל כן לא אסרה התורה בזה משום לשון הרע, נראה גם כן דבזה שלא עברו על הציווי עדיין כי אם שנים הלא מסקינן בבבא בתרא (ד' ל"ט ע"ב) דכולי עלמא אית להו דרבה בר רב הונא דעל ידי תרי לא עבידא לאיתגלויי, ומסתמא הסברא הוא דלכך על ידי תלתא עשוי להגלות לכל דכל אחד כשיגלה לחבירו וחבירו לחבירו ממילא יתגלה לכל, מה שאין כן על ידי שנים אפילו אם כל אחד מהם יגלה לחבירו אף על פי כן אין דרך להתגלות על ידי זה לכל, ואם כן בענינינו שלא עברו על הציווי כי אם שנים עדיין אין עשוי על ידי זה להתגלות לכל ויש להשלישי הזה משום לשון הרע אם יגלהו.

ואפילו אם תדחה לדברינו ותאמר דדתירא דאפי תלתא הוא משום ששיערו חז"ל שאי אפשר שכל השלשה יתאפקו מלגלות ובודאי יגלה אחד מהם וממילא עשוי על ידי זה לדתגלות לכל דחבוך חברא וכו' ואם כן בענינינו שעברו שנים על הצווי וגילוהו גם כן עשוי על ידי זה להתגלות ממילא לכל לבסוף דחברך חברא וכו', אף על פי כן נראה דאין להשלישי הזה לגלות מטעם אחר, דהרי פלוני מסר להם הדבר בסוד ועל זה נאמר הולך רכיל מגלה סוד, וכי משום ששנים עברו על הדבר הותר לו להשלישי הזה, ולא גרע ממה דאמרינן ביומא (דף ד':) מנין לאומר לחבירו דבר שהוא בבל יאמר עד שיאמר לו לך אמור וכו' וכל שכן בזה. ולפי זה אפילו אם סיפר אחד דבר לשון הרע על חברו בפני ארבעה

והזהירם שלא לגלות ועברו שלשה וגילוהו גם כן אין מותר אחר כך להרביעי לגלות במקרה אף דכבר נתפרסם הדבר ונודע לכל על ידי אלו השלשה והטעם כמו שכתבנו. (ואף על פי כן לא ברירא לי הא מילתא היטיב וגם הדין שבפנים דאפשר דכוונת המצוה לא היה רק אם יקיימו כולן את דברו מה שאין כן בזה ששלשה עברו על דברו והוא הדין בהנ"ל לפי מה שכתבנו למעלה מה יועיל אם זה יעמיד על עצמו מלגלות בלאו הכי יתגלה עתה לעין הכל, ואולם כל זה הוא לסברתינו, אבל לסברת היד הקטנה הנ"ל אסור בכל גווני כל כמה דלא חזינן דנתרצה בדבר).

סעיף ח

פסקה א

(**יז**) **שלא ידברו**. הוא מבבא בתרא ל"ט הנ"ל בגמרא דלא תיפוק לכו שותא במחאה והוא הדין בלשון הרע וכנ"ל.

(**יט**) **דדוקא וכו'**. דהמספרין אין נכנסין בכלל החשבון, דבאמת מצוי הוא מאד שהמספרין מתחרטין אחר-כך שהם היו המוציאין הלעז על פלוני וכמאמרם ז"ל רשעים מלאים חרטות, ונזהרים אחר כך מלספר זה לשום אדם, אך אם סיפר בפני שלשה אין אנו חוששין לזה מטעם דבלאו הכי בודאי יתגלה לבסוף דחברך וכו', מה שאין כן בזה דאנו צריכין להצטרפותו אסור. ובזה יהיה גם כן ניחא מעשה דר' יהודא בן גרים הנ"ל דר' יוסי ששתק יהיה בודאי נזהר גם כן מלגלות בענין זה לספר המעשה כאשר הוא וכמו שהיה לבסוף שנענש גם כן ממלוכה עבור זה ולא נשאר כי אם הוא ור"י בן אלעאי וליכא באפי תלתא, ובלא"ה גם כן ניחא וכנ"ל בכמה מקומות:

פסקה ב

(**יח**) **אפשר דמותר**. מקור הספק הוא ממה שמשמע בבבא בתרא (ל"ט שם) דבמחאה אם אמר לא תימרו ליה הוי מחאה משום דכוונתו היה ליה לא תאמרו לאחריני תאמרו ע"ש ואפשר דאף על פי כן יש לחלק בין לשון הרע למחאה וצ"ע.

סעיף ט

פסקה ב

(**כ**) **אם מפורסם וכו' וכל כהאי גוונא בדבר שעל פי אמת וכו'**. ואף שבאמת אין צריך שום ראיה לכל זה כי דברים פשוטים הם, אף על פי כן אראה לך מקור זה בספר חסידים בסי' מ"ד כשחושב שם הד' כיתות שאין מקבלות פני שכינה דקחשיב בזה כת מספרי לשון הרע כתב שם וזה לשונו, לשון הרע מספר בגנות של חבירו אפילו דבר אמת וגם משל הדיוט הוא. וכתב המפרש על זה וזה לשונו, רוצה לומר זה הגנאי הוא מורגל בפי כל והוא למשל בפיהם אף על פי כן אסור לספר בגנותו עכ"ל.

סעיף יא

פסקה א

(**כא**) **צריכין ליזהר**. מקורו מסנהדרין (כ"ט:) ומנין כשיצא מבית דין לא יאמר אני מזכה וכו'. ומה שכתבנו הוסכם ביניהם, כמ"ש בפנים בסעיף ז' וח'.

(**כב**) **לספר לאיש הנוכחי**. כמו שביארנו לעיל באריכות בשם הרש"ל שפסק להלכה דברכילות לא מהני התירא דאפי תלתא.

(**כג**) **רק במקרה**. והטעם דלא מהני בזה התירא דאפי תלתא לומר דכיון שהיו ג' החולקים נגד ד' בודאי לבסוף יתגלה דעתם, דכד דייקת תמצא שזה מקלקל בדיבורו יותר ממה שהיה מתגלה לו לפלוני לבסוף מעצמו, דדבר ידוע הוא דבכל ענין שצריך להתיישב בדבר כגון בעניני הדין ובעניני הנהגת העיר הרבה פעמים לא יוכל אדם יחידי לכוין בהבטה ראשונה במחשבתו ענין גמר הדבר עד שיתקבצו דעות האדם זה בזה, וכל אחד שומע את דברי חבירו עד שעל ידי זה יתברר עצם הדבר וענינו על דרך התכליתי לטוב לפי רובי הדעות, כי הם מסתמא מכוונים יותר להאמת מן המעוט, ולכן על דרך האמת צריכין שיכנעו המעוט להרוב ויסכימו עמהם אחרי שהם רואים שרובי דעות האדם אינם מסכימים לדבריהם וכן ה"ה לענין זקן ממרא שנחלק על חכמי עירו צריך לעלות לירושלים, ואם גם להם ספק עומדים למנין והולכין בתר רוב, ואם חזר לעירו ועשה מעשה כהמיעוט היה חייב מיתה כמבואר בסנהדרין כיון שראה שנפסק הדין ברוב שלא כדבריו, וכן הוא הענין בנידון דידן שתים רעות הוא עושה, אחד שאין לו להזכיר את דבריו הראשונים אחרי שראה שנפסק הדין ברוב שלא כדבריו וכמו שביארנו, ואין זה כי אם מעורר מדנים ומריבות בזה.

ועוד אם יתגלה לבסוף לבעל דין מעצמו על ידי הסברא דחברך וכו' שמיעוט הקהל הסכימו עמו מתחילה רק שאחר כך נגמר הענין בין כולם לחייבו לא יהיה לו שנאה כל כך על המחייבים, דיחשוב סוף כל סוף היה אחר כך הסכם מכל הקהל לחייבו, ומה שזכוהו מתחלה דבר ידוע הוא שאין אדם יכול לכוין תיכף אל מטרת הענין וכנ"ל ואחר כך חזרו בהן אלו אנשי המעוט והסכימו כולם לנגדי, מה שאין כן אם ישמע שגם עתה דעת היחידים עמו שאומרים שבעולה חייבוהו ואין דעתם נוחה בזה אך אינם יכולים לריב עמהם, בודאי יתעורר מדנים בזה, ויולד שנאה חזקה בלבו על השאר, והוא רכילות גמורה.

ומה שאין מספרים לו רק לאחר, כבר ביררנו לקמן בהלכות רכילות [כלל ג' ס"ג] דאפילו לספר פלוני עשה עול לפלוני גם כן בכלל רכילות הוא.

(**כד**) **ולפי דעת היד הקטנה**. הוא מה שכתב בפרק ט' מהלכות דעות בענינא דאפי תלתא דכל ההיתר דאפי תלתא הוא דוקא אם לא היו אלו השלשה והמספר מתחילה עסוקים באותו ענין רק בא מעצמו לפני אלו השלשה ואמר כך וכך על שמעון אם כן מזה ראיה דנתרצה בדבר שיתגלה שמו לבסוף דחברך וכו' אבל אם היו מתחילה כולם עסוקים באותו ענין וכל אחד הוצרך לומר דעתו בזה הענין אף שמדעת אחד נשמע גנאי (והוא הדין כל דדמי ליה כמו שביארנו כמה פעמים) על איש אחר אף על פי כן אסור להאחד מהשלשה לגלות שם האומר דאין לנו שום ראיה דנתרצה בדבר עד כאן לשונו ומה שכתבנו בין אם עמד וכו', הוא כמו שמבואר לקמן בהלכות רכילות כלל א' ס"ה עיין שם.

סעיף יב

פסקה א

(**כה**) **ולא מהני בזה**. דענין כזה החוש מעיד דתלוי לפי רצון השומע על פי הרוב כמו שכתבתי בהג"ה, דבאמת אינו מצוי אפילו דרשה אחת שכולם יסכימו בהסכמה אחת לטוב או לרע רק זה אומר בכה וזה בכה, ואם כן מה שייך בזה לומר דבלאו הכי יתגלה לבסוף, דכמו שיש שלשה שמגנין ויתגלה על ידם לגנות כן בודאי יש גם כן כנגדן שמשבחין ויתגלה על ידם גם כן לטוב ומה שייך בזה התירא דאפי תלתא, ולבר מן דין לא שייך בזה אפי תלתא דהלא כתבנו לעיל שחס ושלום להוסיף אפילו תיבה אחת לגנאי יותר מכפי שעתיד להתגלות, ואם כן מניין הוא יודע בענין זה שגם חבירו יכלול בדרך כלל על כל הדרשה כולה ויאמר שקר כמותו שאין בדבריו ממש אולי יאמר האמת שדבר זה הוא טוב וזה איננו טוב, כי באמת כמעט אינו מצוי הוא שכל הדרשה כולה לא יהיה בה מה לשמוע, ועוד דהיכא שמתכוין להטעים את הדבר כדי לגנות את חבירו הלא אסור בכל אופן וכמו שכתבנו לעיל בס"ט.

סעיף יג

פסקה א

(**כו**) **גילח לחבירו**. זה העתקתי שיטת רש"י בערכין (ט"ז ע"א) בד"ה דמתאמרא באפי תלתא וכפי מה שביארנו באות ג' בבאר מים חיים את דבריו.

(**כז**) **דברים אשר בסתמא**. כנלענ"ד דדוקא בענין זה צריך באפי תלתא אבל בלאו הכי לא צריך באפי תלתא וראיה ממה שכתב הרמב"ם בהלכות דעות פרק ז' הלכה ה' והמספר דברים שגורמים וכו' וכשנאמרו דברים אלו וכו' משמע דדוקא בענין זה צריך באפי תלתא אבל בלאו הכי אפילו בלא אפי תלתא מותר. ואין להקשות על זה ממה שאמרו ביומא (דף ד':) מנין לאומר לחבירו דבר שהוא בבל יאמר עד שיאמר לו לך אמור תלמוד

לומר לאמר עיין שם והובא דין זה בסמ"ג, ואצל הקב"ה חס ושלום לא שייך להצר לו או להזיקו אלמא דבכל גווני אסור עד שיתן לו רשות בפירוש, יש לומר דשם הוא מדה טובה בעלמא שצריך האדם להרגיל עצמו בזה בכל גווני כדי שלא יבא לעולם לקלקול על ידי זה, אבל כאן איירינן לענין איסור לאו של לשון הרע (ובהאי ניחא שלא הביא הרמב"ם ז"ל האי דינא דיומא). ועוד אפשר לומר דמאי דאמרינן שהוא בבל יאמר דוקא אם הכניסו בביתו ביחידי דמשמע קצת שהוא מקפיד בדבר שלא יתגלה דומיא דהתם דהכניסו הקב"ה לאוהל מועד ביחידי וקולו של הקדוש ברוך הוא לא היה נשמע חוץ לאוהל כמו שכתב רש"י בחומש בשם התו"כ לכן אסור אף דלא חזינן שום ריעותא על ידי הגילוי, אבל אם סיפר לו בחוץ דלא היה שום גילוי מילתא כלל שהוא מקפיד, אז תלוי רק בזה, אם יוכל להיות לו קצת ריעותא עי"ז שיגלה אסור אם לא שסיפר לו באפי תלתא, ואם לאו מותר, וכן משמע קצת בדברי מהרש"ל בביאוריו על הסמ"ג בלאו ט' עיין שם.

(**כח**) **שלא יחסרו לזה**. והנה כל הפרטים שמבוארין לעיל מסעיף ד' ואילך בודאי צריך גם בזה, אבל הפרט דשלא יתכוין לגלות צ"ע אם שייך גם בזה אחרי דהבעל דין בעצמו גילהו באפי תלתא אם כן בודאי נתרצה בדבר שיתפרסם דחברך וכו', ונ"ל לחלק, דבענין עסקו ומסחרו כיון דדבר של ממון הוא ונתרצה בדבר מותר אפילו במתכוין לגלות, אבל אם היה ענין אחר שיוכל להגיע לו לבסוף עי"ז בושת כגון שגילה לג' אנשים חטא אחד שלו שאם יתגלה זה לאנשים אחרים יגיע לו בושת עי"ז אסור אפילו אם ישלמו כל הפרטים אם רק התכוין לגלות, ואף דהבעל דין בעצמו בודאי נתרצה לזה מכל מקום הוא לגלות בושתו נתכוין, וראיה לזה מבבא מציעא (דף נ"ח ע"ב) ברש"י ד"ה אע"ג דדש ביה בשמיה וכו' זה להכלימו נתכוין הרי כמו שכת'.

כלל ג

סעיף א

פסקה א

(**א**) **שהיה אומר וכו' בפניו ממש**. כ"כ התוספות בערכין (דף ט"ו ע"ב) בד"ה כל מילתא וכו' והעתקתי לעיל את דבריהם וביארתי היטב בעזה"י וכן כתב הרמב"ם והסמ"ג בלאוין ט' וכן מוכח מרבינו יונה בספרו שערי תשובה במאמר ר"י"ד ורכ"ח שאיסור לשון הרע הוא בין בפניו ובין שלא בפניו, ומחמת שקולא זו מצויה מאוד בפי ההמון ותולין את עצמן בדברי ר' יוסי שאמר מימי לא אמרתי דבר וחזרתי לאחורי, לכן מצאתי את עצמי מחוייב בדבר להאריך לפני המעיין כל השיטות והפירושים שמצאתי בדברי ר'

יוסי למען יראה שאין שום קולא בדבר ואגב נתרץ קושית הכסף משנה גם כן ששייך בזה הענין.

וז"ל הרמב"ם בהלכות דיעות פ"ז בהלכה ה' אחד המספר בלשון הרע בפני חבירו או שלא בפני חבירו וידוע דהרמב"ם אפילו על אמת קאי כמו שכתב בעצמו בתחלת הפרק הלכה ב' ועיין בכסף משנה שהקשה דלמה לא פסק כרבא דאית ליה כר' יוסי דז"ל הגמרא שם בערכין אמר רבה כל מילתא דמיתאמרא באפי מרה לית בה משום לישנא בישא אמר ליה אביי כל שכן דאיכא חוצפא ולישנא בישא אמר ליה אנא כר' יוסי סבירא לי דאמר מימי לא אמרתי דבר וחזרתי לאחורי.

ונראה לבאר הדברים היטב בעזה"י דאין לפרש המימרא דר' יוסי בדברים שבינו לבין עצמו היה אסור לומר משום אונאת דברים כגון אם היה בעל תשובה לזכור לו מעשיו הראשונים או באדם בעלמא לזכור לו מעשה אבותיו וקרוביו או בשאר דברים של דופי לגנותו דזה בודאי אסור לגנותו בענין זה בפני חביריו ואין לזה שום מעלה במה שהיה אומרם בפניו כמאמר הספרי שהבאנו לעיל וזה לשונו, זכור את אשר עשה ה' אלהיך למרים וכו' שאין הנגעים באים אלא על לשון הרע והרי דברים קל וחומר מה מרים שלא דברה אלא שלא בפניו של משה כך וכו' ולענין זה אמרו בגמרא כ"ש דאיכא חוצפא ולישנא בישא דאופן זה הוא לשון הרע גמורה האמור בתורה בכל מקום לאיסור כמו שכתוב בשערי תשובה במאמר ר"ד ומה יועיל אם הוא משער שהיה אומרם בפניו כיון דבאמת דבר עולה הוא לגנותו בזה ועל ענין זה חס ושלום לא היה ר' יוסי מסיים לא אמרתי דבר וחזרתי לאחורי דהוא לשון הרע גמורה לכולי עלמא, וגם יש בזה איסור אונאת דברים אם הוא אומרם בפניו.

וגם אין לומר דר' יוסי איירי במעשה עצמו שראה אותו שעבר עבירה שבין אדם למקום דבזה גם כן יקשה דהרי מחוייב מן התורה להוכיחו ואפילו בשעת תוכחה צריך להוכיחו בלשון רכה כדי שלא ילבין פניו ועל אחת כמה וכמה שלא להיות לו תיכף שונא עבור זה ולפרסם את קלונו וכמו שהארכנו בזה לעיל בכלל ב' בבאר מים חיים סק"א.

ואין לומר דאיירי ר' יוסי שראה אותו שעבר על לאו דאורייתא והתרה אותו ולא שמע לדבריו דבזה מותר לשנאותו כדאיתא בחו"מ סימן רע"ב והוא גמרא בפסחים (קי"ג ע"ב) ואם כן תו איננו בכלל עמיתך ולכך ממילא מותר לספר עליו גנות, והרי שם באותו דף אמרו שנתן לו רב פפא מלקות לזיגוד עבור דיבורו שדיבר על טוביה שחטא, הרי דגם זה הוא לשה"ר ואסור מן הדין לספר אף שיודע שראמת אתו והוא אומרו בפניו כיון שהוא מספר ביחידי ואין ראוי דבריו להתקבל שם לשון הרע הוא על דיבור זה. ואין

לומר דהתם מיירי שלא העיד בפניו, חדא דאמאי נגדיה רב פפא לזיגוד ולא קרי לטוביה שיעיד זיגוד בפניו, ועוד אין מקבלין עדות שלא בפני בעל דין ולישנא דגמרא משמע דאם היו מעידין בו בשנים היו מקבלין עדותן, ועוד דקאמר אסהיד ביה ולא קאמר עליה, וגם מתחלה קאמר ג' הקב"ה שונאן ואחד מהם הרואה דבר ערוה בחבירו ומעיד בו ביחידי לישנא דמעיד בו משמע בפניו, והרי הקב"ה יודע בודאי את אמיתת הדבר שהוא אמת ואפילו הכי הקב"ה שונאו עבור סיפורו.

וא"ל דהגמרא לא איירי רק אם בא לבית דין ומעיד דמוכח שרצונו שיאמינו לו בהחלט כדרך עדות בית דין ועובר על לא יקום עד אחד באיש אבל לא אם מספר לאנשים דעלמא דאפשר דכוונתו רק כדי שישמרו העולם ממנו ויאמינו לו רק לחוש, דאף דהתורה לא חילקה באיסור סיפור לשון הרע בין לספר לבית דין ובין לשאר אנשים דהתורה איירי במי שהוא עדיין בכלל אחיך אבל לא בזה דמותר לשנאותו, אבל באמת גם זה אינו, דאם באת לחלוק בזה צא ופרנס לי שם בפסחים א"ל רב אחא בריה דרבא לרב אשי מהו למימרא ליה לרביה למישנא ליה א"ל אי מהימן ליה לרביה כבי תרי לימא ליה ואי לאו לא לימא ליה ומשמע דהשאלה זו אגוונא דזיגוד דלעיל קאי דלא היה מונע את עצמו מלומר בפניו ואפילו הכי הרי קפסיק ואמר דאי לא לא לימא ליה אפילו לרביה וכ"ש דלעלמא אסור לגלות.

מכל הני מוכח דאסור לומר גנאי על חברו אפילו בפניו ואפילו שלא בבית דין, ואפילו בדבר שראה אותו בעיניו ולא היה מונע את עצמו מלומר בפניו, ובאופן שמותר לשנאותו, כדאיתא שם בגמרא במימרא דרב אשי. ובמעשה הנ"ל גם כן אסור בכל גווני לומר בפניו ושלא בפניו, אם לא שנתרץ בדוחק דר' יוסי לא אמר רק לתלמידיו ודבריו היה אצלם מהימן כבי תרי דבכה"ג שרי כדאיתא בפסחים שם, אבל אם כן יקשה אמאי קאמר אנא כר יוסי סבירא לי והדין כל מילתא דמתאמרא וכו' קאמר אכולי עלמא ואולי נתרץ דר' יוסי איירי באיש שהוא מפורסם לאיש בליעל שמותר לגנות מעשיו לעין כל כדי להתרחק משכונתו ושלא ללמוד ממעשיו הרעים וכדאיתא בערבי פסחים במעשה דרבי שציוה לבניו אל תדורו בשכנציב משום דליצני נינהו ומשכי בליצנותא. אבל אם כן יקשה אפילו היה מונע את עצמו מלומר בפניו משום איבה ומחלוקת גם כן יהא מותר, אם כן אנו מוכרחים לומר שהפירוש בדברי ר' יוסי או כמו שפירשו התוספות בערכין והעתקתי דבריהם לעיל בכלל ב' בסק"ב או כמו שפירש ר' יונה בספרו שערי תשובה ובשיטה מקובצת על בבא בתרא וכפי מה שאכתוב אי"ה דבריהם לקמן, או אפילו בגנאי גמור ובגווני דמותר לשנוא אותו וכנ"ל אך דרב פפא פליג עליו ואוסר

וכיון דחזינן דרב פפא דבתרא הוא פליג על רבא ועבד מעשה בזה לאיסור דנגדיה לזיגוד משום זה ובברייתא שם משמע גם כן כרב פפא וגם רב אשי דבתרא הוא משמע שם בסוגיא דסבר כרב פפא (מדקאמר שם ואי לא לא לימא ליה ומשמע בכל גווני וכנ"ל ועוד דאי לא תימא הכי יאמר עוד דאי הוא משער שהיה אומר בפניו מותר אפילו רבו אינו מאמינו אלא ודאי דאוסר בכל גווני) אם כן היאך נמלא לבנו להתיר ואם כן יפה פסק הרמב"ם לאסור לשון הרע בכל גווני בפניו ושלא בפניו. ובזה סרה קושית הכסף משנה דלמה לא פסק הרמב"ם כר' יוסי.

וכן שיטת התוספות שם בערכין גם כן כהרמב"ם דבדבר גנאי וקינטור אפילו היה אומרה בפניו אסור ולא איירי הגמרא כי אם בדבר דאיכא למשמע דלא אמרה משום לישנא בישא וכמו שהעתקתי לעיל את דבריהם וביארתים בעזה"י וזהו מה שכתבתי פה בס"ב, ובאמת בזה גם כן יוסר קושית הכסף משנה. ופליאה גדולה על מרן הכסף משנה שלא השגיח על דברי התוספות אלו שבמקומו בערכין (ועתה מקרוב נדפסו ספרי הרמב"ם עם חידושין בסופו ונשאר שם גם כן בפליאה זו על הכ"מ).

ועיין עוד פירוש על מימרא זו דף' יוסי בש"מ על בבא בתרא (דף ל"ט) בשם עליות הר' יונה ז"ל והוא גם כן כעין מה שכתב הר' יונה בשערי תשובה העתקתי את דברי הש"ת והש"מ לקמן ושם גם כן כתב בהדיא דלשון הרע אסור בין בפניו ושלא בפניו ואם יפרש הרמב"ם כפירוש זה של הש"מ יוסר גם כן קושית הכ"מ דלדידיה איירי ר' יוסי באיש שמן התורה אין שייך עליו איסור לשון הרע וכמו שנביא אי"ה דבריו לקמן והרמב"ם לא איירי באיש כזה.

ומה שפסק בספר יראים כר' יוסי גם הוא איירי בענין דאין בו משום לשון הרע כגון מה שפסק בש"ת במאמר רכ"א דאם רואה לאחד שגוזל או חומס או מבייש לחבירו מותר לספר הדברים לבני אדם כדי לעזור להנגזל (או בעבירה שבין אדם למקום המפורסמת לכל ישראל את גודל איסורה והוא עבר עליה כמה פעמים במזיד דגם זה אין בו משום לשון הרע וכמו שנכתוב לקמן בכלל ד' ס"ז) ועל זה פסק דאם הוא משער בעצמו דגם בפניו לא היה חוזר מלאמרו מותר אפילו שלא בפניו, דאל"ה יוכל להיות שלא נתכוין באמת בגנותו אותו עבור קנאתו על החמס אשר בכפיו מה שגזל וחמס או בייש לחבירו, רק נהנה לדבר באשמת העם ובהעותם ישמח ובקלונם יתכבד שלא בפניהם, ודבר זה אסרה התורה בכל גווני וכמו שמשמע מדברי ר' יונה במאמר רכ"ח עיי"ש, רק אם הוא משער בעצמו שלא היה חוזר מאותו הדיבור אף בפניו אז מותר.

ובדבר זה מוסיף הספר יראים היתירא על רבינו יונה שר"י מתיר דוקא אם כבר הוכיחו

בפניו או במי שהוחזק לרבים כר' יוסי וכמ"ש שם והוא מתיר בסתמא באינש דעלמא אם יודע שהיה אומרה בפניו, אך מ"מ אל ימהר הקורא להקל בזה כי צריך לזה ההיתר כמה פרטים ויבואר לקמן בכלל יו"ד אי"ה [9].

ולפי זה יהי' ניחא גם כן דברי רש"י על מימרא זו דר' יוסי ע"ש בערכין (ט"ו ע"ב) דמשמע מסתימת לשונו שהוא מפרש המימרא דר' יוסי אפילו בגנאי גמור, ורק משום דהוא אמת והיה אומר אף בפניו לכך מותר, וזה לא יתכן וכמ"ש, אבל לפי זה ניחא דגם הוא איירי באופן המותר וכמו הספר יראים, אך א"כ יהיה פירוש ספר יראים ופירוש רש"י בדברי ר' יוסי בחדא גוונא להקל אפילו אם לא אמרו מתחלה בפניו כיון שכוונתו כדי לעזור לאשר אשם לו והוא יודע שהיה אומר בפניו, אבל ודאי בלשון הרע גמורה כו"ע מודו דאין חילוק בין בפניו בין לשלא בפניו.

ועזרני ה' שמצאתי כן אח"כ בתשובת מהר"י ברונא סי' ל"ח וז"ל נשאלתי אם אדם רשאי לומר על חבירו דברים שהם אמת, והשבתי שאינו רשאי, אע"ג דבפ' כל כתבי א"ר יוסי תיתי לי מימי לא אמרתי דבר וחזרתי לאחורי ופירש"י אם בא ושאל אותי אם אמרתי דבר זה עליו לא הוצרכתי לחזור מדברי לפי שאמרתי אמת, וקסבר ר' יוסי כל מילתא דמיתאמרא באפי מרה לית בה משום לישנא בישא, אלמא דאמת שפיר דמי, נ"ל דצריך פירוש לפירושו דאם כן מאי רבותיה דר' יוסי דלא אמר לשון הרע דאפילו לקבולי אסור בפ' במה בהמה גבי קבל דוד לשון הרע כ"ש שלא יאמר לשון הרע דעונשו קשה מאוד שנאמר מלשני בסתר רעהו אותו אצמית וכו' ומיתתו באסכרה בפ' במה מדליקין, אלא ר' יוסי מיירי כגון דאמר פלניא גזלנא הוא דאכיל לארעאי בגזלנותא, ואע"ג דר' יוסי ידע דפלוני אוכל קרקעותיו בגזילה ומצוה לשנאותו ולפרסמו, מכל מקום נזהר ר' יוסי מלאומרו והיה נפסד קרקע שלו אלא אם כן דידעו סהדי ואית ליה עדים דאז מותר לומר כך שלא בפני אותו פלוני קודם שתובעו לדין כיון דמתאמר באפי מרה וכו' עכ"ל ועוד צייר שם איזה ציורים הרי דגם הוא אוסר בכל גווני וגם הסמ"ג העתיק את דברי הרמב"ם הנ"ל בלאוין ט'

היוצא מדברינו דאסור לספר לשון הרע בין בפניו ובין שלא בפניו בין בדברים של דופי וגנאי בעלמא ובין בדברים של בין אדם למקום (ודברים שבין אדם לחבירו יבואר אי"ה לקמן בכלל י') ולא מיבעי אם יש עליו שום צד זכות דאסור אלא אפילו אם אין עליו

[9] הגה"ה: והא דמביא ראיה מרכילות של ציבא ונשארנו בקושיא לקמן בהלכות רכילות כלל ג' בבאר מים חיים בס"ב בהג"ה עיין שם אפשר לומר דלסימן בעלמא נקיט דרגילות הוא להזכיר ברכילות שלא לומר בפניו והכי נמי בלשון הרע אם נזהר מלומר בפניו סימן הוא שלא נתכוין בקנאתו עבור האמת שמיצר בהיזק או בבזיון חבירו רק נהנה לספר בגנותו.

שום צד זכות כגון שהתרה בו וכנ"ל ג"כ אסור לספר ביחידי. ולענין על ידי שנים נבאר לקמן. ובירורנו כל זה מדברי הרמב"ם והסמ"ג והתוס' והרבינו יונה ומי יוכל להרים ראש ולהקל בזה נגד כל הראשונים אלו.

סעיף ג

פסקה א

(**ב**) **שאפילו אינו מדבר**. הוא מדברי הרמב"ם בפרק ז' מהלכות דעות בהלכה ד' שכתב וכן המספר בלשון הרע דרך שחוק ודרך קלות ראש שאינו מדבר בשנאה וכו' ועי' בס' יד הקטנה שביאר דברי הרמב"ם הוא לשון הרע גמורה דאורייתא ולא אבק ומה שכתב וכן המספר בלשון הרע וכו' הוא ששלמה אמר וכו' כלומר ועוד נמצא דברים אשר אינם נראים לבני אדם ללשון הרע אבל על זה כבר אמר שלמה וכו' וכן כתב רבינו יונה במאמר ע"ד כי בענין לשון הרע יענש על הפשיעה בו אף על פי שלא נתכוין לבזות חבירו, וכן ארז"ל בספרי הביאו רש"י בפי' התורה גבי מרים ז"ל ומה מרים שלא נתכוונה לגנותו וכו' אלא לשבח משום מצות פריה וריביה וכו'. וכן כתב הרמב"ן בפרשת תצא על פסוק זכור וכו' וז"ל בסוף דבריו, אבל בכתוב הזה אזהרה גדולה להמנע ממנו בין בגלוי בין בסתר בין במתכוין להזיק בין שאין מתכוין להזיק כלל, וזו היא מצוה מכלל תרי"ג מצות.

סעיף ד

פסקה א

(**ג**) **אינו מבאר**. זה נלמד ממעשה שהובא בירושלמי פרק א' דפאה הלכה א' כי חבורה אחת היה להן יום אחד ליילך לקיבוץ אנגריא, והיה שם אחד נקרא בר חובץ, ונשתמט ולא עלה עמהם לאנגריא, ואמרו זה לזה מה נאכל היום, והשיב אחד, חובצא, הוא מין ממיני עדשים שהיה אז נקרא כך, ומתוך כך נזכרו הנוגשים ואמרו ייתי בר חובץ גם הוא לעבודת האנגריא, ואמר ר' יוחנן זה אמר לה"ר בצינעא, הרי דאף שלא זכר שמו בפירוש, וגם לא דיבר עליו את עצם הענין שהיה במחשבתו עליו מה שהוא נשתמט מזה, רק זכר שם המאכל וממילא נזכר שמו, ועל אחת כמה וכמה בענינינו שמספר את עצם המעשה עליו שבכלל לשון הרע הוא. ואין לומר דהתם משום שנסבב לו היזק בממון כי שם מלשין אין להטיל עליו עבור זה דאין זה בכלל אחוי אתיבנא דחבריה וכדמוכח בירושלמי דלא אמר עליו ר' יוחנן רק דהוא בכלל לשון הרע, ולענין לשון הרע הלא כבר ידוע הוא מה שכתב הרמב"ם דלשון הרע נקרא דבר שגורם היזק להנידון בגוף או בממון או להצר לו, וזהו מה שכתבנו בפנים רעה או גנות לחבירו.

(**ד**) **שום ענין גנאי**. כההיא מעשה גופא דירושלמי הנ"ל בבר חובץ.

סעיף ה

פסקה א

(ה) **לפי תומן**. הוא ברמב"ם פרק ז' מהלכות דעות בהלכה ד' עי' שם. ודבר זה לשון הרע גמורה הוא ולא אבק, שהרי דברי הרמב"ם אלו נובעים מההיא מעשה דירושלמי הנ"ל ובירושלמי לא אמר דזהו אבק וכבר כתבנו לעיל בסעיף קטן ב' בשם יד הקטנה דמה שכתב הרמב"ם וכן המספר וכו' דרך שחוק וכו' זהו לשון הרע גמורה. וכונת הרמב"ם במה שכתב וכן המספר בלשון הרע וכו' הוא ששלמה אמר וכו' כלומר ועוד נמצא ע"ש למעלה ואם כן ממילא מה שכתב הרמב"ם [10] וכן המספר בלשון הרע דרך רמאות וכו' גם כן הוא לשון הרע גמורה.

סעיף ו

פסקה א

(ו) **דאפילו**. הוא גמרא בערכין (ט"ז ע"א) לא קשיא הא דאהנו מעשיו וכו' אהנו מעשיו אתי נגעים עליה, לא אהנו מעשיו מעיל מכפר, הרי דצריך מעיל לזה, ועי"ש ברש"י שפירש אהנו מעשיו שנתקוטטו על ידו. הוא פירש הדבר ברכילות וגם בלשון הרע שייך אהנו מעשיו, כגון שנתבזה פלוני על ידי זה בעיני השומעים או אפילו אם לא ראינו ממש שנתבזה בעיני השומעים, אך זה ראינו שקבלו השומעים את הדבר, וגם הם התחילו לדבר עליו שאין הדין עמו בענין פלוני, כמו שאמר המספר עליו, וזה הוא לאות גמור שאהני מעשה המספר

ובזה יוסר קושית הגאון ר' ישעיה פיק שהקשה בבאורו על השאילתות לפי תירוץ הגמרא הא דאהנו וכו' אמאי נענשה מרים בצרעת הרי לא היתה קטטה על ידה, וזה אינו, דלא בעינן קטטה רק ברכילות ששם רצון הרוכל הוא כדי לעורר מדנים בין שניהם, מה שאין כן בענין לשון הרע רצון המספר הוא שיועיל סיפורו לענין שיסכים חבירו לדבריו, וידבר גם הוא עליו, ובודאי כל שראינו שדבריו פעלו כל כך בפני השומעים עד שגם הם התחילו לדבר עליו, מיקרי אהנו מעשיו. ואם כן במרים מצינו ותדבר מרים ואהרן במשה, ופירש בספרי שהיא פתחה בדבור תחילה, והיא היתה יודעת שפירש משה מן

[10] ואחר זה מצאתי באבות פרק א' (מי"ז) בדברי הרמב"ם שמדבר שם מעניני לשון הרע עי"ש משמע דדבר זה הוא בכלל אבק (והראיה שהבאנו מירושלמי יש לדחות דומיא דאמרינן בבבא בתרא (קס"ד ע"ב) כלך מלשון הרע הזה ומסקינן שם בגמרא משום אל יספר וכו'. והוא רק אבק בעלמא) ואם כן ממילא אנו מוכרחין לומר דמה שכתב הרמב"ם בתחלה וכן המספר בלשון הרע דרך שחוק וכו' גם כן כוונתו דהוא אבק דלא כמו שכתב היד הקטנה (דאי לאו הכי יקשו דברי הרמב"ם מאוד שמתחלה מדבר מעניני אבק ואחר כך באיסור לשון הרע גמורה ואחר כך חוזר לדבר בעניני אבק) ומכל מקום מה שכתבנו בפנים בסעיף ג' דהוא אסור מן התורה לא יצאנו בזה מגדר הדין שרוב הפוסקים לא סבירא להו בזה כהרמב"ם כמו שכתבתי בבאר מים חיים בסעיף קטן ב עיי"ש.

האשה כי שמעה מצפורה כמו שפירש רש"י, והועיל דיבורה בפני אהרן עד שגם אהרן התחיל לדבר כמותה כמו שכתוב בקרא, לכן נענשה.

(ז) **אם הוא משער**. אף שמגמרא הנ"ל דמשני הא דאהנו מעשיו והא דלא אהנו מעשיו אין ראיה גמורה לזה [11] דאולי שם היה באפשר בעת הסיפור שיועילו מעשיו אך לבסוף לא עלה הדבר כן, אבל כן מוכח מהרמב"ם שזה לשונו בפרק ז' מהלכות דיעות, ויש עון גדול מזה עד מאוד והוא בכלל לאו זה והוא המספר בגנות חבירו אף על פי שאומר אמת. וגם הסמ"ג כתב כלשון הזה ולא הזכירו שם רמז תנאי לזה, מזה משמע דטעמם משום זה גופא דהתורה אינה רוצה שישראל אחד יגנה את חבירו. וכן מוכח משערי תשובה במאמר רט"ז וזה לשונו והמספר לשון הרע שתים הנה קוראותיו הנזק והבשת אשר יגרום לחבירו, ובחירתו לחייב ולהרשיע את חבירו ושמחתו לאידם, ובעניינו דאיירינן על כל פנים ענין רע א' מהנ"ל נמצא בו, וזה לשון רבינו יונה בשערי תשובה במאמר ריי"ז ואמר שלמה ע"ה (במשלי יי"ד) אוילים יליץ חובה, כי יחפש מומי בני אדם ואשמתם ויתן בהם דופי ולא ידבר לעולם בשבח ודבר טוב הנמצא בם וכו' ואמרו רבותינו כל הפסול פוסל ואינו מדבר בשבחו של עולם ודרכו לפסול בני אדם במומו, ובין ישרים רצון, כי דרך הישרים לכסות על כל פשעים ולשבח האדם כי נמצא בו דבר טוב וכו' מכל זה נלמוד שסיפור דבר גנות על חבירו אף אם לא יזיקו כלל בזה, מכלל עון לא נפקא. ומה שכתב הרמב"ם שם בהלכה ה' והמספר דברים שגורמים אם נשמעו וכו' היינו אפילו אם לא יספר בגנותו כלל, רק שעל ידי דבריו נסבב לזה, וכמו שכתב הכסף משנה ראיה לדין זה דהרמב"ם ממעשה דר' יהודא בן גרים ושם לא נתכוין לגנותו בזה לר' שמעון בר יוחאי כי סיפר רק בביתו וכמו שפירש רש"י שם.

סעיף ז

פסקה א

(ח) **אם הוא רואה אדם**. רבינו יונה בשערי תשובה במאמר ריי"ח ומ"ש אם האיש ההוא ירא אלהים וכו' פשוט דמקורו הוא מברכות (י"ט ע"א) אם ראית וכו'.

(ט) **והוא נכנס בכלל מאמרו יתברך**. ר' יונה בשערי תשובה כתב וזה לשונו והוא מצות עשה מן התורה שנאמר בצדק תשפוט עמיתך. ודברינו הם מהסמ"ג והסמ"ק שכתבו שדבר זה נכלל במצות עשה דבצדק תשפוט עמיתך. וכן כתב הרמב"ם בס' המצות מצות

[11] הגה"ה: אמנם באמת אין זו דחיה כלל דהלא לענין שאר איסורים שבין אדם לחבירו כמו גזל ועושק וכיוצא בזה, אם ירצה לגזול ולעשוק את חבירו ולא יעלה בידו, בודאי אין בידו עון גזל ועושק, מה שאין כן בזה אף אם לא אהנו מעשיו אינו יוצא מכלל עון לשון הרע וכמו שכתבנו מהגמרא דעל זה היה בא המעיל לכפר, ועל כרחך משום דעצמיות הדבור של גנות על חבירו הוא עון בפני עצמו, לבד מה שלפעמים מסובב על ידי זה היזק לחבירו, וזהו לדעתי מקור לדברי הרמב"ם שכתבנו אחר כך

עשה קע"ז וזה לשונו ובכללה גם כן שיתחייב שידין את חבירו לכף זכות לא יפרש מעשיו ודבריו אלא לטוב. ועל כל פנים לכולי עלמא חיוב גמור הוא ולא מדה בעלמא.

(י) **נכון מאד**. ז"ל רבינו יונה, יהיה הדבר אצלך כמו ספק ואל תכריעהו לכף חוב. ונראה לי שכוונתו למדה טובה בעלמא ולא מצד הדין, ובזה יתורצו כמה ענינים.

א. בבבא מציעא (דף ע"ה ע"ב) המלוה לחבירו שלא בעדים וכו' וריש לקיש אמר גורם קללה לעצמו שנאמר תאלמנה שפתי שקר הדוברות על צדיק עתק ופירש"י כשתובעו וזה כופר הכל מקללין אותו ואומרים שהוא דובר על צדיק עתק וכו' ואחר כך מייתי הגמרא גם כן דרבינא לא רצה להלוות לרב אשי משום האי טעמא דגורם קללה לעצמו, ולכאורה יפלא מאד דלמה יהיה מותר לאנשים דעלמא לקלל מטעם ספק את המלוה, פן האמת אתו והלוה הוא הרשע שכופר בחנם ואין לומר דבאמת הקללה היא שלא מן הדין אם כן לא היה ליה לרבינא לחוש לזה כלל דקללת חנם לא תבא, ועוד אטו ברשיעי עסקינן אבל לפי דברינו הנ"ל ניחא דמצד הדין היכא דכף חוב מכריע יותר אין חיוב לדונו לכף זכות, ובזמנם לא היה הדבר מצוי כלל שאחד ילוה לחבירו שלא בעדים כדמשמע ביומא (ט':) דר' אלעזר לא הוי משתעי ריש לקיש בהדיה דמאן דמישתעי ריש לקיש בהדיה בשוק יהבין ליה עיסקא בלא סהדי ואמרינן בבבא מציעא שלשה צועקין ואינם נענין ואחד מהם המלוה לחבירו שלא בעדים, ואם כן אם בא אחד ותובע לחבירו שהלוהו מעות בלא סהדי והוא משיבו לא היו דברים מעולם הדעת נוטה מאד שהאמת והצדק הוא עם הנתבע וזה מוציא עליו לעז בחנם ולכן הכל מקללין אותו [12].

ב. וניחא נמי בזה הא דאמרינן בסנהדרין (כ"ו ע"א) ר' חייא בר זרנוקי ור' שמעון בן יהוצדק הוו קאזלי לעבר שנה בעסיא פגע בהו ריש לקיש וכו' אמר להו כהן וחורש אמרו לו יכול לומר אניסטון אני בתוכו תו חזייה וכו' א"ל יכול לומר וכו' אתא לקמיה דר' יוחנן א"ל בני אדם החשודין על השביעית וכו' ולכאורה לא די שלא דן לכתחלה לכף זכות את האנשים כמו ר' חייא בן זרנוקי ור' שמעון בן יהוצדק שאמרו יכול לומר וכו' אבל גם קרא את האמוראים האלו בשם חשודין על השביעית, ולפי הנ"ל ניחא, דדעת ריש לקיש היה שבענין זה היה הכף חוב הרבה מכריעה יותר משום דהוא דבר שאינו מצוי וכיוצא בזה ולכך היה מחזיקם שהם מתרשלים מלמחות בעושי מלאכתן בשביעית ולא עוד אלא שאומרים עליו עבור זה טרודא הוא דין ע"ש בגמרא.

וכל זה שכתבנו הוא מצד הדין אבל מצד מדה טובה אפילו הכף חוב הוא הרבה יותר

[12] הגה"ה: עוד יש לומר דהטעם משום דצריך להעמידו להנתבע בחזקת כשרותו וממילא הוא שמוציא לעז עליו ונכון יותר כתירוץ הראשון עד כאן.

מכף זכות צריך לדון לכף זכות, וראיה משבת (קכ"ז ע"ב) בכל המעשיות שהביא שם הגמרא היה הכף חוב הרבה והרבה יותר מהכף זכות ואפילו הכי צריך לדונו לכף זכות כמו שאמר שם העבודה כך היה וכשם וכו'.

(**יא**) **עוד עבר בזה וכו**'. אפילו אם כוונתו רק לקנא לאמת, וראיה לזה ממרים דעל ידי שלא דנתה למשה רבינו ע"ה לכף זכות לומר דמסתמא כדין עשה מה שפירש מאשתו חשבה הכתוב למדברת לשון הרע ממש ונענשה על זה בצרעת, דבודאי אצל מרים זה היתה עליה עיקר העולה, ולכך השיב הקב"ה ומדוע לא יראתם לדבר וכו'. דאלו לא היה משה זכאי בזה בודאי היה מותר למרים לדבר בענין זה, דהא כוונה רק לקנא לאמת ולא ח"ו לגנותו של משה רבינו ע"ה ורק לבנינו של עולם כדאיתא בספרי פרשת בהעלותך, ודבר זה איננו לשון הרע מצד הדין וכמו שמבואר בשערי תשובה לרבינו יונה במאמר רכ"א ורכ"ח, אם לא מצד מצות הוכחה שיש לו להוכיח תחלה לפלוני על זה וכמו שיבואר לקמן בכלל י' בבאר מים חיים סק"ז, ובודאי לא היתה נענשת בצרעת עבור זה, אלא ודאי כמו שכתבנו. וידוע דכל מה שנאמר במרים ילפינן מינה כדכתיב זכור את אשר עשה ה' אלהיך למרים וכו' ועיין לקמן בכלל ו' בבאר מים חיים ס"ק כ' שהבאנו עוד ראיה ברורה לזה מענין דואג. וכאשר תדייק תמצא כמעט כל הסיפורים שנאמרו בתורה כגון דמרגלים ע"ש ברמב"ן בחומש ועוד דיוסף עיין בשל"ה פרשת וישב הוא הכל מענין זה. ועיין מה שכתבנו לקמן בחלק ב' בכלל ה' בבאר מים חיים סק"ח ובזה תבין מה שכתבנו בפנים שהדבר נוטה לכף זכות.

סעיף ח

פסקה א

(**יב**) **שיוסכם וכו**'. דבודאי אין לומר שכונת רבינו יונה בשערי תשובה במאמר הנ"ל לענין לפרסם הדבר לאחרים, דיקשו דבריו אהדדי, דהלא במאמר רט"ו כתב ודע כי אם יראה וכו' אשם אשם על זה, והכא כתב רק אם הכף חוב מכריע יותר יהיה הדבר כמו ספק, משמע אבל אם הדבר ודאי לחובה ידינהו לחובה, אלא ודאי כמו שכתבנו בפנים. אי נמי דרבינו יונה מיירי פה שעשה או שדיבר הדבר בפרסום דבזה לא שייך ענין לשון הרע וצריך רק לידע אם הדין עמו. ובזה ניחא גם כן מה שאמרו דגורם קללה לעצמו וביארנו לעיל דאין איסור בקללה זו כי שם היה הדבר בפרסום שתובעו לפני בית דין ואין אנו צריכין רק לידע אם האמת אתו.

אבל במקום דצריך לגלות הדבר לאחרים יש להתיישב הרבה בענין זה קודם, לא מיבעי

בדבר שבין אדם למקום בודאי אין למהר לגלות לאנשים וכדלקמן בכלל ד' ואפילו בבין אדם לחבירו אם לא יעיין היטב בכלל י' יוכל להלכד בקל על ידי זה בלשון הרע גמורה.

כלל ד

סעיף א

פסקה א

(**א**) **לזכור עליו**. שערי תשובה לרבינו יונה במאמר ריי"ד בסופו. ונראה דאפילו אם אינו מכוין לבזותו בזה, וגם אצל מי שהוא מספר עתה לא יתבזה על ידי זה, כגון שהוא מכיר מכבר להשומע הזה שאצלו לא יגרע הבעל תשובה הזה מפני מעשיו הראשונים או מפני מעשה אבותיו ממה שהיה מחזיקו קודם לזה, אפילו הכי אסור לספר ענין כזה כיון דאם היו מספרין לו את מעשיו הראשונים או את מעשה אבותיו בפניו בודאי היה מתבייש בזה, כדמצינו בבבא מציעא (נ"ט ע"א) בדוד שאמר שאם היו מקרעין לו בשרו לא היה דמו שותת, ממילא אסור לספר עליו זה שלא בפניו דדבר כזה אם יתפרסם בפני ההמון יוכל להיות סיבה להזיק לו בממונו או על כל פנים להצר לו, וכמו שכתב הרמב"ם בהלכותיו וזה לשונו והמספר דברים שגורמים אם נשמעו איש מפי איש להזיק לו בגופו או בממונו או להצר לו או להפחידו הרי זה לשון הרע, וכוונת הרמב"ם אפילו אם אין כוונתו לגנותו בזה וכמו שהביא הכסף משנה שם מקור לדין הרמב"ם ממעשה דיהודא בן גרים בשבת (ל"ג ע"ב) וכפירש"י שם שיהודה בן גרים לא התכוין חס ושלום לגנות בזה לר' שמעון בן יוחאי רק לפי תומו סיפר זה בביתו וממילא נתודע אחר כך, והכי נמי דכותיה. אם לא שהאיש שהוא מספר לו הוא חכם צנוע אשר בודאי לא יספר לשום אדם, אז מותר אם המספר לא התכוין לגנותו בזה, והוא מכיר גם כן להשומע שלא יתגנה בעיניו עבור זה.

ולא תקשה על דברינו ממה שכתב רבינו יונה במאמר ריי"ד בשערי תשובה וז"ל ואם יספר ויודיע את תועבות אבותיו בפני בני אדם שלא בפניו להבאיש את ריחו וכו' ומשמע אבל אם לא נתכוין לבזותו בזה שרי, דזה אינו, דרבינו יונה רצה לנקוט בזה המאמר המתחיל מעצם איסור לשון הרע החלק החמור שנמצא בו וכמו שביאר אחר כך בעצמו במאמר רט"ז וז"ל והמספר לשון הרע שתים הנה קוראותיו הנזק והבושת אשר יגרום לחביריו ובחירתו לחייב ולהרשיע את חביריו וכו' ובזה הדין דאיירינן יש בו חלק אחד מהם והוא הנזק או הבושת וכנ"ל, ותדע דבמאמר רט"ו לא התיר רבינו יונה לגלות באיש שאני מסתפק בו שמא עשה תשובה רק לחכם צנוע אשר לא יספר ליתר ההמון, רק הרחק ירחיק מחברתו עד אשר יוודע לו ששב מדרכו הרעה, ומשמע אבל אם החכם

ההוא אינו צנוע אף דכונת המספר בסיפורו להחכם לא היה לבזות לאותו פלוני רק שיתרחק החכם לעת עתה מחברתו אף על פי כן אינו רשאי, משום דמהחכם יתגלה אחר כך לאנשים אחרים כיון דהוא אינו צנוע ויגרום על ידי זה ביוש לחבירו בחנם פן עשה תשובה, וכל שכן בענינינו דאיירינן דיודע בו שעשה תשובה דאין לו לגלות לשום אדם פן יתגלגל על ידי זה ביוש להבעל תשובה וכנ"ל. ומה שכתב רבינו יונה בתחלה במאמר רט"ו והוא גילה על חטאותיו על שער בת רבים, כדי להגדיל האשמה כתב כן, כמו שכתב אחר כך אשם אשם על זה, אבל באמת אפילו ליחיד גם כן אין לגלות וכמו שידוע באיסור לשון הרע דאיסורו הוא אפילו לספר ליחיד, ורק לחכם צנוע כדי שירחק מחברתו וכמו שכתב רבינו יונה בעצמו אחר כך, וגם זה אינו מועיל רק אם אותו החכם יאמין לו כבי תרי וכמו שכתב בעצמו במאמר ר"כ ע"ש.

(**ב**) **דברים שבין אדם למקום וכו' כיון שהוא וכו'**. פירוש אפילו לא ראינוהו שעשה תשובה על זה החטא, רק שמעת שעבר על זה החטא עבר זמן רב ולא נראה עליו שום שמץ פסול עוד כן משמע בתשובת חות יאיר בסימן ס"ב, דכיון שהוא מתנהג עתה בטוב הוא בכלל בעל תשובה לענין זה אבל לא לענין פסולי עדות ע"ש. ועוד בלאו הכי כיון שעבר זה זמן רב מהחטא והוא מתנהג כשורה בודאי צריך לחשוב עליו שמא עשה תשובה, והוא כל שכן ממה שכתב רבינו יונה במאמר רט"ו ע"ש.

(**ג**) **דברים שבין אדם לחבירו**. ולכאורה יש להקשות על זה ממה שאמרו בפרק ג' דברכות (דף י"ט) אם ראית תלמיד חכם שעבר עבירה אל תהרהר אחריו וכו' אבל בממונא עד דמהדר למריה, ואם כן בנדון דידן מאי מהני אם מתנהג עתה כשורה שאינו גוזל וחומס וכיוצא בזה כיון שלא תיקן המעוות, וכהאי גוונא אמרינן בבבא מציעא (דף ס"ב ע"א) אי עשה תשובה מאי בעי גביה ע"ש. תשובה לדבר כי זה באמת תלוי לפי הענין, אם עבר על איסור גזל גמור ויש לו במה להשיב ואינו רוצה לקיים מצות השבה אף שהוא מתנהג עתה בטוב הוא בכלל עונות שבין אדם לחבירו, ומשתנה הרבה הדינין שלו לענין לשון הרע ואי"ה לקמן בכלל י' נבאר. והכא איירינן באופן שאין לו במה לקיים מצות השבה, או באופן שאין שייך בו השבה, כגון שמתחלה גם כן לא היה גזלן גמור רק שדרכי מסחרו לא היו בכשרות גמורה רק על ידי קטטות ומריבות ולחטוף את העסק המזומן לבוא ליד חברו כנהוג עתה בעונותינו הרבים וכהתירא דמיא להו על פי דרכי היצר בחשבם כיון שהוא מוכרח לעשות כן לצורך מחייתו אין בזה איסור, ובאיש כזה אם הוא חוזר מדרכו הרעה והוא מתנהג עתה בענין מסחרו בטוב בודאי על ידי זה הוא בכלל בעל תשובה, ולא שייך בזה שום היתר לספר עליו דרכו הרע הראשון אפילו אם

היה אז דבר זה מפורסם בעיר בשביל שלא פייס לכל אחד ואחד עבור קטטות ומריבות שהיה עמו מתחלה, דאם כן היה צריך לילך ולפייס לכל אנשי העיר כידוע באנשים האלו בדרכי מסחרן. וראיה גמורה לזה דלא התיר רבינו יונה במאמר רכ"א רק כדי לקנא לאמת ולעזור לאשר אשם לו עי"ש והכא בהני תרי גווני שציירנו לא שייך זה ופשוט.

(ד) **דבר שאין ראוי**. שערי תשובה לרבינו יונה במאמר רט"ו ובמאמר ריי"ט ע"ש וכן מוכח מהרמב"ם בהלכות דעות פרק ו' הלכה ז' וז"ל הרואה חבירו שחטא וכו' מצוה להחזירו למוטב וכו' אבל בדברי שמים אם לא חזר בו בסתר מכלימין אותו ברבים ומפרסמין חטאו וכו' עד שיחזור למוטב הרי משמע להדיא שכל כמה שלא הוכחנוהו וראינו אחר התוכחה שעשה עוד אותו החטא אין לפרסמו.

סעיף ב

פסקה א

(ה) **שאין נזהרין בזה**. נלמוד במכל שכן מהגמרא שאביא לקמן בס"ק ח'.

(ו) **שאינו רוצה ללמוד**. ואף שמורגל שלא ללמוד אף על פי כן אסור, דלא התיר רבינו יונה במאמר ריי"ט רק בעון המפורסם לכל ישראל את גודל איסורו שמזה מוכח שאין פחד אלהים לנגד עיניו ויוצא בזה מכלל עמיתך, לא כן בזה דכהתירא דמיא להו בעונותינו הרבים בחשבם כיון שהוא טרוד במחייתו פטור מתלמוד תורה וכיוצא בזה שאר היתרים, ועל כן בודאי לא נפקא דבר זה מכלל עניני לשון הרע דאסור אפילו על אמת.

ובענינים כאלו חייב להוכיח אותו בינו לבין עצמו עבור זה ולהראות לו שההיתר הנ"ל אינו כי אם מצד היצה"ר כי על פי דין אפילו עני ביותר חייב לקבוע לו עתים לתורה, ושאר עניני הוכחה לפי האיש המבטל, אבל לא לילך ולבזותו עבור זה אצל שאר אנשים. ואין להתיר מטעם דעל פי רוב דבר זה הוא מפורסם על אחד שאינו לומד תורה דעיין לעיל בכלל ב' בהתירא דאפי תלתא ותמצא בזה שיש בזה הרבה והרבה מחלקי האיסור ואינו מצוי שימצאו כל חלקי ההיתר.

ואין להקשות על זה מבבא בתרא (קי"א ע"ב) דא"ל ר' ינאי לשמעיה גוד לית דין צבי למילף, ועיין ברשב"ם שם דפירושו כך הוא: אינו רוצה ללמוד אלא להקשות דברים שאינם צריכין. או דהיה תלמידו של ר' ינאי ואם כן לא קשיא מידי כמ"ש בתשובת חות יאיר בסימן קנ"ב שמותר לרב להוכיח לתלמידיו בדברים קשים כדי לזרזם שיעיינו וישגיחו וישמרו מן הטעות והשגיאה עי"ש.

(ז) **שאין ראוי לעשות**. פירוש אפילו אינו דבר שתקנו לסייג וגדר, דבזה ודאי אם עבר על זה רשע מיקרי ויהיה לו בזה גנאי גמור, כדאיתא ביבמות (דף כ'.) אמר רבא כל שאינו מקיים דברי חכמים קדוש הוא דלא מיקרי רשע נמי מיקרי ואזיל לשיטתו דאמר שם רבא בשבת (דף מ') האי מאן דעבר אדרבנן שרי למיקרי ליה עבריינא. ואין להקשות מזה על מה שכתבנו בפנים דאסור לגנותו עבור זה דז"א דשם כוונת רבא שעבר בפרסום שיודעין בלאו הכי הרבה אנשים מזה כמ"ש שם משרבו עוברי עבירה וכו'. או דרבא איירי שעבר על האיסור כמה פעמים דבשביל זה בודאי מצוה לגנותו דמוכח שאין פחד אלקים לנגד עיניו וכמו שכתבנו בפנים בסעיף ז'.

(ח) **גם כן אסור**. וראיה ברורה לזה מבבא בתרא (דף קס"ד ע"ב) במעשה דשטר מקושר דאחוי ליה ר"ש ברבי לרבי וכו' א"ל רבי כלך מלשון הרע הזה וקמקשה הגמרא בשלמא התם איכא לשון הרע וע"ש ברשב"ם בד"ה חזא ביה בבישות וממנו תדין קל וחומר לשאר איסור דרבנן ולא תדחה דמשום שהאיסור הוא יותר חמור יהא מותר לגלות דכבר השרישנו רבינו יונה במאמר ר"ט דאפילו איסור דאורייתא כביאת עריות אין לגלות וכן מוכח מגמרא פסחים (ד' קי"ג ע"ב).

סעיף ג

פסקה א

(ט) **איש בינוני**. אבל אם מוחזק לרשע בשאר ענינים ישתנה דינו ומבואר לקמן בסעיף ז'.

(י) **ויש לתלות שעשה וכו'**. כן כתב רבינו יונה במאמר ר"ח וז"ל והנה כי תראה אדם אשר ידבר דבר או יעשה מעשה ויש לשפוט דברו ומעשהו לצד הטובה ולצד הזכות וכו' יש עליך להטות הספק ולהכריעו לכף הזכות וכו' והוא מצות עשה מן התורה שנאמר בצדק תשפוט עמיתך. ודע דמה שכתבנו ויש לתלות וכו' שלא במתכוין הוא קאי אפילו על עבירה שפשטה איסורה בישראל, ומה שכתבנו אחר כך או שלא היה יודע וכו' קאי רק על שאר עונות דבעבירה שמפורסם איסורה בישראל אם ראוהו שעבר עליה כמה פעמים דינו כמו שמבואר בסעיף ז' ע"ש.

(יא) **או שלא היה יודע**. מלבד שכתבנו למעלה מקור דין זה מרבינו יונה הוא גם כן דין מבואר בחשן משפט בסימן ל"ד סעי' כ"ד ע"ש לענין פסולי עדות דלא נפסל בזה מטעם זה, וכ"ש לענין דיננו דדינא הכי וכמבואר בתשובת חות יאיר סימן ס"ב דלענין עדות מחמרינן הרבה יותר ע"ש.

(**יב**) **אזי אפילו ראוהו**. פירוש בשנים, דבחד בלאו הכי אסור וכמו שיתבאר בסעיף שאחר זה. ומ"ש כמה פעמים, כן מוכח ברבינו יונה דלא התיר במאמר ר"י"ט אפילו במורגל בעון רק אם כל שער עמו יודעים שהוא עבירה ע"ש, ולבד זה היא סברה פשוטה גם כן.

סעיף ד

פסקה א

(**יג**) **יראה להן**. כל הסעיף זה נלקח מדברי רבינו יונה במאמר רט"ו וריי"ח וריי"ט עיין שם היטב וגם במאמר ר"כ.

(**יד**) **שנתפשט ידיעת איסורן**. ונראה דהוא הדין בעבירה שאינה מפורסמת והתרה אותו מקודם, ואף שכתב הרמב"ם בהלכות רוצח פרק י"ג והובא בחושן משפט בהלכות פריקה וטעינה בסימן רע"ב דעל זה כתוב בתורה כי תראה חמור שונאך, וכו' אף על פי כן נראה דעדיין הוא בכלל עמיתך לענין לשון הרע כל זמן שלא עבר על זה כמה פעמים וכדלקמן בסעיף ז'

וראיה לזה דהרי בדינא דרבינו יונה שכתבנו גם כן כתב במאמר רט"ו ולא נכון לגלותם זולתי לחכם צנוע וכו' רק הרחק ירחיק מחברתו וכו' ופשוט דמקורו הוא מגמרא דפסחים (בדף קי"ג ע"ב) במימרא דמהו למימרא ליה לרבו למישנא ליה וכו' ואפילו הכי משמע מדברי רבינו יונה דעדיין הוא בכלל עמיתך לענין זה, וכן משמע לקמן מדבריו גם כן במאמר ר"י"ט דאפילו אם משפטו לשנות באולתו דצריך על ידי זה לגלות לשופטי העיר אפילו הכי עדיין הוא בכלל עמיתך שאסור לגלות לאחרים, וכן משמע גם כן במאמר ר"כ שכולו לקוח הוא מגמרא דפסחים הנ"ל להמעיין ובודאי מותר לשנוא אותו ואפילו הכי כתב לייסר החוטא בהצנע ולא ילבינו פניו ברבים כמו שכתוב הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא, אלמא דאף דמותר לשנוא אותו על פי התורה כי תו איננו בכלל אחיך ועל זה כתיב בתורה שונאך אפילו הכי לענין להרע לו בידים דהיינו להלבינו אסור, והוא הדין לילך ולגנותו בפני אחרים אסור דלא יצא עדיין מכלל עמיתך לזה, ולא התירה התורה רק לשנוא אותו בלבד, ואם כן הוא הדין בעבירה שאינה מפורסמת והתרה אותו אף דמותר לשנאותו אף על פי כן לענין לשון הרע הדין כמו שכתבנו.

ודע דמה שנקט הרמב"ם והתרה בו ולא חזר ולא נזכר דבר זה בגמרא דפסחים הנ"ל משום דהגמרא איירי כגון מעשה דטוביה שבא על ערוה שהיא עבירה מפורסמת והר' יונה איירי גם כן הכי כמ"ש במאמר ר"י"ט, והרמב"ם רצה לכלול גם כן שאר עבירות שאינן מפורסמות שיהא מותר לשנוא אותו עבורן, לכן הוסיף שהתרה בו ולא חזר.

(**טו**) **אפילו שלא בפניו**. וכל שכן אם ביישו חס ושלום בזה בפניו בפני רבים עלול הוא מאוד להיות עבור זה בכלל המלבין פני חבירו ברבים אין לו חלק לעולם הבא אם באמת שב החוטא על זה במרירות לבו לפני ה'.

ודע דלענין אם אחרים סיפרו לו עבירה זו על אדם בינוני דאיירינן השתא, אם מותר להאמינם, ביררנו לקמן בכלל ז' דאפילו אם שמע משנים או יותר אין מותר לו רק לחוש ולא להחליט כיון שהוא חוץ לבית דין וממילא דאסור להיות לו שונא עבור זה, רק יהיה הדבר אצלו לעת עתה כמו חשש בעלמא, וכל שכן דאסור לו לסמוך על דבריהן לענין לילך ולספר דבר זה בפני אחרים, ובפרט שביררנו בפנים דאפילו הרואין הראשונים אין להם לגלות.

(**טז**) **ואפילו לדייני העיר אין לגלות**. שזה לשון ר' יונה במאמר ר"ט כי האמנם אם גזל האדם או עשק את עמיתו חייב להעיד על זה כדי שישיב הגזלה אשר גזל על פי שנים עדים, ואם אין שם זולתי עד אחד שבועה תהיה בין שניהם, אבל אם ראה כי נכשל חבירו בדבר ערוה או באחת מן העבירות אין ראוי שיעיד על זה חנם ללא תוכחת, גם כי יש אתו עד שני להקים דבר עכ"ל משמע בהדיא מדבדיו דאפילו להדיינים אין לגלות וכ"כ בפירוש בס' מנורת המאור עי"ש.

ומכל מקום נראה לי דעל הגילוי לבית דין אין בזה איסור כל כך רק דאין נכון לכתחלה, וטעמא רבה איכא, דבשלמא להמון אין שום תועלת בהגילוי ושמא עשה תשובה ויתבזה בעיניהם חנם וכנ"ל, אבל לבית דין יש תועלת דבזה הוא נעשה פסול לעדות ולשבועה כיון דאיירינן בדבר המפורסם בישראל לאיסור ולא אמרינן שמא שב לענין זה כל זמן שלא נתברר וכמ"ש בספר חות יאיר בסימן ס"ב עי' ש, ולא מיבעי אם יש עתה שום תועלת לבן ישראל במה שהוא יפסל לעדות ולשבועה בודאי הם מחוייבים להעיד אפילו אם אותו בן ישראל אין תובע אותם וכמ"ש בספר שער המשפט בסימן כ"ח, אלא אפילו אם אין עתה שום תועלת לישראל מזה אפילו הכי אין איסור אם יספרו לבית דין כיון דיוכל להיות נפקא מיניה מזה למחר וליומא אוחרא במה שהבית דין ידעו שעבר על איסור שנפסל לעדות ולשבועה, והמספרים מכונים לזה. דהכלל בלשון הרע אם באמת עשה פלוני דבר עולה, תלוי בהמספר, אם מכוין לגנותו של חבירו או לתועלת היוצא מזה, וכמו שכתבנו כמה פעמים, וכן מוכח קצת מלשון הר' יונה גופא דלעיל לענין סיפור להמון במאמר רט"ו כתב והמגלה אותו אשם אשם ע"ז וכו' וכאן במאמר ר"ט דאירי דאף להשופטים אין לגלות לא כתב לשון זה, ואדרבה כתב ואם משפטו לשנות באולתו טוב שיגידו לשופטי העיר, משמע דאם אין משפטו, לא טוב לכתחלה אבל

אין בזה אשם (והדיינים צריכין להאמין ולהחליט הדבר כדין קבלת עדות אם מעידים לפניהם בבית דין, אבל אם מספרין לפניהם חוץ לבית דין הדיינין אינן עדיפין מאנשים דעלמא ומותרים רק לחוש לבד ועל כן צריך עיון בזה אם חייבין להוכיחו ואי"ה נבאר במקום אחר) ועוד ראיה ממה שהובא בח"מ בסימן כ"ח ס"א בהג"ה ועד אחד לא יעיד וכו' אבל אם כבר נעשה האיסור לא יעיד דאינו כי אם כמוציא שם רע על חבירו משמע בהדיא דבשנים מותר להעיד בכל גווני, ודוחק גדול לומר דמיירי דוקא בהתרו בו, ועוד דמאי שייך בזמן הזה התראה וקבלת התראה, אלא ודאי כמו שכתבנו כיון דיש נפקא מינה בזה לאחר זמן.

(יז) **בינו לבין עצמו וכו' בלשון רכה וכו'**. ר' יונה במאמר ר"כ והרמב"ם בפרק ו' מהלכות דעות הלכה ח'.

(יח) **וכל זה וכו'**. בגמרא ברכות (י"ט ע"א) ור' יונה במאמר רט"ו וריי"ט עי"ש. ודע דכתב בספר יד הקטנה בפ"ט מהלכות דיעות שלו בדין כ"ד דאסור אפילו להוכיחו בינו לבין עצמו אפילו בדרך תוכחת מוסר, ויראה מפני שבודאי עשה תשובה. ולא תקשה עליו ממ"ש בבבא מציעא (דף ל"א) דמצות הוכחה הוא אפילו תלמיד לרב ועוד ממ"ש בערכין (ט"ז ע"ב) א"ר יוחנן בן נורי הרבה פעמים לקה עקיבא על ידי לפני רבן גמליאל וכו' (ואין לדחות משום דר"ע בגדר תלמיד היה דהלא מסיים על זה קרא והוספתי בו אהבה לקיים מה שנאמר הוכח לחכם ויאהבך משמע דבכל גווני צריך להוכיח לחכם) חדא די"ל דאיירי בדיני ממונות ואמרינן שם (בברכות י"ט) אבל בממונא עד דמהדר למריה, ועוד יש לומר דדוקא למחר ולאחר זמן צריך להחזיק בודאי שעשה תשובה וכדמשמע לישנא אם ראית וכו' בלילה אל תהרהר אחריו ביום שבודאי עשה תשובה אבל בעת מעשה גופא בודאי חייב להוכיחו.

אמנם בעיקר הדין דהיד הקטנה צע"ג אם הלכה כדבריו, דנראה לענ"ד דדין הגמרא הוא רק לענין לימוד זכות, אבל לא לפטור על ידי זה ממצות עשה דאורייתא של הוכחה, וכהאי גוונא מצאתי לענין אחר בתשובת חות יאיר הנ"ל בסימן ס"ב וז"ל שם באמצע התשובה דלא נלמד מזה לפסולי עדות רק שנשאר בפסלנותו עד שנדע שעשה תשובה ונ"ל אפילו אם הוא תלמיד חכם דארז"ל אל תהרהר אחריו וכו' ואמרו קצת מפרשים דלהדרי קאי אל תהרהר שמא ר"ל שיש ספק רק ודאי מכל מקום היינו רק לדונו לכף זכות מה שאין כן להכשירו, גם כאשר לענין ליטרא דדהבא אין לנו דין תלמיד חכם ה"ה לדבר זה עכ"ל. ואם כן אפשר דהוא הדין בענינינו גם כן אין אומרין דין זה כדי

להקל מעצמנו ולהפטר על ידי זה ממצות עשה דהוכחה, והגמרא לא איירי במי שרוצה להוכיחו רק באיש דעלמא שמהרהר על תלמיד חכם שעומד עדיין בחטא, וצריך עיון.

פסקה ב

(**יט**) **מועיל לאפרושי מאיסורא**. בחו"מ סימן כ"ח ס"א בהג"ה.

(**כ**) **לגלות**. ולענין לגלות לו עם מי זינתה, תלוי בזה, אם הוא משער שאפילו אם לא יגלה לו עם מי גם כן יאמינו כבי תרי על עיקר הדבר, לא יגלה לו עם מי דמאי נפקא מיניה מזה, אם כן שם ביש בעלמא הוא דקא מפיק עליה דפלניא, אבל אם הוא רואה שאם לא יגלה לו עם מי לא יאמין לו הבעל מותר לגלות.

(**כא**) **להבעל**. ואם הבעל אינו מאמינו אסור לו לגלות שוב דבר זה לשום אדם אפילו לבית דין, תשובת נודע ביהודא מהדורא קמא חלק או"ח סימן ל"ה ע"ש.

(**כב**) **שאפשר**. תשובת נודע ביהודא שם.

סעיף ה

פסקה א

(**כג**) **אם הוא רואה**. עיקרו של הסעיף זה הוא מגמרא דפסחים (קי"ג ע"ב) במעשה דזיגוד דאסהיד בטוביה ע"ש, ור' יונה במאמר ר"י"ט כתב וז"ל אמנם אם החוטא הוא מן האוילים אשר משפטם לשנות באולתם טוב כי יגידו אל השופטים לייסרו להפרישו מן האיסור וכו' וביאורו לפי דברינו דהיינו אם לא יוכיחוהו אנשים חשובים יוכל להיות שישנה עוד באולתו, דאין לומר דכונתו הוא שעשה כמה פעמים זה האיסור דאם כן אינו בכלל עמיתך, דהא ר' יונה מיירי באיסור המפורסם לכל דאדפתח קאי שכתב אבל אם ראה כי נכשל חבירו בדבר ערוה כו' ומצוה לפרסם לכל ואין צריך ליזהר כלל בכבודו מן הדין וכמ"ש ר' יונה במאמר ר"י"ח ור"י"ט, וא"כ אמאי התיר דוקא לשופטים. ועוד דידוע להמעיין היטב בהלכות אלו שלו, דזה הדין דהדיינים וגם מה שכתב אחר כך אבל אם הוא עד אחד וכו', הוא הדין עצמו שכתב אחר כך במאמר ר"כ, ושניהם מקורם מהא דפסחים (קי"ג ע"ב) הנ"ל ועי"ש שכתב ואם יש עד שני עמו ישמעו וכו' ולא ילבינו פניו ברבים שנאמר הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא, ועתה אם כונת ר' יונה במ"ש ואם משפטו וכו' דהיינו שעשה כמה פעמים אם כן הוא מומר לזה ואינו בכלל עמיתך וכמ"ש הוא בעצמו תיכף ובמאמר ר"י"ח וכן כתב הרמב"ם פרק ו' מהלכות דיעות הלכה ח' דמותר להכלים אותו וכו' וכן מוכח מספר מנורת המאור בהעתיקו את אלו הענינים להלכה דכונת ר' יונה הוא שדבריו לא יהיו נשמעין לו בתוכחה [13].

[13] הגה"ה: ובעל יד הקטנה בהלכות דיעות פרק ט' דין כ"ה לא ביאר דברים אלו היטיב לענ"ד, ועוד יש להפליא עליו מאד שחידש שיטה חדשה בדין כ"ג במה שחילק את הבינונים לשתים דהיינו על מה שכתב ר' יונה במאמר

(**כד**) **לקרוביו של החוטא**. ואף לפי הספק שכתבנו לעיל דאפשר כיון שאין הקרובין מחוייבין להאמין אין מחוייבין להוכיחו, אף על פי כן נראה דמותר לספר לפניהם כיון שכונת המספר היא לטובתו ורואה שהקרובין יאמינו לו ויוכיחוהו על ידי זה. אך מאד מאד צריך המספר להתיישב בדבר קודם שיספר להם דעל פי הרוב הקרובים אינם מאמינים כלל דבר כזה ויוכל רק לבוא מזה לידי מחלוקות גדולות ואז שב ואל תעשה עדיף.

(**כה**) **בהצנע**. ואין להקשות על דברי ר' יונה מהא דאיתא כמה פעמים בש"ס מכין אותו מכות מרדות אפילו על איסור דרבנן, ולא נזכר כלל שצריך ליזהר שלא יתבייש פניו על ידי זה בשעת מעשה, ואם כן כ"ש על איסור דאורייתא שמוכח שהיה במזיד אף שלא היה התראה, דפשוט דזה תלוי לפי ראות עיני בית דין את האיש אם תוכחתם תהיה מועלת לו על להבא שלא יעשה עוד את העבירה, דכמה פעמים בדברים לא יוסר עבד, וגם לפי הענין שעשה אם ידעו בו רבים, שעל ידי זה נתחלל כבוד השם חס ושלום אם לא יגדרו את הפרצה על להבא, בודאי מוטל על הבית דין לעשות כל מה שהם יכולין כדי שרבים יראו ויקחו מוסר וכמ"ש בסנהדרין (מ"ו ע"א) אמר ר' אליעזר בן יעקב שמעתי שבית דין וכו' והובא בחו"מ בסימן ב'.

(**כו**) **לא יעיד ע"ח**. כן נפסק בחו"מ בסימן כ"ח בהג"ה ואף שכונתו לטובה כדי שיוכיחוהו. ודע שמוכח מר' יונה במאמר ר"כ שהשומע גם כן אין מחוייב להוכיחו מחמת זה, ומכל מקום נראה פשוט אם נראה ליה לפי הענין שהדבר אמת אינו יכול לפטור את עצמו מהוכחה.

(**כז**) **אך יכול לגלות**. אפילו בזה שאין משפטו לשנות באולתו כן מוכח מר' יונה במאמר רט"ו עי"ש.

(**כח**) **כדברי שני עדים**. מקורו מהא דפסחים הנ"ל מהו למימרא ליה לרבו למישנא ליה, אמר ליה אי מהימן ליה לרבו כבי תרי לימא ליה ואי לא לא לימא ליה, ודקדק ר' יונה

רט"ו ודע כי אם יראה איש כי עבר חבירו על דברי תורה בסתר אסור לגלות את חטאו בשער בת רבים שמא שב בתשובה כתב הידּ קטנה דאסור לשנוא אותו גם כן שמא שב והגמרא בפסחים דמתיר לשנוא אותו עיין שם איירי באיש אשר משפטו לשנות באולתו, וכיוצא בזה כתב גם כן בדין כ"ה בסופו אבל זה פלא דאם כן משמע מדבריו דזה בודאי לא שב דאם לא כן היה אסור לשנוא אותו לפי דבריו ואם כן כיון שלא שב איננו בכלל עמיתך ויהא מותר ומצוה לפרסם לכל דהוא בכלל הדין השני שכתב ר' יונה בעצמו אחר כך ואינו נזהר מעבירה אחת אשר כל שער וכו' דכונתו או אינו נזהר וכמו שכתב הידּ הקטנה ואמאי כתב בזה דוקא לשופטי העיר וגם אמאי קאמר במאמר ר"כ ולא ילבינו פניו ברבים וכו' עמיתך וכו' אלא ע"כ דיש נפקא מינה בין שנאה בעלמא ובין לעשות לו רעה בידים דהיינו לגלות עליו או להלבין פניו מחמרינן שמא שב, ואם כן כיון דאתית להכי אימא לך דאפילו בינוני גמור מותר לשנוא אותו דעל זה נמי כתיב בתורה שונאך דדוחק גדול הוא לומר דמה שאמרו בגמרא דחזא ביה איהו דבר ערוה איירי דוקא במי שמשפטו לשנות באולתו אך לענין לגלות עליו או להלבין פניו מחמרינן שמא שב ודו"ק היטב.

בדבריו כשני עדים, משום דקשה ליה הא לשון הרע אסור לקבל ולהחליט אפילו משנים ויותר וכמו שנביא אי"ה לקמן בכלל ז' במ"ח ג' והאיך מתיר הגמרא לרבו לשנאו עבור זה, על זה כתב כדברי שני עדים, לומר דכל כך מהימן בלבו דבריו בלי פקפוק כשני עדים שאין אחריהם כלום, ונאריך בזה אי"ה לקמן בכלל ז' ע"ש.

ואין להקשות מה בין מספר לרבו למה שכתבנו לעיל בסעיף ד' דאפילו אם שנים ראו באחד דבר עולה אסורין לספר פן עשה תשובה וכאן נמי, זה אינו דכאן נמי אין מותר לספר סתם אפילו לאיש דמהימן ליה כבי תרי רק אם הוא איש סוד וצנוע אשר לא יספר ליתר ההמון רק ישנא אותו לעת עתה וירחק מחברתו עד שיוודע לו ששב מדרכו הרעה, לא כן אם יספר ליתר ההמון יתפרסם לעיניהם לגנאי ולבזיון לעד אף אחר שישוב לה' וינחם על רעתו ונסלח לו, אבל אם יספר לחכם צנוע הנ"ל אם יוודע לו ששב מדרכו הרעה יאהבהו ולא יזכור לו עונותיו הראשונים, וכל דברינו תמצא בדברי ר' יונה כשתדקדק בו, וכן מוכח מלשון הגמרא דפסחים הנ"ל דקאמר מהו למימרא ליה לרביה למישנא ליה משמע דרק זה בלבד שרי ליה לרביה אבל לא לספר לאחרים.

וני"ל דרבו אסור לגלות אחר כך אף למי שיאמין לו כדברי שני עדים, משום דודאי כשיתודע להשני שלא ראה בעצמו רק ששמע מאחר לא יאמין לו תו כדברי שני עדים על עצם המעשה מטעם שהמספר הראשון אינו נאמן לו כל כך, ואם כן ממילא יחשב הוא למוציא שם רע והשומע למקבל.

סעיף ז

פסקה א

(**כט**) **אבל אם בחנת**. הוא מדברי ר' יונה במאמר ריי"ח וריי"ט. ומ"ש או אינו נזהר וכו', כן מוכח מפשטיות דבריו וכן כתב בספר יד הקטנה. ומ"ש צריך לשפטו לצד החוב, כן כתב ר' יונה במאמר ריי"ח והרמב"ם פי"א דאבות.

(**ל**) **ולספר בגנותו**. עיין בר' יונה במאמר ריי"ט שכתב ואשר לא שת לבו לדבר ה' מותר כו' ולהודיע תועבותיו כו' ועוד אמרו מפרסמין כו', ומשמע מלשונו דזה אין ידוע לכל, ואם כן לכאורה קשה נהי דבאמת רשע הוא הא על כל פנים איכא חשדא על המספר שיחשדו אותו למוציא שם רע אם לא שנאמר דר' יונה לא איירי במה שכתב ואינו נזהר מעבירה אחת וכו' רק בעבר מתחלה בפרסום עבירה אחרת כמה פעמים, אם כן נתחזק בעיני הכל לרשע גמור, ולכך מותר לספר אפילו תועבות אחרות שעבר עליהן בסתר, דתו ליכא חשדא על המספר הזה, אבל באמת זהו דוחק בלשונו. וגם ממאמר ריי"ח במ"ש ובחנת את דרכו וכו' ולגלות על חטאתיו וכו' משמע דמתיר לגלות בכל גווני באיש כזה

ואם כן הדרא קושיא לדוכתין הא איכא חשדא.
ואולם כד מעיינינן שפיר נראה פשוט דלכך מותר לפרסם לכל בכל גווני דהגמרא שם בפסחים הנ"ל שאוסרת לגלות לא איירי רק במי שעבר עבירה פעם אחת לבד ואיננו עדיין בכלל חנפים מטעם זה פן גבר יצרו עליו בפעם אחת וכמ"ש למעלה ולא שייך בענין זה להתיר כדי שישמרו הבריות על להבא מללכת בדרכיו, לא כן אם עשה עבירה כמה פעמים דעל ידי זה הוא יוצא מכלל עמיתך ונכנס בכלל כת חנפים התירו חז"ל לפרסם גנותו כדי שיזהרו הבריות ממנו על להבא מללכת בדרכיו, וכיון שאין כונת המספר לספר בגנותו וכמו שנכתוב לקמן בסעיף ק טן ל"ב רק לתועלת הנ"ל שיצא מזה לשאר אנשים לכן מותר, ואין לתפשו בענין כזה להמספר לשון הרע.
והוא כעין מה שכתב ר"י לקמן במאמר רכ"ח שאין לתפוש ללשון הרע על מי שמפני קנאת האמת סיפר על אחד החמס שעשה לרעהו עי"ש, וכן לפי טעם השני שפירש"י ביומא (פ"ו ע"ב) דלכך צריך לפרסם את החנפים שאם יבוא עליהן עונש מן השמים ידעו הכל שצדיק ה' יתברך גם כן שייך דברינו כיון דכונת המספר הוא לתועלת זה התירו לספר אפילו ביחידי ושלא בפני בית דין כדי שלא יצמח לעתיד חילול השם חס ושלום.
עוד יש לומר דבאיש כזה אין שייך שיהיה נחשד המספר למוציא שם רע דבודאי תיכף כשיעיינו העולם אחריו ימצאו בו הרבה דברים של גנאי ויסור החשד ממנו, וכן מצאתי אחר כך בעליות הר' יונה בשיטה מקובצת לבבא בתרא ואעתיק אי"ה בסוף הספר את דבריו דעל איש כזה מותר לספר ביחידי רק שהתנה שיספר הדברים באפי תלתא, שמזה שלא יסתיר את עצמו ויאמר בפרסום ידעו הכל שאין כונתו לספר גנות חבירו רק כדי שיזהרו הבריות מללכת בדרכיו, וגם כדי שישמע החוטא שהבריות מגנות אותו אולי על ידי זה ישוב מדרכיו הרעים עי"ש. וכתב שם והוא שאין עליו אימה מן האיש ההוא אבל אם יש עליו אימה מן האיש ההוא מותר לספר עליו אפילו ביחידי.
ודע דמה שכתבנו בפנים הוא רק לענין המספר, אבל השומע ממנו בכל גווני אסור להאמין ולהחליט הדבר בלבו שהוא אמת, אפילו אם שמע משנים ועל איש כזה, דשמא הכל הוא שקר, (אם לא דנתחזק על עבירה אחרת לרשע וכמו שיבואר הכל לקמן בכלל ז' ס"ה עי"ש) רק שיהיה הדבר אצלו לחוש בלבד עד שיתברר הדבר לאמיתו, ועיין לקמן בכלל ז' ס"ה בהפנים ובבאר מים חיים שבירנו היטב דין קבלת לשון הרע על אנשים כאלו.
ומה שאמרו במגילה (כ"ה) האי מאן דסני שומעניה שרי לבזויי באפיה גם כן ביארתי היטב לקמן בכלל ז' בבאר מים חיים סק"ח והעתקתי את הדין לקמן בכלל ח' בפנים.

ומה שכתבתי ועוד אמרו מפרסמין וכו' הוא ביומא (פ"ו ע"ב) ועיין ברש"י שם ד"ה מפרסמין וכו' שהן רשעים וכו' וכונתו אם ידע בודאי עליו שהוא רשע כגון שעשה עבירה המפורסמת לאיסור במזיד כמה פעמים דבזה אין צריך לחשוב שעשה תשובה וכמ"ש ר"י.

(**לא**) **אם הוכיח אותו**. ונראה דבדבר שאינו מפורסם בישראל לאיסור צריך שיהיה המוכיח אדם נכבד שראוי לסמוך עליו, או אפילו אם איננו נכבד כל כך והוא מראה לו בספר שהוא אסור, ואם כן מוכח מזה שהחוטא אין פחד אלהים לנגד עיניו ולכך מותר להכלימו עבור זה.

אבל אם המוכיח אין נכבד אף שהוא אומר לו שדבר פלוני הוא שלא כהוגן על כן לא יעשה עוד דבר זה, ועבר ועשה אפילו במזיד, אין לו להכלימו או לגנותו עבור זה בפני אנשים כי אולי חשב שאין הדין עם המוכיח, אלא יודיע המוכיח את הדבר הזה לאנשים חשובים הנמצאים שם אולי ישמע לעצתם על להבא, ואם גם להם לא ישמע אז יודיע גנותו לעין כל.

(**לב**) **פרטים אחדים**. ואכתבם בקיצור כפי מה שעולה מהכלל י' דלקמן.

א. שהעולות שעל ידן הוסכם בעיניו שהוא רשע יראה אותן בעצמו ולא על ידי שמיעה מאחרים, אם לא שנתחזק בעיר לאיש רשע עבור השמועות הרעות שיוצאות עליו תמיד.

ב. אם הם אינן דברים פשוטים כל כך כאכילת דברים אסורים וכיוצא באלו, רק מצד שהוכיח אותו, צריך שיתבונן היטב על פי דרכי התורה אם הוא באמת עון, ולא יחליט תיכף את הענין בדעתו.

ג. שלא יגדיל את העולה יותר ממה שהיא.

ד. שיכוין לתועלת, דהיינו, כדי שיתרחקו בני אדם מדרך רשע כשישמעו שהבריות מגנות פועלי און, גם אולי הוא בעצמו ישוב על ידי זה מדרכיו הרעים כשישמע שהבריות מגנות אותו עבור זה, אבל לא יתכוין המספר להנות מהפגם ההוא שהוא נותן בו, ולא מצד שנאה שיש לו עליו, רק מצד האמת.

ה. שלא יטמין עצמו לגנותו בצנעא, ובפניו יחניף לו, רק כשיספר יספר בפרסום, אם לא שיש לו ממנו אימה שיש לאל ידו להרע עמו, או מפני חשש מחלוקת מותר לגנותו בצנעא בפני כל אחד ואחד, והכל יתכוין לשם שמים כדי להשניאו שלא ילמדו ממעשיו. ולענין אם צריך להוכיחו עי' לקמן בכלל י' בבאר מים חיים סק"ל.

וכל אלו הפרטים שהצרכנו לא איירינן בפורק עול מלכות שמים מעליו לגמרי חס ושלום, רק דאינו נזהר מעבירה אחת שמפורסמת בישראל לאיסור וכנ"ל.

סעיף ח

פסקה א

(**לג**) **אומרים לאדם**. משום דלכאורה קשה מאד על מה שהשרשנו בכמה מקומות בשם הראשונים דלשון הרע שבין אדם למקום אסור אפילו על אמת, ממה שאמרו ביומא (ל"ח ע"א) במשנה ואלו לגנאי וכו' על הראשונים נאמר זצ"ל ועל אלו אמר ושם רשעים ירקב הרי דמצוה לגנות הרשעים עבור פעולותיהן הרעות ושם לא היה לאו גמור או עשה גמורה וכל שכן בהנ"ל סעיף ב' ג' וד' דמותר. על זה נשיב, באמת דזה אינו דומה כלל לענינינו. דטעם האיסור הוא משום שני דברים. **א**. אפשר דלא ידע את חומר איסורו של דבר זה שעשה. **ב**. אפילו אם אנו יודעים שידע שהוא אסור מן התורה אולי גבר יצרו עליו בשעת מעשה ועתה אפשר לבו מר לו על זה. לא כן הוא בדבר הנ"ל כי בודאי היו מודיעים להם חכמים שהיא עבירה במה שלא רצו ללמד לאחרים שממעטים על ידי זה כבוד שמים וכמו דאיתא בגמרא שם, וגבר יצרו עליו גם כן אין שייך רק במה שעשה עולה בבת אחת על ידי תגבורת היצר ואחר כך מתנחם על זה ועושה תשובה לא כן בדבר שנמשך, שאינו רוצה לקיים דברי התורה, תשובתו הוא שיקיים. והרי שם אפילו לאחר שלא יכלו האומנים מאלכסנדריא של מצרים גם כן לא חזרו מדרכם הרעה, והרי זה דומה למה שאמרו בברכות (י"ט ע"א) והני מילי וכו' אבל בממונא עד דמהדר למריה, ועל כן בודאי מצוה לגנותם ולגלות את חטאם בעיני הכל כדי להבאיש בעלי עבירות בעיני בני אדם וכעין זה כתב ר' יונה במאמר ר"ח. ובלאו הכי הלא כתבו התוספות בבא מציעא (ס"ב ע"א) ד"ה אי עשה תשובה וכו' דכיון שגילה דעתו שאינו חושש ללעז הבריות שוב אין אנו צריכין כלל לחוש לזה. אך זה יש לדחות דהכא כיון שאנו עושין מעשה בידים לספר גנותו ולרשום כנ"ל אפשר דאסור. אך הסברות הראשונות עיקר ועל פי אלו הדברים כתבתי כל הסעיף.

(**לד**) **בקום ועשה**. דאילו אם צוו אותו שלא לעשות ועבר על זה אפשר מחמת תגבורת היצר וכנ"ל, ויהיה תלוי רק אם מה שעבר היה בסתר או בפרהסיא, דר' יונה קאמר במאמר רט"ו אם עבר על דברי תורה בסתר עי"ש.

(**לה**) **ומותר לספר בגנותו**. כל זה הסעיף הוצאתי מסוגיא דיומא הנ"ל שהשיבו תשובה ע"ש ואף על פי כן הזכירו אותם שם לגנאי מפני שהבינו שהתשובה זו איננה אמיתית. ועי"ש במהרש"א ובתוי"ט שהירושלמי חולק על זה דכיון שמצאו תשובה שוב לא הזכירום לגנאי דקבלוה לתשובה אמיתית, חוץ מבן קמצר שלא מצא כלל תשובה. על כל פנים לענין דידן נראה פשוט דלא פליגי, דתלוי רק באם מינכר שהחשובה אמיתיח

וכמ"ש בפנים, רק דפלוגתתם אי קבלוה לאמיתית. וגם בזה הדין דסעיף ח' צריך הפרטים הנ"ל בס"ק ל"ב ע"ש.

סעיף ט

פסקה א

(לו) **דממה שכתבנו וכו'**. כי כל ענינים כאלו נכללין במה שכתבנו לעיל בסעיף ג' וד' אך העתקנו אותם בפירוש משום דרגילין כמה אנשים לטעות בהן.

(לז) **או כעס**. אבל לומר עליו שהוא קפדן, אם הוא דבר אמת, והיה יודע שהיה אומרה אף בפניו, מותר. שזה באמת איננו גנאי רק מספר עליו שאיננו מעביר על מדותיו וכעין שאמרו על בית שמאי, וראיה מרבי יוסי בסנהדרין (קי"ג ע"א) שאמר אבא אליהו קפדן הוה ע"ש. אבל מאד יש להתישב בפני מי לומר זה, דלו יהיה שאין זה דבר גנאי, מי גרע ממה שאמרו אל יספר אדם בשבחו של חבירו שמתוך וכו' וכל שכן בזה, כי הוא לא יאמר עליו רק שהוא קפדן וחבירו יאמר לו אתה הכרת אותו עתה ואני מכירו מכבר שהוא כעסן, נמצא חבירו בא על ידו ללשון הרע ונתן מכשול לפניו, על כן השומר נפשו ירחק גם מזה.

(לח) **דאולי אינו יודע**. כי אפילו אם עשה כמה פעמים דבר שהוא איסור גדול ואין בו שום חילוק להתירא, אך אינו מפורסם בישראל לאיסור, אסור מן הדין לילך ולבזותו עבור זה, אם לא שהוכיחו מתחלה דלא התיר ר' יונה במאמר רי"ט רק אם אינו נזהר מעבירה אשר כל שער עמו יודעים שהיא עבירה (וכעין זה בח"מ בסימן ל"ד סעיף כ"ד לענין פסולי עדות ע"ש) על אחת כמה וכמה בעניני המדות, שידוע שיש בהן הרבה גדרים שפעמים מצוה להתנהג בהן באופן זה ופעמים להפכו, והם מתחלפים לפי האיש והענין והמקום והזמן, ורגילין לטעות בהן מאד, על אחת כמה וכמה שאין להחזיק חס ושלום על ידי זה לישראל לרשע ולילך ולגנותו עבור זה.

(לט) **ואפשר שיודה לו**. וכעין זה איתא ביבמות (קכ"א ע"א) במעשה דרב ור' שילא ע"ש.

(מ) **אסור להחזיקו ע"ז**. ומה שאמרו בתענית (דף ז':) כל אדם שיש לו עזות פנים מותר לקרותו רשע, דוקא במדה גרועה הזו ולא בשאר מדות כמ"ש התוספות שם וכן מוכח מרש"י שם ע"ש, ואפילו בזו צריך להתישב בדבר מתי נקרא בשם זה.

סעיף י

פסקה א

(מא) **אם רואה**. אין להביא ראיה לדין זה ממה שאמרו בערבי פסחים שצוה רבי לבניו אל תדורו בשכנציב משום דליצני נינהו ומשכי בליצנותא, דאפשר שזה היה מפורסם

לעין הכל ובזה לא שייך לשון הרע. אבל יש להביא ראיה ברורה לזה ממה שמבואר לקמן דמותר להיות לפעמים רוכל אם הוא לסלק הנזקין, כגון לספר לו פלוני דיבר עליך שאתה גזלן כדי שעל ידי זה ישמור את שטרו וכל כהאי גוונא ומצוה נמי איכא, ועל אחת כמה וכמה היכא שיכול לבוא לידי טובה בחיי נפשות דמותר ומצוה נמי איכא, ואחר כך מצאתי כן בספר חסידים.

אך בעיני עצמו בודאי לא יחזיקו לרשע דמי יודע אם לא עשה תשובה וגם אולי אינו יודע את חומר איסורן וכנ"ל.

ולענין השמיעה הוא כך, אם המספר הזה הוא מהימן להם כדברי שני עדים מותרים השומעים להחליט זה בלבם, ועיין לקמן בכלל ז' מהו נקרא מהימן ליה כבי תרי [14] ואם לאו אינו מותר רק לחוש ולשמור עצמן ממנו וכמבואר לקמן בהלכות קבלת לשון הרע.

(**מב**) **באחד**. והוא הדין אם הוא רואה להרבה אנשים שמוחזקין במדות מגונות גם כן אין לו למנוע את עצמו מלהזהירם שלא יתערבו עמהם וכמו שצוה רבי לבניו על אנשי שכנציב וכנ"ל.

(**מג**) **פשוט דמותר**. ובכאן אין צריך הפרטים דלקמן בכלל י' כי הפרט הא' שנזכר שם דהיינו דוקא אם ראה בעצמו ולא אם שמע מאחרים, בכאן אפילו אם שמע מאחרים, הלא יש לקבל דבר זה לענין לחוש לעצמו ולאחרים וכמו שכתבנו לקמן בכלל ו' ס"י בבאר מים חיים בשם הרא"ש. ומכל מקום יש חילוק בזה, דאם ראה בעצמו מותר לו לספר בהחלטה. אבל אם לא ראה בעצמו רק שמע מאחרים, יש לו לומר להם בלשון זה: שמעתי אומרים עליו כך וכך על כן יש מאוד לחוש ולשמור ממנו. ולענין הפרט שלא יגדל העולה יותר ממה שהיא, אם יספר להם כאשר הוא לא יתרחקו מאתו ויכול לבוא מזה ריעותא, אפשר דמותר לגדל. וכן כל שאר הפרטים דלקמן אינו מצוי כאן, רק העיקר שבכולם שיכוין לכבוד השם דהיינו אם הוא רואה שיהיה מזה תועלת ולא מצד שנאה.

סעיף יא

פסקה א

(**מד**) **מצה ומריבה**. וראיה לזה ממה שאמרו בשבועות (דף ל"ט) דאם רוצה לישבע אומרים להם סורו נא מעל אהלי האנשים הרשעים האלה וקפריך הגמרא בשלמא ההוא דמשתבע איסורא קעביד אלא ההוא דמשביעו אמאי ומשני שבועת ה' תהיה בין שניהם

[14] הגה"ה: וכל זה מדינא, אבל כבר נתבאר לקמן בחלק ב' כלל ו' סעיף ז' דהשתא לא שייך כלל מהימן כבי תרי, ורק לחוש מותר.

מלמד שהשבועה חלה על שניהם והובא זה בח"מ בסימן פ"ז ס"ק ועי' ברש"י שם שפירש שלא דקדק למסור ממונו ביד נאמן ועל ידי זה בא לידי חילול השם הרי דמשמע מרש"י דאפילו אם האמת עם המשביע אפילו הכי הוא נקרא רשע ונענש על זה על שלא דקדק מתחלה לידע אם הוא נאמן, ומוכרח דכונתו דהיה לו לדרוש ולחקור אחרי מהותו של שותפו אם איש נאמן הוא ולא למהר ולהשתתף עמו, דאין לומר דכונת רש"י דהיה לו למסור ממונו ביד מי שהוא מפורסם בעיר לאיש נאמן שלא יצטרך לדרוש ולחקור אחריו, דאם כן אם אין איש כזה באותו מקום ישתנה הדין שלא יוכרז עליהם סורו נא וכו' וזה לא נזכר בשום פוסק, אלא ודאי כמו שכתבנו דמותר ונכון מאד לדרוש ולחקור לכתחלה ואין בזה משום מביא את עצמו ללשון הרע.

ואין לדחות דאימא פירוש הגמרא כפירוש הגהות מיימוני הובא בבית יוסף שם ובביאורי הגר"א דכונת הגמרא היא דאין השבועה יוצאת מבין שניהם בלא עונש, דאם השבועה היא שקר העונש הוא על הנשבע, ואם משביעו לחנם העונש הוא על המשביעו, דזה אינו דעד כאן לא מצינו רק שלדבריהן אינו נקרא רשע במה שלא דקדק אחריו מתחלה ואין עליו עונש שבועה, אבל לא מצינו שיחלוקו על רש"י ולומר דאסור לחקור אחר זה לכתחלה, ולמה לנו לעשות ביניהם פלוגתא רחוקה. ועוד דאם כן לא שבקת חיי לכל בריה, דאין סברא שתכריח אותו התורה להשתתף עם איש אשר לא נדע מתמול שלשום את מהותו בלי דרישה וחקירה אחריו. ועוד שעל ידי זה יוכל לבוא אחר כך לידי מצות ומריבות גדולות, וזה ידענו שכל נתיבותיה שלום, וגדולה מזה מצינו ביבמות (דף פ"ז ע"ב) מכח הפסוק זה עי"ש אלא ודאי כמו שכתבנו.

(**מה**) **יצמח מזה**. וכאשר נבאר לקמן בכלל י' ובחלק ב' בכלל ט' בארוכה.

(**מו**) **הוא לגנותו התכוין**. והרי זה דומה לנתכוין לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה דאמרינן בנזיר דצריך כפרה, וגם על זה שייך לפני עור כדמשמע בקדושין (ל"ב ע"א) בתוספות ד"ה דמחיל ליה ליקריה עי"ש. ועוד נוכל לומר בפשיטות דזה מיקרי עלה בידו בשר חזיר משום דמשמע בכ"מ דבענינים כאלו תלוי העיקר בכוונה כאשר מבואר בבבא מציעא (דף נ"ח ע"ב) בגמרא לא צריכא אף על גב דדש ביה בשמיה ועיין ברש"י שם שפירש ולא הגיע לו שום ביוש אפילו הכי הוא לגנותו התכוין, הרי דעל כונתו בלבד איבד חלקו לעולם הבא, ולא יהא עדיף הכא מהתם על כל פנים לענין עצם האיסור, ועיין בחו"מ סימן תכ"א בהג"ה לענין היכא דלא נתכוין לבייש אותו.

סעיף יב

פסקה א

(**מז**) **צריך לבקש ממנו מחילה**. שערי תשובה לר' יונה במאמר ר"ז וז"ל אם ישוב בעל הלשון בתשובה צריך לבקש מחילה לאשר מוצק לו מזעם לשונו וכו' והוא פשוט ממאי דאמרינן ביומא (דף פ"ז) דאפילו המקניט חבירו בדברים בעלמא צריך לפייסו וקל וחומר בזה שנתגנה ע"י בעיני השומעים והוצר לו על ידי זה ואם חבירו אינו רוצה להתפייס בפיוסו ושארי פרטי הפיוס המה מבוארים באו"ח בסימן תר"ו בדין עונות שבין אדם לחבירו.

(**מח**) **צריך לגלות לו**. שערי תשובה לר' יונה הנ"ל ע"ש, וצריך עיון אם לעת עתה לא הגיע היזק וצער לחבירו על ידי דיבורו, אך יש לחוש שברבות הזמן יוגרם לו על ידי זה היזק וצער, ובא המספר לעשות תשובה על עונו אם חייב לפייס אותו עבור זה או שיעשה רק תשובה למקום, הא פשיטא דאם עשה רק תשובה למקום ואחר כך נסבב ע"י דבריו הקודמים היזק וצער לחבירו דהוא מחוייב לפייס אותו, רק דברינו הם לעת עתה שלא בא לו היזק וצער על ידי זה אם מחוייב להודיעו ולפייס אותו עבור מה שגינה אותו או לא וצ"ע. ויותר טוב שאז יראה לסבב שלא יגיע לו ההיזק והצער על ידי דבריו, כגון שילך אל האיש שסיפר לפניו ויאמר לו טעיתי בדמיוני במה שדברתי עמך אודות פלוני כי לפי מה שראיתי עתה אין הענין כן כמו שהצעתיו לפניך וכיוצא בדברים אלו עד שיוציא את הענין מדעתו, ובאופן שלא יסובב בדבריו אלו רעה לאחרים.

(**מט**) **ומזה נוכל להבין וכו'**. נובע משערי תשובה לר' יונה הנ"ל. ובזה יובן מה שאמרו בערכין (ט"ו ע"ב) לענין לשון הרע שאם סיפר אין לו תקנה שכבר כרתו דוד ברוח הקודש, ולכאורה הלא אין לך דבר שעומד בפני התשובה, ואפילו חס ושלום כפר בעיקר נמי מועיל תשובה לזה כמו שכתב הרמב"ם ואיך סתם לומר שאין לו תקנה, אבל לפי הנ"ל ניחא דהגמדא איירי במי שמפקיר עצמו לעבור על עון זה, וראיה לזה מהפסוק יכרת ה' שהביאה הגמרא ראיה לזה והפסוק הזה איירי בזה האופן (כמו שכתב הרמב"ם בפרק ז' מהלכות דיעות הלכה ב' והר' יונה בשערי תשובה במאמר ר"ג) ולכך שייך לומר אין לו תקנה, משום דדבר זה הוא מעונות שבין אדם לחבירו שאין מועיל תשובה לזה עד שירצה את חבירו, וכמעט אי אפשר שירצה את כולם אחרי שהורגל בזה וכמ"ש בפנים, וכענין שאמרו ביבמות (כ"א) גבי מדות הני לא אפשר בתשובה ועיין ברש"י שם.

כלל ה

סעיף א

פסקה א

(**א**) **שום תערובות**. דאל"ה אסור אפילו אם מתכוין לקנא בזה לאמת ובענינים דבין אדם לחבירו, ועיין בשערי תשובה לר' יונה במאמר רכ"א ולקמן בכלל י' בס"ב בפרט הד' ובבאר מים חיים שם.

(**ב**) **כגון נקימה ונטירה**. פירוש שראהו שעבר על לאו דלא תקום ולא תטור וכמו שמפרש הגמרא ביומא (כ"ג ע"א) איזה היא נקימה וכו' כגון שלא השאיל לו כלי (או שאר עניני טובות כגון צדקה וגמ"ח ושאר טובות אשר בין אדם לחבירו וכמ"ש בספר יראים להרא"מ) עבור שזה לא השאיל לו מתחלה או לא היטיב עמו בשאר טובות ואיזה נטירה וכו'.

(**ג**) **וכפי מה שמפרש**. אבל אם נקם ממנו ממש דהיינו שעשה לו רעה עבור זה יוכלל דבר זה בשאר עניני עוולות אשר בין אדם לחבירו ויבואר דינו לקמן בכלל י'.

(**ד**) **שלא עשה לו רעה**. דלא התיר ר' יונה בענינים דבין אדם לחבירו במאמר רכ"א רק אם עשה לו רעה ממש עיין שם ובמה שכתב דומיא דעד אחד וזה לא שייך בענינינו.

(**ה**) **מפני רוע טבעו**. לכאורה היה נראה דכל זה דוקא באיש אשר לא ראיתיו רק פעם אחת או שתים שעבר על עשה זו, אבל אם ראיתיו הרבה פעמים שאין שום אחד מישראל משיג מאתו טובה והיה ביכלתו לעשות ולא היה מגיע לו מזה שום רעה ואם כן עבר על עשה דאם כסף תלוה ועל לאו דהשמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל וכו' וכמ"ש ברבינו יונה במאמר ס"ז דהמונע את עצמו מלהלות לעני עובר בלאו זה, ואם כן נראה לכאורה דדומה זה לשאר לאוין שבין אדם למקום שאם בחנת אותו שאין פחד אלקים לנגד עיניו והרבה פעמים עבר על לאו זה שוב איננו בכלל עמיתך ומותר לגנותו לעין כל, אבל באמת נראה לאסור זה מב' טעמים, חדא, דעל לאו שאין בו מעשה יראה דאין יוצא מכלל עמיתך ועיין בח"מ בסימן ל"ד ס"ב ובאחרונים שם לענין פסולי עדות. ועוד נראה באמת דבענינים אלו וכיוצא בזה אינו יוצא מעמיתך אפילו לאותן הפוסקים דפליגי שם ארמב"ם לענין עדות, משום שהרבה רגילין העולם לטעות בהן מצד שרשי המצוה, או מצד אופני פרטיהם, שהם סוברים שהיא מדה טובה בעלמא ולא לאו גמור כאכילת חזיר וכדומה, או שאינם בטוחים בעיניו, או שמא עשה לו אחד רעה שלא שילם לו ההלואה ועל ידי זה קבל על עצמו שלא ילוה עוד לשום אדם, אף דמן הדין אין לעשות כן מפני כמה טעמים עכ"ז יש לו מקום לטעות, והרבינו יונה לא כתב במאמר ר"ט דיוצא מכלל

עמיתך רק בעון אשר כל שער עמו יודעים שהוא עבירה, וכן ביארנו גם כן בראיות בכמה מקומות דכל כה"ג שיש בהם פנים להיתר ולאיסור ועבר עליו באופן האסור אפילו הכי אינו יוצא מעמיתך על ידי זה, לכן אסור לגנותו עבור זה.

(ו) **עוד נכשל**. כמ"ש לעיל בשם ספר יראים דבכל עניני ממון וטובות אשר בין אדם לחבירו שייך לאוין אלו וכבר כתבתי בשם הר' יונה והחינוך דעל הנטירה שבלב לבד גם כן עובר בלאו זה ועי' לעיל בפתיחה בלאו ח' ט' שהארכנו בענינים אלו.

סעיף ג

פסקה ב

(ז) **מותר לו לומר**. וראיה לזה ממה שאמרו חז"ל מותר לספר לשון הרע על בעלי המחלוקת אם על ידי זה תושקט המריבה כמו שמבואר לקמן בכלל ח' ע"ש.

סעיף ד

פסקה א

(ח) **שהוא חכם**. ולא תקשה על זה מהא דאמרו בבבא קמא (קי"ז) א"ל ר' יוחנן ארי שאמרת נעשה שועל דלא חידש שם ר' יוחנן כלום במאמרו זה דבלאו הכי ראו כולם שלא השיג על ר' יוחנן כלום.

ודע דהוא הדין לאיש שהוא מפורסם בעיר לשבח עבור מדותיו הטובות או תורתו, ויבוא אחד ויאמר אני מכיר את מקום תחנותו שהיה דר שם עד עתה שם לא היו מחזיקין אותו כל כך לחשוב לא מיבעי אם הוא שקר בודאי הוא לשון הרע גמורה, אלא אפילו אם הוא אמת עון גדול הוא מכמה טעמים, האחד דלפעמים אירע שהיו שונאים אותו שם עבור שהיה מוכיח תמיד להם במילי דשמיא וכמו שאחז"ל בכתובות (ק"ה ע"ב) או מפני הקנאה עבור תורתו ומדותיו הטובות, וגם מצוי הוא מאד שלא שמע דבר זה שם באותה העיר מכולם רק מאנשים יחידים ומה יודע מה שבלב אחרים לומר מילתא דפסיקא מכולם שאינם מחזיקים אותו לחשוב כל כך, ולבד כל זה כיון שאינו מכוין לשום תועלת רק שמקנא על מה שמחזיקין את חבירו לחשוב ממנו ומכוין להשפיל את מדרגתו בעיניהם בכלל לשון הרע הוא.

וכל זה אם מכוין המספר להשפיל את כבודו סתם, אבל אם רואה שאנשי העיר רוצים למנות לאחד בעיר באיזה התמנות, ומוטעין בו טעות גדול, יתבאר דינו לקמן בהלכות רכילות בכלל ט' לפי הפרטים המבוארים שם.

סעיף ו

פסקה ב

(**ט**) **בעניני הצדקה**. הרוצה לידע היטב טעם דין זה שהוא עובר על איסור לשון הרע אף שהוא אמת יעיין לעיל בסימן זה בסק"ד וה'.

סעיף ז

פסקה א

(**י**) **אסור להוציא**. ואם הוא אמת ומכוין לתועלת שלא ירמה את בני אדם יבואר לקמן בחלק ב' בכלל ט' מסעיף י' ולהלן.

סעיף ח

פסקה א

(**יא**) **וכ"ש לספר בשנים**. אפילו אם אחד סיפר מתחלה ואח"כ סיפר השני גם כן יש איסור לשון הרע על השני, אף דמהגמרא ב"ק (צ"ט ע"ב) פגעו ביה רב כהנא ורב אסי וכו' ת"ל לא תלך רכיל בעמיך, אין ראיה, דדילמא ביחד דיברו, אף עפ"כ הדין אתנו, דאף דנתבזה אצל השומעים על ידי הראשון מכל מקום כיון שהאיסור הוא מצד עצמו שהתורה הזהירה שישראל לא יספרו האחד בגנות חבירו ובזה לבד יש עון, לבד מה שלפעמים יוכל לסבב לו גנאי או היזק על ידי זה וכמ"ש לעיל בכלל ג' בבאר מים חיים סק"ז, מה המעלה שיספר השני אחר הראשון אין זה עדיף משאם לא היה נתבזה על ידי המספרים ואפילו הכי יש עון עליהם וכדמוכח ממעשה דמרים ואהרן שלא דברו דבר זה בפני שום בריה וכמו שארז"ל, ולא תקשה על זה ממה דאמרו כל מלתא דמתאמרא באפי תלתא וכו' וכפי מה שפירשנו לעיל לפי הרמב"ם ואם כן ה"נ דכותיה, זה אינו לפי מה שכתבתי לעיל בכלל ב' בס"ט דאותו דבר גנות שבפניו היה אסור משום אונאת דברים לא שייך אפי תלתא אם כן ה"נ דכותיה, ועוד בענינא דאפי תלתא התנה הרמב"ם והוא שלא יתכוין להעביר הקול אם כן הכא שמתכוין השני להחזיק הגנות בפני השומעים ויתגנה על ידי זה יותר כמ"ש בפנים אסור.

כלל ו

סעיף א

פסקה א

(**א**) **שלא נאמין**. כן כתב בשערי תשובה במאמר ר"ג ע"ש וכן כתב הרשב"ם בפסחים (קי"ח ע"א), וכן כתוב גם כן בס' חרדים במצוות לא תעשה שבתורה התלויות בלב. ומ"ש כי על ידי זה יבוזה וכו', הוא גם כן מלשון ר' יונה שם, ונ"ל שכונתו הוא, כי אם הוא רואה שאם יאמין עליו שעשה או שדיבר דבר פלוני לא יהיה לו עליו צד זכות הוא

מצווה שלא להאמין להמספר כדי שלא יתבזה פלוני בעיניו, אבל אם יש עליו צד זכות בלאו הכי, כגון שנוכל לומר שהדין עמו, או שלא ידע את איסורו, וגם בענין דיבור נוכל למצוא אלו צדדי זכות, וגם עוד צד זכות שלא כיון בדיבורו למה שאמר עליו המספר וכיוצא בזה, בכל אלו איננו מצווה להרחיק את דברי המספר מכל וכל ולחשוב עליו ששקר דיבר על פלוני, רק בדרך כלל שלא יתקבל ברעיוניו גנות על מי שסיפר וכנ"ל.
ומ"ש עובר בלא תעשה וכו', כן איתא בסמ"ג לאוין י' בהדיא והרמב"ם בפכ"א מהלכות סנהדרין כתב גם כן שהלאו דלא תשא כולל אזהרה לקבלת לשון הרע. ולא תטעה במ"ש הכ"מ בפרק ז' מהלכות דעות ד"ה וכתב הראב"ד וכו' אבל כשמספר בגנות חבירו אין השומע וכו' דפשוט דכוונת הכ"מ דאין שייך ע"ז לשון הורגתן אבל עון יש לכולי עלמא, דלא מסתבר לומר דבכל הש"ס היכא דנקט מקבל לשון הרע הכוונה דוקא על רכילות וכן מוכח בר"י במאמר ריי"ג.

סעיף ב

פסקה א

(**ב**) **שמיעת לשון הרע וכו'**. דבר זה אבאר בעז"ה היטב את מקור מוצאו מגמרא ופוסקים ולא אתעצל מלבאר כל הסברות והספקות שהיה לי בדין זה בתחלה כדי שעל ידי זה יהא רווחא שמעתא ועל ידי זה יתבאר הרבה מהספיקות שיפלו תחת סוג הזה. ואעז ואומר בדין זה של שמיעת לשון הרע ובעת השמיעה אין בדעתו לקבל, מדרבנן לא קמבעי לי דאסור וראיה מכתובות (דף ה') דדרש בר קפרא ויתד תהיה לך על אזנך אל תקרא על אזנך אלא על אוזנך שאם ישמע אדם דבר שאינו הגון יניח אצבעו באזניו וכן אמר ר' אלעזר שם עי"ש, ות"ר אל ישמיע אדם לאזניו דברים בטלים שהם נכוות תחלה לאיברים אלמא דאף שמיעה בעלמא אסור, כי קמיבעי לי לענין אם יש בזה איסור דאורייתא של לא תשא שמע שוא דזה הדרשא של ויתד וכו' משמע דאסמכתא בעלמא היא, וקרא אתא לגופיה ונמנה לעשה גמורה וכמו שמפורש ברמב"ם בהלכות מלכים פרק ו' (תדע דאסמכתא היא לפי מה שנבאר לקמן בכלל זה ראיה מפסחים דף כ"ה דאם ישב בחבורת אנשים והתחילו לדבר דברי לשון הרע והוא לא ניחא ליה בשמיעת אלו הדברים אך שאי אפשר להשמט מהם מטעם הידוע לו די בזה מן התורה עי"ש, אם כן מה שאמר הכא דצריך להניח אצבעו באזניו אסמכתא בעלמא הוא).
ולהיפך אין להביא ראיה דשרי מדאורייתא מדאיצטריך האסמכתא דויתד וכו' דנוכל לאמר בפשיטות דהגמרא קמ"ל יותר רבותא דלא מיבעי לכוין לשמוע דאסור אלא אפילו דצריך לעשות מעשה בהפכו להראות שאינו רוצה לשמוע דברי שטותם. ועוד דהגמרא

סתמא קאמר דבר שאינו הגון וכולל גם שאר חלקי הדיבורים שאינם הגונים שאינם לשון הרע וכמו שביאר הרמב"ם כל חלקי הדיבורים בפ"א דאבות, ונוכל לומר דכולל נמי דברים בטלים, והוא מה שמביא אחר כך ת"ר לעולם אל ישמיע אדם לאזניו דברים בטלים וכו' אבל לשמוע לשון הרע גמורה אימא דמדאורייתא אסור.

וגם אין להביא ראיה ממה שכתב הרמב"ם בפרק ז' מהלכות דיעות וז"ל כל אלו הם בעלי לשון הרע שאסור לדור עמהם בשכונתם וכל שכן לישב עמהם ולשמוע דבריהם, ומשמע דאף על השמיעה לבד יש איסור מדלא קאמר ולקבל דבריהם, דאפשר דמדרבנן קאמר. ומצאתי ברבינו יונה במאמר ר"ג שכתב והוזהרנו מן התורה שלא נאמין וכו' ומשמע לכאורה מדבריו דעל השמיעה לבד אין איסור, אך יש לדחות בפשיטות דהוא כולל אפילו היכא שהדבר שסיפר לו חבירו נוגע לו על להבא אם אמת הוא וכמו שציירתי בפנים בסעיף ב' דבודאי מותר לשמוע לכתחלה כדי לחוש לזה ולהשמר ממנו בלבד וכמ"ש בנדה ס"א האי לישנא בישא אף על גב דלקבולי לא מיבעי למיחש מיהו בעי ובודאי דמותר לשמוע לכתחלה בענין זה כיון דמה שהוא רוצה לשמוע אין כונתו לשמוע גנותו של חבירו רק שהוא רוצה להציל את עצמו שלא יבוא אחר כך לידי היזק ולידי מצה ומריבה וכה"ג וכנ"ל בכלל ד' סי"א ע"ש ולזה כתב רבינו יונה דאפילו בכה"ג הקבלה בהחלט אסור מן התורה, וכן מ"ש רבינו יונה במאמר רכ"ה לענין רכילות וז"ל והוזהרנו מן התורה שלא לקבל לשון הרע וכו' גם כן אין ראיה דשמיעה בעלמא מותר לכתחלה, דאפשר גם כן כונתו אפילו היכא שהסיפור נוגע לטובתו כגון שפלוני רוצה להזיקו בגופו או בממונו וכל כה"ג דבודאי מותר לשמוע לכתחלה כדי לחוש לזה ולהשמר ממנו אפ"ה אסור לקבל בהחלטה וכנ"ל. וכן אין להביא ראיה מחז"ל דבכל מקום נקטו לשון מקבל לשון הרע ולא שומע דאפשר מילתא פסיקתא נקטו לכלול אפילו היכא דמותר לשמוע וכנ"ל אפילו הכי לקבל אסור. ומטעם זה גופא נימא לך דמגמרא דשבת (דף נ"ו ע"א) דאמרינן שם ודוד מאי טעמא קבל לשון הרע ולא קאמר מאי טעמא שמע, גם כן אין ראיה כלל, דשם היה הדבר נוגע לו לעצם מלכותו וכמו שכתוב בקרא. והוא הדין אם מכוין בשמיעתו תועלת לאחריני גם כן שרי (וכמו שמוכח מהרא"ש בנדה ס"א לענין לחוש עיין במעדני יו"ט שם אם כן ה"ה בזה). אבל היכא דאינו מכוין בשמיעתו שום תועלת לא לו ולא לאחריני אימא לך דמדאורייתא אסור אפילו השמיעה לבד.

וחפשתי ומצאתי בעזה"י ראיה ברורה לדין זה דאסור מן התורה, והוא ממה דגרסינן בשבועות (דף ל"א) אסור לדיין לשמוע דברי בעל דין קודם שיבוא בעל דין חבירו וכו'

רב כהנא מתני מלא תשא ולא תשיא, והרי זה הפסוק גופא דרשו בפסחים (קי"ח ע"א) לענין לספר לשון הרע ולקבל, וכן איתא ברמב"ם פכ"א מהלכות סנהדרין הלכה ז' דהוא כללם נמי בחדא מחתא וז"ל שם אסור לדיין לשמוע דברי בעל דין קודם שיבוא חבירו או שלא בפני חבירו, ואפילו דבר אחד אסור שנאמר שמוע בין אחיכם, וכל השומע מאחד עובר בלא תעשה שנאמר לא תשא שמע שוא ובכלל לאו זה אזהרה למקבל לשון הרע ומספר לשון הרע [15] ומעיד עדות שקר, וכן בעל דין מוזהר שלא ישמיע דבריו לדיין קודם שיבוא בעל דין חבירו וכו' עד כאן לשונו. ואם כן כי היכי דלענין דיין אסור אפילו לשמוע לבד כדי שלא יכניס צורת הדברים לאזניו ושוב יהיה קשה להוציא הדברים מלבו וכמו שכתב הרמב"ם בספר המצות מצוה רפ"א כן הוא הדבר בזה. ואין לומר דשם היינו טעמא דאמרינן דכוונת התורה בלאו דלא תשא לאסור בכל גוונא שלא יכנס הדבר לאזניו ויבוא להטות הדין מה שאין כן בענין שמיעת לשון הרע, דזה אינו, כיון דאסרה התורה האמנה בלב בגנותו של חבירו וכמו שכתבנו לעיל בשם ר' יונה וזה עולה בעצמותו אם כן הוא הדין דאף לשמוע אסור שלא יבוא לידי האמנה בלב, ומנין לנו לחלק בזה, אחת, דהלאו דלא תשא כולל שניהם וכנ"ל, ועוד דבאמת קל וחומר הוא מהתם, ומה התם דאחר כך יבוא בעל דין חבירו ויכחישנו ואפ"ה אסרה התורה השמיעה משום דצדיק הראשון בריבו ושוב קשה אחר כך להוציא דבריו מדעתו וכל שכן בזה דלא יבוא השכנגדו להכחישו בהמעשה שסיפר דאסור גם כן השמיעה, וא"ל דשאני התם דכיון דבדעתו להיות דיין בדבר יוקבע הדבר בדעתו ולכך אסרה התורה אפילו השמיעה לבד מה שאין כן בענינינו אפשר דלא חיישינן שיוקבע בדעתו על ידי שמיעה לבד, גם זה אינו, דאף בשלא היה דעתו מתחלה להיות דיין בדבר נפסק גם כן בח"מ בסימן י"ז סעיף ה' דאם נתרצה מותר, ופירש באורים ותומים דהיינו שהודיע לבעל דין ונתרצה בדבר ואי לאו הכי לא, ואפילו אם היו מקילינן בדין של האורים ותומים אין ענין לנידון דידן דהתם לענין לישב עתה בדין כיון דיודע שלא עשתה השמיעה שום רושם של אמונת הדברים בלבו מותר לישב ועל השמיעה אין בידו איסור כיון דבשעת מעשה לא היה בדעתו לישב בדין (ואין להקשות היכי שרי שם לשמוע מאחד על חבירו מה שעשה לו נגד הדין, דזה אינו, דלשון הרע מענין זה יש הרבה אופנים דמותר לשמוע וכמו שכתבנו בסעיף ב' וכמו שנבאר אי"ה לקמן בדין לשון הרע שבין אדם לחבירו) מה שאין כן הכא דאיירינן לענין לשמוע לכתחלה ושאין בהשמיעה ההיא שום תועלת אף השמיעה לבד

[15] קשה לי הא לשון הרע מלא תלך רכיל נפקא כדאיתא בפרק ז' מהלכות דעות דהוא בכלל רכיל וגדול ממנו ובשלמא בגמרא איכא למימר דמשום הכי דרשו מלא תשיא כדי למיסמכיה ללכלב תשליכון אותו כדי לדרוש מזה שראוי להשליכו לכלבים אבל הכא קשה וצ"ע

אסורה מן התורה ובעל לשון הרע נקרא עבור זה.
וכן נראה מפשטא דלישנא דפרקי דר"א וז"ל בצוואתו לבנו הורקנוס בני אל תשב בחבורת האומרים גנאי מחבריהם כי כשהדברים עולים למעלה בספר נכתבין וכל העומדים שם נכתבין בשם חבורת רשע ובעלי לשון הרע ע"כ, הרי שלא קאמר וכל מי שקיבל דבריהם רק סתם וכל העומדים שם וכו' משמע דאף בשמיעה לבד נכתב למעלה בספרן של רשעים ונכלל להקרא עבור זה בשם אנשי רשע ובעלי לשון הרע. ואחר כך מצאתי בהדיא בספר חרדים דגם שמיעת לשון הרע לבד נכלל בלאו זה של לא תשא שמע שוא, ואולי מקורו הוא מכל מה שכתבנו, וז"ל בפ' שלישי במצות לא תעשה שבתורה התלויות באזנים, לא תשא שמע שוא דהוזהרנו בו שלא לקבל לשון הרע כלומר שלא להאמין בלב אם כבר שמע כדכתיבנא לעיל, גם בכלל לאו זה שלא לשמוע באזניו שום לשון הרע ודברי גנות על חבירו וכו' ע"כ.
(ג) **מותר**. וזה אינו מותר רק בשני אופנים אלו שאבאר: **א**. אם נוכל לומר שהמספר גם כן מכוין לתועלת ולא מצד שנאה וכדלקמן בכלל י' סעיף ב' דאל"ה הרי הוא מכשיל בשמיעתו להמספר הזה, וגם עינינו רואות כי מי שהוא מספר מצד שנאה אינו נזהר גם כן ביתר הפרטים המבוארים לקמן בכלל הנ"ל. **ב**. אם התחיל לספר דבר זה לפני אנשים אחרים קודם בואו דבאופן זה לא עבר בלאו דלפני עור וכדלעיל בפתיחה בלאוין אות ד'.
(ד) **כדי לחקור**. מקור דין זה יבואר לקמן בכלל י' סוף סעיף ז', ומה שלא ציירתי בגוונא דרישא דהיינו להזהיר לחבירו שלא ישתתף עם זה מחמת שנשמע עליו שהוא רע מעללים עיין לקמן בח"ב בכלל ט' בבאר מים חיים סק"ט דנשאר דין זה בצ"ע. ודע דכאן איירי שלבו נוטה קצת שהדבר אמת, דאי לאו הכי אינו מחוייב להאמין כלל שיהא מחוייב להוכיחו וכאשר ביארנו במקום אחד בשם ר' יונה.
(ה) **אסור בכל גווני**. שם בנדה (ס"א ע"א) האי לישנא בישא אף על גב דלקבולי לא מיבעי וכו' ושם היה המעשה שאמרו לו לגדליהו שרוצים להרגו עיין שם.

סעיף ד

פסקה א

(ו) **מצוה לשמוע וכו' להראות לפני וכו'**. פשוט הוא כי אפילו רכילות גופא אם הוא לסלק הנזקין ולהשבית הריב מותר על פי מה שנבאר אי"ה לקמן את הדין הזה בכל פרטיו, וכל שכן שמיעת לשון הרע, וכעין זה איתא בע"ז (י"ח ע"ב) בענין איסור לילך במקום מושב לצים של עכומ"ז שאם הוא צווח ומציל על ידי זה ישראל צריך לילך שם,

והכי נמי בענינינו. ומ"ש בסוף הסעיף ועוד יש אופן אחר וכו' כי בתחלת הסעיף מיירי שזה דברי הגנות אינו נוגע להמספר.

פסקה ב

(ז) **תיקון למי שנכשל וכו'**. כי התיקון אשר נזכר שם הוא לענין להסיר מעליו הלא תעשה דלא תשא וכו' שעבר עליו, אבל עדיין לא תיקן לגמרי מה שעבר בלאו דלפני עור וכו' כי על ידו עבר המספר באיסור לשון הרע וכנ"ל בפתיחה בלאו ד', אבל על ידי שישתדל ויוציא השנאה מלב המספר עליו בוודאי יתקן הלאו זה גם כן, כי משום זה מותר אפילו לכתחלה לדרוש מחבירו סיבת השנאה שיש לו על חבירו אם הוא משער שבידו לתקן את הדבר.

סעיף ה

פסקה א

(ח) **לענין מה**. פירוש לאפוקי אם הוא יודע את ענין קבוצם שהוא ללצנות או לשון הרע, אף שבתחלה הם עוסקים באכילה ושתיה וכי"ב, בודאי אסור לו לכנוס לתוך חבורתם כיון שהוא יודע שאחר כך לא יוכל להשתמט מהם ותוכחתו לא יועיל וכדלקמן.

(ט) **שדברי תוכחתו וכו'**. דאי היה מועיל הוכחה בודאי מחויב להוכיחם, ואם אינו מוכיחם נתפס בעונם כדאמרינן בשבת (נ"ה ע"א) ובכמה דוכתי ודע דכאן איירינן שהוא משער לפי אנשי החבורה שאם יוכיחם עבור הדברי גנות שמגנים את חבריהם לא די שלא יהיה שום תיקון עוד יהיה קלקול מזה, שבגובה אפם יגנו אותו עוד יותר מחמת זה, שבאופן זה בודאי אסור להוכיחם כי הוא בכלל אל יספר אדם בשבחו של חבירו שמתוך שבחו וכו' והכא נמי כיון שמתוך שהוא מזרזם שלא לגנותו הם מגנים אותו יותר בוודאי אסור להוכיחם, דאי לאו הכי אלא שלא יועיל ולא יזיק בהוכחה, בוודאי אין לו למנוע מהוכחה כמו שכתב רבינו יונה במאמר קצ"ז וז"ל איש אשר ישמע את דברי בני אדם מדברים לשון הרע או כי ישמע כל פה דובר נבלה או כי יושב בסוד משחקים בוזי תורה ומצות ויודע כי הם סרבנים וסלונים ואם יוכיחם לא יקשיבו אל דבריו על כן ישים יד על פה, גם זה יענש כי לא יענה כסילים באולתם פן יאמרו כי הוא כמו הם וכי הודה אל דבריהם, אף כי יתחייב לענות ולגעור בהם לתת גודל לתורה ולמצות אשר בזו לעגו להם וקנאה לכבוד נקי וצדיק אשר ישיחו בו, וזה אחד מן הדברים אשר יתחייב האדם לעזוב בעבורם חברת הרשעים כי יענש בשמעו את דבריהם הרעים וילאה לענותם וכו' ע"ש. וגם לבד זה מבואר בא"ח (בסי' תר"ח ס"ב בהגה"ה) שעל איסור המפורש בתורה מחוייב להוכיחו בכל גווני ואין אומרין בזה מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין, ואם

כן הכא נמי בלשון הרע ורכילות דכוותיה, ע"כ כתבנו דהכא איירי שהוא באמת משער שבדברי תוכחתו יפסיד למי שנאמר עליו הדברי גנות על כן יש למנוע עצמו מזה.

(י) **אם אפשר לו וכו'**. ואין שוה לגמרי עם העצה דהנחת אצבעותיו באזניו, כי בכאן בודאי חיובא איכא וכמו שאכתוב אחר כך בסעיף ו' בפנים.

(יא) **מפני שילעגו עליו**. המעיין היטב בפנים יראה שלא כתבתי טעם זה לפטור על פי אמת, כי אם מחמת שהוא יודע בנפשו שלא יוכל להתגבר על יצרו בזה. ובאמת הרוצה לצאת ידי שמים לכתחלה צ"ע איך יתנהג, כי לכאורה יש לפוטרו מטעם שבזמננו בעו"ה יחזיקו אותו לשוטה ופתי עבור זה ומסקינן בברכות (דף י"ט ע"ב) דבאיסור דרבנן כבוד הבריות דוחה אותו אפילו בקום ועשה והכא נמי איסור דרבנן הוא אם יתנהג כמו שכתבנו בפנים דהיינו שלא יאמין ולא יהיה ניחא ליה ולא יסייעם כלל, או דלמא אף על פי כן צריך להניח אצבעו באזניו מטעם שאמרו חז"ל מוטב שיעשה [16] אדם עצמו שוטה כל ימיו ואל יהיה רשע שעה אחת לפני המקום (וכבוד הבריות לא שייך בזה כיון שהם עושין שלא כדין), או אפשר דוקא בדבר שהוא איסור דאורייתא אמרו מאמר זה דמוטב וכו' ע"כ העצה היעוצה לצאת ידי כל הספיקות אם אינו יכול להוכיחם כלל ישתדל בכל כוחותיו לצאת מזאת החבורה ויהיה טוב לו בזה ובבא.

(יב) **שלא יכשל עכ"פ וכו'**. והוא לפי מה שביארתי לעיל דהך דרשה דויתד וכו' שאם ישמע אדם דבר שאינו הגון יניח אצבעו באזניו היא אסמכתא והיא מצוה מדרבנן בעלמא.

פסקה ב

(יג) **שלא להאמין**. דאל"ה תיכף עובר בלאו דלא תשא שמע שוא וכמו שכתבנו בתחלת כלל זה.

פסקה ג

(יד) **לא יהיה ניחא ליה וכו'**. דבר זה צריך להרחיב בביאורו ומאת ה' אבקש שלא אכשל בדבר הלכה והוא דגרסינן בפסחים (דף כ"ה ע"ב) איתמר הנאה הבא לו לאדם בעל כרחו אביי אמר מותרת ורבא אמר אסורה וכו' ומסקינן בלשון שני (דהלכתא כותיה וכמו שפסקו הרי"ף והרא"ש) לא אפשר ולא מכוין לכוי"ע שרי, אפשר ולא מכוין היינו פלוגתייהו דר' יהודא ור' שמעון, כי פליגי היכא דלא אפשר וקמיכוין, אביי אמר מותרת ורבא אמר אסורה, וידוע דהלכתא כרבא (כן הוא לשון הרי"ף והרא"ש, וצ"ע למה צריך לומר דהלכה כרבא והלא לא פליגי כי אם אליבא דר' יהודה דלר' שמעון גם אביי

[16] עיין מה שכתבנו על זה בסוף ספרי שמירת הלשון

מודה דאסור כדאמר בגמרא וידוע דהלכה כר' שמעון בדבר שאינו מתכוין) נמצא לא אפשר ולא מכוין או אפשר ולא מכוין שרי דאנן קיי"ל כר' שמעון ולא אפשר וקמיכוין אסור ופירש רש"י שם וז"ל מותרת אין צריך לפרוש הימנה, אפשר לו ליבדל וקמתכוין להתקרב כדי להנות מריח של עבודת גלולים או אפילו אי אפשר לו ליבדל ומיהו מתכוין וחביב הוא ליה להנות, לא אפשר לו ליבדל ולא קמכוין להנות דאיכא תרתי להיתר לכ"ע שרי. וידוע הוא מה שכתב הר"ן בסוגיא זו דלהכי קרי ליה הגמרא הנאה הבא לו לאדם בעל כרחו משום שלא בא לכאן בשבילו אלא הריח ממילא קאתי. וזה הדין של הגמרא לאו דוקא לענין עכומ"ז ולענין ריח, דהוא הדין בדבר התלוי בראיה או בשמיעה וגם בכל איסורין שבתורה, כמו שמוכח שם בגמרא מכל הראיות שהביאה שם הגמרא, וכן נפסק גם כן ביו"ד (בסי' קמ"ב ס' ט"ו בהג"ה ובש"ך שם ס"ק ל"ד עי"ש).

ועתה נחזור לענינינו לענין שמיעת לשון הרע, דהכא נמי כיון דלכתחלה לא בא לכאן בהחבורה בשביל השמיעה רק לענין אחר, וגם עתה לא ניחא ליה בשמיעת דברים של לשון הרע וכיוצא בזה, בודאי לא עבר על איסור השמיעה, ואף על גב דאינו אוטם אזניו בעת השמיעה, ואם כן לכאורה הוא פסיק רישא לשמוע וכבר פסק הרא"ש בפרק ח' שרצים דבשאר איסורים פסיק רישא דלא ניחא ליה הוא איסור דאורייתא, זה אינו, דיש לומר דשם איירי בענין שהוא עושה מעשה אך דלא מכוין ולזה אמרינן כיון שהוא פסיק רישא אף דלא ניחא ליה אסור, מה שאין כן הכא דבהשמיעה אינו עושה שום מעשה כלל ובעת הליכתו והתקרבותו לישב בין החבורה עדיין אינו מוכרח שידברו לשון הרע שיחשב על ידי זה הליכתו למעשה, וגם אינו מוכרח הוא שישמע על ידי הליכתו שעל ידי זה נצרף הליכתו להשמיעה דנימא דכיון דהוא פסיק רישא הוי כאלו הלך כדי לשמוע שהרי יכול לאטם אזניו מלשמוע ואם כן לא נוכל לצרף הליכתו להשמיעה, ואף ששומע אחר כך ואינו אוטם אזניו אינו עושה בזה מעשה כלל. ובשלמא אם היה ניחא ליה בהשמיעה היה נקרא לא אפשר וקמכוין דפסקינן דאסור, אבל כיון דלא ניחא ליה שרי, ועי' במה שכתבנו בהגה"ה ותבין את דברינו [17].

[17] הגה"ה: ואגב נבאר דבר פלא מה שראיתי בחכמת אדם הלכות עכומ"ז כלל פ"ד סעיף ט"ז וז"ל ואסור לשמוע הכלי שיר ולהריח הריח ולהסתכל בנוייה וכ"ש בע"ג עצמה ואם צריך לילך דרך שם יאטם אזניו ויעצם עיניו ויסתום נחיריו שלא יהנה ואף על גב דאינו מתכוין כיון דהוי פסיק רישא ובמתכוין אסור אפילו אין לו דרך אחר עכ"ל.

והוא תימה מכמה טעמים א' דמלשון הש"ך ביו"ד סימן קמ"ב ס"ק ל"ד לא משמע הכי דזה לשונו שם ומבואר בתו' והרא"ש והרי"ו דמיירי בענין שיוכל לאטום אזניו ולהעצים עיניו ולסתום נחיריו שלא יהנה מן הקול והמראה והריח ומותר כשאינו מתכוין להנאתם דלא הוי פסיק רישא הא בלאו הכי אסור אבל כשמתכוין מבואר שם בש"ס ובפוסקים דאפילו אי אפשר לו לילך למקום אחר אסור עכ"ל ומשמע בהדיא דמשום שיכול להאטים אזניו ולהעצים עיניו מותר אפילו כשהוא שומע או רואה כיון שאינו מתכוין להנאה דאל"ה אלא שמעצים עיניו הרי

ואין להקשות על סוגיא זו מהא דאמרינן בבבא בתרא (נ"ז ע"ב) מאי דכתיב ועוצם עיניו מראות ברע זה שאינו מסתכל בנשים בשעה שעומדות על הכביסה וקפריך הגמרא היכי דמי אי דאיכא דרכא אחריתי רשע הוא ואי דליכא דרכא אחריתי אנוס הוא, לעולם דליכא דרכא אחריתי ואפילו הכי מיבעי ליה למינס נפשיה, ופירש הרשב"ם רשע הוא ואף על פי שהוא עוצם עיניו דלא היה לו להתקרב בהאי דרך דקיימא לן הרחק מן הכיעור וכו' עי"ש.

ואם כן הכא נמי אמאי פסקינן דאפשר ולא מכוין, דהיינו שאפשר לו ללילך בדרך אחר ולא יפגע באיסור הנאה של עכומ"ז והוא הולך בדרך זו, כיון שהוא הולך לדרכו ואינו מכוין להנות שרי ולאו דוקא בעכומ"ז דכל שכן הוא בכל אסורין שבעולם כמו שכתב הש"ך ביו"ד סימן קמ"ב בסופו, ומה דשרינן הוא אפילו אם הוא רואה ושומע וכנ"ל,

---

אינו נהנה כלל ועוד דהלא משמע מש"ך שאינו חולק על הרמ"א רק מפרש אותו ובהגהת רמ"א מפורש בהדיא דכשאינו מתכוין מותר אפילו לשמוע ולהסתכל דהלוא על דברי המחבר קאי.

ועוד דזה לשון הגהת ריא"ז והוא בשלטי גבורים בפסחים פ"ש שדברי הרמ"א נובע הימנו וז"ל וכן אם היה רואה נויי עכומ"ז או שהיה שומע נגינת הכומרים המנגנים לפני עכומ"ז אם אינו מתכוין להנות שאינו חפץ בהנאה זו ואינו צריך לה מותר ואם היה מתכוין להנות אסור שאף הקול והמראה אף על פי שאין בהם ממש אסור להנות בהם עכ"ל. ומדברי רש"י בפסחים (דף כ"ה ע"ב) נמי משמע כשלטי הגבורים עי"ש.

ונראה שהיה קשה לו לחכמת אדם דברי הש"ך אם נפרשיה בפשוטיה דמה שייך לאמר דלא הוי פסיק רישא משום שיכול להאטים אזניו ולהעצים עיניו וכו' כיון שהאיסור הוא על השמיעה והראיה השתא מיהא ששומע ורואה הנאה ממילא הוא ופסיק רישא ממש ולא מצינו כיוצא בזה בגמרא שיקרא משום הכי דבר שאינו מתכוין ולכך הוכרח החכמת אדם לדחוק דהכונה הוא שיאטום אזניו ויעצים עיניו וכו' ואף שאפשר שישמע אפילו אם יאטום אזניו על כל פנים הלא אינו פסיק רישא והוא אינו מתכוין להנאת השמיעה ההיא זהו תוכן כונתו. אבל הוא פלא דתינח באטימת אזנים ומה יעשה בעצימת עינים וסתימת הנחירים אם לא שנדחוק דהכוונה שיעצים עיניו במקצת בענין דלא יהיה הראיה פסיק רישא וכהאי גוונא בסתימת הנחירים אך מה יענה במאי דאמרינן בברכות (דף נ"ג ע"א) היה מהלך בשוק של ע"ז נתרצה להריח הרי זה חוטא, משמע בהדיא דאי לא נתרצה לזה אף על פי שהוא מריח אין עליו חטא [וכן איתא ברמב"ן בע"ז (דף י"ב ע"ב) אהא דאמרינן שם דקמיתהני מריחא] וראיה זו כתבה הגר"א בביאוריו בסימן קמ"ב הנ"ל על מה שהתיר הרמ"א דבר שאינו מתכוין. ועוד מכל הראיות שהבאתי לעיל משמע מפורש דמותר הראיה והשמיעה.

והנראה לי בזה להסביר סברת הש"ך ובהכי יתבאר סברת התוספות גם כן שפיר שכתבו דכאן מיירי באופן דלא הוי פסיק רישא משום דאמר בעלמא דמודה ר' שמעון בפסיק רישא ולכאורה קשה דמאי ראיה היא מבעלמא שם איירי שעושה מעשה אך שאינו מכוין ולהכי אמרינן דכיון דהוא פסיק רישא הוי כאלו עשה מעשה בכוונה אבל הכא הא איירינן שהלך לכתחילה באותו הדרך לענין אחר וכמו שכתבנו לעיל בשם הר"ן רק ממילא בהליכתו מריח ונהנה בהריח או שומע ונהנה בהשמיעה וכן ראיתי בפני יהושע שדחה בזה את דברי התוספות.

אבל לפי דרך הש"ך יבואר היטב כוונת התוס' שסברתם הוא כיון שבשעת הליכתו יודע שבודאי באותו הדרך יוכרח להנות מעכומ"ז על ידי ראיה או שמיעה או ריח אף דלא ניחא ליה בהנאה זו מכל מקום כיון דהוא פסיק רישא נחשב הליכתו כאלו הלך לכתחלה כדי להנות על ידי שמיעה או ראיה מעכומ"ז ולזה כתב הש"ך דאיירי בענין שיכול לאטום אזניו וכו' פי' ואם כן לא נוכל לצרף הליכתו להראיה מטעם פסיק רישא דהרי על ידי הליכה לא יוכרח שיהנה על ידי ראיה או שמיעה כיון שיכול לאטום אזניו וכו' ואם כן לא נשאר כי אם הראיה או שמיעה לבד ובזה לא אמרינן פסיק רישא כיון דאין בה שום מעשה וכנ"ל אלא באה ממילא ולא ניחא ליה בהנאה זו אבל אם הנגינות שמנגנים לע"ג גדול קולם מאוד עד שהוא משער שלא יועיל לזה אפילו אטימת אזנים וכן כהאי גונא בעצימת עינים והחוטם שאינו יכול לסתום אותם מאיזו סיבה שתהיה, או מפני שידיו קטועות, אם כן הוא פסיק רישא גמור מפני שנצטרף הליכתו גם כן לזה וכנ"ל.

והכא בב"ב קרינהו הגמרא רשע לפירוש הרשב"ם אפילו אם הוא עוצם עיניו כיון שיש לו דרך אחרת, ואפילו לפסק החכמת אדם שהובא למעלה שפסק דצריך לאטום אזניו ולעצום עיניו גם כן קשה דהלא על כל פנים באטימת אזנים ועצימת עינים שרי אפילו אם יש לו דרך אחרת כיון שהוא הולך לדרכו ואינו מתכוין בשביל להנות, ואם כן הכא נמי הרי הוא הולך על שפת הנהר כמו שמשמע בפירוש הרשב"ם שם ואינו הולך בשביל זה ואפילו הכי קוראתו הגמרא רשע.

ואין לומר דזה הלא תלוי בפלוגתא דר' יהודא ור' שמעון וכדאיתא בפסחים שם ולר' יהודה אפשר ולא מיכוין אסור ולכן קפריך הגמרא מן הפסוק על שיטת ר' יהודה דסבירא ליה בעלמא דבר שאין מתכוין אסור אם כן רשע הוא ולא צריך קרא להכי, דזה אינו, חדא דהלא הרבה מהראשונים כתבו דר' יהודה גופא מודה דדבר שאין מתכוין מותר מן התורה ועיין ביומא (דף ל"ד ע"ב) בתוספות שם ועוד דאם כן לפי פסק הלכה דקי"ל כר' שמעון דדבר שאין מתכוין מותר יהיה מותר אפילו אית ליה דרכא אחרינא למיזל ואפילו אם הוא רואה וכמו שביררנו למעלה כיון דהוא אפשר ולא מיכוין והלא בשו"ע אה"ע סימן כ"א פסק דאסור להסתכל בנשים בשעה שעומדות על הכביסה ואין לומר דהטעם הוא משום המסקנא דב"ב דאיבעי ליה למינס נפשיה אם כן הכי נמי בפסחים נימא דאיבעי ליה למינס נפשיה שלא להסתכל בנויי עכומ"ז פן יבוא להנות וגם לאטום אזניו מלשמוע קול נגינות שמזמרים לפני עכומ"ז פן יבוא להנות, והלא ביררנו לעיל מכמה מקומות דלא חיישינן לזה, ועיינתי הרבה בהאי קושיא. ונראה לי, דסברת הגמרא דבעריות מפני שנפשו של אדם מחמדתן צריך להחמיר יותר, דהגם שעתה חושב שלא ניחא ליה בהנאה זו, פן יתגבר יצרו עליו בעל כרחו ויבוא להרהר עי"ז, וכן מצינו בכמה ענינים שהחמירו יותר בעניני הסתכלות מכל האיסורים שבתורה אף בלא אפשר ולא מכוין, וכענין שאמרו בברכות (דף ס"א) אחורי ארי ולא אחורי אשה, פגע באשה בדרך רץ אחריה ומסלקה לצדדין, ומשמע מדברי האחרונים באה"ע דאפילו לית ליה דרכא אחרינא למיזל ולא ניחא ליה בהסתכלות אפילו הכי אסרו חז"ל והכל מטעם שכתבתי כנ"ל. ומ"ש רשב"ם דקי"ל הרחק מן הכיעור היינו בענינים כאלו שמצוי פתוי היצר וגם לעז הבריות מאוד.

פסקה ד

(**טו**) **גם יעמיד על עצמו וכו'**. שאם לא כן אפילו אם בלבו לא מאמין לדבריהן יהיה בכלל מסייע לדבר עבירה וכמ"ש בר' יונה במאמר ריי"ב, וגם יעבור על ידי זה באיסור חנופה שהוא עון חמור עד מאד וכמ"ש חז"ל ד' כתות אינן מקבלין פני השכינה ועי'

לעיל בפתיחה לאוין אות י"ו ע"ש. ומ"ש בפנים פנים נזעמים וכו', הוא בר' יונה במאמר ר"ב [הנ"ל] ע"ש.

סעיף ו

פסקה א

(**טז**) **כבר התחילו לדבר וכו'**. פשוט הוא דכיון דבשעה שהוא עושה מעשה דהיינו בעת שהוא מקרב עצמו לישב ביניהם כבר התחיל האיסור והוא אינו אוטם אזניו א"כ הוא פסיק רישא ממש ואינו דומה להנ"ל לפי מה שביארתי שם [18].

(**יז**) **יכול להשמט וכו' או שהוא מכיר וכו'**. הטעם כמו שכתוב בהג"ה דכיון דדינא דגמרא הוא לכתחילה לעשות מעשה להיפך והוא מתעצל בזה אף דלא ניחא ליה בשמיעתם פושע מיקרי שעבר על דברי חז"ל וכנ"ל. מלבד מה שכתבנו בהגה"ה הקודמת דהיכא שמכירם שהם בעלי הלשון קרוב שהוא עובר על עשה דבו תדבק.

ואין להקשות על מה שכתבנו דהיכא שהוא יכול להשמט מהם דהוא עובר רק על דברי חז"ל וכו' ולא על עצם איסור שמיעת לשון הרע דהוא איסור דאוריתא וכנ"ל בס"ב כיון דלא ניחא ליה מהא דאמרינן בכתובות (דף נ"א:) גבי נשי ישראל שנשבו וודאי שבקינהו ואזלן מנפשייהו אסירן ופרש"י דאם הגנבים ששבו אותם מניחים אותם לילך אל ביתם ורק מנפשייהו מתעכבות לגבי הגנבים אסורות משום דתו לא מיקרי אונס, ואם כן הוא הדין בעניננו לא נוכל לקרותו לא ניחא ליה כיון שאפשר לו להשמט מחבורתם ואם כן הוא כרצון, דבאמת עניננו אינו דומה לשם דאם לא כן תקשה אמאי פסקינן כאן דאפשר ולא ניחא ליה שרי נימא כיון שאפשר לו ליבדל מן הדרך ההוא ואינו בודל מסתמא ניחא ליה בההוא איסורא, אלא ודאי דלא דמי דשם אין לה ענין אחר דנימא שעבורו מתעכבת

[18] ולבד כל זה הלא לכתחלה צריך שיעשה מעשה להיפך היינו מלבד שלא יהא ניחא ליה השמיעה צריך גם כן שיניח אצבעו באזניו שלא יהא יכול לשמוע כמשאחז"ל בכתובות (דף ה'.) והוא יודע בעת שהוא מקרב את עצמו לישב ביניהם שלא יעמיד את עצמו ויעבור על שמיעת לשון הרע ואף על פי כן הולך ויושב ביניהם בודאי מקרי פושע כמותם שעבר על דברי חז"ל, ועיין ביבמות (דף כ'.) אמר רבא כל העובר על דברי חכמים קדוש הוא דלא מקרי רשע נמי מיקרי וכו' ובשבת (דף מ'.) אמר רבא האי מאן דעבר אדרבנן שרי למיקרי ליה עברייניא עי"ש.
וגם קרוב מאוד שהוא עובר גם במצות עשה דבו תדבק (לפי מה שביארתי לעיל בפתיחה בעשין אות ו') אם בעת ישיבתו כבר התחילו לדבר וכו', וגם בציור השלישי דהיינו אם הוא מכיר את טבעם הרע שתשוקתם לדבר לשון הרע ובודאי יבואו באמצע הסעודה ללשון הרע וליצנות וכיוצא בזה, אבל בציור האמצעי דהיינו שהוא יכול לישמט מהם לא עבר כי אם על ציווי חז"ל כמו שאכתוב אחר כך בס"ק י"ח ולא בעשה דבו תדבק כיון דלכתחלה לא ידע מזה ועתה לא ניחא ליה בשמיעתם.
ואין להקשות על מה שכתבתי שבציור הא' והג' קרוב שהוא עובר על ובו תדבק מהא דאמרינן בברכות (דף מ"ג ע"ב) ו' דברים גנאי לת"ח וא' מהם אל ישב במסיבת עם הארץ מ"ט דילמא אתי לאמשוכי בתרייהו משמע דהוא רק מדה בעלמא לתלמיד חכם ולא עבירת עשה, זה אינו, דהתם בעת שיושב ביניהם לא התחילו עדיין לדבר בדברים האסורים וגם אין מכיר את טבעם שבודאי ידברו לשון הרע רק שהם אנשים עמי הארץ ורגיל הוא שידברו או יעשו בתוך הסעודה דברים שאינם הגונים אבל בעניננו קרוב מאוד שעובר גם בעשה.

אצל הגנבים ובההיא ביאה שבא עליה הגנב היא בעל כרחה ואנוסה היא בזה, אלא ודאי נתרצתה לישאר שם אצל הגנבים לאשה, וכדאמרינן בגיטין מ"ה גבי בנתיה דרב נחמן עדי גוברין ונהרדעי גוברין, מה שאין כן בעניננו בפסחים שכשהוא הולך בדרך זה אין עיקר הכונה משום הנאת האיסור רק לענין אחר [19] וכמו שכתב הר"ן דלהכי קרי לה הגמרא הנאה הבאה לו לאדם בעל כרחו, רק בדרך הלוכו הוא נהנה גם כן מאיסור, ולהכי אף שאפשר לו ללילך בדרך אחר כיון שאינו מתכוין להההיא הנאה שרי. והכי נמי בענינינו כיון דעיקר ישיבתו שם לכתחלה לא היה בשביל שמיעת לשון הרע וגם עתה מה שמתעכב שם ואיננו הולך מאצלם הוא משום ענין אחר, לכן נלענ"ד שמן התורה אין בזה איסור משום שמיעת לשון הרע אפילו אם הוא יכול להשמט משם ולקבוע סעודתו או ענין אחר כי"ב אצל אנשים אחרים שבאותו בית, כיון שבאמת יודע בנפשו שלא ניחא ליה משמיעת דברים האסורים שהוא שומע וגם תוכחתו לא יועיל להם ואדרבה יגרע יותר וכנ"ל, רק מדברי חז"ל בודאי מצוה או להניח אצבעו באזניו או ללילך מאת מסיבתם וכמו שאכתוב אחר כך.

(**יח**) **שעבר על דברי חז"ל**. בכתובות (דף ה') שצוו שאם ישמע אדם דבר שאינו הגון יניח אצבעו באזניו והובא זה בפוסקים. וה"ה ללילך מאתם תיכף וזה עדיף בזמננו לעשות. ודע דאף שכללתי כל הג' ציורים כאחד שעבר על דברי חז"ל וכו' אין כונתי רק לומר שזה יש בשלשתן, אבל באמת יש חילוק רב ביניהם, והוא דבציור הא' עובר גם על איסור שמיעת לשון הרע מדאורייתא דפסיק רישא הוא כס"ק ט"ז וגם עובר על עשה דבו תדבק וכנ"ל בהגה"ה. ובציור הג' מלבד שעובר על דברי חז"ל עובר גם כן על העשה הנ"ל, ובציור האמצעי אינו עובר אפילו על העשה וכמו שכתבתי הכל בהגה"ה הנ"ל, ולא נשאר עליו רק מה שעבר על דברי חז"ל בכתובות וכנ"ל דכיון שיוכל להשמט מהם שלא ישמע באזניו דבר שאינו הגון והוא עובר על זה הוא עובר בזה על דברי חז"ל.

(**יט**) **אם הוא וכו'**. שהוא עובר ע"ז גם באיסור שמיעת לשון הרע שהוא מדאורייתא כמ"ש בס"ב. ואם הוא מאמין לזה, עובר בודאי מלבד לאו של לא תשא שמע שוא, גם על כל שארי לאוין המבוארין לעיל בפתיחה ששייכין אצל מקבל ע"ש.

[19] ואין להקשות על זה מהא דאמרינן במגילה (ט"ו) גבי אסתר וכאשר אבדתי אבדתי, כאשר אבדתי מבית אבא כך אובד ממך, פירוש דעל ידי זה תאסר למרדכי, והלא עיקר כוונת הליכתה לא היה בשביל זה רק להציל את ישראל רק שממילא תבא אחר כך לביאת איסור על ידי זה, ובשביל ההיא ביאה לבדה לא תאסר דקרקע עולם היא כדאמרינן בסנהדרין (ע"ד ע"ב), אלא ע"כ כיון שהיא יודעת שלבסוף תבא על ידי זה לאיסור נחשב דבר זה לרצון וה"נ בענינינו, דבאמת יש לחלק דלא דמי ענין אסתר להההיא דפסחים כלל, דהתם בעת ששומע השיר שמזמרים הוא עושה ענייניו גם כן, דהלא הולך לדרכו לאיזה ענין שצריך לו רק דרך אגב בעת הילוכו הוא שומע גם כן ולהכי שרי, מה שאין כן בענינא דאסתר ביון דהיא יודעת מתחלה שעל ידי הילוכה תבא לבסוף לדבר שבעת עשיית הדבר לא תעשה פעולה אחרת, אסור

סעיף ז

פסקה א

(כ) **בשם מקבל לשון הרע**. וראיה לדבר דכשם שדבר זה נחשב לשון הרע אצל המספר וכנ"ל בכלל ג' סוף ס"ז כן בודאי הוא הדין לענין המקבל. ועוד ראיה ממה דאיתא בפסחים (דף פ"ז) בענין ירבעם מפני מה זכה וכו' מפני שלא קיבל לשון הרע על עמוס וכו' ואם אמר לא מפי עצמו אמר אלא שכינה אמרה לו, הרי אף דבאמת ניבא עמוס לרע על ישראל עם כל זה כיון דבאמת אין עליו שום אשמה חס ושלום, לכן אם ירבעם היה תופשו לגנאי על זה היה נקרא בשם מקבל לשון הרע ויש לדחות קצת, משום דלא היה לו לירבעם להאמין כלל שאמר כן עמוס וכמו שהשיב באמת ירבעם לא אמר אותו צדיק כך.

ועוד ראיה מענין דואג כששאלו שאול כולכם קשרתם עלי והשיבו דואג ראיתי וגו' אף דאמת אמר וכמו שאמרו חז"ל ג' אמרו אמת דואג וכו' עם כל זה נחלט להקרא בכל מקום בתורה בשם בעל לשון הרע ושאול בשם מקבל וכדאיתא בירושלמי פ"א דפאה, והטעם כיון דעל ידי שלא היה דן שאול אותו לכף זכות וחשב שהיה דוד רודפו ורוצה למלוך תחתיו, ממילא מה שהיטיב עמו אחימלך הוא עולה גדולה ונקרא בשם מורד במלך, ולכן דואג שסיפר עליו דבר זה נקרא בשם מספר לשון הרע (אף שדבר זה אם היה ענין כונת דואג שדוד הוא רודף לשאול היה מותר לגלות לו כל פרטי סיבותיו של דוד) וגם שאול נקרא בשם מקבל, אף שאחר כך שמע מאחימלך בעצמו את המעשה כמו שסיפר דואג וכמ"ש בקרא, עם כל זה כיון שלא דן את אחימלך לזכות כמו שהתנצל בעצמו וכמ"ש בקרא נקרא בשם מקבל לשון הרע. ואף שמה שהבאנו הוא בענין רכילות, פשוט הוא דהוא הדין בענין לשון הרע. ולענין אם זה הדין דענינינו איירי בששני הצדדים שקולים או דוקא בשהכף זכות מכריעה יותר עיין בחלק ב' בכלל ה' בבאר מים חיים בסעיף קטן ח' בסופו.

סעיף ט

פסקה א

(כא) **במעשה אבותיו**. כן משמע מהרמב"ם בפ"ז מהלכות דיעות הלכה ב' שכתב שם אבל בעל לשון הרע זה שיושב ואומר כך וכך עשו אבותיו כו' ואפילו אם הוא אמת וכמ"ש שם ובהלכה הסמוכה כתב שלשה כו' האומרו והמקבלו כו' ומשמע דאכל מה דכתב לעיל מיניה קאי [20].

[20] הגה"ה: דמשמע מסתימת לשונו אפילו אם המקבל יודע בעצמו גם כן שכך וכך עשו אבותיו של פלוני, ודוחק גדול לומר דדוקא בצירוף דאחרינא דהיינו אם אמר גם כן כך וכך שמעתי עליו, וכ"כ בספר יד הקטנה בהלכות

(**כב**) **מתנהג עתה**. עי' לעיל בכלל ד' בבאר מים חיים סעיף קטן ג'.
(**כג**) **כל דבר שיש על וכו'**. בזה הדיבור כללתי כל חלקי הציורים שיש בענין לשון הרע כגון על ידי כתיבה או אם לפי הנראה לא יוכל לבוא היזק להנידון על ידי דבורו וכמו שמבואר לעיל.
(**כד**) **יש על המקבל**. פירוש בזה בודאי יש על המקבל איסור. ופעמים הרבה יש שעל המספר אין איסור כגון בדברים שבין אדם לחבירו וכונתו כדי לקנא לאמת וכמבואר בכלל י', ועל המקבל יש איסור אם הוא מאמין בהחלט, כי הוא אינו יודע אם אמת הוא.

סעיף י

פסקה א

(**כה**) **בדרך חשש בעלמא**. ולא בגדר ספק, דמעמידין לאדם בחזקת כשרותו.
מפני שבדין זה יש פרטים שנכשלין בו העולם לכן אני מוכרח להעתיק לשון הגמרא והפוסקים הנמצאים בענין הזה ממה שראיתי. וז"ל הגמרא נדה (דף ס"א ע"א) כתיב והבור אשר השליך שם ישמעאל את כל פגרי אנשים אשר הכה ביד גדליה, וכי גדליה הרגן והלא ישמעאל הרגן, אלא מתוך שהיה לו לחוש לעצת יוחנן בן קרח ולא חש מעלה עליו הכתוב כאלו הרגן, אמר רבא האי לישנא בישא אף על גב דלקבולי לא מיבעי למיחש ליה מיבעי, הנהו בני גלילא דנפק עלייהו קלא דקטול נפשא אתו לקמיה דר' טרפון, אמרו ליה לטמרינן מר, אמר להו היכי אעביד, אי לא אטמרינכו חזו יתייכו, אי אטמרינכו הא אמור רבנן האי לישנא בישא אף על גב דלקבולי לא מיבעי למיחש מיבעי, זילו אתון טמרו נפשייכו עכ"ל הגמרא.
וז"ל רש"י יוחנן בן קרח א"ל לגדליה שמעתי שבא ישמעאל בן נתניה עליך להרגך. מיחש ליה מיבעי, ושמא הרגתם ואסור לי להציל אתכם עכ"ל.
ותוספות כתבו על זה וז"ל ובשאילתות דרב אחאי מפרש שמא הרגתם ואם אטמין אתכם חייבתם את ראשי למלך. וכתב רש"ל על זה וז"ל נ"ב אין ראיה מכאן להציל ההורג אפילו בעת שבטלו דיני נפשות, מכל מקום אסור להציל וכן יאבדו כל אויבי ה', וידינו

דיעות פ"ט הל' ח' וז"ל לא תשא שמע שוא הרי זה אזהרה למקבל לשון הרע, וענינו כי כל דיבור הנמאס והנתעב אף על פי שהוא אמת הרי זה נקרא שוא ושקר, כלומר שאין בו ממש ויסוד ואין דבר טוב נמצא בו כי אם רע כענין שנאמר אשר לא נשא לשוא נפשי וענינו לענינים רעים, וזאת היא אמרו יתברך לא תשא שמע שוא, ירצה, שכאשר הדיבור הנתעב אסורין לדברו כמו כן אסורין לשמוע ולקבלו עכ"ל. ולבד זה אם נתבונן היטב תמצא גם כן שהוא נושא שוא ושקר כגון אם המספר לשון הרע מציע את גודל גנות מעשה אבותיו או מעשיו הראשונים כדי שיתבזה על ידי זה בעיני השומע, והנה עפ"י התורה בן לא ישא בעון האב וכן אם הוא בעל תשובה כל עונותיו לא תזכרנה לו ביום שובו מרשעו וכמו שכתב ביחזקאל, והמספר רצונו בהציעו את גודל העולות האלו כדי שיוסכם לגנאי ולבזיון בפני השומעים, והנה אין לך שמיעת שוא ושקר יותר מזה, כי באמת אהוב עתה מאוד לפני המקום וכמ"ש הרמב"ם בפרק ז' מהלכות תשובה אמש היה זה מובדל מה' אלהי ישראל וכו' והיום הוא מדובק בשכינה וכו' ועל זה ציותה התורה לא תשא שמע שוא ר"ל שלא יתקבל דבר השוא הזה לפניו.

אל תגע בהם, אלא להכי שרי להציל דספק הוי וספק נפשות להקל, ועוד שמעמידים לאדם בחזקת כשרות ואימור בודאי לא הרג עכ"ל רש"ל.

וכתירוץ זה מוכח מהרא"ש שכתב שם וז"ל פירש רש"י למיחש מיבעי ושמא הרגתם ואסור להציל אתכם, ותימא הוא לפרש כן, וכי אם יצא קול על אדם שחטא בשביל קול בעלמא יהא אסור להציל נפשו, ונראה דברי רבינו אחאי שפירש בשאילתות אם הרגתם חייבתם ראשי למלך שהתרה מלקבל רוצחין, וכעין זה דוקא יש לחוש ללישנא בישא היכי שיוכל לבוא לידי היזק לו או לאחרים אם לא יחוש לו כהך עובדא וכההיא דגדליה בן אחיקם, אבל בענין אחר אסור אפילו לחוש ללשון הרע ולהאמינו כלל עכ"ל. וכן כתבו התוספות (בדף ס"א) הנ"ל בד"ה אטמרינכו כהרא"ש ע"ש.

ומזה מוכח בהדיא דאי לא היה לו חשש היזק מחמת התראת המלך לא היה לו להאמין להלשון הרע הזה כלל (וכן בכל כה"ג) וכתירוץ הב' של רש"ל דמעמידין לאדם בחזקת כשרות ולא כתירוץ הראשון דספק הוא, ולשון מיחוש ליה משמע גם כן שהוא חשש בעלמא.

ומכתובות (ל"ו ע"ב) משמע גם כן דקול לא הוי כי אם חשש בעלמא ולא בגדר ספק, דאמרינן התם והיוצאת משום שם רע אין לה לא קנס ולא פתוי, וקמקשה הגמרא אילימא דנפק עלה קלא דזנאי והאמר רבא וכו' אלמא דמשום קול בעלמא דיצא עליה שזינתה קודם בעילתו ולא הויא בתולה אינה מפסדת משום זה הקנס וכן נפסק בטור אה"ע בסימן קע"ח, ואי אמרת דבגדר ספק הוא הו"ל למיזל לקולא לגבי נתבע ולא יצטרך לשלם, אלא לאו דרק חשש בעלמא הוא.

והמהרש"ל בתירוץ הא' תירץ לרווחא דמלתא, אפילו אם היה בגדר ספק, ספק נפשות להקל, ועוד דלאו ספק הוא דמעמידין לו לאדם בחזקת כשרותו וכו'.

(**כו**) **להיטיב עם הנידון**. אפילו אם לדברי המספר הלשון הרע עליו יצא מכלל עמיתך הרי אסור להאמינו כלל בזה.

(**כז**) **להשיב לו אבידה וכו'**. כגון שהוא מומר אוכל נבילות לתיאבון דעדיין בכלל ישראל הוא לכל ענינים אלו וכמ"ש בח"מ בסימן רס"ו ובסימן קנ"ח ביו"ד עי"ש ועי' ביו"ד בסימן רנ"א בביאור הגר"א ובפ"ת בשם האחרונים דהלכה כדברי התוספות בע"ז (כ"ו ע"ב) וכן פסק הי"ש דלתיאבון עדיין אנו מחוייבין לפדותו.

פסקה ב

(**כח**) **אין לקבל דבריהם לאמת**. שז"ל הגמרא בגיטין (דף מ"ו ע"ב) ההוא גברא דזבין נפשיה ללודאי, אתא לקמיה דרבי אמי אמר ליה פירקן, פי' פדיני, ורצה ר' אמי לפדותו,

אמרו לו רבנן לרבי אמי האי ישראל מומר הוא דק חזו ליה דקאכיל נבילות וטריפות, אמר להו אימא לתיאבון הוא דקאכיל, אמרו ליה והא זימנין דאיכא היתירא ואיסורא קמיה ושביק היתירא ואכיל איסורא, א "ל זיל לא שבקו לי דאפרקינך. ופירש רש"י בד"ה ואכיל איסורא, עדים העידו עליו כן והוי אוכל נבילות להכעיס. ומשמע מזה דאם לא העידו עדים עליו כן רק אנשים סיפרו לרבנן כן בדרך סיפור בעלמא לא היה ר' אמי מקבל דבריהם למנוע את עצמו על ידי זה מפדיונו, ועל פי זה כתבתי את דברי שבפנים. אך זה מספקא לי אי כוונת רש"י דאי אין עדים רק קול בעלמא תו לא הוי כי אם חשש בעלמא ואם כן ממילא מחייבינן לפדותו כשאר מומר לתיאבון, או נימא דכוונת רש"י דאי לא היו עדים על זה לא היה רבי אמי משיב לא שבקו לי דאפרקינך, דמשמע דיש איסורא בדבר, וכדמוכח ביו"ד בסימן רנ"א ס "ב דאוכל נבילות להכעיס אסור לפדותו ומקורו מזה ע"ש אבל לעולם אימא לך דעל איש כזה שנתפקר בלתיאבון מותר להאמין גם כן אם אנשים סיפרו לו דחזו ליה דאכיל להכעיס ופטורין מלפדותו ואין עוברין על ידי זה על לאו דלא תעמוד על דם רעך.

ואין להביא ראיה לזה ממה שמבואר לקמן בכלל ז' סעיף ה' דעל איש שנתחזק בעיר לאדם רשע מותר לקבל לשון הרע, דאפשר דוקא עולה שהיא כעולה הראשונה מותר להאמין, מה שאין כן בזה שהעולה השניה היא הרבה יותר מהראשונה, דבתחלה היה עדיין קצת בכלל עמיתך לענין זה דמצוה להצילו ואסור לעמוד על דמו וכדאיתא ביו"ד בסי' קנ"ח ואם הוא אוכל נבילות להכעיס הוא יוצא לגמרי מכלל עמיתך ואסור לפדותו אפשר דאין להאמין זה (וכעין מה שמוכח בכתובות ל"ג ע"א דמדבר קל לא הוי ראיה לדבר חמור) [21].

ואין לברר ספיקותינו בדברי רש"י מהא דפירש רש"י בנדה (ס"א ע"א) ד"ה למיחש

[21] הגה"ה: ואם נאמר כן יהיה ניחא מאוד מה שהשיב ר' אמי מתחילה אימא לתיאבון הוא דקאכיל, דלכאורה לרשע כזה למה צריך לדונו לכף זכות והלא לרשע מצוה יותר לדונו לכף חובה, וכמ"ש ר' יונה במאמר רי"ח וברמב"ם במסכת אבות פרק א' דבצדק תשפוט עמיתך כתיב והוא אינו בכלל עמיתך לענין זה, אבל לפי מה שכתבתי ניחא דדברי ר"י והרמב"ם אינם אמורים שם רק אם נראה אותו שעשה מעשה שספק לנו במעשה הזו אם לשפטו לצד הטוב או להיפוך צריך לדונו לכף חוב, כיון דהוא רשע, וה"נ בענייננו אם היה אוכל בשר ויש לך בו ספק אם הוא בשר כשר או נבילה אתה צריך לדונו לומר שהוא בשר נבילה מפני שכבר נתפקר בעון זה, מה שאין כן להמשיך עליו הענין יותר ויותר שלא ראינו עליו לעת עתה אפילו פעם אחת שעבר עליו, ובפרט שנפטור על ידי זה את עצמנו מהלאו דלא תעמוד על דם רעך שקאי על המונע את עצמו מפדיון שבויים וכדאיתא ביו"ד בסימן רנ"ב סעיף ב' זה לא מצינו לומר כן, ולכך השיב רבי אמי אימא לתאבון הוא דקאכיל.

ואף על פי כן אין מזה ראיה גמורה לדברי דאימא דשאלת הרבנן היה לר' אמי הא קא חזו ליה וכו' פרוש ואם כן יהא אסור לפדותו דהם סמכו על מה שהיו יודעים שהוא אוכל נבילות להכעיס כמו שסיימו לבסוף, ועל זה השיב ר' אמי אף דצריך לדונו לכף חובה מכל מקום לעת עתה כל זמן שלא נתברר הדבר אין איסור לפדותו דאימא לתאבון הוא דקאכיל, ולזה דיימו הרבנן והא קא שביק וכו' פרוש שיש עדים על זה, ואם כן קושיתנו עומדת במקומה שיהא אסור לפדותו.

מיהו בעי ושמא הרגתם ואסור להציל אתכם, אלמא דאף על ספק מותר למנוע את עצמו מהצלתו, וזה ידוע דבין פדיון שבויים ובין הענין דשם הכל נכלל בלאו דלא תעמוד על דם רעך וכדאיתא בסנהדרין (ע"ג ע"א), זה אינו, דבלאו הכי יקשה דעל כל פנים הלא מוכח הכא מדברי רש"י בגיטין דאם לא היו עדים על הדבר רק קול וסיפור בעלמא היה מותר להצילו, ואף שנתחזק עד עתה לאדם רשע ואינו נידון כוודאי אוכל נבילות להכעיס שאסור להציל נפשו וכדאיתא ביו"ד בסימן רנ"א ס"ב הנ"ל, והכא בנדה משמע מדברי רש"י דעל ספק אסור להציל נפשו אפילו היכא דמוחזק עד עתה לאיש כשר, אלא ע"כ דסברת רש"י דשם בענין רציחה שאני, משום דיכול לבוא אחר כך מזה היזק לאחרים אם לא נחוש, דבכהאי גוונא מותר לחוש וכמו שכתבו התוספות והרא"ש, דהיינו פן באמת הם רוצחים ויוכלו אחר כך להרוג גם כן את אחרים אם יצילם עתה, וכעין מה שאמרו במכות (דף ז') אם כן אתה מרבה רוצחים בישראל. או אפשר דטעם רש"י דסברת ר' טרפון היתה דכיון דהם יכולים בעצמם להציל נפשייהו שוב אין לו לר' טרפון להכניס עצמו בזה, דהלא על כל פנים חשש איסור הוא, אבל באמת אם היה רואה ר' טרפון שהם אינם יכולים להטמין את עצמן בלתי עזרתו בודאי היה מטמינם, ובזה מיושב קושית הרא"ש על רש"י. ואם כן לעולם אימא לך דבעלמא אפילו היכא דנתחזק עד עתה לאוכל נבילות לתיאבון, ועתה סיפרו עליו אנשים שלא בבית דין שאכל להכעיס, מידי ספיקא לא נפקא, ואם כן אם אינו יכול לפדות את עצמו ממילא מחוייב לפדותו דהוא ספיקא דאורייתא משום לא תעמוד על דם רעך, ולזה דעתי נוטה יותר

ואף דבדברי רש"י בגיטין נוכל להעמיס עוד כונה אחרת, והוא, דאם היה קול נשמע עליו מאנשים בודאי היה ר' אמי גם כן יודע מזה כהרבנן ואמאי רצה לפדותו לכתחלה, אלא לאו דלא נשמע עליו קול רק עדים העידו עליו, אבל הוא דוחק דאימא דלא נשמע עליו קול בעיר רק איזה אנשים אמרו כן להרבנן שלא בבית דין בדרך סיפור דברים.

(**כט**) **לו או לאחרים וכו'**. פירוש לו כגון ההוא עובדא דר' טרפון הנ"ל וכפירוש השאילתות. או לאחרים וכההיא דגדליה בן אחיקם כן כתב הרא"ש שם בנדה. וכתב על זה המעדני יו"ט וז"ל דכמו דמיבעי ליה למיחש אם יכול להיות שיבוא לו היזק לעצמו הוא הדין אם יכול להיות שיבוא היזק לאחרים, דמאי שנא, דבוודאי שיש לו לאדם לחוש להיזק של אחרים כמו שיש לו לחוש להיזק של עצמו, וכלל גדול בתורה ואהבת לרעך כמוך עכ"ל. ועיין היטב במה שכתבתי בסוף ס"ק ל' כי הוא שורש גדול לדין זה.

סעיף יא

פסקה א

(ל) **לעשות לו שום מעשה וכו' שום ביוש וכו'**. שז"ל מהרי"ק בשורש קפ"ח מהמעשה שהיה שם באיש אחד ר' אהרן ראסקיא שהיה נרדף בעיר מפני אשה אחת שהוציאה עליו שם רע בענין זנות ועל ידי זה היה לו בזיון וכלימה, והסכימו ביניהם שלא לקרותו לתורה בציבור, והרעיש עליהם המהרי"ק עבור שעוון גדול הוא להאמין בדברי האשה הארורה הזאת, וכתב על זה וז"ל והמביישו יבקש רחמים על עצמו בהיות כבוד בני אברהם יצחק ויעקב קל בעיניו ובודאי כי תועבת ה' יתברך כל עושה אלה ורב עונשו מאד וכל שכן לביישו בדברים כאשר נעשה להעני הזקן ר' אהרן הנ"ל אשר ביישוהו והכלימוהו ועכבוהו שלא לקרוא אותו לתורה בציבור ואין מלבין פני חבירו ברבים יותר מזה, ולו חכמו ישכילו המביישים יכירו וידעו כי גדול מה שנאמר במלבין פני חבירו ברבים מהבא על אשת איש, כמו שהשיב דוד לדואג ואחיתופל שהבא על אשת איש מיתתו בחנק ויש לו חלק לעולם הבא והמלבין פני חבירו ברבים אין לו חלק לעולם הבא יראו כמה יש לו לאדם להזהר שלא להלבין פני חבירו ברבים על חנם וראוי לחקור ולדרוש בכמה דרישות וחקירות קודם שיעשו מעשה כזה והמיקל דמו בראשו בלי ספק. ואע"ג דאמדו האי לישנא בישא אף על גב דלקבולי לא מיבעי למיחוש מיהו בעי, דבר פשוט הוא לפני כל יודעי דת ודין דלא אמרי למיחש כדי לעשות שום מעשה נגד מי שמספרין עליו לישנא בישא כדמוכח בהדיא בנדה (דף ס"א ע"א) דגרסינן שם הנהו בני גלילא דנפק עלייהו קלא דקטול נפשא אתו לקמיה דר' טרפון א"ל לטמרינן מר א"ל היכי אעביד אי לא אטמרינכו חזו יתייכו אטמרינכו הא אמור רבנן וכו' זילו אטמרו נפשייכו ולא מיבעי לפירוש השאילתות שפירש הא אמרו רבנן וכו' ושמא הרגתם ואם אטמין אתכם חייבתם ראשי למלך דוודאי פשיטא שיש לדקדק דהא אי לא היה עליו אימתא דמלכותא היה מצילם וכל שכן שלא היה מענישם מפני חששא דלישנא בישא, אלא אפילו לפירוש רש"י שפירש שמא הרגתם ואסור להצילכם מכל מקום דבר פשוט הוא דלא חשש אלא שלא לעשות שום מעשה ההצלה דשמא הרגו אבל לעשות להם שום עונש זה לא עלה על לבו שהרי השיאם עצה להסתיר עצמם כדמשמע התם דאמר להו זילו אתון טמרו נפשייכו, ופשיטא שאם היו ראוין לעונש, עונש גדול או עונש זוטא, לא היה משיאם עצה אלא היה מסתלק מהם לגמרי, אלא ודאי פשיטא ופשיטא דלקבולי לא מיבעי לענין עשיית שום מעשה ולא שום ביוש לא קטן ולא גדול וזה פשוט וישר עכ"ל המהרי"ק, ועפ"ז כתבתי דברי שבפנים.

ואחר שכן הדברים, תדע דמה שכתבנו מתחלה או לאחרים אם לא יחוש לו וכו' היינו דוקא אם לא יגיע להנידון שום היזק מזה רק שהם ישמרו את עצמם ממנו (כהך עובדא דגדליה בן אחיקם דהיה לו לחוש להלישנא בישא ולספר לאנשיו ששמעתי אומרים שהוא חושב עלינו רעה על כן נשמור את עצמינו ממנו), אבל אם יראה לפי ענין השומעים שהם יקבלו את הדבר לאמת גמור ויזיקו או יביישו עבור זה להנידון, ופעמים יוכל להיות שמלבד ההיזק יסובב עוד מזה גם כן מחלוקות עצומות, בודאי אין לו לספר כלל, דכל עיקר טעמא דצריך לחוש לאחרים כבר כתבנו לעיל בשם המעדני יו"ט דהוא משום ואהבת לרעך כמוך, וכי היכי דצריך אני לחוש לעצמי שלא יגיע לי שום היזק כך אני צריך לחוש לאחרים שלא יבואו לידי היזק כי פן אמת הוא הדבר הזה ולכך צריך אני לגלות את אזנם שישמרו את עצמם, ואם כן אצא בזה ידי הכל, שלזה אני מציל מן ההיזק ולחבירו שכנגדו איני עושה היזק ממש אפילו על ידי אחרים, מה שאין כן אם אני רואה שהם יקבלו את הדבר לאמת גמור ויגיע מזה היזק להנידון בודאי אין לגלותו, דכי היכי דאני מצווה לאהוב את זה כך אני מצווה לאהוב את שכנגדו, ואם כן מאי חזית דדמא דזה סומק טפי דלמא דמא דזה סומק טפי, ואם כן חוזר לאו דרכילות על מקומו וכענין מה שפירש רש"י בסנהדרין (ע"ד ע"א) ד"ה מאי חזית עי"ש.

וכל זה דברנו אפילו אם היה הענין ספק השקול, ובפרט שביררנו לעיל דלישנא בישא כל זמן שלא נתברר הוא חשש בעלמא. ויותר מזה שמצוי מאד בעו"ה שהשומע יריע עמו יותר מכפי הדין שהיה מחוייב הנידון על זה אפילו אם אמת הדבר, על כן צריך להזהר מאד המגלה ענין כזה לראות הנולד ושב ואל תעשה עדיף. ועניינים אלו אם נבוא לצייר אותם כאן למעשה קצרה היריעה מהכילם ובעזה"י נכתוב לקמן בזה איזה כללים וציורים אחדים ומהן ילמד הקורא לכל דבר.

(**לא**) **שאפילו רק לשנוא אותו וכו'**. שז"ל המהרי"ק שם בשורש קפ"ח אפילו לשנוא אותו בלב מתוך עדות עד אחד אסור כדמוכח שם בהדיא דגרסינן בפסחים (דף קי"ג) א"ר שמואל ב"ר יצחק מותר לשנאותו דכתיב כי תראה חמור שונאך וכו' עד אי דאיכא תרי סהדי כולי עלמא נמי מיסני סני ליה מאי שנא איהו, אלא לאו כהאי גוונא דחזא ביה איהו דבר ערוה, הרי לך ראיה ברורה דאף על גב דחזא ביה דבר ערוה דלא מהימנינן ליה למיסניה, דאי מהימנינן ליה למיסניה מאי משני דחזא ביה איהו כו' סוף סוף יקשה כולי עלמא מיסני סני ליה כדהקשה מעיקרא, אלא ודאי פשיטא דאפילו חזא ביה דבר ערוה דדוקא איהו שרי למסנייה שהרי ידע בו בודאי שהוא רשע וכו' ועוד הביא שם ראיות לזה וסיים על זה וז"ל דעד אחד אינו קם לכל עון ולכל חטאת ואפילו היה העד

ההוא אדם כשר ונאמן אין לו להאמינו כלל אפילו למסנייה עכ"ל וכ"כ בתשובת רשד"ם בחיו"ד בסי' רט"ו כמהרי"ק ע"ש.

(**לב**) **מהחיובין שהוא מחוייב להנידון**. כגון שהוציאו לישנא בישא על אחד ממשרתיו שגנב מאתו, והוא מקבל את הדבר לאמת גמור, ועל ידי זה הוא מעכב לשלם לו את שכירותו, וכל כיוצא בזה והטעם דהלא כבר ביררנו לעיל בכמה ראיות דלמיחש בעי הוא רק חשש בעלמא, והאיך יפטור את עצמו על ידי זה מהחיוב. ועוד ראיה גדולה לזה מכתובות (דף ל"ו ע"ב) בגמרא דנפיק עלה קלא דזנאי וכו' והבאתיו לעיל בסוף ס"ק כ"ה ע"ש. ודע דכל אלו הכללים שכתבנו בענין לחוש, אין חילוק בין באיסורים קטנים ובין בגדולים, בין בבין אדם למקום דהיינו ענין עריות ובין בבין אדם לחבירו דהיינו ענין רציחה, ובין בעניני שלילת המעלות כגון שיספרו על הרב שבעיר שהוא איננו שלם לפי מדרגתו הראויה לו, וכהאי גוונא, הכל דין אחד להם, ולקמן נאריך בזה אי"ה.

סעיף יב

פסקה א

(**לג**) **תיקונו שיתחזק וכו'**. אף דבענין עד אחד שהעיד לאחד שאשתו זינתה והאמין לדבריו אמרינן שם בקדושין (דף ס"ו ע"א) בענינא דהאי סמיא וכו' דהיא אסורה והובא דין זה באבן העזר בסימן קע"ח, ועיין שם באחרונים שמסתפקים אם חזר מהאמנתו לדברי העד אם מהני, התם היינו טעמא משום דשויא אנפשיה חתיכה דאיסורא, מה שאין כן בזה דהוא בענין שבין אדם לחבירו (כידוע בכל מקום דמה שהזהירה התורה לא תשא שמע שוא היינו שלא להסכים אפילו בלב גנות של ישראל) בודאי אם יתחזק על עצמו עד שיוציא הדברים מלבו יעקור בזה את הלאו מעיקרו, דלא יהא עדיף מלא תגזול שבהשיבו עוקר בזה את הלאו מעיקרו כמבואר בכמה מקומות כן הוא הדין בזה. ואף על פי כן צריך ודוי וקבלה על להבא כמו בשאר לאוין שבין אדם לחבירו שצריך לזה לבד ההשבה או הפיוס לחבירו כמו שמפורש בכמה ספרים.

(**לד**) **אם עדיין לא וכו'**. ואם סיפר אין לו תקנה עד שיפייס להנידון עבור זה כמו בשאר מספרי להי"ר, או שיראה להוציא את הדבר מלב האנשים שסיפר לפניהם.

כלל ז

סעיף א

פסקה א

(**א**) **לפני כמה אנשים**. עיין לעיל בכלל ב' בבאר מים חיים באות ב' שהבאתי שם כמה מאמרים מפורשים בזה. דע דאין שום חילוק בכל אלו הדינים שכתבנו בכלל הקודם

ובכלל זה לענין קבלת לשון הרע בין שהלשון הרע הוא עליו מהדברים שבין אדם למקום או מהדברים שבין אדם לחבירו.

סעיף ב

פסקה א

(**ב**) **הלשון הרע בפניו**. ולפי שהעולם נכשלין בזה הוכרחתי להרחיב הדיבור בזה אולי יועיל קצת להוציא את המכשול הזה מבני אדם, ונכלול גם איסור קבלת רכילות בכהאי גוונא בדברינו כדי שלא נצטרך לכפול הדברים בחלק השני.

ראיה אחת לדברינו, ממה שביררנו לעיל בכלל ב' דלשון הרע ורכילות אסור לקבל אפילו אם סיפר עליו באפי תלתא אם כן הוא הדין בפניו דחד דינא אית להן וכנ"ל. ועוד ראיה מהרמב"ם שהרי מתחלה כתב אמרו חכמים שלשה לשון הרע הורגת האומרו והמקבלו וזה שנאמר עליו, והמקבלו יותר מהאומרו, ואחר כך כתב אחד המספר בלשון הרע בפני חבירו או שלא בפניו אם כן ממילא משמע דלקבל גם כן אסור בכל גווני, וכבר ביררנו לעיל דהרמב"ם כלל בדין זה לשון הרע ורכילות. ובאמת הוא דבר פשוט יותר מביעתא בכותחא דאפילו אם היינו סוברים שלשון הרע על חבירו מותר לומר שלא בפניו כשיודע שהיה אומרה בפניו, זה אינו שייך רק להמספר דיודע שהוא אמת והיה אומרה בפניו, אבל לא להמקבל דאינו יודע שהוא אמת, וכי מפני שפלוני העיז פניו לדבר הגנות שלו בפניו נחליט בלבנו שהדבר אמת.

וכדי שלא יטעך היצר שמחפש בזה אחר צדדי היתר ובונה אותם על קו תוהו ואבני בוהו לומר היאך לא נאמין להמספר בלשון הרע או ברכילות, וכי אם היה שקר היאך היה מעיז פניו לספר עליו בפניו דבר גנאי שלא היה ולא נברא, כי שמעתי מכמה אנשים היתר בעו"ה על ידי זה, על זה אשיבך כי לא כן דעת תורתנו הקדושה וכי מפני שיש לנו סברא על זה ליפותו ולהחזיקו בחזקת נאמן בדיבורו נוציא על ידי זה להשני מחזקתו, והלא אפילו אצל דבר שהועד לפני בית דין שיש לו כח גדול, לא נזכרה סברא זו כלל שיוחלט הדבר בבית דין כדברי העד מפני שהעיד עליו בפניו, ובממון אין צריך רק שבועה, ואם העיד העד שאר דברי גנות על חבירו ורוצה לעשותו בזה רשע ופסול לא מהני עדותו כלל להוציא להשני מחזקתו, ולא נשאר עליו על פי דין שום ספק פסול ונשאר בחזקת כשרותו כמו שהיה קודם, וכמבואר בחשן משפט בסימן כ"ח בהגה"ה, ומה שאמרו בנדה (ס"א ע"א) למיחש מיבעי היינו רק לשמור עצמו ממנו ולא שיהיה עליו שום ספק להוציאו מחזקתו וכמו שביררנו בכלל ו' בבאר מים חיים בס"ק כ"ה בסופו ע"ש.

ומש"כ בפנים הודאה על זה הוא הדין אם הוא רואה להנידון שמתנצל על זה וניכר

מדברי התנצלותו שהדבר אמת גם כן מותר להאמין ככל דברים הניכרים המבוארים לקמן ועי"ש בסעיף י"א וי"ב.

(ג) **ואפילו אם הוא שותק**. ממה שמבואר באבן העזר בסימן קע"ח ס"ט דאפילו אם עד אחד העיד בפניה שזינתה ושתקה, דאם הוא נאמן בעיניו ודעתו סומכת עליו כשנים יוציא ויתן כתובתה, ואם איתא דשתיקה כהודאה הלא אם היא בעצמה הודית שזינתה איתא בסימן קט"ו ס"ו דאיבדה כתובתה עיקר ותוספת ע"ש. ואם תרצה לחלק מענין היזק ממון לענינינו דלענין הפסד כתובה צריך ראיה ברורה, והלא לענין לאסור אשתו עליו שוה לענינינו, והראיה דאם הוא מאמינו כבי תרי חייב להוציאה ובכהאי גוונא אמרינן גם כן בפסחים (קי"ג ע"ב) לענין לשון הרע אי מהימן כבי תרי לימא ליה כו' עי"ש, אלמא דאין צריך ראיה ברורה לענין לאסור אשתו עליו ואפילו הכי פסק בשולחן ערוך הנ"ל דאם אין דעתו סומכת עליו כשנים היא מותרת לו.

ועתה נחזי אנן הלא אם שקר העיד העד, אין עולה גדולה מזו בעולם, שהעיד עדות שקר והוציא עליה שם רע שאין לו מחילה עולמית, וגם הוא רוצה לאוסרה על בעלה בחנם, וגם העיז פניו לומר זה בפניה, וביותר שהיא שתקה ולא השיבה כלום, ואף על פי כן לא ניקח מזה ראיה שהוא אמת, וקל וחומר בנידון דידן שהוא מספר עליו לשון הרע או רכילות בעלמא שלא בבית דין שלא נחליט בלבנו לומר שהדבר אמת מפני שאמר עליו ושתק. ואפילו לדעת מהרש"ל דפליג על השולחן ערוך כמבואר שם בבית שמואל סעיף קטן ח' וסבירא ליה שהאשה אסורה מחמת השתיקה, היינו דוקא שם אית ליה שתיקה כהודאה, והטעם דלא היה לה לשתוק בענין זה, אבל בענייננו דהיינו לשון הרע ורכילות בודאי אין מהשתיקה שום ראיה, וראיה לזה ממה שמבואר באה"ע בסימן ב' ס"ד בהגה"ה דאם קרו ליה ממזר ושתיק אין מהשתיקה שום ראיה לחשוש עליו מחמת זה, ואפילו לדעת המחבר דמחמיר עליו היינו לחשש בעלמא כדקאמר חוששין לו ולמשפחתו, ובענייננו גם אנו מודים שצריך לחוש ולשמור את עצמנו בכל גוונא כדקאמר בנדה ס"א האי לישנא בישא וכו' למיחוש מיבעי אבל לא להחליט על ידי השתיקה שבודאי אמת הוא.

ובאמת בענינינו שייך כל הסברות הנזכרות שם בהגה"ה דלכל הדיעות דשם, השומע חרפתו בשאר דברים לבד מפסול משפחה ושותק סימן הוא שהוא מיוחס עי"ש, וגם הכא רק לשעת מריבה דמיא, ולכן אפילו אם טבע האיש הזה שלא לשתוק בשאר דברים ועתה שתק אף על פי כן אין ראיה שהוא אמת וכמו שכתבתי בפנים הטעם, וכן י מוכח מהיש אומרים השני שבהגה"ה הנ"ל (דשם הלא אם קרו ליה ממזר צווח וחלל שותק

ואפילו הכי כיון דלענין מריבה דמיא כשר) ומסוף ההגה"ה וכבר אמרו חז"ל בחולין (פ"ט ע"א) על מי העולם קיים על מי שבולם פיו בשעת מריבה.
וביותר נוכל לראות שאפילו במה שפסקו חז"ל האשה שאמרה לבעלה גירשתני נאמנת חזקה אין אשה מעיזה פניה בפני בעלה ראה כמה פרטים יש בזה באבן העזר סימן י"ז ס"ב דדוקא שלא היתה קטטה ביניהם מתחלה ועוד פרטים, ואחרי כל זה כתב בהגה"ה והאידנא דנפישא חוצפא אינה נאמנת אלא להחמיר ע"ש.
והא דאיתא בערכין (דף ט"ז ע"ב) דרב הונא וחייא בר רב הוו יתבי קמיה דשמואל אמר ליה חייא בר רב לשמואל חזי מר מאי קעביד לי רב הונא, קבל עליו דתו לא מצער ליה, בתר דנפק א"ל הכי והכי קעביד, א"ל מאי טעמא לא אמרת ליה באנפיה וכו'. אין הכוונה דאי הוה אמר ליה באנפיה הוה שמואל מחליט שהוא אמת והשתא לא, אלא הכוונה דממה שלא השיב תשובה זו בפני חייא בר רב ואדרבה קבל עליו שלא לצערו עוד נראה לכאורה שאין הדבר אמת וכמו שכתב ר' יונה בש"ת במאמר רכ"ח ע"ש.
הנה בכל דברינו הארכנו אפילו אם המרגל איננו רשע לפי סיפורו כגון שסיפר לו בעניני רכילות שפלוני רוצה להזיקו ושישמור עצמו ממנו וכיוצא בזה בעניני לשון הרע גם כן אסור להאמינו בהחלטה (וכהאי דאבן העזר בסימן קע"ח דאף שנוכל לומר דהעד לא כיון רק כדי שיפרוש בעלה ממנה מפני זנותה ולא לשם לשון הרע ואף שהאשה שותקת אפילו הכי אין צריך בעלה לפרוש ממנה) וכל שכן אם הוא דברי לשון הרע ורכילות דאסור בין בפניו ובין שלא בפניו ואפילו על דבר אמת, וא"כ אפילו אם הוא כדבריו שהוא אמת, הוא רשע לפי סיפורו שעבר על לאו דלא תלך רכיל בעמיך ולא תשא ושאר לאוין ועשין המבוארין לעיל בפתיחה ע"ש, ואם כן מפני רשע זה נוציא לאידך מחזקת כשרותו וכמו שהבאתי בפנים בסעיף ג'. הארכתי הרבה אף שדבר פשוט הוא להרוצה לילך בדרך השי"י שהוא שונא דלטוריא אך כדי להוציא מהאנשים שמפתה אותם היצר תיכף לקבל לשון הרע ורכילות השם ישמרנו.

סעיף ג

פסקה א

(ד) **אפילו אם שמע משנים**. וראיה על זה יבואר לקמיה מגמרא מפורשת.
(ה) **שנעשו רשעים על ידי סיפורם**. כגון אם סיפרו על אחד דברי גנות בדברים שבין אדם למקום באופן שאפילו לפי דבריהם לא יצא עדיין מי שנאמר עליו הדברי גנות מכלל ישראל וכנ"ל בכלל ד' סעיף ג' ובדברים שבין אדם לחבירו באופן שאין תועלת מזה על להבא וכהאי גוונא וכנ"ל בכלל ה' בס"א ושארי מקומות, דאם היה תועלת מזה על

להבא כדי לקנא לאמת ולעזור לאשר אשם לו אין נעשין רשעים על ידי סיפורם וכמו שנבאר אי"ה דין זה לקמן בכלל י' בפרטיו שצריכים לזה.

(ו) **אסור לקבל דבריהם**. אראה לבאר דין זה בעזה"י לענין לשון הרע וגם לענין רכילות כדי שלא אצטרך לכפול הדברים בחלק השני בבאר מים חיים, וראיה לזה שאסור להאמין אפילו משנים ויותף ממ"ש בגמרא נדה (דף ס"א ע"א) שם בענינא דגדליה מתוך שהיה לו לחוש לעצת יוחנן בן קרח וכו' ושם אמר רבא האי לישנא בישא אף על גב דלקבולי לא מיבעי למיחש מיבעי משמע דבמה שלא רצה גדליה לקבל דברי יוחנן בן קרח יפה עשה כדין אך קלקל במה שלא חשש לדבריו לשמור את עצמו ואת אנשיו ממנו, והרי שם במעשה דגדליה רבים אמרו לו שמחשבת ישמעאל להרגו כמו שמפורש בקרא ושם לא היו רשעים במה שהרכילו על ישמעאל דאדרבה מצוה רבה קיימו בזה כמו שמפורש בספרא ובחי"מ בסימן תכ"ו דעל זה כתיב לא תעמוד על דם רעך, אפילו הכי במה שלא קיבלן, כדין עשה.

ואף דשם המעשה היה ברכילות, מסתמא בלשון הרע גם כן דינא הכי דזיל בתר טעמא, דמסתמא טעם הדבר הוא כמו שכתבנו בפנים דאין חל עליהם שם עדות כי אם בבית דין אבל חוץ לבית דין הוא סיפור בעלמא ואם כן הוא הדין בלשון הרע וכן פירש הראב"ע פשטא דפסוקא דלא תהיה אחרי רבים לרעות עי"ש [22].

(ז) **ולהאמינם בהחלטה**. ואין להקשות על זה ממ"ש שם בפסחים (קי"ג ע"ב) אלא דאיכא סהדי דעביד איסורא כולי עלמא נמי מיסני סני ליה, דשם הכוונה שנתחזק עדותם בבית דין. אבל אם לא נתחזק עדותם בבית דין אף שלבסוף אפשר שיהא יוכל

[22] הגה"ה: וכן מוכח בח"מ סי. מן ע"ה סכ"ג בהגה"ה שכתב אבל אם אין העד לפנינו להעיד לא מיקרי טענת ברי מה שאמר ששמע מפי אחרים [פי' ואינו יכול להשביע לחבירו אפילו היסת] ומשמע מלשון זה דאפילו אם שמע משנים גם כן אינו טענת ברי וכן הוא להדיא בטור סעיף ל"ג וגם הי"א הנזכר שם בהגה"ה אינו חולק בזה כדמסיק שם בש"ך ס"ק פ"ב ואחר כך מצאתי בספר ברית אברהם בחלק אהע"ז בסימן ס' שגם הוא זכר ראיה זו דעל ידי אחרים אפילו שנים לא מיקרי ברי והא דתנן ביבמות (דף פ"ז ע"ב) ניסת שלא ברשות מותרת לחזור לו ופי' ע"ז שם רש"י ושארי פוסקים דעל ידי ב' עדים שאמרו לה מת בעלה ניסת מעצמה ואינה צריכה להיתר בית דין אלמא דמיקרי ברי על פי אחרים עיין בתשובות האחרונים [והוא בספר ב"א בסימן ס' הנ"ל] שכתב דאפשר דכונת המשנה רק דאינה צריכה לרשות בית דין שיתירוה לינשא אבל על כל פנים צריך שיתקבל מתחלה דברי העדים בבית דין ואפילו אם תמצא לומר דכונת המשנה להתירה לינשא תיכף כמ"ש שם בשם הרד"ך גם כן יש טעם לחלק בזה כמו שכתב שם בס' ב"א בסי' ס' הנ"ל בסוף אות א' ובתחלת אות ו' עי"ש.
ואולם באמת אין אנו צריכין לכל זה דאפילו אם נאמר דבעלמא מיקרי ברי אפילו אם לא ראה בעצמו רק ששמע מאחרים היינו בדבר שאין דרך האדם לשקר או להוסיף דברים כגון לומר לאשה שמת בעלה וכהאי גונא מה שאין כן בעניני לשון הרע ורכילות אנו רואין בעונותינו הרבים שנעשה הדבר כהפקר ומצוי לשקר בזה או על כל פנים להחליף ולגזם את הענין ואינו מקפיד בעת סיפורו שלא לשנות כלל מכמו שהוא באמת, וידוע הוא דבעניינים אלו יוכל להשתנות הענין מהיפוך להיפוך אף בשינוי תיבה אחת, וגם מצוי כמה פעמים שאלו שנים המספרים לא ראו בעצמם רק שמעו מאחר ואף על פי כן מספרים הדבר סתם כאלו ראו בעצמם ע"כ בוודאי אסור להאמין אפילו לשנים ויותר רק לחוש בלבד מותר.

להתברר דבריהם בבית דין, על כל פנים לעת עתה הם גריעי מאחד שראה בעצמו שמותר לשנאותו, דלכל הפחות יודע בעצמו שהדבר אמת, מה שאין כן בזה לעת עתה הוא נחשב כקול בעלמא וכנ"ל.

ואין להקשות על זה מהא דאיתא בגמרא הנ"ל מהו למימרא ליה לרביה למסנייה ומסקינן אי מהימן ליה לרביה כבי תרי לימא ליה ואי לא לא לימא ליה, ומשמע דרבו יהא מותר לו לשנוא לאותו פלוני מטעם זה ואמאי והלא גם זה הוא איסור דאורייתא לשנוא לאחר מסתם ישראל בחנם, ועל מי שהדין מחייב שלא להאמין להחליט רק לחוש גם כן אסור לשנוא אותו מן התורה וכמו שכתבנו לעיל בכלל ו' סי"א והוא מתשובות מהריי"ק ואם כן אפילו אם תלמידו מהימן לרבו כבי תרי מאי הוי והלא אפילו אם תרי סיפרו לנו גם כן אסור להאמינם ולשנוא אותו כיון דאיסור קבלת לשון הרע הוא אפילו משנים, דזה אינו, דכוונת הגמרא אי מהימן ליה כבי תרי היינו כדברי שני עדים שמעידים דבריהם במקום הראוי דהיינו בבית דין שנאמנים בדבריהם בהחלטה כן הוא מהימן ליה, ואין כוונת הגמרא כדברי שני אנשים סתם. וגם מדברי ר' יונה בשערי תשובה מוכח כמ"ש דכבי תרי היינו כדברי שני עדים שכתב במאמר ר"כ ואמרו רבותינו כי המעיד יחידי על חברו בדבר עבירה מלקין אותו מכות מרדות כו' אך יוכל לגלות הדבר בהצנע לרבו ולאיש סודו אם ידע כי יאמינו דבריו כדברי שני עדים הרי שדקדק ר' יונה וכתב כדברי שני עדים כמו שכתבנו וברור בעזה"י ועיין לקמן מה שכתבתי בדינא דמהימן ליה כבי תרי.

סעיף ד

פסקה א

(ח) **קול**. ממ"ש בנדה (ס"א) הנהו בני גלילא דנפק עלייהו קלא דקטול נפשא אתו לקמיה דר' טרפון א"ל לטמרינן מר וכו' אי אטמרינכו הא אמור רבנן האי לישנא בישא אף על גב דלקבולי לא מיבעי למיחש ליה מיבעי הרי דגם בקול איתא האי דינא דאיסור קבלת לשון הרע.

ואין להקשות על זה ממה שכתוב בסנהדרין (ל"א) בההוא תלמידא דנפק עליה קלא דגלי מילתא דאיתמר בבי מדרשא בתר עשרין ותרתין שנין אפקיה ר' אמי ואכריז עליו ואמר דין גלי רזיא, הרי דעל קלא דנפק עליו הוציאוהו מביהמ"ד וכ"ש שמותר להאמין בלבד, עי' בגירסת הריי"ף והרא"ש דלא גרסי דנפק עליה קלא רק דאפיק וכו' משמע דדבר ברור היה, ואף ברמב"ם פכ"ב מהל' סנהדרין בדין זה משמע גם כן דאיירי בדבר ידוע, ונ"ל דאף לפי גרסתנו כוונת הגמרא בזה דנתברר אחר כך לר' אמי שהוא גילה את הדבר והא דנקט הגמרא דנפק עליה קלא להשמיענו דמשום דנפק עליה קלא בבי

מדרשא דהוא גילה את הדבר אם כן ידעו הכל מעולה הזו והיה חילול השם בדבר ולכך הוכרח ר' אמי להרחיקו מביהמ"ד וגם כדי שיתרחקו כל התלמידים עוד ממדה רעה הזו וכענין שמצינו במשה רבנו ע"ה דעל מה שאמר אם את כל דגי הים וכו' אף שהוא עון חמור חיסך עליו הכתוב משום שהיה בצינעה אבל של מי מריבה שהיתה בגלוי לא חיסך עליו הכתוב וכפירוש רש"י בפ' בהעלותך.

ואין להקשות על דברינו ממ"ש בסוף פ' הקורא את המגילה האי מאן דסני שומעניה שרי לבזויי בגימל ושין ועי' ברש"י שם גייפא שטיא ושם מוסרח או בן שפחה בן גיורת ואם כדברינו שאסור להאמין ולקבל אפילו כששמע מהרבה אנשים או שקול יוצא וכמ"ש בסעיף ג' וד' (וממילא הוא הדין דאסור לשנוא אותו וכמו שכתבתי בכלל ו' בס' י"א דכיון שאסור לקבל אסור לשנוא אותו עבור זה וגם אסור לבזותו לא ביוש גדול ולא ביוש קטן ע"ש) אם כן האיך התירה הכא הגמרא לסמוך על הקול ולבזותו בידים.

דנראה פשוט דסני שומעניה מקרי מי שיוצאות עליו שמועות רעות שעובר עבירות כמה פעמים, פעם יוצא עליו קול שעשה כך ופעם כך עד שעל ידי זה נתחזק בעיר לחשוד על העבירות הללו ובודאי כל אנשי העיר לא יטעו תמיד, לכן שרי להסכים ולהחליטו לרע ולבזותו אפילו מי שאינו מכירו בעצם, מה שאין כן אם במקרה נשמע על אדם שעשה דבר שלא כהוגן ולא נתחזק עד עתה לזה אפילו שמע זה מהרבה אנשים אסור לסמוך על זה ולשנוא אותו וכ"ש לדבר עליו לשון הרע ולבזותו. וראה שכל דברינו אלה כלל רש"י במלותיו הקצרות שז"ל במגילה (כ"ה ע"ב) ד"ה דסני שומעניה שיוצאות עליו שמועות רעות ושנואות שהוא נואף, הרי שלא כתב שיצא עליו שמועה רעה רק שיוצאות וכו' משמע דדרך אדם זה מפני מעשיו הרעים לצאת עליו כמה שמועות רעות, וכענין זה פירש רש"י בקדושין (דף פ"א) ד"ה מלקין על לא טובה השמועה וז"ל מי שיצא עליו קול שהוא עובר עבירות, ולא כתב מי שיצא קול עליו שעבר עבירה, משמע ג"כ כמו שכתבתי דדוקא בענין זה אוחזין הקול לממשות קצת אבל בלאו הכי לא וכמ"ש למעלה.

וכמ"ש מוכח גם כן בשו"ע אבן העזר סימן קע"ח סעיף כ' וז"ל אשת איש שטוענת על איש שהוא רודף אחריה והוא מכחיש אין להאמינה כדי לייסרו וכו' ואם הוא מוחזק בעיניהם לחשוד על העריות וכו' וידחוהו בשתי ידים וכמו שאמרו רז"ל מלקין על לא טובה השמועה עכ"ל. הרי שלא כתב בשו"ע ואם נשמע בעיר שהוא חשוד על העריות סתם אלא ואם הוא מוחזק בעיניהם וכו' ומשמע כמו שכתבנו למעלה, וכן ביו"ד בסימן של"ד סמ"ב וז"ל ואי סני שומעניה כגון שמתעסק בספרי אפיקורסים וכו' או שחביריו מתביישים מחמת שמועתו וכו' הרי שלא כתב שנתביישו, וכן שאר לשונות הכל לשון

הוה ולא לשון עבר, להורות שכמה פעמים נשמע עליו שעבר על זה, וכענין שאמרו בסנהדרין י"ז התם כתיב ויתנבאו הכא כתיב מתנבאים שעדיין מתנבאים הן.
וכן משמע גם כן בסמ"ג לאוין שכתב גם כן האי מימרא האי מאן דסני שומעניה וכתב על זה שיצא עליו שם רע בודאי, ומוכח שכונת הסמ"ג דודאי על קול בעלמא אין לסמוך שיהא מותר לבזותו כדמשמע מגמרא דנדה הנ"ל וגם מכתובות (כ"ו ע"ב) בגמרא ואתא עד אחד ואסקיניה משמע גם כן דקול גרע מעד אחד כמו שפירש"י שם וא"כ כיון דאמרינן בפסחים (קי"ג ע"ב) במעשה דטוביה דעל דברי עד אחד אין לסמוך כלל חוץ מלענין שבועת ממון כל שכן על קול בעלמא על כן הוסיף הסמ"ג תיבת בוודאי ופי' שנתברר על ידי כמה דברים מכוערים שרואין בו תמיד והוא כעין דברים הניכרים לענין זה או שנשמע עליו תמיד וכנ"ל לפירוש רש"י. וכן אין להקשות על דברינו ממ"ש במו"ק (בדף ט"ז) ברבי שדרש ואמר שדברי תורה יהיה בסתר נפק ר' חייא ודרש בשוקא שמע רבי ואיקפד ונזף ע"ז לר' חייא התם נמי איירי שנתברר לרבי ששמועתו הוא אמת או דמותר להאמין משום דמילתא דעבידא לאיגלויי לא משקרי אינשי כדאמרינן בר"ה (כ"ב ע"ב).
(**ט**) **שלא יכוין להעביר הקול וכו'**. ולא שייך על זה היתירא מטעם שכבר נתפרסם הדבר באפי תלתא דכבר ביררנו לעיל בכלל ב' בשם הרמב"ם דכיון שהוא נתכוין לגלות הדבר יותר אסור.

סעיף ה

פסקה א

(**י**) **נתחזק וכו' כמה פעמים וכו'**. ובדבר שמוחזק לנו עד עתה שנתפקר בזה, ובא אחד וסיפר שעבר עתה עוד הפעם על זה, ודאי דמותר להאמין, אחרי דנתחזק עד עתה בעבירה זו. ואפילו באיסור אחר שלא נתחזק עד עתה גם כן נראה דמותר להאמין עליו, אחרי דיצא מכלל עמיתך. וראיה לזה ממה שביארנו לעיל בסק"ח המימרא האי מאן דסני שומעניה וכו' שהתירו רז"ל בכה"ג אפילו לחרפו ולבזותו ועל כרחך שאיננו בכלל עמיתך כמו שכתב בעל ספר יראים במצוה ו' [בד"א ק"פ] וכמו שנפסק בח"מ בדין אונאת דברים בסימן רכ"ח בשם הנמ"י, וה"ה לספר עליו תועבותיו שלא בפניו וכמש"כ לעיל בכלל ד', וכל שכן לקבל עליו לשון הרע לבד שמותר ואף על פי שיש לדחות דלענין קבלת לשון הרע לא נזכר בתורה עמיתך מכל מקום לא מסתברא להחמיר במקבל יותר

ממספר [23].

[23] הגה"ה: ואם נשמע עליו רק פעם אחת שעבר עבירה של ניאוף וכי"ב מאיסורין המפורסמין לכל, אף שהיה קלא דלא פסיק דהיינו יום ומחצה לעזו עליו כל העיר, וגם אין לו אויבים בעיר שנוכל לומר עליהם שהם הוציאו הקול [דאל"ה לא מתחשב קלא דלא פסיק וכההיא דיבמות כ"ה ע"א] צ"ע אם זה בכלל סני שומעניה שיהא מותר לבזותו עבור זה, או אפילו לקבל דבר זה ולהחליט בלב שהיא אמת, ואין ראיה מיבמות כ"ה הנ"ל דשם הוא מדרבנן בעלמא כמבואר בפוסקים.
ולכאורה מדברי רש"י הנ"ל במגילה משמע שאין זה בכלל סני שומעניה דאל"ה לוקמיה אפילו בשמועה אחת רעה אך שהיא קלא דלא פסיק. אך מדברי הרמב"ם פרק כ"ד מהלכות סנהדרין הלכה ה' לכאורה לא משמע כן דז"ל שם וכן יש לב"ד וכו' להלקות אדם ששמועתו רעה והעם מרננים עליו שהוא עובר על העריות והוא שיהא קול שאינו פוסק כמו שביארנו ולא יהא לו אויבים ידועים שמוציאים עליו את הקול [פי' דאם יש לו אויבים אמרינן מסתמא שהם הוציאו הקול כן מוכח ביבמות כ"ה בגמרא וכן פסקו האחרונים באה"ע בסי' י"א עיי"ש] וכן מבזין את זה ששמועתו רעה ומחרפין את יולדתו בפניו עכ"ל הרי דמתיר הרמב"ם לבזות אותו מחמת קלא דלא פסיק לבד, ומשמע מסתימת לשונו לכאורה דאפילו רק על פעם אחת מותר.
אך אם כן יקשה מאוד שהרמב"ם סותר את דברי עצמו שבפרק ו' מהלכות דיעות שכתב שם בענין תוכחה הרואה חבירו שחטא וכו' אם לא חזר בו בסתר מכלימין אותו ברבים ומפרסמין חטאו ומחרפין אותו עד שיחזור למוטב וכו' עיי"ש ואם כן בענינינו אמאי מתיר הרמב"ם לבזותו יוכיחנו מתחלה, ובוודאי לא מיירי הרמב"ם בדין זה דלבזותו דוקא בבית דין דנתרע על זה דלבית דין כדי לגדור גדר שאני כי ידוע דדין זה של הרמב"ם הוא מהמימרא האי מאן דסני שומעניה והאי מימרא איירי בכל אדם כמו בשאר מימרות דלעיל מזה עיי"ש בגמרא, אלא וודאי אנו מוכרחים לומר דכוונת הרמב"ם שרינון העיר הוא שהוא עובר תמיד על העריות לא שעבר פעם אחת לבד, וכן משמע לישנא דהרמב"ם למי שמדייק בו, ומסתמא רינון כזה אינו יוצא בבת אחת רק פעם אחר פעם לפי עניני הכיעור שרואין בו תמיד ואם כן לא פליג עם רש"י וכאשר פירשנו למעלה דברי רש"י.
ואם כן תוסר גם כן הקושיא שהקשינו עליו בענין הוכחה דכיון שנשמע עליו תמיד בעיר ענינים מכוערין כאלו עד שנתחזק על ידי זה בעיר לאדם רשע תו לא הוי בכלל עמיתך ואין אנו מחוייבין להוכיחו דהוכח תוכיח את עמיתך כתיב [ועיין לקמן בענין זה במה שנכתוב בביאור דברי הר' יונה שבשיטה מקובצת שלא יהא סותר דברי עצמו שבשערי תשובה] וממילא דמותר גם כן לבזותו דלא תונו איש את עמיתו כתיב, ואשר לא שת לבו לדבר ה' מותר להכלימו במעלליו ולהודיע תועבותיו ולשפוך בוז עליו וכמו שכתב ר' יונה בשערי תשובה במאמר ריט עיי"ש, ובח"מ בסי' רכ"ח בהגה"ה דלא נצטוינו על אונאת דברים אלא ליראי השם והכוונה לסתם איש ישראל, וגם מטעם אחר אין מחוייב להוכיחו לאיש כזה דכיון דרינון יוצא תמיד עליו בעיר והוא שונה באולתו ואינו חושש לזה הוא בכלל הלצים שאין אנו מחוייבין להוכיחם כמו שכתוב אל תוכח לץ פן וכו' ולכן התיר הרמב"ם לבזות אותו ולחרף יולדתו בפניו עד שיחזור למוטב והוא כעין שכתב שם בפ"ו מהלכות דיעות. ומה שלא השיג מהרי"ק בשורש קפ"ח על הרודפין את הנחשד ר' אהרן דלא נחשד כי אם פעם אחת ואם כן בענין זה לא נקרא קלא דלא פסיק, דעדיפא השיג עליהם דהתם אויבים אפקוהו לקלא ולא נחשב לקול כלל.
ודע עוד דלא נקרא קלא דלא פסיק כי אם בקול שהרבים מסכימים עליו, אבל אם ידוע לנו שרק אחד הוציא את הקול מתחלה ועל ידו נשתרבב זה הקול בעיר אין מונח עליו שם קלא דלא פסיק, ובוודאי אסור לסמוך על הקול הזה חס ושלום ולבזותו מחמת זה, כי זה נקרא קול ושוברו עמו, וכן כתב מהרי"ק בשורש קפ"ד והעתקתי לקמן את כל התשובה. וה"ה לענין לקבולי או לשנוא אותו אפילו אם האחד הראשון שהוציא הקול עליו הוא עד כשר וכל שכן אם המוציא הקול הוא מאנשי ריבו, ואפילו הוא דר עתה בעיר אחרת ושם אין לו שום אויב, וגם בעיר זו נשמע הקול עליו, אפילו הכי אין שום ממש בקול זה לשום דבר אפילו הוא עתה קלא דלא פסיק כיון דידוע לנו שבראשונה אפקוהו אויבים ומשם נשתרבב הקול לכאן.
ודע דכל אלו הדברים שהארכנו הוא אפילו שלא להפסידו בענין ממון, אבל מה שיהיה נוגע בענין ממון פשיטא ופשיטא דאין שום קול מועיל לזה אם לא על פי שנים עדים וכדמוכח בכתובות (דף ל"ו ע"ב) בגמרא דנפק עלה קלא דזנאי וכו' וכן נפסק בטור אבן העזר סימן קע"ז.

סעיף ו

פסקה א

(**יא**) **ולא על חבירו**. וראיה לזה ממה דאמרינן בכתובות (כ"ג ע"ב) אני וחברתי טמאה נאמנת על עצמה ואינה נאמנת על חברתה וע"ש בגמרא דאיירי דליכא עדים דנשבית ומשום הכי אינה נאמנת רק על עצמה ולא על חברתה דעומדת בחזקת טהרה, והכי נמי בענינינו כל סתם איש מישראל עומד בחזקת כשר והגון ואינו נאמן המספר רק על עצמו ולא עליו.

סעיף ז

פסקה ב

(**יב**) **במעשה דטוביה**. עיין לעיל בכלל זה בבאר מים חיים ס"ק ז' ובפסחים קי"ג ע"ב בגמרא. ומש"כ וכיוצא בזה פי' גם בבין אדם לחבירו בדבר המפורסם לכל.

ואם הוא דבר שאין מפורסם איסורו בישראל רק שבאמת על פי התורה עשה עולה בזה לחבירו, וכונת המספר הוא רק כדי לקנא לאמת ולעזור לאשר אשם לו, אף דאין בזה משום לשון הרע להמספר כמו שכתב ר' יונה בשערי תשובה במאמר רכ"א ועל פי הפרטים שנבאר לקמן בכלל י', וגם השומע מותר להאמינו בעצם המעשה כיון דהמספר לו מהימן ליה כבי תרי, מכל מקום כיון דאפשר ליה להשומע לדון אותו לכף זכות שלא ידע את איסורו וכיוצא בזה אסור לו להחליטו לגנאי עבור זה כי צריך לדונו לכף זכות. ומה נקרא מהימן כבי תרי עיין בח"ב בכלל ו' ס"ו ובבאר מים חיים שם, ולפי המבואר שם דהדעת נוטה דלא שייך השתא כלל האי דינא דמהימן ליה כבי תרי, בכל גווני אסור לקבל ורק לחוש בעלמא מותר.

(**יג**) **בדבר שיש לתלות**. עיין לקמן בח"ב בכלל ה' ס"ו ובבאר מים חיים שם ובחלק זה בכלל ו' בסק"כ בבאר מים חיים. ושאר דברים שכתבתי כאן היינו דברי דופי ושלילת המעלות ומעשה אבותיו ומעשיו הראשונים הם בודאי לשון הרע גמורה דאורייתא כמבואר להמעיין בהלכה זו.

סעיף ח

פסקה ב

(**יד**) **שמע מפי אחרים**. דשמא אותן אחרים שקרו בזה. ואפילו אם זה המספר לו אמר לו שמי שסיפר לו הוא מהימן לו כבי תרי גם כן נראה דאסור לו להאמין בעצם המעשה לפי מה שכתבנו לקמן בח"ב בכלל ו' ס"ו בשם תשובת מהריי"ק, דמהימן ליה כבי תרי לא נקרא רק אם גיס ביה טובא בטבע האיש ההוא שאינו משקר בשום אופן, וזה לא נוכל לומר רק אם המספר אמר שראה זה בעצמו, יכול להיות דקים ליה בגויה טובא כדברי

שני עדים שאינו משקר בעצם המעשה. מה שאין כן בזה שהמספר אין יודע בעצמו רק אומר ששמע זה מאחר ואותו אחר קים ליה בגויה טובא לא שייך זה, דדבר זה אינו תלוי רק בהשערה ואינו מצוי שהשומע הזה יהיה קים ליה טובא בהשערתו של המספר הזה שלא יפול בו טעות בשום אופן. ומכ"ש לפי מה שביארנו לקמן בהלכות רכילות בכלל ו' ס"ז דהדעת נוטה דהשתא לא אמרינן כלל קים ליה בגויה אם כן כל שכן אם אומר המספר גופיה שלא ראה זה בעצמו רק שמע מפי אחר שקים ליה בגויה דלא משקר שאסור לקבל דבריו.

פסקה ג

(**טו**) **להפסידו בממון וכו'**. כן מבואר באה"ע בסימן קט"ו ובסימן קע"ח דאפילו אם העד מהימן לבעלה כבי תרי לא מהני רק לאוסרה לבעלה אבל לא להפסידה כתובתה, וז"ל מהרי"ק בשורש ע"ב דלענין להפסיד כתובה בודאי העד אחד לא מהימן אפילו אם אמר עליו הבעל דהוא סומך עליו כבי תרי דלאו כל כמיניה להאמין לאותו העד כדי להפסידה כתובתה וזה פשוט וישר יותר מביעתא בכותחא עכ"ל מהרי"ק.

סעיף ט

פסקה א

(**טז**) **מסיח לפי תומו**. אראה לבאר כאן מהו נקרא לפי תומו, ואף שבאמת אין אנו צריכין לבאר זה כיון דמסקינן לבסוף שאפילו לענין להאמין בלבו בלבד לא יסמוך על לפי תומו, רק חוששני בדבר אולי ימצא מי שירצה לחלוק על דעתנו ופן ימצא ראיה על זה מבבלי או ירושלמי שמפי מסיח לפי תומו מותר להאמין בלבו (כי יותר מזה בודאי אסור וכמו שנביא אי"ה על זה ראיות מפורשות) לכן מצאתי את עצמי מחוייב בדבר להודיע לכל מהו נקרא לפי תומו כדי שלא יטעה לפחות בדבר זה.

ומתחלה אתה צריך לידע דכאן בעניני לשון הרע לא דמי לעדות אשה לכל דבר, דשם אם האומר על אשה שמת בעלה היה ישראל אפילו אם אינו מסיח לפי תומו ומתכוין להעיד נאמן ומשיאין על פיו, והכא אינו נאמן אפילו אם הוא מספר במה שאחד עשה עולה לחבירו שאין לתפשו על זה באשמת לשון הרע שיכול לומר שכוונתו רק כדי לקנא לאמת אפילו הכי אין נאמן רק לחוש בעלמא כמבואר לעיל בתחלת כלל ו' (ואם דבר זה הוא בבין אדם למקום מלקין אותו עבור זה שהוציא דבה על חברו וכדאיתא בפסחים (קי"ג ע"ב) במעשה דטוביה ע"ש) רק כל דברינו הוא אפילו אם נאמר שכאן בישראל מהני מסיח לפי תומו לענין להאמין בלב כמו לקמן גבי עכו"ם.

ונבאר קצת מפרטיו, וז"ל השו"ע אבן העזר סי' י"ז ס"ד כבר אמרנו שהעכו"ם שהסיח לפי תומו משיאין על פיו, כיצד, היה מסיח לפי תומו ואמר אוי לפלוני שמת כמה היה

נאה וכמה טובה עשה עמי וכו' וכיוצא בדברים אלו שמראים שאין כוונתו להעיד רק לפי תומו מספר האיך היה המעשה הרי זה נאמן ופסק שם בב"ש ס"ק ל"ו דכל שבא לבית דין להעיד אפילו אם הוא מסיח לפי תומו לא מהני ואמרינן דשמא כוונתו להעיד, והכי נמי בענינינו יהא נקרא לפי תומו כל שאנו רואין שאין כוונתו בסיפורו כדי לגנותו או לעורר בזה מדנים על חברו רק לפי תומו מספר סתם מעשה שהיה. ואם שאלוהו מתחלה אודות פלוני איה הוא ואמר להם שמת מבואר שם שאין זה נקרא לפי תומו, ויותר מזה שאפילו לא שאלוהו לו בעצמו רק שסיפרו שני אנשים ביחד אודות ישראל אחד ובא להם כותי ואמר להם במה אתם מדברים ואמרו לו מן היהודי פלוני אם הוא חי או מת ואמר להם שמת אין זה נקרא מסיח לפי תומו כן מבואר שם בסט"ו ובהגה"ה, והכא נמי דכותיה בענין לשון הרע לא נקרא לפי תומו רק אם לא היו מדברים מתחילה אודות האיש ההוא בשבחו או בגנותו. ודע עוד דמבואר שם בסי"ד דלא נקרא לפי תומו רק אם אין שם אמתלא, אבל אם יש שם אמתלא פן נתכוין לדבר אחר, או כדי להטיל אימה בזה על האחרים, או כדי ליפות ולהחזיק ידי עצמו בכזב זה, תו לא נקרא מסיח לפי תומו. והכא נמי בלשון הרע כך הוא, כי הרבה פעמים מכוין הוא בסיפורו לכבד את עצמו על ידי שידבר בקלון חבירו. ובפרט אם אנו יודעין שהיה שונאו עד עתה בודאי לאיש כזה לא שייך מסיח לפי תומו דמערים הוא בזה וכדמפורש להדיא באבן העזר סימן י"ז ס"ד בב"ש ס"ק י"ג דחמשה נשים שחזקתן שונאות זו את זו אינן נאמנות להעיד שמת בעלן אפילו במסיחין לפי תומן ע"ש, וקל וחומר הוא משם, דשם הוא מילתא דעבידא לאיגלויי לבסוף ששקר היה וקשה מאד לאדם לשקר בזה וכדאיתא ביבמות (צ"ג ע"ב) ואפילו הכי מפני השנאה חיישינן שיוכל האדם לעשות את הכל וגם כן להערים ולהסיח לפי תומן כדי שיקבלו דבריהן לאמת גמור ויבוא מזה רעה להנידון קו"ח בענייננו. ודע עוד דאם הוא ספק אם הוא מסיח לפי תומו אזלינן לחומרא דספיקא דאורייתא לחומרא כן מבואר שם בסט"ו בהגה"ה ואפילו לפי דעת החולקים שם ע"ש באחרונים היינו דוקא שם ע"ש בטעמייהו מה שאין כן בענייננו בודאי כל שלא נתברר שהוא מסיח לפי תומו ספיקא דאורייתא הוא ואסור מן הדין להאמין אפילו בלב.

וכאשר יראה הקורא את דברינו אלה יבין שכמעט קשה להמצא מסיח לפי תומו לדינא, ובפרט שעל פי דין הוא ספק גדול ועצום אם מהני כלל אפילו לענין להאמין בלב וכדלקמן על כן השומר נפשו ירחק מזה.

(יז) **לא ראה דבר זה וכו'**. דמי יודע שהראשון הסיח לו לפי תומו, ובכל השאר הסברא כמו לעיל בס"ז ע"ש.

(יח) **מכל מקום גם כן יש ליזהר וכו'**. ממ"ש בבבא קמא (קי"ד ע"ב) אין מסיח לפי תומו כשר בכל ענין דאורייתא אלא לעדות אשה בלבד אלמא דבכל דאורייתא אין אנו מחליטין הדבר לאמת על ידי מסיח לפי תומו והכא נמי ענייננו ענין דאורייתא הוא.

ואין להקשות ממ"ש במו"ק (דף ט"ז ע"א) ר' שמעון בר רבי ובר קפרא הוו יתבי וקגרסי וקשיא להו שמעתתא א"ל ר' שמעון בר רבי לבר קפרא דבר זה צריך רבי א"ל בר קפרא ומה רבי אומר בדבר זה אזל א"ל לאבוה איקפד אתא בר קפרא לאיתחזויי ליה א"ל בר קפרא איני מכירך מעולם ידע דנקט מילתא בדעתיה נהג נזיפותא בנפשיה תלתין יומין ופירשי"י בד"ה ומה רבי אומר בדבר זה, אין רבי בעולם היודע דבר זה. א"ל לאבוה, לפי תומו ולאו משום לישנא בישא (וזה פשוט לענין איסור סיפור לשון הרע ורכילות דאפילו לספר לשון הרע ורכילות על חבירו לפי תומו הגם שאינו מתוך השנאה כדי לגנותו או כדי לעורר מדנים עליו גם כן איסור לשון הרע הוא וכמו שכתבנו לעיל בכלל ג' ס"ג ולקמן בח"ב כלל א' ס"ג ועיין שם בבאר מים חיים שהבאנו כמה ראיות מפורשות לזה וכן הוא גם כן דעת הרמב"ם בזה לאיסור שכתב בפ"ז מהלכות דיעות הלכה ד' שאפילו אם אינו מדבר מתוך השנאה רק דרך קלות ראש אמר על זה שלמה המלך ע"ה כמתלהלה היורה זיקים חיצים ומות וכו' וכן ממש"כ בסוף הלכה ה' בענינא דאפי תלתא והוא שלא יתכוין וכו' משמע דאי לא באפי תלתא אף זה אסור ומה שכתב רש"י לפי תומו [24] היינו דלאו אדעתיה היה בשעת מעשה) אלמא מדשרי ליה לרבי להאמין לר' שמעון בריה ולנקוט למילתיה בדעתיה עליה דבר קפרא דמסיח לפי תומו מותר להאמין ולקבל ממנו, דזה אינו, חדא דשמא רבי הוה קים ליה בר' שמעון בריה כבי תרי שאינו משקר, וכונת רבי היה במה שקבל דבר זה מר' שמעון בריה כדי שיהיה מזה תועלת על להבא שלא ירגיל יותר בר קפרא לומר כך, כי רבי חשב דבר זה לעולה באמת במה שאמר שאין רבי בעולם היודע דבר זה, דמנא הוא ידע לומר כך ומקטין בזה את גדולת רבותיו, ועיין לקמן בהלכות רכילות כלל ו' בסעיף ה' דאם כונתו לתועלת על להבא מותר לקבל ממנו, אבל אם כן נהיה מוכרחין לאמר דמה שאמר לו רבי איני מכירך מעולם, איננו בכלל ולגנותו בדברים, שכתבנו לקמן בח"ב דמסתברא דאסור גם כן על ידי מהימן ליה כבי תרי והוא דוחק.

ועי"ל באופן אחר היותר נאות, והוא, שכוונת רבי היתה לראות מה שישיב לר על זה,

[24] כל זה כתבנו לפי דברי המהרש"ל הנ"ל בכלל ב' בבאר מים חיים סק"ו דמוכח מניה דברכילות אסור אפילו אם הראשון סיפר באפי תלתא והשני מספר לפי תומו אבל לפי דברינו הנ"ל שכתבנו שם בא"ד ולולי דברי מהרש"ל הנ"ל היה נראה לי וכו' מצינו לומר גם כן בזה דבר קפרא אמר את הדבר באפי תלתא ור' שמעון ברבי סיפר את הדבר לרבי לפי תומו.

ואם יראה שישתוק מסתמא הוא אמת, ועיין שם במהרש"א בח"א דמדברי רבי שאמר לו איני מכירך מעולם מוכח דעבור שאמר בר קפרא ומה רבי אומר בדבר זה לכך גער בו עתה בלשון הזה ועיין בחידושי אגדות שם, ולכך היה דעתו של רבי לראות אם יתרץ בר קפרא את עצמו יאמינוהו, ולא על דרך החלטה אמר לו רבי, ואם כן עדיין איננו בכלל מקבל לשון הרע, וכענין מה שכתב רש"י בשבת (נ"ו ע"א) בסוף העמוד דעל תנאי אמר לו דוד כן לציבא מתחלר אם יראה לבסוף שיש ממש בדבריו, ולכך לא נחשב דוד עבור זה בשם מקבל לשון הרע ע"ש. ולא תדחה דהלא פסקנו לקמן בהלכות רכילות בכלל ו' דאפילו אם הוא שותק אין להחליט מחמת זה שהדבר אמת, דשם הטעם פן ראה לפי הענין וכו' כמו שכתוב שם וכאן ידע רבי דלא שייך זה.

כלל העולה מדברינו דמדברי רש"י אין ראיה כלל להקל בדין זה ואם כן מנין לנו לחדש קולא מדעתנו, ובפרט שעשינו סמוכין לדברינו מתחלה ממ"ש אין מסיח לפי תומו כשר אלא לעדות אשה בלבד, ואף שיש לדחות קצת דאולי לענין קבלת לשון הרע שאני על כל פנים מנין לנו לחלק בזה כדי להקל ובפרט דאיסור תורה הוא על כן כתבתי בפנים דיש ליזהר בזה ועיין לעיל בסוף ס"ק ט"ז.

(**יט**) **ולספר דבר זה לאחרים**. דלא יהא עדיף מאם ראה בעצמו דברי גנות על חבירו שאסור לגלותו וכדלעיל בכלל ד' ס"ד ואף (דלעיל איירינן) [אם נימא דאיירינן] בדברים שבין אדם לחבירו ורוצה לספר כדי לקנא בזה לאמת ולעזור לאשר אשם לו גם כן יזהר שלא לספר דבר זה בדרך ודאי רק שמעתי אומרים כן ואפילו באופן זה צריך עיון ועי' במה שכתבנו לקמן בחלק ב' כלל ט' ס"ק ט' בבאר מים חיים, ויותר טוב שיחקור מתחלה את הדבר עד שיתברר לו שאמת הוא, וגם ידע שלא יהיה מועיל לו הוכחה להנידון בינו לבין עצמו, ויתר הפרטים שצריך לזה עיין לקמן בחלק ב' כלל ט'.

ולענין אם המספר לו הוא מהימן ליה כבי תרי והוא בדברים שבין אדם לחבירו, והוא רוצה אחר כך לילך ולספר לאחרים כדי לקנא לאמת, אף דלדינא אפשר לצדד דמותר כמו אם ראה בעצמו, מכל מקום אחרי שכתבנו לקמן בהלכות רכילות כלל ו' שהדעת נוטה דהשתא ליכא לדינא דמהימן ליה כבי תרי על כן יזהר מתחלה לחקור את הדבר אם אמת הוא, ועיין לקמן בחלק ב' כלל ט' שיש כמה פרטים אפילו אם ראה בעצמו דבר עולה שעשה אחד לחבירו מתי צריך לקנא לאמת וכל שכן בזה.

ודע עוד דכל שני הסעיפים אלו שכתבתי אין חילוק בין ענין בין אדם למקום לענין בין אדם לחבירו לבד מהפרט של סיפור לאחרים שפקפקתי בו במקצת וכנ"ל.

(**כ**) **לבזותו בדברים**. כנ"ל פשוט דלא אתא הסברא דמסיח לפי תומו להפקיע איסור דאורייתא של אונאת דברים, ותדע דהרי אמרינן בבבא מציעא (נ"ח ע"ב) דגדולה אונאת דברים מאונאת ממון שזה בגופו וזה בממונו וכו' וכיון דלענין ממון בודאי לא סמכינן על סברא דמסיח לפי תומו לאפקועי ממונא וכדאיתא בבבא קמא (קי"ד ע"ב) עי"ש בגמרא על אחת כמה וכמה לענין אונאת דברים.

ולענין מהימן ליה כבי תרי גם כן דעתי הקלושה נוטה יותף דלא הותר להונותו משום זה אפילו במקום שאם היה נתברר הדבר היה מותר להונותו מכל מקום עכשיו כיון דלא נתברר הדבר כי אם על ידי מהימן כבי תרי אף דמתירה הגמרא בפסחים לשנוא אותו משום זה אלמא דמותר להחליט הדבר בדעתו לודאי, אף על פי כן לא דמי לענייננו, דהתם אינו עושה לו שום דבר כלל רק שהוא שונא אותו בלבו עבור העבירה שעשה במזיד, מה שאין כן לעשות לו ריעותא בפועל דהיינו לבזות אותו בידים מטעם מהימן ליה כבי תרי, וכענין שכתב מהריי"ק בשורש קפ"ד דלא אמרינן מהימן כבי תרי רק לענין לאסור האשה על עצמו אבל לא להפסיד בזה לאחרים, והכי נמי דכוותיה לענין אונאת דברים.

(**כא**) **להפסידו ע"ז בממון**. וכנ"ל מב"ק (קי"ד ע"ב) ופשוט דהוא הדין להכותו.

סעיף י

פסקה א

(**כב**) **דברים הניכרים**. מתחלה אבאר מקור ההיתירא דדברים הניכרים ואחר כך אבאר בעז"ה כל הפרטים שכתבתי בפנים טעמן ומקום מוצאן. הנה שריותא על ידי דברים הניכרים הוא בסמ"ג לאוין י' ובהגהות מיימוני בפרק ז' מהלכות דעות ומקורו משבת נ"ו דאיתא שם בגמרא ושמואל אמר לא קיבל דוד לשון הרע דברים הניכרים חזא ביה ועד כאן לא פליג רב אלא משום דלא מחשיב דבר זה לדברים הניכרים או משום דמכל מקום עולה היה מדוד מתחלה במה שקיבל דבריו של ציבא מדאמר הנה לך כל אשר למפיבושת ואז לא ראה עדיין על מפיבושת דברים ניכרים ולכך הביא רב לראיה זה הפסוק הנה לך וכו', ולא סבירא ליה כמו שתירץ רש"י לשמואל דיודע היה דוד שלא יתקיימו דבריו לעת עתה ועל תנאי השיב אם יראה אמת בדבריו [25].

וא"ל א"כ דלרב לא היה שם המעלה דדברים הניכרים מ"ט קאמר שם בתחלה רב אמר קיבל דוד לשון הרע דכתיב וכו' מכדי חזייה דשיקרא הוה כי הדר אלשין עליה מ"ט קיבלה מיניה וכו' למה צריך להניח ההקדמה הזו אפילו אם לא חזייה דשיקרא הוה

[25] הגה"ה: ולבד זה הלא נשארה הגמרא מתחלה בקושיא שמן מימרא אחרת דרב משמע שלא קיבל דוד לשון הרע ע"ש וע"כ משום דדברים הניכרים חזא ביה וכיון דיש ספיקא בדברי רב גופא היכי סבירא ליה אין לנו לדחות דברי שמואל מהלכה וכלל זה כתב בספר יד מלאכי בסימן קנ"א בשם הראשונים.

גם כן אסור לקבל ממנו ולהאמינו בהחלט רק לחוש בעלמא לשמור את עצמו אבל לא להפסיד ע"ז לאחרים וכנ"ל בכלל ו' סי"א ובשלמא לשמואל דדברים הניכרים חזא ביה אף דבעלמא אסור להפסיד ע"ז לחבירו וכמו שנבאר לקמן דמן התורה אף שאנו משערים שהאמת עם האחד אסור להפסיד את חבירו הפסד ממש כי אם ע"י עדים מ"מ הכא דמלך הוא שאני מפני חוק המלכות ובתורת קנס לא ע"פ ב"ד (וראיה דאל"ה מאי שייך ע"ז שפסק דוד לבסוף שיחלקו ביניהם את השדה ומה שייך דוקא לציבא) ויש למלך רשות לעשות כן מפני הצורך כמו שראיתי ג"כ בכעין זה באדרת אליהו בפ' משפטים דהריגת שמעי בן גרא היה ג"כ על פי חוק המלוכה בלבד אבל לעת עתה שלא ידעה הגמרא מדברים הניכרים רק תמיה בעלמא איה בן אדוניך בוודאי לא היה לו לפסוק תיכף קנס על מפיבושת כיון שלעת עתה לא נתברר בדעתו שיש עולה על מפיבושת מה שייך בזה שקנסו דוד ע"פ חוק המלוכה וכ"ש לפי מה שהשיב מפיבושת עבדי רמני וכו' והכחישו לציבא בוודאי אין כאן שום דברים ניכרים ואם כן אפילו לא מצאו מתחלה לציבא דשקרן הוא ג"כ יהא אסור לקבל ממנו די"ל דלהגדיל הפלא על דוד קאמר מכדי חזייה דשיקרא הוא וכו'. ויש לומר עוד באופן אחר והוא דרב אף דלא ס"ל הדברים הניכרים של שמואל מ"מ היה שם דבר הניכר קצת במה שלא בא מפיבושת עם ציבא בשעת מעשה וכמו ששאלו דוד בעצמו איה בן אדוניך וס"ל לרב דעי"ז לבד היה מותר ג"כ לדוד להאמין לציבא על מפיבושת רק מפני שמצא כבר בפעם אחרת שקרן לציבא ס"ל לרב דשוב אין לו להאמינו לציבא ע"י דברים ניכרים קצת כאלו ולכך קאמר מכדי חזייה דשיקרא הוא וכו' [26] ושמואל השיבו דדברים הניכרים גמורים חזא ביה כמו שנכתוב לקמן בס"ק כ"ו (וא"כ יהיה ראיה דע"י דברים ניכרים קצת ג"כ מותר לקבל לשה"ר ודלא כמ"ש בפנים) ויש לתפוס כתירוץ הראשון לדינא דספיקא דאורייתא הוא

[26] הגה"ה: ועוד אפשר לומר דרך אחר בזה דמה שלא בא מפיבושת עם ציבא לדוד היה חשוב אצל דוד דברים הניכרים ממש כי הלא היה מאוכלי שולחנו כמ"ש בקרא ועכשיו בא ציבא לבדו אצלו ולכך אם לא מצאו לציבא בפעם אחר שאין לבו שלם עם מפיבושת ממילא היה מוכח מזה שלא בא עמו מפיבושת שאין לבו שלם עם דוד כי מסתמא אם היה רוצה לבוא אף שפסח היה, היה מצוה לציבא לחבוש את החמור לרכוב עליו אבל כיון דחזייה דשיקרא הוא דהרי כששאלו דוד איפה הוא והוא השיב לו בית מכיר בן עמיאל בלא דבר פירוש שאיננו חכם בתורה נמצא שקרן בזה שמצאו דוד מלא בתורה אם כן מוכח מזה דכל רצונו הוא להקטין את מעלת מפיבושת בעיני דוד אף במילתא דעבידא לאיגלויי וגם לא שאלו דוד כלל על זה (וזהו כוונת רש"י בד"ה חזייה וכו' במה שדקדק וכתב מתחלה מצאו שקרן בכך).
אם כן איתרעו ליה הדברים הניכרים לגמרי כי הלא פסח היה והיה לו לדוד לדונו למפיבושת לכף זכות לחשוב שמניעת ביאתו היה על ידי ציבא באיזה סיבה כמו שהיה האמת לבסוף שעבדו רימהו, ולזה קאמר הגמרא מכדי חזייה דשיקרא הוא כו' דעל ידי זה מגדיל רב הפלא על דוד דקבלה הראשונה שהאמין לציבא וקבל דבריו שהרי השיב לו הנה לך כל אשר למפיבושת גם כן שלא כדין היה ולכך הביא פסוק הראשון, ושמואל סבירא ליה דמתחלה על תנאי היה כמ"ש רש"י ומה שלא חזר דוד לבסוף מדבריו כשהשיב לו מפיבושת על מניעת ביאתו משום דאחר כך ראה בו דברים הניכרים בעצמו.

ובכל גווני אין להאמין אם לא ע"י דברים ניכרים ממש.
אבל זה אין לתרץ דלהכי קאמר מכדי חזייה וכו' משום דרב ס"ל ג"כ כשמואל דהיה שם דברים הניכרים אך משום דכבר בפעם אחרת מצאו שקרן בדבר ס"ל לרב דלא מהני דברים הניכרים (ויולד מזה דין חדש דלא כמ"ש לקמן בס"ק כ"ה דהלכה כרב באיסורי) דא"כ הו"ל לשמואל לומר לא קיבל דוד לשה"ר דהא דברים הניכרים חזא ביה ומדקאמר דברים הניכרים וכו' משמע דשמואל הוליד סברא זו מזה הפסוק וא"כ אנו מוכרחין לומר דלרב לא היה שם דברים הניכרים וא"כ מ"ט קאמר מכדי חזייה אלא ע"כ כנ"ל.
היוצא מכל דברינו דבלא דברים הניכרים ממש אסור להאמין אפילו אם לא נמצא עד עתה שקרן בדבר, ובדברים ניכרים ממש מותר אפילו נמצא שקרן בפעם אחרת, ושם בגמרא מיירי לענין רכילות ומסתמא ה"ה בלשה"ר, וכן משמע פשטא דלישנא דסמ"ג והגהות מיימוני, ועפ"ז כתבתי היתירא דדברים הניכרים בסוף סעיף י"א, ועתה נבוא לבאר כל דברינו שבפנים כל פרט על מקומו וכדרכנו בעז"ה.
(**כג**) **לשפטו לצד זכות**. והסברא מבוררת לעיל בכלל ו' ס"ז ובכלל זה ס"ז ע"ש. ומ"ש שלילת המעלות הוא כנ"ל בכלל ה' מס"ב ולהלן.
(**כד**) **כיון שהוא איש בינוני**. זה שייך אם הוא מספר עליו שעשה או שדיבר דבר שאינו הגון ואפילו אם הוא בעניני שלילת המעלות פשוט הוא דהמטה אזנו לשמוע את דברי המספר בהציעו את גודל חסרונותיו של אחד בחכמה או בשארי דברים ועי"ז נתבזה בעיניו אף אם הוא יודע ג"כ שהדבר אמת בכלל מקבל לשה"ר הוא מצד רוע בחירתו לחייב את חבירו ולשמוח לגנותו וכמ"ש ר' יונה במאמר רי"ז כי דרך הישר לכסות על כל פשעים ולשבח את האדם כי נמצא בו דבר טוב ודרך האויל לחפש מומי בני אדם ואשמתם ויתן בהם דופי ולא ידבר לעולם בשבח ודבר טוב הנמצא בם וכמ' ש לעיל בכלל ו' בס"ט דכל שיש על המספר איסור עבור ספורו יש על המקבל איסור עבור קבלתו.
(**כה**) **מותר להאמין ולקבל**. ודע דכל זה אם יש בהשמיעה ההיא תועלת על להבא דהיינו כדי להזהר מאיש זה מאד על להבא ולהתרחק מחברתו עד שיוודע לו ששב מדרכו הרעה וכיו"ב דבאופן זה אין על המספר ג"כ איסור דאי לא"ה אסור להטות אזנו לשמוע את הסיפור שבשמיעתו מביא את המספר לידי איסור וכנ"ל בכלל ד' סעיף ד'. ודע עוד דמה שהתרנו בפנים הוא אפילו אם היה המספר עבד או אשה, ונמצא ג"כ כבר שקרן בדבר, דהיינו שגינה לאיש הזה גופא שלא בפניו בפעם אחרת בענין אחר ונמצא אח"כ שלא כדבריו, אפ"ה בזה כיון דדברים הניכרים גמורים חזא ביה בהנחשד מותר

להאמינו, כדקאמר שם בגמרא שבת הנ"ל מכדי חזייה דשיקרא הוא וכו' וציבא עבד ג"כ היה אפ"ה קאמר שמואל אח"כ דמשום דברים הניכרים מותר להאמינו.

סעיף יא

פסקה א

(**כו**) **שהם מגיעות**. הוא מדברי מהרש"א בחידושי אגדות בשבת (נ"ו ע"א) ד"ה דברים הניכרים חזא ביה ע"ש בפירושו ובאמת גם מדברי רש"י ז"ל בד"ה דברים הניכרים משמע גם כן דלא סמך דוד על זה לחוד דלא כיבס מפיבושת בגדיו ולא עשה שפמו מדכתב רש"י שם בא"ד והוא השיבו קשה אין לי לצעוק אלא על מי שהביאך הלום הנה שמצטער על שובו עכ"ל משמע בהדיא דמזה הוכיח דוד שמה שלא כיבס בגדיו היה מפני צערו על שחזר דוד ובזה נשלם הדברים הניכרים אבל בלא זה לא נקרא עדיין דברים ניכרים ממש אף דהוי דברים ניכרים קצת, ומה שהשיבו דוד מתחלה למה תדבר עוד דבריך וכו' תחלקו את השדה דעת דוד היה אז כדי לשמוע ממנו מה יתנצל עוד בזה כדי להבין מה היה כוונתו במה שלא כיבס בגדיו אם שנצטער על צרת דוד או להיפך וכמו שכתב מהרש"א ע"ש, וכן מצאתי בהדיא במהרש"ל בד"ה והוא השיבו קשה וכו' נ"ב פירוש זה מוכיח על הדברים הניכרים שראה עכ"ל משמע מיניה בהדיא דדעת רש"י ג"כ כדברי מהרש"א ועיין במהרש"א שם, ובלאו הכי דברי מהרש"א מסתברא מאוד לדינא, ובפרט בענייננו דאיסור דאורייתא הוא בודאי אין להקל בזה נגד המהרש"א והמהרש"ל אף שנראה שהם מחולקין בפירש"י להמעיין במהרש"א שם, עכ"פ לדינא הם שניהם מסכימים לדעת אחת.

(**כז**) **רק שמען מפי אחרים**. פשוט הוא דזה גופא אסור להאמין רק לחוש.

סעיף יב

פסקה א

(**כח**) **שאסור לספר אח"כ**. אם לא שהוא מוחזק בעיר מפני רוע מעשיו לאדם רשע וכמ"ש לקמן בכלל ח' בס"ז, או שהוא בדברים שבין אדם לחבירו שצריך לקנא לאמת ולעזור לאשר אשם לו, וכמ"ש ר' יונה במאמר רכ"א ורכ"ח וכפי מה שנבאר אי"ה לקמן בכלל י' היטב את הענין הזה באיזה אופן מותר זה הדבר, ואז אפילו אם לא ראה זה הדבר בעצמו רק אחרים הגידו לו שפלוני עשה עולה לפלוני והוא יש לו על זה דברים הניכרים ממש שהוא אמת נ"ל שהוא מותר לספר דבר זה לאחרים ולהסביר לפניהם האיך שנראה בעיניו ג"כ שהוא דבר אמת כדי שעי"ז יתעוררו לעזור לאשר אשם לו ולקנא לאמת.

(**כט**) **דבכל אופן**. אפילו במקום דמותר לספר לאחרים כגון לקנא לאמת וכנ"ל בס"ק כ"ח אפ"ה אסור להפסידו.

(**ל**) **להפסידו עי"ז**. ואיירי בדין זה (וה"ה בדינים הראשונים דהיינו מסיח לפי תומו ומהימן ליה כבי תרי) כגון שיצא דבה עליו בדבר שאם היה אותו הדבר אמת גם ממונו מותר להפסידו, כגון שיצא קול עליו בענין מלשינות וכדומה לזה (ואף דממון מלשין אסור לאבדו בידים כמבואר בח"מ בסימן שפ"ח עכ"ז נ"מ לענין לשמור את עצמנו שלא להזיקו להמלשין הזה דלא אמרו רק דאסור לאבדו בידו והטעם כמבואר בב"ק קי"ט ע"ש אבל לא בכה"ג) ויש דברים הניכרים לזה שהוא אמת, מכל מקום כיון דלא נתברר הדבר אסור להפסידו. ואם תרצה לידע שורש הדברים עיין לקמן בח"ב בהלכות רכילות כלל ו' בבאר מים חיים ס"ק כ' שם ביררנו דין זה מהפוסקים לענין רכילות דהיינו שהיה לו היזק גדול בעיסקא ויצא קול על אחד שהוא עשה לו ההיזק הזה ויש על זה דברים ניכרים ממש מכל מקום אסור לתפוס ממנו ממון אפילו שלא בעדים בשביל זה כל זמן שלא נתברר הדבר, רק יכול לתובעו שילך עמו לדין והוא הדין בענייננו.

(**לא**) **או להכותו**. פשוט הוא דאין להכות חבירו ע"י השערת אומדן דעת לבד.

ואין להקשות על זה מהא דאמרינן בב"מ (כ"ד ע"א) דמר זוטרא חסידא אגניב ליה כסא דכספא מאושפיזא וחזייא להההוא בר בי רב דמשי ידיה ונגיב בגלימא דחבריה אמר היינו האי דלא איכפת ליה אממונא דחבריה וכפתיה ואודי ופי' הרא"ש דהכפייה היא בשוטי אלמא דמותר להכות לחבירו ע"י השערה של אומדן דעת בלבד, דזה אינו, דהכלי לא של מר זוטרא היה אלא של אושפיזו היה כדפירש"י וכן פירש הנ"י והגירסא בגמרא צ"ל מאושפיזיה כמו דאיתא באלפס, ומר זוטרא חסידא דיין היה בדבר זה, ולבית דין ודאי דמותר להכות לפי צורך שעה כמו שמפורש בכמה מקומות, וה"ה אם לא היה רואה מר זוטרא בעצמו רק שבאו עדים והעידו לפני ב"ד כמעשה דחזא מר זוטרא ג"כ מותר לקבלם ולהכותו כדי שיודה, וזה לא הותר רק מפני צורך שעה, אבל ע"פ התורה פשיטא הוא דאין דברים הניכרים מועיל כעדים לענין זה שיהא מותר להכותו כדי להוציא ממנו החפץ כמו דאין מועיל לענין שיהא מותר להוציא ממנו ממון, אפילו אם הדברים הניכרים הוא במאוד, שהוא אומדנא רבה שאין למעלה הימנו, כמו שנפסק בח"מ בסימן ת"ח ע"ש ובתשובת מהרי"ק בסימן קכ"ט שכתב דכמו דלענין דיני נפשות אמרינן בסנהדרין (ל"ז ע"ב) באחד שרץ אחר חבירו לחורבה ורצתי אחריו ומצאתי חרב בידו והרוג מפרפר ודמו מטפטף דלא מחייבינן ליה מיתה על זה, כן ה"ה באופן זה בדיני ממונות אפילו אם יהיה אומדנא גדולה על עצם המעשה כי האי, ג"כ לא מחייבינן ליה,

דעל פי שנים עדים אמר רחמנא, והעתקתי בסוף הספר את תשובתו, והלא זה בודאי עדיפא מאומדנא דמר זוטרא, אלא טעם מר זוטרא היה לפי צורך שעה כמו שכתבנו וזה לא שייך רק בבית דין, שלהם הותר הדבר מפני צורך שעה, אבל ליחיד כה"ג אפילו יש לו עליו אומדנא רבה שגנב ממנו החפץ ויכול לברר בעדים שהחפץ הוא שלו (דאי אין יכול לברר בעדים שהחפץ הוא שלו אפילו אם היה רואה בעיניו שגנב מאתו דבר ותובעו בינו לבין עצמו והוא כופר בו אעפ"כ אסור לו להכותו כדי שיתן לו החפץ שלו ולא אמרינן בזה עביד אינש דינא לנפשיה כמבואר בח"מ בריש סימן ד') אפ"ה אין מותר לו להכות את חבירו, דלא שייך בזה עביד אינש דינא לנפשיה והוי כמו דיין בדבר, דאפילו דיין אין מותר לו בזה להכות עפ"י דין, רק מפני צורך שעה התירה להם התורה וכדאיתא בסנהדרין (מ"ו ע"א) ובריש ח"מ אבל לא ליחיד לעצמו, וכן מצאתי אח"כ בעז"ה בספר תורת חיים שמר זוטרא חסידא רק דיין היה בדבר זה.

סעיף יג

פסקה א

(**לב**) **ניתן רשות וכו'**. הוא ממעשה דמר זוטרא הנ"ל וכפי מה שביארתי לעיל בס"ק ל"א. ומ"ש בפנים והוא משער בודאי בדברים הניכרים ממש, אף דשם במעשה דמר זוטרא אמרינן בגמרא דחזיא לבר בי רב דמשי ידיה ונגיב בגלימא דחבריה וזה לא הוי כי אם דבר הניכר קצת צ"ל פשוט דלא דמי כלל לענייננו דהתם הלא כתב הרא"ש דידוע היה שאחד מבני הבית גנבו וא"כ כיון דעל שאר בני הבית של מר זוטרא לא היה שום דבר הניכר כלל ובחזקת כשרים הם לגמרי ועל זה יש דבר הניכר קצת א"כ בודאי יש לתלות בזה ולא באחר וחשוב כדבר הניכר ממש משא"כ בעניננו דאנו רוצין להחזיק על אחד מבני העיר ולומר שהוא גנב את זה החפץ מטעם דבר הניכר קצת אין לומר כן דבוודאי כשנדקדק בכל אנשי העיר ימצאו הרבה כמוהו שאין נזהרין כ"כ בממון חבריהם בענינים כאלו לנגב ידיהם בגלימא דחבריה וכיוצא בזה ולכן צריך דבר הניכר שיורה על עצם הגניבה וכנ"ל בס"ק כ"ו בשם המהרש"ל והמהרש"א ע"ש.

כלל ח

סעיף א

פסקה א

(**א**) **אשה וכו' קרוב וכו'**. כל זה נלמד ממעשה דיוסף וממעשה דמרים שהיתה אחותו. ומ"ש דלפי דעתו וכו', כי ז"ל הספרי פיסקא ער"ה והרי דברים ק"ו ומה מרים שלא דיברה אלא שלא בפניו של משה ולהנייתו של משה וכו' ולכאורה מה כוונת הספרי

בזה ונוכל לומר בפשיטות דידוע שכונתם כדיבורם לא היה ח"ו לגנותו למשה רבנו ע"ה רק שלפי דעתם עשה שלא כדין במה שפירש מצפורה, וסברת הספרי דמה שדיברו ביניהם בזה הוא משום דנחלט בעיניהם דשלא כדין עשה שחשבו דאין קדושת נבואתו גדולה משאר נביאים שיצטרך ע"ז לפרוש ממנה כמו שנאמר הרק אך במשה וכו' על כן הוסכם ביניהם שיראו להוכיחו עבור זה, ואף דכל זה הדיבור היה להנייתו של משה לשם שמים כדי להוכיחו אחר זה במה שפירש ממנה, ומבואר לקמן בכלל י' שאם נתברר לו שאחד עשה עולה לחבירו מותר לספר הדברים לבני אדם אם כונתו לתועלת ע"ש היטב, וא"כ מותרים היו לדבר ביניהם בענין זה אעפ"כ נענשו משום לשון הרע משום ההחלטה שנחלט בעיניהם שעשה שלא כדין כמו שאמרו הרק אך וגו' דלא היה להם להחליט לעת עתה כל זמן שלא דרשו מאתו טעם הדבר [27].

(**ב**) **שלא יקפיד**. הוא ג"כ ממעשה דמרים הנ"ל שמשה רבנו ע"ה לא הקפיד על זה כמ"ש והאיש משה עניו מאוד וכמו שכתב הרמב"ם בסוף הלכות טומאת צרעת ואעפ"כ נענשה מרים בצרעת.

(**ג**) **אם טעה בדמיונו**. מה דתלינן באם טעה היינו דוקא בבין אדם לחבירו וכונתו לקנא לאמת וכמ"ש בפנים, ועיין היטב לקמן בכלל י' הדין הזה בכל פרטיו, אבל בלא זה בכל גווני אסור כמש"כ לעיל בכלל ד' ע"ש.

סעיף ב

פסקה א

(**ד**) **בין אשתו לאשה אחרת**. דכלל כללה לנו התורה לא תלך רכיל בעמיך מי שהוא בכלל עמיך ולשון הרע גם כן נכלל בלאו זה כמו שכתוב הרמב"ם בפ"ז מהלכות דעות ה"ב, ועוד ראיה מכתובות (מ"ו ע"א) אזהרה למוציא שם רע מנין תלמוד לומר לא תלך רכיל בעמיך הרי דלאו זה קאי גם על אשתו, וזה ידוע הוא דלאו זה כולל אפילו על אמת כמש"כ הרמב"ם בהלכה הנ"ל.

[27] ובעסקי בענין זה אמרתי לבאר מה דאיתא בספרי פיסקא צ"ט ומה מרים שלא נתכונה לדבר באחיה לגנאי אלא לשבח ולא למעט מפריה ורביה אלא לרבות וכו' המתכוין לדבר בחבירו לגנאי ולא לשבח וכו' על אחת כמה וכמה, היינו דלא כוונו לפחות גדולת נבואתו, רק שחשבו שאין מעלת נבואה בעולם יותר מנבואת האבות ונבואתם, כמו שמסיים הספרי על הכתוב הרק אך במשה דבר ה' והלא אף עם אבותינו דיבר הקב"ה ולא פירשו מפריה ורביה, וכונתם היה דאף שקדושתו הוא כקדושת האבות אף על פי כן לא היה לו לפרוש ממנה וזהו השבח שכוונו עליו. ועיין היטב באבות דר' נתן פרק ט' ומשמע שהוא מחולק עם הספרי וצ"ע.

סעיף ג

פסקה א

(ה) **שייך וכו'**. מה שציירתי ביתום ולא בשאר קטן משום דאין מצוי שיבוא היזק או שאר דבר המיצר לקטן ע"י מה שמספרין גנותו, ואין הכי נמי אם הוא רואה שע"י דיבורו יסובב לו ריעותא דינו כיתום.

(ו) **ולהדריך כו'**. כ"כ הרמב"ם בפ"ו מהל' דעות הלכה י'.

(ז) **גם צריך**. כי פעמים יזדמן שע"י שיגרש אותו המחזיקו יבוא לסכנת נפשות או יצא לתרבות רעה ח"ו.

סעיף ה

פסקה א

(ח) **מצוה**. ועיין לעיל בכלל ד' בס"ז ויתבאר לך הכל, ובזה הדין א"צ להפרטים המבוארים לקמן בכלל י'.

(ט) **או ששומע**. דאין עליהם איסור קבלת לשון הרע וכמו שביארנו לעיל בכלל ז' ס"ה ע"ש.

(י) **אשנא**. וז"ל אדר"נ פרק ט"ז ושנאת הבריות כיצד מלמד שלא יכוין אדם לומר אהוב את החכמים וכו' ושנא את עמי הארץ אלא אהוב את כולם ושנוא את האפיקורסין ומסיתים ומדיחין וכו' וכן אמר דוד הלא משנאיך ה' אשנא כו'.

(יא) **נקרא כו'**. כ"ז מבואר בגמרא בפרק חלק וביו"ד סי' קנ"ח וברמב"ם בהלכותיו.

סעיף ו

פסקה א

(יב) **וגם להזהיר**. מבואר הוא בראי"ש בגדה (דף ס"א) דכשם שצריך לחוש לעצמו כך צריך לחוש לאחרים ועי"ש במע"ט.

(יג) **מוחזקין וכו'**. עיין לעיל בכלל ז' בס"ה ובבמ"ח שם בסק"ח מבואר שם מקור דין זה.

סעיף ז

פסקה א

(יד) **מפני שאר עניני עבירות**. דהיינו דברים שהם ידועים לכל שהוא אסור דאל"ה אסור לגנותו עבור זה פן לא ידע שהוא אסור וכמו שביארנו לעיל בכלל ד'.

(טו) **ג"כ דיינא הכי**. אך צריך שיכוין לתועלת דהיינו כדי שיתרחקו בני אדם מדרך רשע כשישמעו שהבריות מגנות פועלי און וגם אולי הוא בעצמו ישוב ע"ז מדרכיו כשישמע שהבריות מגנות אותו עבור זה, אבל לא יתכוין המספר להנות מהפגם ההוא שהוא נותן בו ולא מצד שנאה שיש לו עליו רק מצד האמת. גם לא יגדיל המספר את העולה יותר

ממה שהיא. וגם לא יטמין את עצמו לגנותו בצנעה ובפניו יחניף לו רק כשיספר יספר בפרהסיא, אם לא שיש לו ממנו אימה שיש לאל ידו להרע עמו, או מפני חשש מחלוקת מותר לגנותו בצנעה בפני כל אחד ואחד, והכל יתכוין לשם שמים כדי להשניאו שלא ילמדו ממעשיו, וכל אלו הדברים מקורן מעליות ר"י המובא בש"מ לב"ב ל"ט ועיין לקמן בכלל יו"ד.

ומ"ש וכי"ב דברים שנתפשט וכו' פי' אפילו אם הם מעונות הקלים, רק שנתפשט איסורן בישראל, וכענין שאמרו בשבת (דף מ') משרבו עוברי עבירה וכו' אמר רבא האי מאן דעבר אדרבנן וכו' וכמו שכתבנו לעיל בכלל ד' ס"ק ז' ע"ש.

סעיף ח

פסקה א

(**טז**) **דמותר וכו'**. כן הוא בירושלמי דפאה פ"א והביאו הסמ"ג במצותיו והגהת מיימוני בפ"ז מהלכות דיעות. ומה שכתבתי בשם י"א, הוא משום דהרי"ף והרא"ש בסוף פרק במה מדליקין שהביאו כל עניני לשון הרע לא הביאו להירושלמי זה וגם הרמב"ם השמיטו מכלל דלא סבירא להו וכן כתב הגאון ר' רפאל ז"ל בספרו מרפא לשון דהרמב"ם לא סבירא ליה להיתר זה [28].

(**יז**) **דוקא וכו'**. כ"כ בגליון הש"ס ירושלמי וז"ל לשון הרע על בעלי מחלוקת, עיין מ"א סימן קנ"ו, והטעם בזה כדי להשקיט המחלוקת כמו התם דהגידו לדוד ענין אדוניהו שסיבב מחלוקת על מלכותו של שלמה וכשנודע לדוד נשקט הריב וכו', ובזה נתיישב מה ששמעתי מקשים מהא דאמרינן במ"ק (דף ט"ז) וקי"ל כן בשו"ע חו"מ דשליח ב"ד יכול להגיד לב"ד כל החירופין ובזיונות שאמר לו הבעל דין ואין בזה משום לשון הרע, והש"ס יליף לה מדכתיב העיני האנשים ההם תנקר ופירש"י דאי לאו דשליח אמרו למשה מנא הוי ידע, ואיך מוכח משם דשאני דתן ואבירם שהיו בעלי מחלוקת של משה, ולפמ"ש אתי שפיר דשם פשיטא שלא היה לו להגיד דהרי מגדיל המדורה ועל כרחך דשליח בית דין מותר עכ"ל.

[28] הגה"ה: ואפשר דלפי מה שביארנו בפנים דברי הירושלמי גם הם יודו לזה לדינא אך הם הבינו את הירושלמי בפשיטות דבכל גווני מותר ואם כן הירושלמי סותר לגמרא דידן דמ"ק כמו שנכתוב בס"ק שאחר זה על כן השמיטו את הירושלמי הזה. ואין ראיה להיתר זה ממה שאמרו בגיטין (דף לא) מקמי פלגאה ניקום אדפשר שאז היה מפורסם דבר זה שהוא פלגאה. ע"כ הגה"ה.

פסקה ב

(**יח**) **שנתברר לו כו'**. היינו באופן שנתבאר לעיל בכלל ז' שמותר לקבל לשון הרע ועי"ש במקור החיים סעיף י"ב ובבאר מים חיים ס"ק כ"ח כ"ט ל' ועי"ש היטב כי כל הדינים הנזכרים שם שייכים גם כן כאן.

פסקה ג

(**יט**) **שיכוין לתועלת**. מקור לדין זה עיין לקמן בכלל י' ס"ק י' בבאר מים חיים.

פסקה ד

(**כ**) **באופן אחר**. עיין לקמן כלל י' ס"ק י"א.

(**כא**) **הוכחה**. עיין לקמן כלל י' ס"ק ז'.

ומה שכתבתי שב ואל תעשה, כי על פי הרוב אנו רואין מי שמערב את עצמו בענינים כאלו ואינו מדקדק היטב להזהר בכל הפרטים, אפילו אם לא יחסר כי אם פרט אחד מכל מה שכתבנו, לבד מה שנשאר עליו עון לשה"ר, עוד הוא מעורר מדנים עי"ז יותר ויותר, ומגדיל התבערה של המחלוקת. ואם הוא אדם חשוב בא עי"ז גם כן לחילול השם.

סעיף ט

פסקה א

(**כב**) **לבזות ולחרף וכו'**. הוא מדברי המרדכי ריש פרק החובל עי"ש. ומ"ש דיש תקנה וכו', כן כתב המרדכי שם באותו הפרק והובא דין זה באו"ח סימן תר"ו.

(**כג**) **וכל שכן וכו'**. ומה שנמצא לפעמים בדברי הגאונים בדורות שלפנינו שאחד מקנטר לחבירו, היינו רק בויכוחים שהיה ביניהם בדברי תורה וכונתם היתה לשם שמים, לפי שראו שהדבר אינו מוסכם להלכה וכדי שלא יסמכו העולם על זה ויצא מכשול מזה על כן כתבו מה שכתבו, אבל לא נתכוונו ח"ו מעולם להלעיג ולהתלוצץ אחד מחבירו, כי אפילו אם הלעג ההוא היה אמת, הלא ידוע הוא דאסור לגנות אפילו על אמת.

סעיף י

פסקה א

(**כד**) **בביהמ"ד או בשוק וכו'**. וכזה ממש איתא באדר"נ ספ"ז וז"ל אל תרבה שיחה עם האשה, כיצד, בזמן שאדם בא לביהמ"ד ולא היו נוהגין בו כבוד, או שערער עם חבירו, אל ילך ויאמר לאשתו כך וכך ערערתי עם חבירי וכו', מפני שבוזה את עצמו ובוזה את חבירו, ואשתו שהיתה נוהגת בו כבוד עומדת ומשחקת עליו וכו' ואין להתיר זה מפני דכבר נתפרסם בפני שלשה, דידוע הוא דדרך של המספר ענין כזה להטעים את הדבר ולהראות שהעולה היא עם פלוני, וידוע הוא דבזה לא מהני באפי תלתא, ועי' לעיל בכלל ב' ס"ט. ולבד זה הלא הוא מרבה מחלוקת בזה כמ"ש בפנים.

סעיף יא

פסקה א

(**כה**) **כדי שקרוביו יוכיחוהו**. ממה שכתוב ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם, וכונת יוסף היתה כדי שיעקב אביהם יוכיחם כמו שכתבו המפרשים, ואעפ"כ נענש מדה במדה כמו דאיתא במדרש [29].

סעיף יג

פסקה א

(**כו**) **שום אדם מישראל**. ואפשר דאפילו על בעלי המחלוקת שיש אומרים שמותר לספר עליו לשון הרע וכנ"ל בס"ח, ג"כ אין לקבל לשון הרע, דהלא אין יוצא מכלל עמיתך בשביל זה, אף דהוא איסור גדול עד מאוד, הלא יש לו מקום לטעות בזה, וכמו שביארנו כמה פעמים בכיוצא בזה. ובשלמא לענין סיפור התירו, כדי להשקיט בזה המריבה וכנ"ל, משא"כ לענין קבלה. אם לא שהלשון הרע שנשמע עליו הוא מעין המחלוקת, ומהמחלוקת שלו ניכר שלשה"ר הזו היא אמת, ועיין לעיל בכלל ז' סעיף י' שהארכנו בענין דברים ניכרים.

סעיף יד

פסקה א

(**כז**) **מצינו**. שז"ל התד"א פכ"א: ולא יראה אדם את אביו ואמו כשהם מדברים דברים יתרים ויחריש להם. ואם עשה כן, הוא והם אינם ממלאים ימיהם ושנותיהם ע"ש. אך יזהר שלא לומר להם שעברו על דברי תורה, וכמו דאיתא בקידושין דף ל"ב, אלא יאמר להם בלשון רכה ובדרך כבוד: אפילו אם הוא אמת, כתוב בתורה שאין לדבר דברי לשון הרע על חברו בכל גווני, וגם עוד שאר עניני זכות על פלוני, עד שימנע אותם מזה.

כלל ט

סעיף א

פסקה א

(**א**) **יש דברים וכו' שיספרו בגנותו**. כל זה הוא לשון הרמב"ם בפ"ז מהלכות דעות ה"ד. ולכאורה מאין הוציא הרמב"ם את מין אבק זה, בשלמא הא דקחשיב המספר בטובת חבירו וכו' בכלל אבק, אף דבערכין (ט"ז ע"א) נוכל לפרש המימרא זו דקאי על מה דאמר שם מעיקרא מברך רעהו בקול גדול ע"ש בגמרא אבל מב"ב (קס"ד ע"ב) מוכח בהדיא דשייך בזה לשון הרע, דלכך אמר שם רבי לר' שמעון בריה כלך מלשון הרע הזה

[29] הגה"ה: ואף שיש לדחות ראיה זו ולומר, דלכך נענש יוסף משום דטעה בזה, ועל פי האמת לא היתה שום עולה עליהם כמו שכתבו המפרשים, אף על פי כן הדין שבפנים הוא אמת, ועיין לקמן בכלל י' בבאר מים חיים סק"ז.

עי"ש. אבל מה שכתב הרמב"ם מי יאמר לפלוני וכו' לא נזכר בגמרא כלל. ע"כ נראה דמה שסיים הרמב"ם שזה גורם להם שיספרו בגנותו אדבריו הראשונים נמי קאי, וזה טעם האיסור. והשתא ניחא, דהוציא דין זה ממה שאמרו דאפילו בטובתו של חבירו אל יספר בפני שונאיו שמתוך זה בא לבסוף לידי גנותו, ועל אחת כמה וכמה היכי דהתחיל במאמרים שממשיכין הגנות עליו, דאסור אפילו שלא בפני שונאיו. וכדבריו כתב ר' יונה בש"ת במאמר רכ"ו וז"ל: וענין אבק לשון הרע הוא כאשר יסבב האדם בדבריו שיספרו בני אדם לשה"ר [30].

(ב) **איני רוצה להודיע**. וזה אינו סותר למה שכתבנו לעיל בכלל א' ס"ח דלשה"ר בדרך רמז היא לשה"ר גמורה, ועי"ש בבמ"ח שכן כתב רש"י. דנוכל לומר דשם איירי שמספר לו המעשה כאשר הוא, רק הוא מספר לו דרך רמז שלא יבינו שאר השומעים, מה שאין כן בעניננו, לכן אינו אסור רק מטעם אבק, ועכ"פ איסור יש בו. וכל שכן אם שאלוהו

[30] הגה"ה: וקשה לי עליו ועל הרמב"ם למה כתבו על זה דהוא אבק לשון הרע, הלא בלאו הכי יש על זה לכאורה לאו דאורייתא של לפני עור לא תתן מכשול, דומיא דמכה לבנו הגדול דאמרינן במו"ק י"ז דעובר בזה על לפני עור משום דגורם לבן שיחטא נגדו. וכן במלוה לחבירו שלא בעדים אמרינן בבבא מציעא (ד' ע"ה) דעובר על לפני עור, ופירש"י כי עולה על רוחו לכפור. אף דבודאי אין רצונו של אביו וגם של המלוה לזה, אפילו הכי כיון דמכין לו סיבת העבירה עובר על לפני עור וכמו שכתב הרמב"ם בספר המצות מצוה רצ"ט. אם כן הכי נמי בעניננו הרי הכין לו סיבת העבירה.
ועל המימרא ד"אל יספר אדם בטובתו של חבירו שמתוך טובתו בא לידי גנותו", שחשבו הרמב"ם וה"ר יונה בענין אבק ולא זכרו על זה לפני עור, לא קשיא לי כל כך, דאיכא למימר בכל הני דנזכר הלאו דלפני עור כגון המושיט כוס יין לנזיר בפ"ק דע"ז (דף ו':) אף שרש"י פירש שם שמא יבא לשתותו וכן בקידושין (דף ל"ב) בעובדא דרב הונא דקרע שיראין באפי בריה דקפריך שם הגמרא ודילמא רתח וקעבר רב הונא אלפני עור וכן בהמכה לבנו גדול דאמרינן במו"ק י"ז דעובר בלפני עור ופרש"י שמא יחטא הבן נגדו, אלמא דלאו דבר ברור הוא שיחטא על ידו, אף על פי כן שם הדבר קרוב לודאי שיחטא על ידו. אבל הכא על ידי שמספר טובתו של חבירו סבירא ליה שאף שאמרו שמתוך שבחו בא לידי גנותו, אף על פי כן אין הדבר קרוב כל כך שיבוא לזה. כי קשיא לי, אסתימת לשון ר' יונה שכתב דענין אבק לשון הרע הוא כאשר יסבב האדם בדבריו שיספרו בני אדם לשון הרע, וכן אלשון הרמב"ם שכתב בענין אבק מי היה אומר וכו' שזה גורם להם שיספרו בגנותו, משמע דבכל גווני שאינו מספר בעצמו רק מסבב לחבירו שיבוא לזה הוא רק בכלל אבק. ודוחק לומר דמה שחשבו לזה באבק לשון הרע, היינו לבד הלאו דלפני עור.
ויש לתרץ קושיתינו דלכך כתבו על זה רק האיסור דאבק לשון הרע, דרצו לכלול בזה אפילו באופן דבלאו דידיה אפשר שהיו באים גם כן ללשון הרע, ובזה לא שייך לפני עור כדמוכח בע"ז (ד"ו) דלא שייך לפני עיור רק בדקאי בתרי עברי דנהרא, אבל אם בלאו דידיה לא היו באים השומעים ללשון הרע כגון שלא דיברו כלל מתחלה אודות פלוני, והוא בדבריו סיבב להם עד שדברו לשון הרע, אימא דעובר גם כן בלפני עור.
ואין לדחות הקושיא הנ"ל מטעם אחר ולומר, דדוקא בתרי עברי דנהרא שאין יכול הנזיר בשום אופן להגיע אל האיסור בלאו דידיה, מה שאין כן בענינינו דזה אינו, דמכה לבנו גדול יוכיח. וכן בקדושין בעובדא דרב הונא הנ"ל דקמקשה הגמרא ודלמא רתח וקעבר אלפני עור, הרי אף דיכול להיות לפעמים שהבן יחטא לאביו אף אם לא ירגיזו אביו, מכל מקום כיון דעתה אם לא הרגיזו אביו מסתמא לא היה הבן מדבר נגדו, לכן מיקרי דבר זה קאי בתרי עברי דנהרא, ולכך עובר האב בלפני עור. אם כן הכי נמי בענינינו, אף דבלאו דידיה גם כן יש בחירה ביד האדם לדבר לשון הרע, אפילו הכי כיון שהשומע לא דיבר מתחלה כלל אודות פלוני, והמספר הזה התחיל לדבר אודותיו בדברים שעל ידם סיבב שיספרו השומעים עליו לשון הרע, הרי הכין להם סיבת העבירה, ודמיא כדקאי בתרי עברי דנהרא, על כן הנכון כמו שתירצנו דרצו לכלול בזה כל אופן.

אודות אחד, דאסור להשיב איני רוצה לדבר עליו לשון הרע, דזה בודאי מוכח ענין גנות עליו.

(ג) **בשבחו של חבירו**. בגמרא איתא בטובתו והכוונה ג"כ בשבחו, וברי"ף פ"ב דשבת איתא בשבחו.

ומש"כ בפני שונאיו כן כתב הרמב"ם והסמ"ג בלאוין ט', וכתב הסמ"ג על זה דאי לאו הכי הלא מצינו באבות בר' יוחנן בן זכאי הוא היה מונה שבחן.

(ד) **ויבוא עי"ז לגנותו**. על כן אם הוא יודע ומכיר לאיש אחד שאיננו בשלמות עם הרב או הבית דין שבעיר, ואיש הזה יש לו דין תורה עם אחד אצל הבית דין הזה, לא ישאלנו אח"כ מה נעשה בדינך, שמא יצא חייב מבית דין וקרוב הוא מאוד שיצאו מפיו דברי גידופים על הבית דין הזה. ואז אפילו אם לא יתקבלו דבריו באזניו, עכ"פ גורם הוא שיספר האיש הזה בגנות הב"ד. (לפי מש"כ בהגה"ה הקודמת עבר בזה על לפני עור ג"כ, שעל ידו בא חבירו לאיסור לשה"ר. שאם לא היה שואלו לא היה מדבר אל הקיר, לבד איסור האבק של לשה"ר).

וחרוצה לצאת ידי שמים בענין זה, יזהר מלשאלו בעת יציאתו מבית דין, אפילו אם אינו יודע אותו מכבר, איך הוא עם הדין תורה הזה, כי אנו רואין בעו"ה פעמים הרבה שעל ידי פעם אחד שיוצא חייב מב"ד יש לו שנאה על הרב והב"ד שבעיר, ועל כן עלול הוא מאוד ששאלתו תגרום לו שיספר בגנות הב"ד ויכשילו בעון לשה"ר וכנ"ל, אם לא שמוכרח הוא בשאלתו בזה מפני שגם לו נוגע דין תורה הזה מאיזה טעם.

פסקה ב

(ה) **הוא מרבה וכו' עד סוף הסעיף**. כן פירש רש"י בערכין (ט"ו ע"א) המימרא דאל יספר אדם וכו' הנ"ל, וכן פירש הרשב"ם ב"ב (קס"ד ע"ב) ד"ה בא וכן כתב הרי"ף פ"ב דשבת, וכולם כוונו ליישב דלא תיקשי מהא דתנן באבות הוא היה מונה שבחן, וכן בב"ק (דף מ'.) משתבח ליה רבא לרב נחמן בדרב אחא בר יעקב דאדם גדול הוא.

ודע' דלפעמים אפילו אם אינו מרבה בשבחו אסור, כגון שמשבחו באיזה מעלות, ומתוך שבחיו ניכר שהוא חסר משאר מעלות שראוי לפי האיש ההוא ועיין תוספות כתובות (י"ז ע"א) ד"ה כלה.

סעיף ב

פסקה א

(ו) **בכל גווני**. כן כתב הרמב"ם בפ"א דאבות. וביאר שם שעבור זה גער רבי על ר' שמעון בריה כששיבח את ר' יהודא חייטא ואמר לו כלך מלשון הרע הזה, וכן כתב ר' יונה בש"ת במאמר רכ"ו ע"ש.

(ז) **יבואו לספר בגנותו**. ומזה נוכל לידע דמאוד יש למנוע מלישב באסיפת אנשים כשהם מספרים אפילו בשבחי גדולי הדור, דכמעט לא ימלט שלא יבואו לבסוף ע"ז ללשה"ר. וידוע הוא דלשה"ר על אנשים כאלו הוא חמור הרבה יותר מעל סתם איש ישראל, כדאמרינן ברכות (י"ט) דקודשא בריך הוא תבע ביקרייהו. ומ"ש ואם יחפוץ וכו', הוא מלשון ר' יונה בשערי תשובה.

סעיף ג

פסקה א

ח כענין האורח וכו'. בגמרא בערכין (ט"ז) ור' יונה בשערי תשובה בעניני האבק.

ט שלא יחשד בדבריו. הוא לשון ר' יונה הנ"ל, וכלומר אף במקום שמותר לספר מן הדין, רק שיחשדוהו השומעים שאין הדברים כנים ומלבו הוא בודאם, או יאמרו מדוע לא גילה את אוזן החוטא למוסר בתחלה, מוכח מזה שאין כונת המספר בשביל הצדק והאמת, רק שנהנה לדבר באשמת העם ובקלונם יתכבד וכמו שביאר כל זה הר"י במאמר רכ"ח עי"ש. (באר מים חיים)

סעיף ד

פסקה א

(י) **בשכונת בעלי לשה"ר**. הוא לשון הרמב"ם בפ"ז מהלכות דעות הלכה ו' וכדתנן באבות, ואמרו אוי לרשע ואוי לשכנו.

פסקה ב

(יא) **באחד מתלמידיו**. סנהדרין (ל"א ע"א) בתלמידו של ר"א ע"ש.

פסקה ג

(יב) **שתוכחתו תועיל להם להפסיקם**. ואפילו אם תוכחתו לא תועיל להם, ויש לו עצה אחרת איך להשיא את לבם לענין אחר, צריך הוא לעשות כן, כמו בכל שאר איסורים שצריך לעשות בכל טצדקי להפריש את חבירו מאיסור, (וכן מוכח בספר יראים להרא"ם במצוה ל"ז). וכמו דאמרינן בברכות (י"ט ע"ב) המוצא כלאים וכו' מ"ט במקום שיש חילול השם אין חולקין כבוד לרב, וכפי מה שפסק הרמב"ם וביו"ד בסימן ש"ג ס"א (ועי"ש בבאר הגולה) דאפילו מצא כלאים בבגד רבו צריך לפושטו מעליו כדי להפרישו מאיסור ע"ש, ועל אחת כמה וכמה בענייננו שאינו מביישם כלל רק שמשיא את לבם לענין אחר, דודאי מחוייב הוא לעשות כן.

(יג) **לא יקלקל ג"כ עי"ז**. דאם ע"ז יוסיפו לדבר עליו יותר ויותר, אין לו להשיבם כלל בענין זה, כיון שמתוך שהוא מזרזם שלא לגנותו הם מגנים אותו יותר, הוא בכלל אל

יספר אדם בשבחו של חבירו שמתוך וכו'. ולענין איך יתנהג אז לצאת ידי שמים עיין לעיל בכלל ו' ס"ה.

(**יד**) **לענות ולגעור בהם**. כל זה הוא לשון ר' יונה בש"ת במאמר קצ"ז ע"ש.

סעיף ו

פסקה א

(**טו**) **איזה דבר וכו'**. גמרא דיומא (דף ד':) מנין לאומר לחבירו דבר וכו' ועיין לעיל בכלל ב' בבמ"ח ס"ק כ"ז. ומ"ש ודוקא וכו' הוא פשוט.

כלל י

סעיף א

פסקה א

(**א**) **אם אחד ראה וכו'**. שזה לשון רבינו יונה בשערי תשובה במאמר רכ"א: ודע כי בדברים שבין אדם לחבירו כמו גזל ועושק ונזק וצער ובושת ואונאת דברים, יכול לספר הדברים לבני אדם גם היחיד אשר ראה יגיד, כדי לעזור לאשר אשם לו ולקנא לאמת, והנה אמרה התורה שיעיד עד אחד בב"ד כדי לחייב את הנתבע שבועה. אמנם יש עליו להוכיח את האיש תחלה עכ"ל.

והנה לכאורה להרמב"ם יש חילוק בדין זה שז"ל בפ"ו מהלכות דיעות הלכה ח': המוכיח את חבירו תחלה לא ידבר לו קשות עד שיכלימנו שנאמר הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא וכו' במה דברים אמורים בדברים שבין אדם לחבירו, אבל בדברי שמים אם לא חזר בו בסתר מכלימין אותו ברבים ומפרסמין חטאו ומחרפין אותו בפניו וכו' עד שיחזור למוטב עכ"ל, ומשמע דבדברים שבין אדם לחבירו אפילו אם הוכיחו ולא חזר בו אין לפרסם חטאו דלא כרבינו יונה.

אולם בגזל ועושק ונזק אם לא יוכל להציל את ממון הנגזל והניזק אם לא שיפרסם הדברים לבני אדם, והם יסבבו שיוחזר הגזילה וההיזק לבעליהם, בודאי צריך לעשות כן, ולא שייך בזה כלל איסור לשה"ר ורכילות וכמו שנכתוב אי"ה לקמן בהלכות רכילות, והרמב"ם ג"כ אין כוונתו להחמיר באופן זה, רק כל דברינו הם אם לא תגיע תועלת הזאת, רק שירננו בני אדם אחריו, דלרבינו יונה מותר כמו שכתב בהדיא בשיטה מקובצת ב"ב (דף ל"ט) בשמו וכמו שנעתיק דין זה לקמן בפנים, או אם ציערו בדברים וביישו. דמשמע לכאורה מהרמב"ם דאסור לפרסם אף אם לא חזר בו ע"י הוכחה, דאל"ה מאי ממעט הרמב"ם מלפרסם בענינים דבין אדם לחבירו. אכן לפי מה שמסיק הלחם משנה בסוף ד"ה המוכיח, דכוונת הרמב"ם הוא דבדברים שבין אדם לחבירו מותר להכלים אותו

בינו לבין עצמו אם לא חזר בו, אבל בדברי שמים מותר אפילו להכלימו ברבים עי"ש בל"מ, יתורץ ג"כ קצת קושיתנו. דהכי קאמר הרמב"ם דבדברי שמים מכלימין אותו ברבים ג"כ, אבל מה שכתב ומפרסמין חטאו וכו' זה אפילו בדברים שבין אדם לחבירו מותר, כמו דלדברי הלחם משנה אתה מוכרח לומר דמה שכתב הרמב"ם ומחרפין אותו בפניו אדברים שבין אדם לחבירו ג"כ קאי, כן גם זה, וא"כ אפשר דסובר כר' יונה.

אבל אין להביא ראיה לזה מדכתב לקמן בפי"ז הלכה ה' והמספר דברים שגורמים וכו' להזיק חבירו בגופו או בממונו או להצר לו או להפחידו הרי זו לשה"ר, וא"כ בענייננו שע"פ דין מגיע לו הצער מה לשה"ר שייך בזה, דיש לומר דהרמב"ם כלל בדיבורו זה אפילו היכי שאין מספר עליו שום דברי גנות ע"פ אמת, כמו שכתב הכסף משנה שם דדברי הרמב"ם נובעים ממעשה דיהודה בן גרים שלא חשב בזה לגנות לרשב"י, וכמו שכתבנו במקום אחר, אפי"ה כיון שבדיבורו נסבבה רעה לחבירו בכלל לשה"ר הוא, משא"כ בענייננו דמספר עליו דברי גנות אפשר דאסור.

סוף דבר אפילו אם יסבור הרמב"ם כר' יונה עכ"פ מוכח מדבריו שעל פי הדין אסור לפרסם חטאו אם לא הוכיחו מתחלה, ועיין במה שנכתוב לקמן בסק"ז.

(**ב**) **יודעים מזה או לא**. הוא מדכתב ר' יונה דומיא דעד אחד בב"ד ושם בכל גווני צריך להעיד.

(**ג**) **ונודע לו**. כן כתב ר' יונה במאמר רכ"ח, ודין זה הוא אפילו בסתם איש ישראל, וכל שכן אם הוא תלמיד חכם בודאי צריך שיתברר לו מתחלה שלא השיב הגזילה ולא פייסו, כמו שאמרו בברכות (י"ט) אם ראית ת"ח וכו'. ומה שאמרו שם אבל בממונא וכו' היינו אם ידוע שלא השיב, אין לומר עליו שמא עשה תשובה לה', כי עיקר התשובה בענין ממון היא ההשבה, אבל אם בדבר זה גופא הוא ספק שמא השיב לו את הגזילה או פייסו עבור הצער והבושת, בודאי אסור לגנותו בזה אצל אחרים.

(**ד**) **ולא ביקש פניו וכו**'. כן כתב ר' יונה במאמר רכ"ח עי"ש וקאי על ציערו וביישו וגם על גזלו או עשקו דשם מהני נמי אם פייסו ומחל לו. ומ"ש ולגנות המעשים הרעים, כן כתב ר' יונה בדבריו המובאים בשיטה מקובצת ב"ב והעתקנוהו פה בסוף הספר.

סעיף ב

פסקה א

(**ה**) **שיראה זה הדבר בעצמו וכו**'. דהלא על השמיעה אין לו רק לחוש, וא"כ איך ילך ויספר זה לאחרים בגדר ודאי. וגם אין שייך בזה התירא דר' יונה שכתב דומיא דהתירה התורה עד אחד, דהלא עדות אין שייך רק אם הוא יודע את הדבר בעצמו ולא על ידי

שמיעה מאחרים.

ואין להקשות על זה מרשב"ם דב"ב (דף ל"ט ע"ב) ד"ה ומ"ד בפני ג' שמשמע מדבריו דאם יספר אחד לחבירו מה ששמע מאנשים שפלוני אמר על פלוני שהוא מחזיק שדהו בגזלנותא, דאין זה בכלל לישנא בישא (דאל"ה איך יכול לבוא לבסוף לאזני המחזיק) משום שיוכל לצמוח לבסוף טובה להמחזיק עי"ז שיזהר בשטרו, אף שיכול להיות שכל עצם הענין הוא שקר שלא אמר עליו מעולם שהוא גזלן. וא"כ הכי נמי אם כוונתו שתצמח מזה תועלת להנידון אמאי יהיה אסור. דיש לחלק, דהתם אינו אומר סתם שהוא מחזיק שדהו של פלוני בגזלנותא, או שפלוני המערער אמר על הלוקח זה שהוא גזלן, רק שהוא מספר מה שנשמע שאמר פלוני עליו שהוא מחזיק שדהו בגזלנותא, לא כן בענייננו, שעל סמך ששמע מתחלה דבר עולה על אחד הוא מספר אח"כ סתם עליו שהוא איש גזלן וכיוצא בזה, זה בודאי אסור, ועוד דהתם התועלת מצויה יותר מהכא, משום דכשיבוא הדבר לאזניו בודאי יזהר בשטרו, משא"כ הכא דאיירינן לענין לספר לאחרים שהם יעזרו להנגזל והניזק, או שע"י רינונם ישוב מעצמו מדרכיו הרעים, דזה אינו מצוי כל כך, בודאי מסתברא דאסור אם לא ראה בעצמו.

ולענין אם לגלות דבר זה להנגזל בעצמו אם עדיין לא ידע מזה, יבואר אי"ה לקמן בהלכות רכילות כלל ט' סעיף ז'.

פסקה ב

(ו) **רק יתבונן היטב**. פשוט הוא, כי מה מאוד צריך ליזהר הרוצה להיות דיין לעצמו להתיר לנפשו הלאו דלשה"ר מטעם לקנא לאמת, לבדוק תחלה אחר האמת היטב. כי זה אינו מצוי שיראה לאחד בפשיטות שהולך וגונב מכיסו של חבירו או ששובר כליו של חבירו, רק ע"י עסק וכיו"ב נסבב, שלפי הנראה נשאר בידו ממון של חבירו בעול, על כן צריך לדרוש מתחלה הענין לאמתו בכל פרטיו, כי למה יהא הדין זה של לשה"ר גרוע יותר משארי דברים שיש להם חזקת איסור שכל זמן שלא נמצא להם היתר ברור באיסורייהו קיימי, ה"נ דכותיה והוא הדין אם ראה לאחד שציער ובייש לחבירו, ידרוש ג"כ אולי חבירו ציערו וביישו מתחלה, וכל כיוצא בזה.

פסקה ג

(ז) **שיוכיח את החוטא**. כן כתב ר' יונה במאמר רכ"א שכתב אמנם יש עליו להוכיח את האיש תחלה, ואף דבמאמר רכ"ח כתב אמנם המטיבים דרכם דבר ידברו בראשונה את החוטא וכו' ומשמע שם להמעיין דהוא רק מדרבנן בעלמא שבלא"ה יהיה דבר זה בכלל אבק לשה"ר, שם לא איירי ר' יונה רק לענין איסור לשה"ר, אבל לענין מצות הוכחה לעולם אימא לך דמן הדין מחוייב להוכיחו קודם שיפרסם עליו שום גנאי. כיון דאיירינן

בסתם איש ישראל שלא נתחזק עד עתה לרשע, בודאי הוא בכלל עמיתך ומחוייב להוכיחו פן יקבל תוכחתו ולא יצטרך לפרסם עליו שום גנאי. ואם כן אפילו אם ירצה לאמר הדברים בפני שלשה דתו אין בו משום אבק לשה"ר כדמוכח בר' יונה במאמר רכ"ח בסופו ע"ש עכ"פ יהיה אסור לפרסמו קודם שהוכיחו משום מצות הוכחה, אם לא שיודע בו שאיננו מקבל תוכחתו (ובזה מיירי המימרא דבפני שלשה שהביא הר"י בסוף המאמר הנ"ל).

דאי לא תימא הכי כדברינו, ותאמר דאין עובר על מצות הוכחה רק אם אינו מוכיחו כלל, משא"כ אם ברצונו להוכיחו אחר זה מותר לעת עתה לפרסם גנותו לעין כל כדי לקנא לאמת ולעזור לאשר אשם לו, יקשו דברי ר' יונה שבשערי תשובה אדבריו שמובאים בשמו בספר שיטה מקובצת על ב"ב (בדף לט), דכתב שם כגון שיודע בו שאינו מקבל תוכחתו וכו', אלא ודאי כמו שכתבנו.

ואפילו אם תדחה את דברינו ותאמר שבשיטה מקובצת נקט ר' יונה רק למדה טובה ומצוה בעלמא, או דשם נקט רק לפי הסברא שהוסיף שם שיתכוין שיגיעו הדברים לאזניו ויתקן מעשיו, ולכך כתב כגון שיודע בו שאינו מקבל תוכחתו, דאל"ה כיון שאינו מתכוין רק לטובתו יותר טובה היא לו שיוכיח אותו אולי ישמע לו ולא יצטרך לבזות אותו לפני אנשים, אבל בש"ת שלא זכר סברא זו כלל, רק כדי לקנא לאמת ולעזור לאשר אשם לו אך שיזהר שלא יהיה נחשד לחונף או לשקרן וכאידך סברות המובאות שם בשיטה מקובצת בשם ר' יונה, אפשר דאין מחוייב מן התורה להוכיחו קודם שיפרסם עליו רק למצוה ומדה טובה בעלמא, מכל מקום לפי מה שהעתקנו לעיל את דברי הרמב"ם בסוף סק"א [י"א שצ"ל י"א] מבואר שם בהדיא דאסור לפרסם גנותו אם לא הוכיח אותו מתחלה. ועיין לעיל בכלל ג' בבמ"ח סוף סק"א. וע"פ דברינו אלה כתבתי דברי שבפנים דצריך להוכיח אותו מתחלה.

וזה הוא אפילו בסתם איש ישראל, ובפרט אם מי שעשה העולה הוא איש בן תורה, בודאי הוא מוכרח לדבר עמו תחלה לידע מאתו טעם ההיתר שלו ומה הביאו לזה, דאל"ה לא יושלם הפרט השני הנ"ל בפנים, כי אולי יראה לו שהדין עמו, וכמאמרם ז"ל באבות ואל תדין את חבירך עד שתגיע למקומו [31].

[31] הגה"ה: וכן מוכח לענ"ד במעשה דרב ור' שילא ביבמות (דף קכ"א), שר' שילא התיר לאשה אחת להנשא שלא כדין, ורצה רב לשמתיה על זה, ועכבו שמואל עד שישאלו מתחלה את פי ר' שילא. וכן היה, והודה ר' שילא שטעה. וקרי שמואל עליה דרב לא יאונה לצדיק כל און, ועיין שם ברש"י. אלמא דדבר זה נקרא און אם היה מנדיהו קודם ששאל לר' שילא בעצמו. ונוכל לומר דבענינינו בודאי גם רב מודה דצריך לנהוג כשמואל, דשם סבר רב מתחלה שצריך לנדות את רב שילא שעבר על איסור שאין תקנה לאיסורו במה שהתירה להנשא. משא"כ בנידון דידן שיש תקנה בהשבה או בפיוס גם רב סובר דצריך להוכיח אותו מתחלה קודם שיפרסם קלונו לאנשים.

(ח) **ובלשון רכה**. כ"כ הרמב"ם בפרק ו' מהלכות דעות ע"ש.

פסקה ד

(ט) **שלא יגדיל העולה וכו'**. פשוט הוא דהוא בכלל שקר, ומוציא שם רע נקרא עבור זה. וראיה לדבר לפי מה דאמרינן בערכין (ט"ו ע"א) במשנה נמצא האומר בפיו חמור מן העושה מעשה (פירוש שהאונס או מפתה חייב רק נ' כסף ומוציא שם רע מאה) ומסקינן בגמרא שם דהעיקר מה שקנסה התורה מוציא שם רע הוא על השם רע שהוציא עליה ולאו משום דרצה לגרום לה מיתה ע"ש. ומוציא שם רע נקרא אם בא לבית דין ומספר לפניהם איך שאשתו זינתה אחר אירוסין שלו, ומביא עדים על זה. ואם אח"כ הביא האב עדים והזימום לעידי הבעל, אז נידון הבעל בתורת מוציא שם רע. וידוע הוא דאף אם יאמרו העדים השניים שאמת הוא שהיא פרוצה ביותר, שזינתה קודם אירוסין בנדותה והם בעצמם התרו בה והיא חייבת כרת על זה, אפ"ה נידון הבעל בתורת מוציא שם רע משום דלא היה לו להגדיל השם רע כל כך. וידוע הוא מאמר הגמרא בכתובות (מ"ו ע"א) דאזהרת מוציא שם רע היא מלא תלך רכיל בעמיך, וכן כתב הרמב"ם בסה"מ ל"ת ש"א. וא"כ ה"נ בענייננו צריך ליזהר מאוד שלא יגדיל העולה יותר ממה שהיא דיהיה בכלל מוציא שם רע, כמו שכתב הרמב"ם בריש פ"ז מהלכות דעות דהמספר על חברו גנות של שקר הוא בכלל מוציא שם רע.

ולבר מן דין, הלא עיקר ההיתר של ר' יונה הוא דומיא דעד אחד שהוצרך להעיד בב"ד כדי לחייב את חבירו שבועה, ועד אחד בוודאי אסור להוסיף בעדותו אפילו פרוטה אחת על מאה מנה. גם הלא מפורש הוא דאסור להוסיף במלקות לרשע יותר מכפי חיובו, וה"נ דכוותיה דהלא שנינו בערכין (דף ט"ו) דהאומר בפיו חמור מן העושה מעשה.

וא"כ לפי מה שביררנו, אם מספר דבר עולה שעשה אחד לחבירו, ויודע שום חלק זכות שיש בענין המעשה הזה, שאם ידעו השומעים את החלק ההוא לא יחשב בעיניהם דבר זה לעולה גדולה כל כך, וכשישמיט המספר את הפרט הזה יתבזה בעיניהם מאוד, צריך ליזהר מאוד שלא להשמיט.

פסקה ה

(י) **שיכוין לתועלת וכו'**. כן מוכח בר' יונה במאמר רכ"ח ורט"ז וריי"ט ובמה שהביא בשיטה מקובצת (ל"ט ע"א) בשם עליות הר' יונה ז"ל וכן מוכח בב"מ (דף נ"ח ע"ב) ברשי"י ד"ה דדש וכו' ע"ש. ומילתא דמסתברא הוא, שדבר זה מפורש בכמה מקומות בספרי חז"ל דמה שקוצף הקב"ה על העובדי כוכבים המריעים לישראל, אף שהרעה המגיעה לנו מאתם הוא מאת השי"י בדין ובמשפט כפי עונותינו, והוא לתועלתינו כדי שינכה ע"ז מעונינו ונהיה נקיים לעתיד לבא, עם כל זון יענשו אחר כך העובדי כוכבים

בעונש גדול, מפני שהם אינם מכוונים לתועלת רק מצד שנאה ושמחים בצרתינו, והכי נמי דכוותיה.

פסקה ו

(**יא**) **יכול לסבב**. וראיה לזה ממאי דאמרינן בסנהדרין (י"א ע"א) במעשה דעכן דכתיב ויאמר ה' אל יהושע קום לך למה זה אתה נופל על פניך חטא ישראל, אמר לפניו רבש"ע מי חטא, אמר לו וכי דילטור אני, לך הטל גורלות, ופירש"י דילטור רכיל. וכעין זה ג"כ איתא בתנד"א בפרק י"ח כשביקש יהושע שיודיענו הקב"ה מי חטא השיבו הקב"ה מה לך יהושע וכי אני מדבר אליך היום לשה"ר וכו'. ולכאורה יפלא מאד וכי על איש כעכן שמעל בחרם, ועל ידו נפלו ישראל במלחמה, ובא על נערה מאורסה, ועבר על חמשה חומשי תורה כמ"ש בסנהדרין (דף מ"ד ע"א), שייך לשה"ר, ומלשון הגמרא והתנד"א משמע שהוא לשה"ר גמורה ולא חומרא בעלמא, אלא ודאי כמו שכתבנו, דכל היכי דיוכל לסבב התועלת מבלי שיצטרך לספר עליו, אסור מן הדין. והתם נמי הלא יש עצה בגורלות, וזה הוא שאמר לו הקב"ה וכי דילטור אני, לך הטל גורלות.

וכענין זה מצינו ג"כ בשאר חלקי התורה ביבמות (דף כ':) אם אתה וכו', ובב"ק (דף כ"ח ע"א) היה לו לשמטו עי"ש, וכגון ברודף שאם יכול להצילו באחד מאבריו ולא הצילו נחשב לרוצח עי"ז וכה"ג בח"מ בסימן תכ"א סי"ג באדם הרואה אחד מישראל מכה חבירו ואינו יכול להצילו וכו' ומשמע אבל אם יכול להצילו בענין אחר ממילא נחשב חובל ממש, והכי נמי בענייננו כיון שהוא יכול לסבב את התועלת הזו דהיינו להציל חבירו בענין אחר, ממילא נחשב למספר לשה"ר ממש. ועיין לקמן בח"ב כלל ט' ס"ק ל"ה.

ומה שכתבנו בעצה אחרת וכו', היינו בין לענין התועלת לעזור לאשר אשם לו, ובין אם כוונתו לגנות לעושי רשעה וכמו שכתבתי בפנים בסעיף ד', ג"כ יצוייר פשט זה, כי לפעמים תוכל להגיע התועלת הזו אף אם לא יזכיר שם מי שעשה העולה הזו, רק יראה לכל על פי התורה את גודל גנות מי שיש לו מדה רעה הזו דהיינו לגזול או לבייש בני אדם וכיו"ב.

פסקה ז

(**יב**) **שלא יסובב וכו'**. פירוש דאם הוא משער לפי ענין השומעים שיעשו עמו יותר מכפי הדין שהיה יוצא עליו בבית דין אסור לספר להם.

ולא יקשה על זה המעיין ממ"ש בח"מ בסימן שפ"ח ס"ז בהגה"ה י"א דאדם המוכה מחבירו יכול וכו' וה"ה אחר כמו דאיתא בש"ך שם ס"ק מ"ה בשם מהר"מ מריזבורק, דשם איירי שיש בזה תועלת על להבא שלא יכהו עוד ואי אפשר להציל אותו בענין אחר,

ומשום דאל"כ אין לך אדם שיציל את חבירו מיד מכהו כמו איתא בש"ך שם ובביאור הגר"א, ובענינא דידן איירינן רק להציל ממנו את ממונו שנתחייב לו עד עתה, ולהכי אסור אם יודע המספר שעי"ז יעשו אח"כ עם הנידון שלא כדין.

וכל זה אפילו אם המספרין הם שנים, אבל אם המספר הוא אחד, יזהר יותר בענין זה, דהיינו, אם הוא רואה שיעשו השומעים מעשה ממש על ידו, ועל פי דין בודאי לא היו מועילים דבריו רק לענין שבועה וכהי"ג, אסור לו לספר להם רק לזרזם שיביאו הגזלן והעושק לדין, ושם יעיד להנגזל או להנעשק והניזק. וביאור דבר זה בכל פרטיו ומקור לדין זה עיין לקמן בהלכות רכילות בכלל ט' סעיף ה' ו' עי"ש.

סעיף ג

פסקה א

(**יג**) **חוטא כמותו**. כן כתב ר' יונה בש"ת במאמר ריי"ט בסופו, ואף שהוא כתב דבר זה לענין אם יצא מעמיתך ע"י עונות שבין אדם למקום, פשוט דהוא הדין ג"כ לענייננו, דהלא כתב ר' יונה טעם האיסור משום דכוונתו רק לשמוח לאיד, וזה הלא כבר ביררנו לעיל בסק"י מדברי ר' יונה גופא דאפילו בענינים דבין אדם לחבירו אם כוונתו בסיפורו לשמוח לאיד אסור.

סעיף ד

פסקה א

(**יד**) **לעזור להנגזל וכו'**. שזו כוונת ר' יונה במ"ש לעזור לאשר אשם לו. ומ"ש בפנים והמתבייש וכו', כן מוכח מר' יונה ג"כ, כי על הכל כתב כדי לעזור וכו' והכוונה שע"י שיספר הבושת שלו לאנשים וידעו הכל שפלוני גינהו בחנם על לא חמס בכפיו, יתמעט ממנו הצער והכלימה שנשאר לו בלבו ע"י הבושת הזו, בראותו עתה כי נחשב הוא בין האנשים שהכל מצטערים על צערו, או שכוונת רבינו יונה, כדי שהשומעים כשיתברר להם שהדבר אמת, יוכיחו בעצמם את המלבין על פניו על הבושת אשר בייש חבירו בחנם, ואולי על ידי זה תהיה סיבה שיכיר בעצמו את העולה אשר עשה ויפייס אותו על זה.

(**טו**) **רק שהוא מתכוין וכו'**. כן מוכח במש"כ בשיטה מקובצת בשם עליות הרי"י ז"ל ע"ש שגם זה לתועלת יחשב.

ולא ישיג עלי המעיין דאמאי לא כתבתי דצריך בזה שיהיה באפי תלתא וכדמשמע בשיטה מקובצת שם, שמקור דברי אלו שבפנים נובעים ממנו. דזה אינו, דהכא הלא איירינן שהוכיח אותו מתחלה וכמו שכתבתי בסעיף ב' בפרט ג', וזה מוכח בש"ת מאמר רכ"ח דאם הוכיחו מתחלה בפניו ולא שמע לדבריו מותר לו לגלות אח"כ הדבר לבני

אדם אפילו שלא באפי תלתא.

ואין לדחות דהרי"י בשערי תשובה לא מיירי רק אם יוכל בסיפורו לעזור לאשר אשם לו, משא"כ בזה דאיירינן עתה שהתועלת הזו לא תהיה מזה, רק שיתרחקו הבריות מדרך רשע כשישמעו שאנשים מגנים פועלי און וגם אולי בעצמו ישוב ע"ז כמ"ש בפנים, וזה נראה לכאורה דאין שייך רק אם מספר באפי תלתא שנתפרסם גנות החוטא לפני אנשים רבים, משא"כ לפני אחד או שנים, כי כן משמע לכאורה בהטעם הראשון שהביא הש"מ שם על האי דינא דאפי תלתא. אבל גם זה אינו, דהרי מסיים שם הש"מ בסוף הענין בפירושו על האי מימרא דאפי מרא וז"ל: והמדה הזאת מוכחת על האדם שאינו מתכוין להנות בנתינת פגם בחבירו אלא מתכוין הוא שישמע עצה שהבריות מגנות אותו וכו', והרי שם מתיר ר' יונה אפילו שלא באפי תלתא באיש שהוא מוחזק לרבים שאיננו חונף ושקרן משום שהיה בודאי אומר לו ג"כ בפניו, כמו שמסיים שם באפי מרא או ברבים שיגידו לו משום האי סברא גופא שמתכוין הוא שישמע עצה שהבריות מגנות אותו וכו' וכדי לגנות המעשים הרעים, אלמא דסברא זו שייכה אפילו שלא באפי תלתא, וכ"ש בעניננו היכא דהוכיח אותו מתחלה בפניו ולא שמע לדבריו, דודאי אין לחשדו שכוונתו להנות מסיפור לשה"ר, וכוונת ר' יונה בטעם הא' היא כך: דהיכא שלא הוכיח אותו מתחלה בפניו, יהיה מסתברא יותר להשומעים שכוונתו כדי להנות מסיפור לשה"ר, ולא שיגיעו הדברים לאזניו, דזה אינו מצוי כ"כ כשמספר שלא בפרהסיא. אבל אם הוכיח אותו בפניו מתחלה על כרחך שכוונתו רק לתועלת הזו ולא להנות מסיפור לשה"ר וכל זה פשוט.

(**טז**) **כיון שעכ"פ וכו'**. וצ"ע באופן זה שאין תועלת להנידון בענין ממון, אפשר דאין להתיר לפרסם הדבר בין אנשים רק אם אין צד זכות עליו, אבל אם יש לחשוב עליו צד זכות, כגון שהוא אינו יודע שדבר זה הוא בכלל גזל או היזק וכי"ב, יאסר לספר עליו, ואפילו אם איזה יחידים אמרו לו שגם זה הוא בכלל גזל והיזק, אולי אינו רוצה להאמינם בזה כל זמן שלא שמע מפי בית דין, וכן משמע קצת בר' יונה שכתב על דבר אשר הזיד על רעהו וכו' משמע דוקא הזיד, אך יש לדחות דע"כ אין כוונת ר' יונה בדוקא, דהרי ר' יונה בשערי תשובה איירי במקום שיש תועלת בהסיפור לעזור לאשר אשם לו כמ"ש בהדיא, ובאופן זה בודאי אפילו שבר כליו של חבירו בשוגג, כיון שהמספר יודע שע"י שיספר את הדברים לבני אדם יהיה מוכרח אח"כ לשלם, בודאי מותר לספר כטעם ר' יונה דומיא דעד אחד, אלא ע"כ דגם זה הוא בכלל אשר הזיד על רעהו במה שאינו

רוצה אח"כ לשלם את הגזילה או ההיזק לבעליו. וא"כ אין ראיה לענייננו מלשון ר' יונה, וצריך עיון.

(יז) **ובאופן זה וכו'**. פירוש שהוא משער שלא יהיה תועלת להנידון בממון.

(יח) **דחברך חברא וכו'**. ואינו דומה לדלעיל בסעיף א' שהתרנו אפילו אם לא נתגלה עדיין הדבר להנגזל והניזק, דהלא הטעם שם הוא כמו שכתבנו בשם ר"י דומיא דעד אחד דמותר בכל גווני להעיד, וזה אינו שייך רק אם הוא משער שתוכל לבוא מזה תועלת בענין ממון, לכך אין אנו חוששין שיתגלה לו דומיא דעד אחד, משא"כ בענייננו שמשער שלא תהיה ע"י השומעים תועלת בענין ממון, נהי דהאיסור לשה"ר והוא הגנות שמגנה אותו בפני בני אדם איננו בענייננו, כיון דעיקר כוונתו הוא כדי שיראו בני אדם שמגנים את פועלי און ועי"ז יתרחקו מלילך בדרכם הרעה, עכ"פ האיסור רכילות היכן הלך. ולפי הנראה בעו"ה הקלקול פן יתגלה לנידון ויסובב ע"ז מחלוקות רבות ועצומות וללא תועלת (כידוע דעיקר הטעם איסור רכילות הוא כדי שלא ירבו מחלוקות בישראל), קרוב יותר מהתיקון שיתרחקו בני אדם ע"ז מלילך בדרך רעה בראותם שהבריות מגנות פועלי און.

ואף שיש סברא קצת להתיר דאולי הוא בעצמו ישוב ע"ז מדרכיו הרעים וישיב הגזילה וההיזק לבעליו כשישמע שהבריות מגנות אותו מטעם זה וכמו שכתבתי בפנים, אעפ"כ נראה לי פשוט להחמיר, דמי יודע אם ישוב ע"ז, כיון דאיירינן שכבר הוכיח אותו וכמו שכתבתי בפנים בסעיף ב', או באיש שהוא יודע שלא יקבל תוכחתו, א"כ רחוקה מאוד התועלת הזו, ורכילות וקלקולין הרגילין לבוא ע"י רכילות דהיינו מחלוקת ואונאת דברים וכי"ב יותר קרוב שיבוא ע"ז, ע"כ נראה לי פשוט לאסור לפרסם גנותו באופן שללא תועלת יהיה, פן יתגלה לנידון.

אם לא שהוא משער שאם לבסוף יוודע להנגזל והניזק, יהיה יכול בעצמו להוציא את בלעו מפיו, דמותר. דהלא באופן זה מותר לגלות אפילו להנגזל והניזק בעצמו וכמו שיתבאר אי"ה לקמן בהלכות רכילות, אך צריך שלא יחסרו ג"כ בזה כל הפרטים המבוארים בסימן זה.

פסקה ב

(יט) **לא מהני אפילו אם ביקש אותו**. עיין לקמן בהלכות רכילות כלל ט' ס"ח. ומ"ש כדי לעשות איסור ח"ו, אף שהוא דבר פשוט אראה לך ג"כ מקור לזה בראי"ש פ"ק דב"מ סימן מ"ח על ההיא מעשה דקריבתיה דר"נ ע"ש.

סעיף ה

פסקה א

(**כ**) **שאחד מספר כו'**. כן מוכח מר' יונה במאמר רכ"ח שכתב ומבאיש ומחפיר מספר להר"ר וכו'. ומ"ש רק אם בלא"ה וכו', ובאופן זה יהיה מיירי ר"י מה שהתיר לספר גודל העולה של המספר לשה"ר דאל"ה רכילות מיקרי וכמו שנכתוב לקמן בשם הרמב"ם ושאר פוסקים דלספר לאחד מה שפלוני דיבר על פלוני בכלל רכילות הוא כיון דבזה הסעיף איירינן שלא יבוא מזה תועלת ממש להנידון רק לגנות עושי עול לפני בני אדם וכמו שכתבנו לעיל בס"ק י"ח ודין זה וכן הדין דסעיף ו' שוים בכל חלקיהם להסעיף ד' וההגה"ה שבתוכו דהיכא דיש תועלת ממש אפילו לא נתגלה הדבר עדיין מותר לספר עליו ובלא"ה אסור אפילו אם יושלמו בכל הפרטים.

ומה שכתבתי וכ"ש שאסור וכו' דלא התיר ר"י רק אם כבר נתגלה לו הדבר ולענין לספר לאחרים ולא לגלות להנידון בעצמו ודוק בלשונו בסימן רכ"א שכתב יכול לספר הדברים לבני אדם כדי לעזור לאשר אשם לו וכו' הרי דמיירי לספר לאחרים.

ומ"ש אפילו אם המלגלג וכו' דרק לנדותו היה צריך, כמבואר ביו"ד סימן של"ד דמי ששומע שאחד מבזה לתלמיד חכם אפילו שלא בפניו וכו', ואין לו לחוש פן יתגלה ע"ז להנידון, אבל לגלות להנידון אפילו הוא תלמיד חכם ביותר אסור.

וראיה מוכרחת לזה מהא דאמרינן במו"ק (ט"ז ע"א) ומנלן דאי מתפקר בשליחא דבי דינא ואתי ואמר לא מתחזי כלישנא בישא דכתיב העיני האנשים ההם תנקר לא נעלה, ולפי גירסת הרא"ש והר"ן שם דקאי על רכילות דהיינו מה שהשלוחא דבי דינא סיפר למשה רבנו ע"ה מה שאמרו עליו דתן ואבירם העיני האנשים ההם תנקר, והרי דתן ואבירם היו הפחותים שבישראל כי בעודם במצרים הלשינו על משה רבנו ע"ה, והם שיצאו בשבת ללקוט והותירו המן, ואמרו למשה רבנו ע"ה ולאהרן ומדוע תתנשאו על קהל ה'. ומשה רבנו ע"ה היה אדון הנביאים רבן של כל ישראל וכבודו חמור מכבוד אביו, אפ"ה סבירא לה להגמרא דאסור לגלות דבר זה למשה רבנו ע"ה, אם לא מחמת שלוחא דבי דינא, ולא מועיל מה שברצון השליח היה לקנא לאמת.

ולענין לגלות לאחרים, אם הוא רואה שתבוא ע"ז תועלת, שיקנאו עבור כבוד התלמיד חכם, מותר, אך באופן שיושלמו הפרטים שנכתבו לעיל בסעיף ב'. ועיין במה שנכתוב בסוף ס"ק כ"א דלפעמים משתנה זה הדין.

סעיף ו

פסקה א

(**כא**) **שיגיע להנידון מזה תועלת**. דבאופן זה בודאי אין לחוש פן יתגלה לו, דאף לכתחלה מותר לגלות להנידון אם הוא רואה שיגיע לו ע״ז תועלת, כגון ששמע לאחד שרוצה להזיק לאחד, או ששמע אותו שאמר אם אפגע לפלוני אחרפנו, והוא מכיר לפי הענין שלא אמר זה בדרך הגזמה רק בדרך אמת, בודאי צריך להגיד לפלוני כדי שישמור עצמו ממנו כמו שמבואר לקמן בהלכות רכילות בכלל ט' ס״ג. (אך צריך ליזהר שלא יחסרו בזה הפרטים המבוארים שם, שהם כעין אלו שבכלל זה, דאל״ה ילכד ברשת של רכילות). וכל שכן דלאחר מותר לספר אם הוא רואה שתבוא תועלת מזה וכמו שכתבנו בפנים בסעיף זה.

ובאמת כל דברינו שבפנים בסעיף זה נכללו במה שאמרו מותר לדבר לשה״ר על בעלי המחלוקת. ואף דדינא הכי כמו שכתבנו, מכל מקום ר״י שכתב והמספר לשה״ר לא אירי בזה האופן רק כמו שכתבנו בסק״כ, מדכתב ולא ביקש פניו להעביר על עונו, משמע דההיתר שלו משום זה בלבד, אף שלא יגיע עוד ריעותא אחרת להנידון, ולא חשש ר״י לאיסור רכילות, אלא ודאי כמו שכתבנו דאיירי שכבר נתגלה להנידון ולא נשאר לנו רק מטעם סיפור גנות של זה המספר ולכן התיר ר״י, וטעמו הוא כמו שהובא בשמו בש״מ לב״ב כדי שיגנו הבריות פועלי און וגם אולי הוא בעצמו ישוב ע״ז ויפייס להנידון כשישמע שהבריות מגנות אותו עבור זה.

(**כב**) **ולא יחסרו בזה ג״כ הפרטים הנ״ל**. ואבארם בפירוש מפני דבר שנתחדש בזה. **א**. שישמע בעצמו שהוא סיפר עליו לשה״ר, ולא ששמע זה מאחרים, אם לא שנתברר לו. **ב**. שיתבונן היטב מן הדין שהוא בכלל לשה״ר. **ג**. שלא יגדיל עליו העולה יותר ממה שהיא. **ד**. שיכוין לתועלת כמ״ש בסעיף זה בפנים ולא מצד שנאה. **ה**. הפרט דהוכחה תלוי בזה, אם הוא משער שיועיל לו בתוכחתו לא יספר עליו לעת עתה לאחרים, רק יוכיחנו מתחלה על הסיפור לשה״ר שסיפר על חברו, אולי ע״ז ימנע שלא לספר עוד לשה״ר עליו, אבל אם הוא משער שתוכחתו לא תועיל לו, לא יתוכח עמו כלל בענין זה, אחד, כי ע״ז שיוכיח אותו, יוסיף לבזות אותו יותר תיכף בפניו ממש, ולא גרע ממה שאמרו חז״ל אל יספר אדם בשבחו של חבירו שמתוך וכו'. ועוד, כי קרוב מאוד לצאת קלקול ע״ז, כי כשידע שאחד נלחם עמו בענין זה יהיה רוצה מאוד להראות לכל שהדין עמו, ויקדים עצמו לספר הדבר לפני כל אחד ואחד בשפתיו החלקלקות המלאים מרמה, ושוב יהיה קשה לו לזה להוציא הדבר מלבם. על כן טוב יותר שלא לדבר עמו כלל בענין

זה מתחלה.

וממילא מחמת זה הטעם גופא נראה פשוט דאין צריך ג"כ באפי תלתא, כדי שלא יתפרסם הדבר ולא יוודע להמרגל וכנ"ל. ואף שהדבר פשוט אביא ראיה על זה ממה שהובא בענין היתר לדבר לשה"ר על בעלי המחלוקת, ראיה מנתן, שאמר ואני אבוא אחריך ומלאתי את דבריך, והרי מוכח שם בכתוב שבעת אמירת נתן לדוד לא היה באפי תלתא, ולא מצינו ג"כ שהוכיח נתן לאדוניהו מתחלה. אלא ודאי כמו שכתבנו הטעם, דאם היה מתגלה הדבר לאדוניהו אפשר שהיה קשה לו שוב אח"כ לתקן את הדבר, כי היה מסבב בעצות רעות להפר מחשבת נתן הנביא, ועל כן נהג עצמו נתן בהצנע, והכי נמי בענייננו.

הפרט הששי שלא יסובב להמספר הזה קלקול יותר מכפי מה שהוא חייב לזה על פי דרכי התורה שייך גם בזה. הפרט השביעי אם אפשר לסבב את התועלת הזה באופן אחר מבלי שיצטרך לספר עליו בכל גווני אסור, שייך גם בזה.

סעיף ז

פסקה א

(**כג**) **אם הוא יודע ומכיר בו וכו' בפני שלשה**. כן כתוב בשיטה מקובצת לב"ב בשם עליות הר"י ז"ל ע"ש, ורוב סעיף זה הוא מלוקט מדברי ר' יונה שבש"ת ודבריו שבשיטה מקובצת.

(**כד**) **ואף שגם עתה**. ואעתיק על זה מה שכתבתי בביאור דברי ר"י שבשיטה מקובצת וז"ל השיטה מקובצת שמא אין הדברים אמת וכו' הכל יודעין שאין אדם כשר וכו'. אף דכבר ביררנו בראיות שאין לקבל לשה"ר אף אם שמע באפי תלתא, דפשוט דכוונתו אם לא יספר באפי תלתא יחזיקו הדבר כמעט קרוב לודאי שהוא שקר ואתו לחשדו וגם לא יחקרו אחר הדברים, אבל עתה יכנסו הדברים באזניהם לענין שיהיה עיקר הדברים נוטה בלבם לאמת, אך אף על פי כן עדיין לא נתגנה פלוני משום זה כי אולי חסר פרט אחד קטן שע"ז נשתנה כל הענין, ועל כן יבואו לחקור אחר כל הענין בשלימותו ולהוכיח את האיש וכו'. אבל אין כוונתו שמא וכו' דהדבר כמו ספק ועתה בפני שלשה הוא ודאי אמת, אחר דכבר ביררנו בראיות מוכרחות דאסור לקבל בכל גווני ועוד דלא משמע כן בש"ת במאמר רכ"ח הנ"ל דשלא באפי תלתא יחזיקו השומעים הדבר לספק ממ"ש שם אין הדברים כנים ומלבו הוא בודאם ואם לא איפוא וכו' ע"ש ועוד ממקומו הוא מוכרח פה ממה שסיים אבל יש להם לחקור הדברים וכו' משמע דאף עתה עדיין חקירה צריך ופשוט, עד כאן כתבתי שם.

סעיף ח

פסקה א

(**כה**) **כשאין עליו אימה וכו'**. כן כתוב בשיטה מקובצת שם בשם ר"י, ומ"ש אפשר וכו' דאולי לא כתב שם זה רק להסברא שלא יחזיקו אותו לחונף וע"כ כתב ר"י דבכגון זה מותר שכבר אמרו מותר להחניף לרשעים וכו', משא"כ לטעם השני שכתב דיחשדוהו לשקרן אפשר דגם בזה שייך כל זמן שלא סיפר הדבר בפירסום. ואפשר דגם לטעם זה שרי, דלא יחזיקו אותו לשקרן רק היכא שיש ראיה לדבר מדלא גילה על עונו בפניו ראשונה כמו שכתב הר"י בש"ת, ובזה שיש עליו אימה ממנו אפשר שלא שייך זה ע"כ כתבתי אפשר וכו'.

ולענין הוכחה, תלוי, אם הוא רואה לפי הענין שאפשר שיקבל תוכחתו, צריך להוכיחו ולא יפרסם עליו קודם שהוכיחו וכנ"ל בפרט ג', אבל אם הוא רואה שלא יקבל תוכחתו בזה, אין צריך להוכיחו, ויותר טוב שלא להוכיחו, דכשיתודע לו שהוא תופסו עבור זה לגנאי יוכל לצמוח עי"ז קלקול דהיינו שאח"כ לא תבוא התועלת שמכוין זה בסיפורו וכמו שביארתי בס"ק כ"ב בפרט ה' עי"ש ע"כ לא יוכיחו מתחלה.

סעיף ט

פסקה א

(**כו**) **מוחזק לרבים וכו'**. כן כתב ר' יונה בשערי תשובה במאמר רכ"ח.

(**כז**) **ולא יגור מפני איש**. דבזה יסור החשד דחונף. ומ"ש אשר לא ידבר רק אמת, דאל"ה עדיין יאמרו שהדבר הזה הוא שקר והראיה שלא גילה על עונו בפניו ראשונה.

(**כח**) **שעושה אדם להבירו**. וה"ה בבין אדם למקום אם מוחזק לעבור וכההיא דסעיף י'. ומ"ש ויודע בו שלא יקבל תוכחתו, כן מוכח מדברי ר"י שבשיטה מקובצת שמשוה דין זה עם הדין דאפי תלתא בכל סברותיו דהיינו שאיש כזה בודאי מתכוין הוא שישמע עצה שהבריות מגנות אותו וע"י ישוב מדרכיו הרעים ולמעלה בדין דאפי תלתא כתב הר"י אצל סברא זו כגון שיודע בו שאינו מקבל תוכחתו, ופשוט הוא דכיון שהוא מתכוין לטובתו יותר טובה היא לו שיוכיח אותו מתחלה אולי ישמע לדבריו ולא יצטרך לפרסם גנותו אם כן הוא הדין בזה. ואף דלכאורה בש"ת הנ"ל לא משמע כן להמעיין שם, זהו רק מדין אבק לשה"ר, אבל בודאי מדין מצות הוכחה מחוייב על פי דין להוכיחו אולי ישמע אליו קודם שיפרסם גנותו, והכל כמו שכתבתי לעיל בסק"ז כי שם ביארתי הכל על נכון בעזה"י עי"ש.

סעיף י

פסקה א

(**כט**) **דשוין יחד**. שז"ל השיטה מקובצת על ב"ב בשם הר"י או בשאר עבירות שאוחז בהם ועושה אותם במזיד ועודנו מחזיק בהם ולא במקרה אבל הם מדרכיו ולמודו (פירוש דאם לא ראהו רק פעם אחת ראוי לחשוב עליו שמא עשה תשובה והמגלה דבר זה אשם אשם על זה וכמו שכתב ר"י במאמר רט"ו ע"ש) מצוה לגנותו בפני כל אדם וכו'.

ומ"ש באיסור המפורסם לכל שהוא אסור, כן כתב ר"י במאמר ריי"ט בא"ד ואינו נזהר מעבירה אחת אשר כל שער עמו יודעים שהיא עבירה ע"ש וכמעט כל הדין זה נזכר ג"כ שם בש"ת להתירא אך שכאן בש"מ חידש שאף שעל פי דין תורה מותר לספר עליו שהוא איננו בכלל עמיתך אע"פ כן צריך לזה באפי תלתא כדי שלא יבואו לחושדו.

(**ל**) **שביארנו וכו'**. ופשוט דכל הפרטים שצריך בכאן צריך ג"כ שם וע"ש בבמ"ח ס"ק ל"ב. אמנם נראה פשוט דמה שכתבנו לעיל בתחלת הסימן ונודע בבירור שלא השיב את הגזילה וכו' כאן אין שייך זה דכיון שהוא למוד ונתחזק באותן עבירות אין לחשוב עליו שמא עשה תשובה כל כמה שלא ראינו בפירוש דלא גרע ממה דאמרינן במגילה (כ"ה ע"ב) בסוף פירקא, האי מאן דסנאי שומעניה שרי וכו'.

גם הפרט דהוכחה צע"ג דאף שבש"מ שם כתב כגון שיודע בו שאינו מקבל תוכחה משמע הא לאו הכי מחוייב להוכיחו, אפשר דהוא רק למדה טובה ומצוה בעלמא כיון דכוונת המספר הוא רק לתועלתו שישוב ע"י שירננו אחריו ולא ח"ו להנות מסיפור לשה"ר יותר טוב הוא שיוכיחוהו מתחלה אולי יוכל להועילו בזה ויוצא בזה ידי הכל ולא יצטרך לספר גנותו וכמ"ש למעלה, אבל מן הדין כיון שראינו שפקר כמה פעמים בעבירה המפורסמת לכל ישראל שהיא אסורה א"כ יצא מכלל עמיתך בזה וכמו דיצא מכלל עמיתך לענין לא תונו איש את עמיתו ולענין לא תלך רכיל בעמיך וכמו שכתב ר"י בש"ת במאמר ריי"ט דמטעם זה מותר להכלימו במעלליו ולהודיע תועבותיו כן אפשר דהוא הדין נמי לענין מצות הוכחה אפילו אם אינו יודע בבירור שלא יקבל תוכחתו, דהא ה"נ הוכח תוכיח את עמיתך כתיב עם שאתך בתורה ובמצוות, וכן ראיתי בספר אדרת אליהו בפ' קדושים דכתב על עמיתך דהוכחה, עם שאתך בתורה ומצות, ולא גרע האיש הזה מלץ דכתיב אל תוכח לץ וכו'.

והנה כל זה כתבנו בענין שבין אדם למקום, אבל בענינים שבין אדם לחבירו אף שהוא מתנהג בהן שלא כדין כמה פעמים מחוייבין אנו להוכיחו דאינו יוצא מכלל עמיתך ע"ז. ורק לענין לשה"ר התיר עליו ר' יונה, ולא משום דאינו בכלל עמיתך רק משום

לקנא לאמת ולעזור לאשר אשם לו, אבל לענין הוכחה ולענין אהבת רעים ולכל שאר ענינים אשר אנו מצווין לאיש עמיתנו מחוייבין אנו גם לו. וראיה לדבר דבענין בין אדם למקום התנה ר"י במאמר ריי"ט שכתב אשר כל שער עמו יודעים שהיא עבירה, ונראה בעליל כונתו דאל"ה עדיין הוא בכלל עמיתך. ודבר זה ידוע בבין אדם לחבירו בכל מה שצייר ר' יונה בגזל ונזק וצער ובושת הוא בא לכתחלה מצד סיבה אשר על ידה היצר הטעהו שמותר לעשות דבר זה לחבירו, אף שבאמת השכנגדו צדיק בריבו, אך עכ"פ מצא לו היצר מקום לפתותו שמותר לעשות לאיש ריבו כל דבר רצח, ולפעמים מפתהו היצר שמצוה ג"כ יש בזה, ואם יראה בעצמו שאיש אחר יעשה ככה העולה או הבושת ואונאת דברים לאיש אחר כמו שהוא עושה לאיש זה ירים קולו עליו לאמר שהוא עושק או מבייש לאדם מישראל בחנם, וא"כ אנו רואין בחוש שרק היצר מעור את עיניו לאמר שלאיש הנוכחי עליו לא צותה התורה כל האזהרות הלאוין והעשין לא שנא וגו' ואהבת לרעך כמוך וכיוצא בזה, וא"כ איך נוציא לאומר מותר הזה מכלל עמיתך, אם לא שהוא נראה לכל שאין באותו הדבר במה לטעות בשום אופן רק החוטא הזה הוא גנב או גזלן פשוט אז יש לעיין הרבה בזה לענין הוכחה וכיוצא בזה.

סעיף יא

פסקה א

(**לא**) **שלא להתיר לעצמו וכו**'. הטעם דבודאי חסר כאן פרט אחד והוא פרט החמישי הנכתב לעיל והוא מה שכתבתי בפנים דבודאי אין וכו' ומפני שרגילין הרבה לטעות בזה לכן ארחיב קצת הדיבור בזה כדי שלא יאמר הקורא שאני מחמיר עליו חומרא בעלמא. וז"ל הרבינו יונה בשערי תשובה במאמר רכ"א, ודע דבדברים שבין אדם לחבירו כמו גזל ועושק וכו' גם היחיד אשר ראה יגיד כדי לעזור לאשר אשם לו ולקנא לאמת והנה אמרה התורה שיעיד עד אחד בבית דין כדי לחייב הנתבע שבועה עכ"ל. וא"כ דבנידון דידן דאיירינן בסעיף זה שאין לו מזה תועלת על להבא אפילו אם יהיה בעד אחד כהאי גוונא דהיינו שמעדותו לא יצא שום נפקא מינא לדינא, לשה"ר מיקרי, בין בבין אדם למקום וכדאיתא בפסחים (קי"ג ע"ב) במעשה דזיגוד דנגדיה רב פפא משום זה, ובין בבין אדם לחבירו אם יזדמן כהאי גוונא שמדברי העדות שלו לא יהיה שום נפקא מינא לדינא ג"כ אסור מן התורה להעיד וכמו שכתב הגר"א בח"מ בסימן כ"ח סק"ט בשם הספרי (והכונה היכא דהעד יודע מתחלה שע"פ דין לא יועיל עדותו לכן לא יעיד דרק ענין ביש בעלמא הוא דקא מפיק עליה דפלניא וכההיא מעשה דזיגוד אבל בסתמא מחויב להעיד פן יועיל עדותו לענין מה), וכל שכן שלא בבית דין בדרך סיפור בעלמא ודאי לשה"ר

הוא, וכל זה אפילו אם הוא מספר מה שפלוני עשה לפלוני וק"ו בנידון דידן שהוא מספר מה שפלוני עשה לו דעל זה לא שייך כלל התירא דר' יונה דומיא דעד אחד דמה שייך עדות על עצמו (אם לא שיש תועלת מהסיפור שלו וכפי מה שמבואר הטעם לקמן).

ועוד הלא אסור לבעל דין להשמיע דבריו להדיין קודם שיכנס לדין אף דיודע שהאמת אתו ועובר בזה על הלאו דלא תשא שמע שוא וכדאיתא בסנהדרין (ז':) ובשבועות (דף ל"א) ובח"מ סימן י"ז וה"ה בודאי בענינינו לענין לספר לאדם אחר מה שעשה לו פלוני דבחד פסוק כללתם התורה וכדאיתא בפסחים (קי"ח ע"א) דפסוק זה לא תשא שמע שוא הוא אזהרה למספר לשה"ר ג"כ דקרי ביה לא תשיא, ואף דבתורה כתיב שמע שוא, הלא ע"כ אנו צריכין לומר דהוי כמו להשמיע דבריו לדיין דאסור בכל גווני, וע"כ אנו צריכין לומר הא דקראתו התורה שמע שוא אף דהמספר יודע שהאמת אתו, משום השומע שלא ידע שהוא אמת וכדי שלא יכנס לנפשו צורת הדברים (וכמו שכתב בסה"מ להרמב"ם ל"ת רפ"א טעם זה על מה דאסרה התורה להדיין לשמוע) כן בודאי ה"ה בענייננו כיון דעצם אמונה בלב להחליט שהוא אמת מה ששמע גנות על אחד הוא איסור של קבלת לשה"ר וכמ"ש למעלה בכלל ו', וה"ה לטעם האחר שכתבתי למעלה בפתיחה אות ב' א"כ בודאי גם בזה אסור להשיא להשומע שמע שוא וכמו שאסור להשיאו מה שפלוני עשה לפלוני.

ועוד ראיה לדברינו ממה דאמרינן במו"ק ט"ז ואי אתפקר בשליחא דבי דינא ואתי ואמר לא מתחזי כלישנא בישא דכתיב העיני האנשים ההם תנקר לא נעלה ופירש"י שחירף שליח בית דין ושליח אמר חרפני (דלפירוש רש"י העיני האנשים ההם תנקר על השליח אמרו דתן ואבירם) הרי דאי לאו המעלה דשלוחא דבי דינא לא הוי שרי לשלוחו של משה רבנו ע"ה לספר מה שחירפוהו דתן ואבירם אף דהיה יודע בעצמו שהסיפור הוא אמת, אלא ודאי כמו שכתבנו בפנים דאין כונת המספר בזה לתועלת.

ולא תקשה על דברינו ממה דאיתא בח"מ בסימן רכ"ח דאם הוא מאנה את עצמו וכו' ופירושו דאם הונה אותך בדברים אתה מותר להונאו (ופליאה על בעל הסמ"ע שדחה פירוש זה דהרי מבואר כן להדיא בספר יראים להרא"ם בעל התוס') היינו בינו לבין עצמו בלבד אבל לא לגלות דבר זה שהיה בינך לבינו לאחרים.

ולא תקשה על דברינו ממה דאמרינן בברכות (דף ה':) רב הונא תקיפו ליה ארבע מאה דני דחמרא על לגביה רב יהודא וכו' א"ל אי איכא מאן דשמיע עלי מילתא לימא א"ל הכי שמיע לן דלא יהיב מר שבישא (פי' זמורות הגפן) לאריסא א"ל מי קא שביק לי מידי הא קא גניב לי כוליה, והלא אף כאן לא יצא מדברי רב הונא תועלת על להבא שלא יגנוב

אותו יותר, ולא היתה כונתו ג"כ שיוכיחוהו הרבנן רק לדחות מעל עצמו הגנאי, דזה אסור בעלמא לספר לשה"ר על אחר אף שהוא אמת וכונתו רק לדחות גנאי מעל עצמו, וראיה לזה מב"ב (דף קס"ד ע"ב) דאמר ליה ר' שמעון ברבי לרבי לאו אנא כתבתיה יהודא חייטא כתביה וא"ל רבי כלך מלשון הרע הזה אף דכוונתו היה רק להציל את עצמו, וא"כ היאך היה מותר לרב הונא לספר לפניהם מה שהאריס גונב מאתו הזמורות לפי מה שהחלטנו בפנים דלספר שאחד גזלו גם זה בכלל לשה"ר הוא. אבל באמת זה אינו קושיא, א' דרש"י פירש בד"ה הא קא גניב לי וז"ל וכי אינו חשוד בעיניכם שהוא גונב לי הרבה יותר מחלקו, וכוונת רש"י שהיו מכירין אותו הרבנן להאריס שהוא גנב וא"כ אין שייך בזה לשה"ר. ואפילו אם היינו מפרשים להא דקא גניב כפשטיה אפ"ה לא קשיא לדברינו דכונת רב הונא היתה רק לדחות מעל עצמו הגנאי, ולא דמי להיא דב"ב הנ"ל, דהתם כדי לדחות מעל עצמו הוי ליה לר' שמעון ברבי להשיב לא כתבתיו להציל את עצמו ולמה היה לו להטיל את הגנאי על יהודא חייטא וכמו שפירש רשב"ם שם, משא"כ בענייננו דלא היה לו להציל את עצמו בענין אחר ולכך הוכרח לו לספר האמת. ובהכי ניחא נמי מה דאמרינן בערכין (ט"ז ע"ב) במעשה דרב הונא וחייא בר רב הוו יתבי קמיה דשמואל א"ל חזי מר דקא מצער לי פירוש שהוא מכה וחובט אותי, קביל עליה רב הונא דתו לא מצער ליה, לבתר דנפיק אמר ליה הכי והכי קא עביד ע"ש, דהיה כוונת רב הונא לדחוח הגנאי מעל עצמו בדבר אמת ולא לבזות לחייא בר רב, ולא היה יכול באופן אחר כי אם לגלות המעשה כאשר הוא (וכדמות ראיה להיתר זה ממה דאיתא בח"מ בסימן תכ"א ס"א בהגה"ה ע"ש) אך מאוד ומאוד יזהר שלא יחסרו בזה כל הפרטים המבוארים לקמן בסעיף י"ד בפנים דאם לא כן בודאי יכשל ע"י ההיתר זה בעון לשה"ר, ואי לא היה תועלת בזה לדחות הגנאי מעל עצמו, אפילו איננו מתכוין לגנות לחבירו בכלל לשה"ר הוא וכמו שכתבנו לעיל בכלל ג' ס"ג, מטעם דסוף סוף נתגנה חבירו בזה והתורה אסרה לשה"ר אפילו על אמת.

ונחזור לענייננו דאין להקשות על דברינו שבפנים שאסרנו לספר מה שפלוני חרפו ממה דאמרינן בכתובות (ס"ט ע"א) במעשה דרב הונא ששלח לרב ענן, ענן ענן ממקרקעי או ממטלטלי ע"ש בגמרא ואמר ליה רב ענן למר עוקבא חזי מר היכי שלח לי רב הונא ענן ענן וכו' והרי בתוך כך סיפר גנות על רב הונא, ומה שעבר אין, דנוכל לומר דכונת רב ענן לא היה לגנות בזה לרב הונא, רק בדרך עצה שאל כאומר מה לעשות במה שיש לרב הונא תרעומות עלי מדשלח לי ענן וכו' כי לא ידעתי סיבת הדבר.

וכן במה דאמרינן בכתובות (ע"ט ע"א) דא"ל רב ענן למר עוקבא חזי מר נחמן חקלאה

היכי מקרע שטרא דאינשי, ג"כ נראה דכוונתו היה בשביל שהיה אז מר עוקבא אב"ד אף בימי שמואל וכדאמרינן במו"ק ולכך היה קובל רב ענן על רב נחמן לפני מר עוקבא שהוא אינו בקי בדינין כמו שפירש רש"י שם ועושה מעשה בעצמו ומקרע שטרות דאינשי, וכונת רב ענן היה בשביל קנאת האמת כדי שמר עוקבא ימנעהו מזה על להבא או על השטר זה גופא יחזיר המעשה, וכענין שאמרו בערכין (ט"ז) א"ר יוחנן בן נורי הרבה פעמים לקה עקיבא על ידי לפני ר' שמעון וכו' והוספתי בו אהבה עי"ש, דעל זה לא שייך ענין לשה"ר כיון שכוונת המספר הוא כדי שיצמח מזה תועלת ולא לגנותו ח"ו (ועל מר עוקבא בעצמו בודאי לא קשיא כלל האיך שמע הסיפור מרב ענן אף דשמיעת לשה"ר ג"כ אסור וכנ"ל בכלל ו' דפשוט הוא דלא היה כונת מר עוקבא לקבל רק שמע מרב ענן כדי לחקור אח"כ על זה היטב כדי שיסיר עי"ז התרעומות מלב רב ענן כמו שהיה כן בסוף ובאופן זה בודאי מצוה לשמוע דהוא בכלל הבאת שלום ודן לכף זכות). וממעשה דמר עוקבא הנ"ל יש ללמוד הנהגה גדולה בענינים אלו, דהיינו אם אחד סיפר לחבירו שפלוני עשה לו רעה או חירפו וגידפו, יהיה מי שיהיה המספר, אפילו מגדולי הדור דבודאי לא ישקר, אעפ"כ לא יבוש חבירו מלשאל ממנו את עצם המעשה אשר היה מתחלה, כי הרבה פעמים ישתנה עי"ז הענין להפכו, והראיה מרב ענן שהיה אמורא והיה לו גילוי אליהו כמו דאיתא בכתובות (דף ק"ו) אעפ"כ כשדרש ממנו מר עוקבא המעשה בשלימותו נשתנה עי"ז הענין מרע לטוב.

וכן אין להקשות על דברי שבפנים מהא דאיתא בקידושין (ל"ג ע"א) בר' חייא דהוה יתיב בי מסחותא וחליף ואזיל ר' שמעון ברבי קמיה ולא קם ר' חייא מקמיה, ואיקפד, ואתא א"ל לאבוה שני חומשים שניתי לו בספר תהלים ולא קם מקמי וכו', וכהאי גוונא עוד מעשה אחר שם, ואיך היה מותר לר' שמעון ברבי לספר דבר זה לפני רבי, די"ל דכונת ר' שמעון לא היה לגנותו רק שידע אביו מזה ויוכיחו עבור זה ודבריו יהיו נשמעין לו יותר משאם היה מוכיחו בעצמו [32].

[32] וכן אין להקשות ממה דאיתא בכורות (דף ל':) ר' יהודה ור' יוסי איסתפק להו מילתא בטהרות שדרו רבנן לגבי בנו של ר' חנינא בן אנטיגנוס, אזילו אמרו ליה לעיין בה כו' אותיב רבנן מדידיה לגבייהו וכו', אתו אמרו ליה לר' יהודה אמר להו ר' יהודה אביו של זה וכו' אמר ליה כו' כבוד זקן יהא מונח במקומו וכו', האיך היה מותר להזוגא דרבנן לספר לפני ר' יהודה ור' יוסי במה שנגע בכבודם שלא האמינם על הטהרות (דדוחק לומר דהם היו בכלל שלוחא דבי דינא) דהכא ג"כ י"ל שלא כיוונו בסיפורם לגנותו בזה רק לתועלת שר' יהודה ור' יוסי יוכיחוהו על להבא שלא יתנהג כן עם רבנן אחרים שלא להאמינם על הטהרות שבזה הוא מבזה אותם, ויותר נכון לומר שכל אחד מהרבנן היה כונתו בסיפורו רק לקנא עבור בזיון חבירו התלמיד חכם ועיין לעיל בבמ"ח ס"ק י"ד.
וכן אין להקשות על ר' יהודה האיך היה מותר לו לקבל את דבריהם להאמינם בזה עד שעי"ז רתח עליו ואמר אביו וכו' הא אין מותר רק לחוש (דזה אין לתרץ משום דהיו שנים דעל פי דין אסור לקבל בהחלטה אפילו משנים וכמ"ש לעיל בכלל ז' ס"ד ולבד זה הלא הם היו נוגעים בזה) די"ל דהיו מהימני ליה כדברי שני עדים ועיין לעיל בכלל ז' ס"ז ובבמ"ח שם סק"ד או ע"פ דאיתא ביבמות (ע"ח ע"א) הא שמואל וב"ד קיים עי"ש.

סוף דבר להיתר אין לנו שום ראיה, ולאיסור הבאנו כמה ראיות חזקות וכנ"ל. ויש לי עוד כדמות ראיה מהא דאמרינן בגיטין (דף ז'.) דשלח ליה מר עוקבא לר' אלעזר בני אדם העומדים עלי ובידי למוסרם למלכות מהו וכו' הרי שלא רצה לגלות את שמם אף דעמדו עליו, וע"כ כסברתנו בפנים, כיון שללא תועלת יהיה הגילוי שיגלה לפני ר' אלעזר לפיכך לא רצה לגלות, על כן מאוד יש לזהר בזה.

סעיף יב

פסקה א

(**לב**) **לכל העיר**. אם לא שהוא משער שבסיפורו עתה את הדבר הזה לאנשים יצמח מזה לאותה העיר תועלת על להבא, כגון אם אלו האנשים ששומעים את הסיפור שלו יש בכחם להוכיח לאנשי העיר ההיא עבור שאין בידם מצות הכנסת אורחים כראוי והמספר הזה הוא מכוין רק לתועלת הזו ולא לגנותם נראה דמותר, אך אעפי"כ יזהר בשאר הפרטים הנ"ל בתחלת הסימן שלא יחסרו בזה.

סעיף יג

פסקה א

(**לג**) **עשה לו עולה וכו'**. וכל שכן אם הוא רוצה לעשות לו עולה וע"י סיפורו אפשר שימנעוהו מזה דמותר לספר להם ולבקשם שימנעוהו מזה.

(**לד**) **מותר לו לספר להם**. אף דבתוך כך מוכרח לספר כל המעשה והוא ממילא גנאי לחבירו אעפ"כ מותר ולא אמרינן לא התירה התורה אלא בבית דין, ואף דלא שייך בזה התירא דר"י כדי לקנא לאמת מ"מ נראה פשוט דמותר, כמו דלענין רכילות ג"כ לא שייך ההיתר דר"י וכמ"ש למעלה בס"ק כ' ואפ"ה היכא דנוגע לאחד בענין ממון כגון שהוא יודע שאחד רוצה להזיק לאחר או כדי שלא יתבזה חבירו, כגון אם שמע מאחד שאמר אם אפגע לפלוני במקום פלוני אחרפנו ואגדפנו והוא מכיר להאיש הזה דגזים ועביד, בודאי מותר לספר לו אם הוא רואה שע"י סיפורו ישמור את עצמו ממנו ולא יבוא לזה וכמו שנכתוב אי"ה לקמן בהלכות רכילות ואין בזה משום רכילות כיון דעיקר כונתו בסיפורו לסלק הנזקין ולהשבית הריב, כן הוא הדין בזה דאין בזה משום לשה"ר כיון דעיקר כונתו לשמור את עצמו ולא לגנות לחבירו.

ומנאתי ראיה ג"כ לדברינו ממה דאמרינן בקידושין בריש פרק האומר רב גידל הוה מהפך בההיא ארעא אזל רב אבא זבנה, אזל רב גידל קבליה לר' זירא, אזל ר' זירא וקבליה לר' יצחק נפחא, א"ל המתן עד שיעלה אצלנו לרגל, כי סליק אשכחיה, אמר ליה עני המהפך בחררה ובא אחר ונטלה מאי א"ל נקרא רשע, ואלא מר מאי טעמא עביד הכי אמר ליה לא ידענא וכו' ע"ש ופירש רש"י בד"ה וקבליה סיפר דברי צעקתו לפני ר'

זירא, ובודאי ר' זירא לא היה דיין בדבר זה כי מוכח שם בגמרא דר' אבא לא בא אז ביחד עם רב גידל לפני ר' זירא, דאי ר' אבא ג"כ בא אז עמו בודאי היה ר' זירא שואלו למה קנה והלא הוא עני המהפך וכו' ובודאי היה משיבו ג"כ דלא ידע מתחלה שרב גידל היפך על שדה זו כאשר היה האמת וכאשר השיב אח"כ לר' יצחק נפחא ולא היה צריך ר' זירא לילך ולקבול עליו עבור זה לפני ר' יצחק נפחא, אלא ודאי דר' אבא לא היה אז אצל ר' זירא בעת שקבל עליו רב גידל, ואם היה רבי זירא דיין בדבר האיך מותר לו לרב גידל לספר ולר' זירא לשמוע שלא בפני בעל דין, אלא ודאי דדרך סיפור בעלמא סיפר רב גידל לר' זירא את העולה אשר עשה לו ר' אבא, וא"כ איסור לשה"ר יש בזה וכנ"ל, אלא ודאי כמו שכתבנו בפנים דלתועלת שרי, וכונת רב גידל ג"כ היתה כדי שיסייעו ר' זירא בענין זה שתוחזר השדה אליו, וכונת ר' זירא בסיפורו את הדבר לר' יצחק נפחא ג"כ היה כדי שיאמר לר' אבא כי לדבריו בודאי ישמע כי רבו היה וכדמוכח מתשובתו המתן עד שיעלה וכו' וכפירש"י שם, אבל לא ח"ו לגנות בזה לר' אבא כי אם לקנא לאמת וכמ"ש ר"י בש"ת במאמר רכ"א (ומזה ראיה לדברי ר"י דשם). והא דלא הוכיח אותו תחלה נוכל לומר בפשיטות דר' זירא מוחזק לרבים היה וכמ"ש ר"י במאמר רכ"ח ע"ש. ואף לפי מה שכתבנו לעיל בשם הפוסקים דבכל גווני חייב להוכיחו תחלה נוכל לומר דר' זירא היה רחוק מר' אבא ולא היה יכול להוכיחו.

(לח) **בכל אלו האופנים וכו'**. ואין צריך לזה הסיפור באפי תלתא, דלא מיבעי אם הוכיחו מעצמו מתחלה בפניו ולא שמע לדבריו דשוב אין צריך לזה הסיפור בא"ת וכמ"ש למעלה בס"ק ט"ו, אלא אפילו אם לא הוכיחו מתחלה משום ששיער שלא יקבל תוכחתו אעפ"כ נראה לי דאין צריך לזה אח"כ באפי תלתא, דלא שייך כאן הטעם שכתב ר"י בש"ת במאמר רכ"ח שיחשדוהו לחונף או לשקרן ע"ש כיון שהם רואין מסיפורו שכונתו רק לתועלת וכמ"ש בפנים.

סעיף יד

פסקה א

(לו) **אחר שידע וכו'**. מקורו עיין לעיל בתחלת הכלל בסק"ג.

פסקה ד

(לז) **שאם יתווכח עמו**. מקורו הוא מהרמב"ם פ"ו מהלכות דעות בדין הוכחה ע"ש וכן פירשו שארי הראשונים דהוא פשטיה דקרא דהוכח תוכיח.

פסקה ז

(לח) **מצוה היא**. אף דיש פנים לומר דהוא מחוייב מצד הדין כיון שלא יבצר התועלת שהוא מקוה אף אם יקטין את הענין, וא"כ לכאורה דבר זה דומה לאם היה יכול לסבב

את התועלת בעצה אחרת שלא יצטרך לספר כלל, דמן הדין אסור לספר וכנ"ל בס"ב בפרט הששי, ודוגמא לזה בח"מ סימן תכ"א ס"ג בא"ד ומיהו צריך אומד וכו' עי"ש. אך כיון דלא מצאתי ראיה ברורה לזה וגם יש לחלק בזה, לכן כתבתי בלשון מצוה דמכלל מצוה לא נפקא.

פסקה ח

(**לט**) **שלא יסובב וכו'**. וביאור דבר זה וגם מקור לזה עי' לקמן בהלכות רכילות בכלל ט' ס"ה ו' ובבמ"ח שם.

וזה איירי אם יש לו להציל את גזלתו ועשקו בעצה אחרת, אבל אם אי אפשר לו להציל בעצה אחרת והוא סרבן ולא ציית דינא והוא יודע שאם היה חבירו ציית דינא היה חבירו יוצא חייב מבית דין עי' בח"מ בסימן שפ"ח ס"ה בהגה"ה ובש"ך שם ודבר זה לא יעשה מעצמו כי אם על פי בעלי הוראה עי' בח"מ בסימן כ"ו, ויש לו ליטול רשות עי"ש. וכל שכן בענייננו דאי לא ישאל מתחלה בעלי הוראה אפשר שהוא טועה בעיקר הענין, דאולי היה יוצא חייב מבית דין אף שהוא יודע בעצמו שהאמת אתו, פעמים שאין לו ראיה לברר את זכותו על פי דין, ובאופן זה בודאי אסור כמו שמוכח בש"ך סקכ"ו הנ"ל בסופו, ועוד הרבה ראיות שנברר אי"ה לקמן בהלכות רכילות על כן לא ימהר לספר את הדבר לאנשים אם הוא רואה שחבירו יהיה נפסד עי"ז יותר מכפי הדין.

סעיף טז

פסקה א

(**מ**) **ג"כ אסור**. וכן כתב ר"י במאמר ריי"ט ע"ש ופירש בזה הכתוב במשלי אל תאמר כאשר עשה לי כן אעשה לו עי"ש.

(**מא**) **וכמו שכתבנו**. כי בודאי אין מכוין לתועלת רק לפרסם גנותו של חבירו עי"ש.

סעיף יז

פסקה א

(**מב**) **ושאל לשמעון וכו' שראובן חושדו וכו'**. דמפני שאלת ראובן ודאי לא נשתנה הדין וכמ"ש לעיל בכלל א' בסעיף ה' ובכלל זה בסעיף ד', ומפני שחשדו ג"כ לא נשתנה הדין, כדמוכח בב"ב (דף קס"ד ע"ב) בשטר מקושר דאתא לקמיה דרבי וכו' חזא ביה רבי בבישות וע"ש ברשב"ם דהבישות היה מפני שהיה סבור רבי שר' שמעון עשה אותו א"ל לאו אנא כתבתיה יהודא חייטא כתביה אמר ליה כלך מלשון הרע הזה ופירש הרשב"ם לא היה לך להטיל האשמה עליו היה לך לומר לא כתבתיו ועיין עוד מה שכתבנו לעיל בס"ק ל"א מענין זה.

(מג) **ישיב אני לא עשיתי**. וכל זה אם ע"י תשובתו זו לא ידע עדיין השואל מי עשה את הדבר. אבל אם ע"ז ממילא יוודע לו העושה, כגון שלא היה לו הספק כי אם על שניהם, תלוי בזה, אם הוא באמת דבר שאינו הגון נראה דמותר לדחות זה מעל עצמו אף שממילא יתגלגל הדבר על חבירו. אבל אם באמת דבר זה איננו עולה, רק להשואל נראה שהדבר זה הוא עולה צריך עיון אם מותר להשיב לו אפילו בלשון אני לא עשיתי את הדבר כיון שעי"ז ממילא יתגנדר הדבר על חבירו.

ונראה שדבר זה תלוי במה שמבואר בח"מ בסימן שפ"ח [סו"ס ב'] בהגה"ה, היה רואה נזק בא עליו מותר להציל עצמו אע"פ שעי"ז גורם היזק לאחר, ועי' בסמ"ע שם שכתב דאם כבר בא עליו אסור לסלק ממנו בזה, ומשמע מביאור הגר"א שם שהוא מסכים להסמ"ע, והכא נמי אם הוא רואה שנחלט לעת עתה חשדא אצל השואל עליו, אסור לו לגלות כדי להסירה מעליו ולתתה על חבירו, ועי' בביאור הגר"א שם, ואם אינו בגדר זה, מותר. ואעפ"כ דבר זה אינו מבורר אצלי היטב למעשה.

ודע דכל זה הסעיף איירי בענין לשה"ר, דהיינו שדבר זה איננו נוגע בעצם לשואל, רק שרוצה סתם לידע מי עשה את הדבר הזה. ואם הדבר הזה נוגע לו, יבואר אי"ה לקמן בהלכות רכילות כלל ט' סי"ד ט"ו עם ציור המצוי בענין זה.

חלק שני: הלכות איסורי רכילות

כלל א

סעיף א

פסקה א

(א) **המרגל**. לשון הרמב"ם בפ"ז מהלכות דעות, והסמ"ג לאוין ט'. ועין במה שכתבתי לעיל בהלכות לה"ר כלל א' בבמ"ח סק"ג לישב דלא יקשה עליהם מכתובות (מ"ו ע"א) ע"ש.

סעיף ב

פסקה א

(ב) **שטוען**. גם זה לשון הספרא פ' קדושים והרמב"ם שם.

(ג) **עליך וכו'**. הוא לשון הכ"מ שם. וכן כתב הסמ"ג לאוין ט' איזהו רכיל המגלה לחברו דברים שדבר ממנו אדם בסתר וכו' ע"ש. וכן כתב החנוך במצוה רל"ו וז"ל שנמנע מן הרכילות שנאמר לא תלך רכיל, והענין הוא שאם נשמע אדם מדבר רע בחברו שלא נלך אליו ונספר לו פלוני מדבר בך כך וכך ע"ש. וכן משמע בש"ת לר"י דעקרו דהאי לאו

קאי על זה. ומ"ש בפנים פלוני עשה וכו' או רוצה וכו' היינו בענין שהדין עם פלוני, או שלא יצמח לחברו מידיעתו תועלת להסיר ממנו נזק, ועין בב"ק (צ"ט ע"ב) במעשה דמגרומתא, דאל"ה יש הרבה אפגים דמותר וכמו שיבאר אי"ה לקמן בכלל ט' בארכה.

(ד) **ואלו**. כמו בהלשנת דואג שאמר על אחימלך שנתן לחם וחרב גלית לדוד, ואלו היו שואלין לו בעצמו לא היה מכחישו כמו שהתנצל הוא בעצמו לשאל אחר כך, דאדרבה חשב שעושה בזה עבודה לשאול כמ"ש ומי כדוד נכבד בביתך וחתן המלך, אפ"ה כיון דידע דואג את לב שאול רכיל מקרי, כן כתב הכ"מ.

(ה) **או משום שהאמת**. וראיה ממ"ש בסנהדרין (כ"ט) מנין לדיין שלא יצא וכו'.

(ו) **או משום**. וראיה מהלשנת דואג על אחימלך וכנ"ל.

סעיף ג

פסקה א

(ז) **אפילו אם אין**. וראיה ממה שכתב ר"י במאמר ע"ד דנענשין על הפשיעה בלשה"ר אעפ"י שלא נתכוין להבזות בעליהן. וכן ארז"ל בספרי ומה מרים שלא נתכונה לגנותו וכו'. וכן כתב הרמב"ן בחמש פ' תצא דאסור לשה"ר הוא אע"פ שאינו מתכוין להזיק כלל, ונראה דהוא הדין ברכילות.

וראיה גמורה לזה מסנהדרין (ל'.) מכתב היכי כתבי ר' יוחנן אמר זכאי משום לא תלך רכיל ריש לקיש אמר פלוני ופלוני מזכין ופלוני מחיב וכו', ואף דשם בעת שכותבים הדינים הפסק אינם מכונים לרגל בזה, ואינו דומה למה שנזכר במשנה בלשון אבל מה אעשה כמ"ש הפני משה בירושלמי שם, ואפ"ה סבירא ליה לר' יוחנן דהלכה כותיה נגד ריש לקיש דהוא בכלל רכילות.

ועוד ראיה מפרשת ממעשה דיהודה בן גרים בשבת (ל"ג ע"ב) שהלך וספר דברים וכו' עין ברש"י שם, והרי שם לא נתכוין ח"ו לבזות בזה את ר' שמעון בן יוחאי, דאדם גדול היה כמו שפרשו התוספות שם, ועין במהרש"א שם שגם ר' יהודה ב"ר אילעאי לא פליג ארשב"י, ור' יוסי משמע נמי שס"ל כוותיה, אך משום יראה לא רצה לדבר בם. וא"כ שכלם סוברים כן, בודאי יהודה בן גרים ג"כ לא פליג עליהו, דאף דאדם גדול היה מ"מ נראה דתלמידם היה, ואפ"ה יהודה בן גרים רכיל מקרי עבור זה ממה שהענישו אח"כ רשב"י ועשהו גל של עצמות. ולא תדחה דמעשה זו דיהודה בן גרים אין שיך ללשה"ר, דזה אינו, דגם הרמב"ם למד ממעשה זו לענין לשה"ר במה שכתב בהלכה ה' ונשמעו איש מפי איש וכו' להצר לו או להפחידו וכתב בכ"מ שזה יצא לו ממעשה דיהודה בן גרים הנ"ל, הרי דרכיל מקרי בכל האפנים, וזה ראיה לכל מה שכתבנו בזה הסעיף.

סעיף ד

פסקה א

(ח) **אמת וכו'**. ומפני שרגילין העולם לטעות בזה אאריך קצת מהגמרא והפוסקים. **א**. דגרסינן במו"ק (ט"ז) ומנלן דאי מתפקר בשלוחא דבי דינא ואתי ואמר לא מתחזי כלישנא בישא וכו' ועי' בגירסת הרא"ש ובפירוש הר"ן שם שהכונה שחרף את הבית דין לפני השליח, והביאה הגמרא ראיה על זה דשרי ממה שכתוב העיני האנשים ההם תנקר, שכונתם הרעה היתה על משה רבנו ע"ה, ואפ"ה הגיד השליח למשה רבנו ע"ה, אלמא דאע"פ שהשליח היה יודע שהוא אמת, אפ"ה רכיל מקרי אי לאו שלוחא דבי דינא. **ב**. מסנהדרין (כ"ט ע"א) מנין לדין וכו', ואף דהוא אמת, רכיל מקרי. **ג**. מב"ק (צ"ט ע"ב) במעשה דההוא מגרומתא דטרפיה רב ופטריה לטבח מלשלומי דמי. ופגעו ביה רב כהנא ורב אסי בבעל הבהמה ואמרו לו עביד בך רב תרתי, וקמקשי עליהם הגמרא והתניא מנין לדין כו', אלמא דאע' פ שהם יודעין שהאמת אתם שרב שלא כדין עבד, אפ"ה לא היה להם לספר זה לבעל הבהמה מטעם רכילות.

ועוד יש הרבה ראיות אך קצרה היריעה מהכילם. וגם בדברי הרמב"ם ובהסמ"ג לאוין ט' ובחינוך הנ"ל איתא בהדיא דאפילו על אמת רכיל מקרי. וכן משמע מדברי ר"י בש"ת במאמר רכ"ב ובשארי מאמרים דהולכי רכיל גם הם בכלל מספרי לה"ר, וכבר באר ר"י במאמר ריי"ד דהכוונה אפילו על אמת.

(ט) **שונאים**. וראיה מגמרא הנ"ל במו"ק, והרי בודאי היו שונאים זה לזה, דדתן ואבירם בודאי היו שונאים למשה רבנו ע"ה מכבר כמ"ש כי מתו כל האנשים המבקשים את נפשך משמע דהם עדיין מבקשים, וגם עתה היו שונאים לו כדמוכחי קראי בפ' קרח בכל הסיפור, ומשה רבנו ע"ה בודאי היה ג"כ שונאם כמ"ש הלא משנאיך ה' אשנא וכו' והם בודאי בכלל שונאי ה' הם שרצו להדיח את כל ישראל מתורת ה' שהכחישו את נבואתו הקדושה ויציאת מצרים שהיה על ידי ה' והפכו את הקערה על פיה שאמרו מדוע תתנשאו וגו'.

ועוד נ"ל פשוט שעליהם יש לאו מן התורה שלא לאוהבם, ממה דצוותה התורה במסית לא תאבה לו ופירש רש"י והוא מהספרי וכן פסק הרמב"ם בהלכותיו דהצווי הוא מן התורה שלא לאוהבו. ואין לומר דהצווי הוא רק למסית לעבודת גילולים. דזה אינו, דזיל בתר טעמא כי ביקש להדיחך מעל ה' אלהיך וכו', ואחד מדיח את היחיד או את הרבים כדאיתא בסנהדרין (דף ס"ז), על אחת כמה וכמה היכא שמחזיק מחלוקת על אדון הנביאים בעצמו, ומושך אחריו כמה מאות מבני ישראל להסיתם בפתויים וחלקלקות

שלא להאמין בתורת משה רבנו ע"ה, על אחת כמה וכמה דמצווין אנו מן התורה שלא לאוהבם.

סעיף ה

פסקה א

(י) **ועמד עליו**. ממעשה דדואג שכתוב בקרא דשאול הפצירם מאוד בזה, כמו שכתוב כולכם קשרתם עלי וגו' בכרת בני עם בן ישי וגו'. ואף דהיה להם יראה גדולה ממנו, אעפ"כ נחשב דואג בכל מקום לרוכל עבור זה. ובלאו הכי הדבר פשוט, דאטו אם אחד יסיתנו לאכול בשר חזיר יהא מותר לאכול עבור זה. ואם יהיה בהגילוי תועלת להסיר הנזק, עיין לקמן בכלל ט' ס"ג.

(יא) **ואפילו**. כבר ביארתי לעיל בעז"ה בהלכות לשה"ר כלל א' בסק"ח בבמ"ח בראיות מפורשות לזה ע"ש.

סעיף ו

פסקה א

(יב) **הפסד**. ולא תשיג על זה דהלא אפילו במלשין גמור שבודאי חמור מזה ואפ"ה פסק הש"ך בח"מ בסימן שפ"ח ס"ק כ"ב דאפילו לא היה לו להמלשין רק אונס ממון אפ"ה יכול לומר קים לי כהני פוסקים דפטרי בו מלשלם. דזה אינו, חדא דאפילו באונס נפשות דלכ"ע מיקרי אונס ופטור מלשלם כמבואר שם בח"מ, אפ"ה כתב הסמ"ע שם בס"ק י"ב דרק מתשלומין פטרוהו מטעם אונס נפשות, אבל איסור יש עליו משום דהיה לו ליתן ממון עצמו והיה ניצול מהסכנת מות ולא להראות על אחרים, ואפילו להט"ז שכתב שם בד"ה הרי זה פטור, דאפילו לכתחלה מותר, היינו דוקא שם דאיכא סכנת נפשות, אבל באונס ממון בודאי לכ"ע איסור גדול עשה ורשע מיקרי עבור זה, אפילו להני פוסקים דפטרי אונס ממון, כדמפורש בביאור הגר"א שם בס"ק כ"ח שהביא שם ראיה ע"ז מכתובות (דף י"ח ע"ב) דאנוסים היינו מחמת ממון דהוי מחמת זה רשעים. ונחזור לענייננו דכי היכי דשם הוו רשעים משום דלא הוו להו לחתום בשקר ולעבור ע"ז על הלאו דלא תענה כו' בשביל ממון, דעדים החתומים על השטר נעשה כמו שנחקרה עדותן בב"ד, הכי נמי בודאי הלאו דלא תלך רכיל לא גרע מניה. ובלא"ה בכל מקום משוה להו הגמרא בפסחים (קי"ח ע"א) המספר לשון הרע וכו' והמעיד עדות שקר וכו'. ועוד דאפילו בלעבור על איסור דרבנן כתבו הפוסקים דמחוייב ליתן ג"כ כל אשר לו ולא לעבור, וכל שכן בעון החמור הזה.

(יג) **במה לפרנס**. דבר פשוט הוא לכל יודעי דת ודין שדבר זה אינו נכנס בכלל סכנת נפשות שיהא מותר לעבור עבור זה על לאו דאורייתא.

סעיף ח

פסקה א

(יד) **אם יש לו עצה**. מקורו מסנהדרין (ל'.) בגמרא מכתב היכי כתבי (פי' כשנחלקו הדיינין והלכו בתר רובא האיך יכתבו לשון הפסק דין) ר' יוחנן אמר זכאי משום לא תלך רכיל, ריש לקיש אמר פלוני ופלוני מזכין ופלוני מחייב משום דמחזי כשיקרא, ור' אלעזר אמר מדבריהן נזדכה פלוני, משום דאית ליה דמר ואית ליה דמר הלכך כתבי מדבריהם כו', ופסקו הפוסקים כר' אלעזר, הרי דיש לומר לכתחלה בלשון שלא יהיה מחזי כשיקרא. ומ"ש בפנים דאם הוא מבין וכו', הוא משום דבודאי ר' אלעזר גופיה הוה ג"כ מסכים לר' יוחנן רבו, רק משום דיש לו עצה אחרת האיך להמלט מן השקר, אבל בלאו הכי בודאי הלכה כר' יוחנן נגד ריש לקיש. ועוד דהלא כבר פסקה הגמרא ביבמות (דף ס"ה ע"ב) דמצוה לשנות מפני השלום ופסקו שם כן הרי"ף והרא"ש ובפ"ב דב"מ. ועוד נ"ל פשוט דגם ריש לקיש אית ליה האי דינא דמימרא דתנאי הוא ביבמות, וגם בית הלל אית להו הכי בכתובות (י"ז ע"א) בשמעתא דכיצד מרקדין דפירש שם הריטב"א דהיתירא דב"ה הוא מפני השלום, רק טעמא דריש לקיש הוא דדוקא כשאומר בפיו בלשון אני מזכה וכו', אבל מה אעשה וכו' משמע שעדין עומד בדעתו שהדין עם זה החייב, ועי"ז תכנס שנאה בלב זה החייב על חבריו הדינים, אבל כשכותב כן בכתב דמתחלה היה ביניהם התחלקות ואח"כ הושוו בדין זה לחייבו, לא יהיה עי"ז שנאה בלבו על האחרים וזה הוא כונת התוספות במה שכתבו ומשום לא תלך רכיל אין כאן. וכעין זה ראיתי בפני משה בירושלמי, אבל בעניננו כולי עלמא מודים דמותר לשנות מפני השלום.

ואין להקשות לפי מה שכתבנו בפנים דאם יש לו עצה וכו', א"כ האיך הוכיחה הגמרא הנ"ל ביבמות, גדול השלום שאף הקב"ה שנה בו, דמעיקרא כתיב ואדוני זקן ולבסוף כתיב ואני זקנתי, אימא דכונת הכתוב בזה רק להעתיק מאמרה דאחרי בלותי היתה לי עדנה, ולא לשנות מן ואדוני זקן לאני זקנתי, דכך יפה לנו לומר דלא הוציא מפיו דבר שקר אחרי שסוף כל סוף לא העתיק הקב"ה רק דבר עולה אחת מדבריה אשר צחוק היה לה מעצמה, ולא אמר לאברהם העולה השניה מה שלפלא היה לה ג"כ על אברהם שגם הוא זקן. די"ל דאין הכי נמי דכונת הכתוב כך הוא, וכן ראיתי אח"כ בפי' הרמב"ן בחמש ע"ש, רק דסברת הגמרא דגם זה מקרי שנוי בדברי ה' יתברך במה שהעתיק רק מחצה מדבריה ולא אמר המחצה השניה ואדוני זקן. וזה היה כונתנו בפנים במה שכתבנו שלא יהיה שקר גמור, היינו שפעמים הרבה יוכל לספר לו מה שאמר לו חברו, רק ידלג לו מה שהוא נגד רצונו, וכמעשה דאברהם.

(**טו**) **אבל לא ישבע**. דע"פ רב יכול לאשתמוטי מיניה בזה אפילו כשחברו עומד עליו שישבע לו, לומר שאינו נשבע אפילו על אמת, ואפילו אם לא יוכל לאשתמוטי מיניה בזה, שאינו רוצה להאמינו אם לא שישבע לו, והוא רואה שבזה שישבע לו יפייס לו את כעסו, אם אינו רואה הפסד ברור שיצא לחברו בזה נלע"ד דבודאי אסור, דעל כרחך לא אמרו רק דמותר לשנות מפני השלום אבל לא שישבע לשקר ח"ו עבור זה, ועין בתשובת רמ"א סימן (לג) [יא] ואפילו אם רואה הפסד ברור של ממון שיגיע לחברו מזה ג"כ צע"ג לענ"ד אם זה מקרי שבועת אונסין, ועין ביו"ד בסימן רל"ב סי"ב בהגה"ה ע"ש.

סעיף ט

פסקה א

(**טז**) **שרגל עליו**. וה"ה בכל מה שכתבנו לעיל בס"ג.

(**יז**) **מספר וכו'**. מקור לדין זה עיין לעיל בהלכות לשה"ר בכלל ג' בבמ"ח ס"ק ג' מההיא דירושלמי ע"ש.

(**יח**) **בדרך רמז**. עיין לעיל בחלק א' כלל א' סקי"ג ותראה מקור לזה.

סעיף י

פסקה א

(**יט**) **דרך רמאות**. הוא מדברי הרמב"ם בפ"ז מהלכות דעות ה"ד במה שכתב וכן המספר להה"ר דרך רמאות וכו' או שאלו מעשיו של פלוני, רק שביארתי דבר זה גופיה לענין רכילות, כמ"ש כמה פעמים דמה שקורא הרמב"ם לשה"ר כוונתו ג"כ על רכילות.

סעיף יא

פסקה א

(**כ**) **מכתב**. מסנהדרין (ל'.) מכתב היכי כתבי ר' יוחנן אמר זכאי משום לא תלך רכיל.

כלל ב

סעיף א

פסקה א

(**א**) **וכ"ש בפני רבים**. ולא אמרינן כיון דסיפר בפני רבים, א"כ ידע בודאי שיבוא הדבר לאזני האיש שסיפר עליו הרכילות, והוי כאלו אמר לו בפניו אתה דיברת על האיש הזה כך וכך. משום דגם זה רכילות גמורה היא, כמו שמבואר לקמן בכלל ג' ס"א. ועיין לעיל בהלכות לשה"ר בתחלת כלל ב' בבמ"ח שדין זה הוא הסכמת כל הפוסקים.

סעיף ב

פסקה א

(ב) **באופן דמוכח וכו'**. כל זה ביארנו לעיל בחלק א' בבמ"ח הנ"ל באות ב' עי"ש [33].
(ג) **אם הוא מכיר**. הוא פשוט ממה שכתבנו לעיל בכלל א' ס"ג דאפילו אם גם הרוכל בעצמו וכו' אפ"ה כיון דזה גורם שיכנס שנאה וכו' עי"ש א"כ ה"ה הכא. ובלא"ה הלא הוא נותן מכשול לפני הנרגן העור הזה ומסייעו שיעבר על בצדק תשפט וכו' ועוד כמה עונות ועי' בחלק א' כלל ב' בבמ"ח אות ב' שביארנו שם דין דאפי תלתא לענין איש שאיננו נרגן.

סעיף ג

פסקה א

(ד) **סיפר וכו'**. עיין לעיל בהלכות לשה"ר כלל ב' בבמ"ח בס"ק ו' שם הראנו שאף שרשב"ם פירש כן בב"ב (דף ל"ט) ורמזו ג"כ לזה הפירוש הרבה מהראשונים, הלא המהרש"ל גדול האחרונים הסכים בזה לאיסור משום דהר"מ והסמ"ג והתוספות חולקין על זה, ובפרט דאיסור דאורייתא הוא ע"כ אסור להקל בזה. ועיין במה שכתבנו שם בהגה"ה בבמ"ח.
(ה) **גנות**. ה"ה כל דבר שיגרום להעלות שנאה בלב אחד על חברו וכנ"ל.
(ו) **אם מתכוין לגלותו**. ואם אינו מתכוין לגלות כבר ביארנו דינו לעיל בחלק א' בכלל ב' מסעיף ג' ומעלה עי"ש.

סעיף ד

פסקה א

(ז) **אסור לגלות ד"ז**. וכן הרב שנסע מעירו לבקש לו עיר אחרת אך לא עלתה בידו, אין לבני העיר האחרת לגלות דבר זה לאחד מאנשי עירו הראשונה מטעם זה הנ"ל. ואף שכבר נשמע דבר זה בפני הרבה אנשים, ובודאי לבסוף יתגלה זה להם, אעפ"כ

[33] ואם הוא אומרה בלשון דמישתמע לתרי אפי, ואינה נוטה לכאן יותר מכאן, צ"ע אם מותר או אסור. דאפשר דחיישינן פן ידין השומע אותו לכף חוב, ויחשוב שבודאי כוונתו היתה לגנות אותו. ולכאורה ראיה מב"ק (צ"ט ע"ב) דמותר, דאיתא שם בההוא עובדא דמגרומתא דטרפיה רב ופטריה לטבח מלשלומי דמי, ופגעו ביה רב כהנא ור' אסי בבעל הבהמה ואמרו ליה עבד בך רב תרתי. וקמקשי הגמרא מאי תרתי, אילימא תרתי לגריעותא וכו' והתניא מנין ליוצא מבית דין לא יאמר אני מזכה וחבירי מחייבין וכו'. אלא תרתי למעליותא, דלא אוכלך ספק איסורא וכו'. ועל כרחך רב כהנא ור' אסי לא פירשו דבריהם, דאל"ה מאי מקשי הגמ' בתחלה, ואפ"ה לא חששו פן יחשוב בעל הבהמה שכונתם לגריעותא. ויש לדחות, דכונת הגמרא מאי תרתי, איך סיימו רב כהנא ור' אסי את דבריהן, אילימא וכו'.
אי נמי דאמוראים ובפרט רב הוו פקיע שמייהו טובא, וודאי ידין אותו בעל הבהמה דכוונתו למעליותא, ולא יהיה לו עי"ז תרעומות עליו. [כעין זה תירץ בתשובת ר"י ברונא על ר' יהושע בשבת קכ"ז במה שהביא עצמו לכאורה לידי חשד]. אבל באנשים דעלמא, אימא לך דאסור. ואפשר דדבר זה תלוי, אם אדם מתבייש לומר באופן זה בפני הראשון, (פי' כגון שראובן אומר לשמעון, לוי אמר עליך כך, לוי הוא הראשון). ועיין לעיל בבמ"ח הנ"ל בביאורנו את שיטת התוספות

אסור, משום דכל אחד מאנשי עירו הראשונה יתרעמו עליו עבור זה שדבר זה איננו להם לכבוד, ורכילות מיקרי ואסור בכל גווני וכנ"ל.

כלל ג

סעיף א

פסקה א

(**א**) **שהיה אומר ד"ז**. דלמה יהא עדיף בזה כיון דרכילות אסור בין בפניו ובין שלא בפניו כמו שנבאר תיכף.

(**ב**) **בפניו**. וכדי שלא תטעה בדברי ר' יוסי שאמר מימי לא אמרתי דבר וחזרתי לאחורי, לפיכך הוצרכתי להאריך קצת כדי להראות מכל הפוסקים הראשונים והש"ס שאין שום ספק בדין זה. שז"ל הרמב"ם בהלכה הנ"ל [הל' דעות פ"ז ה"ה]: אחד המספר לשה"ר בין בפניו ובין שלא בפניו, והרמב"ם אפילו על דבר אמת קאי כמו שכתב בעצמו בתחלת הענין, ובודאי דארכילות נמי קאי האיסור דבפניו, אלא שהקדים הרמב"ם בתחלת הפרק וביאר מה הוא לשה"ר ורכילות, ואח"כ כלל לשניהן בשם אחד של לשה"ר, כי שניהן לשון רע הוא (כמו שכתב רבינו יונה בשע"ת). וכל הדינין שכתב אח"כ סובב והולך הכל על שניהן, וכמו שהרביתי על זה בראיות לעיל בהלכות לשה"ר כלל ב' בבמ"ח בס"ק ג'. ולמען רוות עין הקורא אראה לך עוד ראיה ברורה ממ"ש הרמב"ם בזה הפרק, ג' לשה"ר הורגתן, ובירושלמי פ"א דפיאה איתא להדיא האי מימרא ארכילות, דקאמר שם דואג שאמרו שאול שקבלו וכו' אלמא דגם רכילות נקרא לשה"ר [34]. ועוד כבר הבאתי ראיה לעיל בחלק א' בכלל ב' בבמ"ח סק"ב מתוספות לאסור אף ברכילות בכל גווני, אפילו באפי תלתא ובפניו עי"ש, ולמה לנו לומר שהרמב"ם יחלוק על התוספות. ועוד פשוט הוא דצריך להיות לכו"ע אסור אפילו אם הוא יודע שהיה אומרה בפניו, דזה ידוע דענין בפניו תלוי אם מותר לספר רכילות על דבר אמת, וזה הלא כבר בררנו לעיל בכלל א' מהגמרא והרמב"ם והסמ"ג והחנוך והרי"י שאסרה התורה רכילות אפילו על אמת כדי שלא להטיל שנאה בין איש לרעהו, וא"כ מה לי אם הוא אומרה בפניו או שלא בפניו. עוד ראיה מב"ק (צ"ט ע"ב) דמקשי על רב כהנא ורב אסי היכי עבדי הכי (פי' דשם איתא שאמרו לבעל הבהמה עביד בך רב תרתי, שטרפיה לבהמה ופטריה לטבח מלשלומי

[34] הגה"ה: וצ"ע על הכ"מ מירושלמי זה, דמשמע ממנו דדברי הרמב"ם ג' לשה"ר הורגתן אלשה"ר לבד קאי. אם לא שנדחוק דכונת הכ"מ רק לתרץ דברי הרמב"ם במה שסבר דלא כהראב"ד, דמימרא זו ארכילות לבד קאי, אלא אלשה"ר ג"כ קאי. דלא מיסתבר שיאמרו חז"ל לשה"ר וכונתם תהיה ארכילות דוקא, ולהדין שלנו אין שייך דברי הכ"מ, דגם הוא יודה דדין זה ארכילות גם כן קאי, כמו שהוכחתי לעיל בחלק א' מדברי הכ"מ גופא דהלכות הרמב"ם שבפ' זה סובבות על שניהן.

דמי עבור ההיזק, שסותרים דברי רב אהדדי) והתניא מנין ליוצא מבית דין לא יאמר אני מזכה וחברי מחייבין אבל וכו' תלמוד לומר לא תלך רכיל בעמך, אימא דהם ידעו שהיו אומרים לרב ג"כ בפניו וממילא מותר להם לומר שלא בפניו, ואפילו אם תרצה לדחות דמפני שהם תלמידיו לא מסתבר שהיו אומרים לו בפניו (ובאמת אין זו דחיה גמורה דאי לאו משום אסור רכילות היה מותר להם לומר ולתמוה אף בפניו מפני מה פטר את הטבח מלשלם, כיון דלדעת רב הטריף הטבח בשחיטתו את הבהמה, וכדאמרינן בסנהדרין דף ו', מנין לתלמיד שיושב לפני רבו ורואה זכות לעני וכו' תלמוד לומר לא תגורו מפני איש), אביא לך עוד שתי ראיות שאין עליהם תשובה.

א. מה שהבאתי לעיל בחלק א' ראיה מסנהדרין (ל'.) מכתב היכי כתבי ר' יוחנן אמר זכאי משום לא תלך רכיל בעמיך, ואף דשם חותם בפניו כדמוכח בירושלמי על משנה זו, שמע מיניה דאף בפניו אסור משום רכילות.

ב. ועוד ראיה ברורה ממו"ק (ט"ז ע"א) דאמר רבא ואי איתפקר בשלוחא דבי דינא ואתי ואמר לא מתחזי כלישנא בישא, וכפי מה שפירשנו לעיל לפי דברי הרא"ש והר"ן דקאי הענין על רכילות שהגיד השליח למשה רבנו ע"ה מה שדיברו עליו דתן ואבירם, ואם איתא דמימרא דר' יוסי שאמר מימי לא אמרתי דבר וחזרתי לאחורי קאי גם על רכילות, מאי ראיה מייתי, אימא דהשליח היה יודע שהיה אומר דבר זה, שהוא אמת אף בפני דתן ואבירם, ורבא בעצמו פסק שם בערכין (ט"ו ע"ב) כר' יוסי דמותר. ואין לומר דאעפ"כ למשה רבנו ע"ה היה אסור לשמוע אותן הדיבורים ולכתבם בתורה הקדושה, ומאי דאמרה הגמרא כל מילתא דמתאמרא וכו' היינו לאומר בלבד, א"כ האיך אמר ר' יוסי מעולם לא אמרתי וכו' הלא הכשיל בזה את השומעים, ועוד דהא להרמב"ם איירינן השתא וכבר כתבנו לעיל בחלק א' [כלל ב' סק"ג] דלהרמב"ם האי מימרא דמו"ק אשליח ג"כ קאי, אלא ודאי דאין חילוק ובכל גווני אסור מן התורה אפילו על דבר אמת ובפניו [35].

[35] ומה שפסק בספר יראים להרא"ם כר' יוסי, הכל על לשה"ר נאמר ולא על רכילות, ואף דבלשה"ר ג"כ ביררנו לעיל בחלק א' דאסור בכל גווני, הוא איירי בגווני דמן התורה אין בו משום לשה"ר כגון מה שמתיר ר"י בשע"ת במאמר רכ"א וכפי מה שביארנו לעיל בחלק א' בכלל ג' בבמ"ח סוף סק"א את דבריו. ואולם סוף דבריו קשה לי מאוד שכתב ור' יוסי לומד דבריו מרכילות של ציבא, דכתיב וירגל בעבדך את אדוני המלך והתם שלא בפני מפיבושת הוה ולא היה רוצה ציבא בשעה שאמר כן שישמע מפיבושת, וילמוד סתום מן המפורש עכ"ל דאם היה אמת מה שציבא דיבר עליו, בודאי היה מותר אפילו לא היה רוצה שישמע מפיבושת דבריו, וכמו שנבאר אי"ה לקמן בכלל ט'.

ועל זה נוכל לאמר אמנם לא תלך רכיל בעמך אבל לא תעמד על דם רעך, ומצוה רבה היא לומר לדוד כדי שישמור את עצמו בזה, וכן עשו אח"כ כמה פעמים בענין זה וכמו דכתיב והפרת לי את עצת אחיתופל וכו' וכה"ג. ואם שקר דבר עליו ציבא, בודאי בכל גוונא אסור ורכיל מקרי, כמו שהוכחנו לעיל בחלק א' בכלל ב' בבמ"ח בסק"א מכתובות (מ"ו ע"א), וא"כ היכי מצי יליף ר' יוסי מענין ציבא לעלמא לדבר אמת, כיון דעל כרחך מוכרחין אנו לומר דבענין ציבא בכל גוני אסור.

היוצא מכל מה שכתבנו דרכילות אסור אפילו על דבר אמת ובפניו כמו שבירנו דבר זה מכמה מקומות מהש"ס והרמב"ם, וכן הסמ"ג העתיק ג"כ דברי הרמב"ם, וכן דעת התוספות ג"כ לאסר ברכילות אפילו על דבר אמת והיה אומרה בפניו וכמ"ש לעיל בחלק א' בכלל ב' הנ"ל, דדבר פשוט הוא להמעיין בדבריהם דאין חלוק בין אם אומרה שלא בפניו והוא משער שהיה אומרה בפניו, או בפניו ממש, בכל גוני אסור. וכן מוכח בר"י בשערי תשובה במאמר רכ"ח דאסור בכל גוני לומר לשה"ר ורכילות, ולכך הוא מכרח להעמיד דברי ר' יוסי באפן המבאר שם, ועפ"ז כתבתי בפנים כל הסעיף א'.

סעיף ב

פסקה א

(ג) **גם הוא עובר**. כי גם הוא כרוכל שטוען דברים מזה לזה, ובודאי ינקוט ליה ראובן על לוי עבור זה. ואין לומר כיון דקעבר לוי על אסור רכילות יהא מותר להרגיל עליו, א"כ ראובן הראשון דעבר על אסור לשון הרע במה שספר הדברים על שמעון בפני לוי ואסור לשון הרע גרע מרכילות לפירוש הרמב"ם, ואפילו הכי אסרה התורה ללוי לילך ולספר הדברים לשמעון, והכי נמי דכוותיה. והטעם הוא פשוט, דמשום דבור בעלמא לא נפיק ישראל מעמיתך, וכמו שכתב הסמ"ג במצות עשה של כבוד אב.

(ד) **ממילא יבין ראובן וכו'**. כמו שכתבנו לעיל בחלק זה בכלל א' סעיף ט', דאיסור גמור הוא אפילו אם אינו מזכיר לו שם האיש שדבר עליו רק מספר לו את הענין וממילא יבין את שמו. ואין לומר דהכא כיון דלא נתכוין בעקר לגלות את שם לוי יהא מותר, זה אינו, דבכל גוני אסור וכמו שכתבנו בחלק זה לעיל בכלל א' סעיף ג' ע"ש כיון דסוף הדבר שע"י דבורו מעלה שנאה בלבו עליו.

סעיף ג

פסקה א

(ה) **אפילו לא אמר וכו'**. מקורו מהרמב"ם בפרק ז' הנ"ל הלכה ה' במ"ש והמספר דברים שגורמים וכו' או להצר לו וכו' וכן כתב הספר יד הקטנה בפרק ט' מהלכות דעות שלו. ויש ראיה לזה ג"כ משבת (ל"ג ע"ב) במעשה דרבי יהודה בן גרים שספר הדברים ונשמעו וכו' ופירש"י שם שספר הדברים בביתו ולבסוף נתגלגלו הדברים ע"ז, ודבר זה נחשב ללשה"ר מדעשאו לבסוף ר' שמעון בר יוחאי עבור זה גל של עצמות, ולראיה זו רמז הכסף משנה.

ועוד ראיה מסנהדרין (כ"ט) במשנה ומנין כשיצא מבית דין לא יאמר אני מזכה וחברי מחייבין וכו' ומשמע מסתימת לשון המשנה דאפילו לאחר אסור לומר זה פן יודע לבעל דין.

פסקה ב

(ו) **ע"פ הרב**. כי לפעמים ימצא שע"י דברי המספר לא יהיה שום רמז גנות על אחד מהם, כגון שיש פנים לכל אחד מהם שהדין עמו.

פסקה ג

(ז) **על בניו**. דבזה בודאי אפילו הזהירו מלגלות זה לבנו רכילות גמורה היא, כי תכף ינקוט בלבו על אותו פלוני, כידוע כי האב שונא למי שמדבר על בנו בכל אפן שידבר עליו, (וכמ"ש רצוץ פה שאמר דילטוריא על בני). והוא הדין לבנו על אביו ואמו, ממ"ש בספרי פ' ראה כי יסיתך אחיך וכו' רעך אשר כנפשך זה אביך והובא ברש"י בחמש. וזוהי כונת הגמרא בסנהדרין (פ"ה ע"ב) לכל אין הבן נעשה שליח לאביו להכותו ולקללו, חוץ ממסית, שהרי אמרה תורה לא תחמול ולא תכסה עליו, פרוש דהא קאי על כל מה דכתיב בתחלת קרא כי יסיתך.

ומה שכתבנו לענין שאר קרובים, הוא מצד הסברא, כיון דהוא גואלו וקרובו, אם יספר לו שפלוני דבר עליו, יחרה אפו עליו עבור זה. ואין להשיג על זה ממ"ש בסנהדרין (ע"ב ע"ב) בענינא דאם זרחה השמש, דאם אביו חתר במחתרת אסור להרגו, דמסתמא אביו אוהב לבנו אפילו אם בנו יעמד כנגדו לא יהרגנו, ובשאר קרובים אין הדבר כן. דהתם יש חזקה כנגדו, דאין אדם עומד עצמו על ממונו ע"ש בגמרא, דאם לא כן איך התירה התורה בספק לרצח נפש, אך באמת התורה חשבתו לודאי, דבודאי הסכם בדעתו להרג את חברו כשיעמוד כנגדו. ותדע שהרי בן לאביו בודאי בטבע הוא אוהב נאמן וכדהוכחנו לעיל מספרי פרשת ראה, ואפילו הכי לענין מחתרת התירה התורה את דמו, ועל כרחך משום חזקה.

ואין להקשות למה הוצרכה התורה לפרט במסית רעך אשר כנפשך לרבות אביו, שהרי אפילו בבנך שהוא בטבע אוהבו יותר וכנ"ל הזהירה התורה שלא לחמול ולכסות עליו וכמ"ש או בנך וכו' ק"ו לבן על אביו, תריץ משום שהתורה רצתה לסיים ידך תהיה בו בראשונה, שמצוה תחלה ביד המוסת להרגו, ואי לא דגילתה לנו התורה לא היינו יודעין זה מצד הסברא וכמ"ש לכל אין הבן נעשה שליח וכו' חוץ ממסית וכנ"ל.

וכל זה שהארכנו לענין שאר קרובים, הוא נפקא מינה לענין אפילו אם יזהירן מלגלות לשום אדם, והוא דבר שלא נשמע שום גנות על אחד מהם בעת הסיפור, דאי לאו הכי אין צריך לכל זה וכנ"ל.

כלל ד

סעיף א

פסקה א

(**א**) **והרוכל וכו'**. גמרא בב"ק (צ"ט ע"ב) עביד בך רב תרתי, מאי תרתי וכו' ע"ש, והובא דין זה בח"מ בסימן י"ט בש"ך סק"ב בשם מהר"א שטיין, ועיין בביאורי מהר"א שטיין על הסמ"ג שלמד דין זה מגמרא דב"ק הנ"ל.

(**ב**) **אפי"ח רכילות מיקרי**. דאפילו אם כוונתו בדבריו רק לקנא על האמת שנתחייב הזכאי ג"כ אסור (וראיה מגמרא דב"ק הנ"ל), כי קרוב לטעות בזה אחרי שלא שמע צד השני וטענותיו.

ואף אם ברורות לו כל הטענות של שני הצדדים ג"כ אסור לדבר לפני הנידון, כי מה יועיל בזה אחרי שכבר נחתך ונגמר הדין שאינו חוזר. ואף אם טעו בדבר שחוזר הדין, ג"כ אין לומר זה לפני הנידון, רק ילך אצל הבית דין וידבר עמהם מתחלה בענין זה אולי יחזרו הדין, כן מבואר בדברי האחרונים בסימן י"ט הנ"ל.

סעיף ב

פסקה א

(**ג**) **שלא לגלות דבר זה**. אעתיק פה כל הסברות שהיו לי בענין זה למען יתברר הענין היטב. דלכאורה יש להתיר דבר זה ממה שאמרו כל מלתא דמתאמרא באפי תלתא לית בה משום לישנא בישא, והטעם פירש הרשב"ם בב"ב (ל"ט ע"א) דהוי מילתא דעבידא לאיגלויי וכל מילתא דעבידא לאיגלויי לית בה משום לישנא בישא, וכל שכן בזה שכבר נתגלה לאותו פלוני. אך יש לדחות, דשם כיון שבעת שאמר המספר הראשון היה בפני שלשה וע"ז בודאי עשוי להתגלות, לכך מותר אח"כ לאחד מהשלשה השומעים לגלות דבר זה, משום דבודאי נתרצה לזה שיתגלה לו כמ"ש הי' הקטנה, או כמו שכתבנו לעיל בחלק א' בכלל ב' ס"ק ד' דשם רוכל לא הונח על דבר העשוי בודאי להתגלות ע"ש, (ועין לעיל בכלל ב' ס"ג שיש כמה פוסקים שמחמירין בזה). משא"כ בזה דבעת ספורו של הראשון לא הוי עבידא לאיגלויי דלא ספר כי אם בפני שנים, ומסקינן בב"ב (ל"ט) דכולי עלמא אית להו דרבה בר רב הונא א"כ ממילא חל על זה אסור רכילות. וכי בשביל שעבר אחד על הלאו דלא תלך רכיל וספר את הדבר, הותר לו לשני גם כן להיות רוכל. ומכל מקום אינו ברור לאסור דאפשר לומר כיון דעכ"פ כבר נתגלה לאותו פלוני מזה ואין המספר הזה מסבב דבר חדש בספורו אין אסור בזה.

ואין להביא ראיה לאיסור ממה דאמרינן בירושלמי דפיאה פרק א' מותר לדבר לשה"ר על

בעלי המחלוקת שנאמר ואני אבוא אחריך ומלאתי את דבריך, ומדלא הביא מה שיעצה נתן מתחלה לילך ולספר אודות אדוניהו, אלמא דמזה אין ראיה להתיר לספר בעצמו, וא"כ מאי מייתי ראיה מהקרא ואני אבוא אחריך, אימא דמשום הכי הותר אח"כ לנתן לספר אודות ענין המלוכה של אדוניהו משום דבת שבע סיפרה מתחלה. דיש לדחות דשם מוכח בקרא שנתן הטעים את הדבר יותר, וגם סיפר על אביתר מה שלא סיפרה בת שבע כלל, מזה מוכיח הירושלמי דמותר לדבר לשה"ר על בעלי המחלוקת.

ולכאורה דין זה דומה למאי דאמרינן בב"ק (דף י') והאיכא מרבה בחבילה ע"ש, ועיין בתוספות שם בד"ה מאי קעביד וז"ל: בכולה שמעתין צריך לומר מאי קעביד טפי מאחריני וישלם כל אחד חלקו וכו', ובא אחר והשלימו לעשרים כולם חייבין אע"ג דבלאו איהו הוה מתה, מיהו בזה צריך לדקדק וכי בשביל שהשליך עץ אחד לתוך אש גדולה וכו', אלא לחופר בור י' ובא אחר והשלימו ליי"א, ועי' בהרא"ש שם שפירש מאי קעביד ופטור לגמרי וכן פירש הנמוקי יוסף, ועיין בשו"ע ח"מ בסימן שצ"ו [ס"ז] ומבואר שם שיש שתי דעות בזה, ועיין בביאור הגר"א שם שהתוס' והרמב"ם והרשב"א מסכימים לדעה אחת דכולן חייבין, וקושית התוס' מיהו יש לדקדק וכו' תירץ הרשב"א דלא אמרו מרבה בחבילה אלא שיש בה לילך ולהזיק, כמו בחופר בור עשר ועשרים, ולכך חייב השני כמו הראשון, כיון דעי"י חבילתו לבד היה בא ג"כ ההיזק, הא לאו הכי דומה להשלים ליי"א, והרא"ש והנמוקי יוסף סבירא להו דהשני פטור לגמרי.

והוא הדין בענייננו, לדעת התוספות והרמב"ם והרשב"א כיון שע"י סיפורו של השני לבד ג"כ היתה נכנסת שנאה בלבו של שמעון על אותו פלוני כמו ע"י הראשון, גם עליו יש לאו זה.

ומכל מקום יש לדחות דאינו דומה לזה, דשם הלא איירי שבעת שהשני הניח החבילה עדיין לא נשרף ע"י חבילתו של הראשון, רק שאנו משערים שלבסוף היה נשרף על ידו, ובשעת עצם שריפת הגדיש הלא שתי החבילות שרפוה, לכך חייב השני כמו הראשון, משום דנוכל לומר מאי חזית דנחייב הראשון דעל ידו לבד היה יכול הגדיש לישרף, נחייב השני דעל ידו היה יכול ג"כ הגדיש לישרף. אבל הכא בעת שמספר השני, הלא כבר נודע לשמעון מהמרגל הראשון, ונכנסה שנאה בלבו על אותו פלוני עבור זה, ואינו עושה שום דבר בסיפורו. ודומה לכאורה כמו שנשרף הגדיש ע"י חבילת הראשון קודם שהניח השני חבילתו, וא"כ לכל הדעות אין איסור בזה.

אך כאשר נדייק היטב בזה נמצא שכל זה אינו דומה לענייננו, וכל הדעות יהיו שוין בזה לאיסור, דשם הלא איירי בדיעבד, שהשני הניח כבר את החבילה ואנו רואין שלא נשרף

על ידו יותר משאם היה נשרף ע"י הראשון לבד, אבל לכתחלה בודאי אסור להוסיף על חבילת חבירו פן יסובב ע"ז יותר היזק, ובזה בודאי האחרון חייב כמו שמבואר בסימן תי"ח [ס"י] ע"ש. ובענייננו הלא איירינן לענין לכתחלה אם השני מותר לילך ולספר דבר זה, ובודאי אינו רשאי, כי צריך לו לחוש פן יכנס על ידו יותר שנאה בלבו של שמעון על אותו פלוני כי על פי הרוב מצוי שכשנודע לו הדבר על ידי שנים שסיפרו לו נכנס הדבר יותר באזניו [36], וגם מצוי הוא שע"י הראשון לא היה אהני מעשיו וע"י שיספר הוא יהיה אהני מעשיו שיבואו למריבה עליו, ודבר זה חמור יותר מסתם רכילות כדאיתא בערכין (ט"ז) וע"ש ברש"י ד"ה הא דאהני. ועל פי כל דברינו אלה כתבתי הסעיף שבפנים.

סעיף ג

פסקה א

(ד) **אין לו תקנה**. שז"ל הרוקח במאמר כ"ח: הרכיל אין לו רפואה אם לא יבקש מחילה ויפייס לכל אשר קבל עליהם. ויתר הדברים מבוארים לעיל בחלק א' כלל ד' סי"ב לענין לשה"ר.

אך לענין הצ"ע שכתבתי שם בבאר מים חיים, נ"ל דבכאן לענין רכילות דינא הוא דתיכף שהרגיל על ראובן לפני שמעון, שסיפר לו מה שדיבר עליו או עשה נגדו, ורואה ששמעון מאמין בזה, אף שעדיין לא נתקוטט עם ראובן עבור זה, אעפ"כ צריך לפייס אותו, דמסתמא יבוא לבסוף ע"ז לידי שום היזק או מריבה. ובזה ניחא דסתם לה הרוקח הנ"ל ולא כתב שום נפקא מיניה. או שיעשה איזה התחכמות להוציא בזה השנאה שבלב שמעון.

כלל ה

סעיף א

פסקה א

(א) **אסור לקבל רכילות מן התורה**. כן איתא ברמב"ם פכ"א מהלכות סנהדרין הלכה ז' דלא תשא שמע שוא כולל נמי אזהרה למקבל לשה"ר ובודאי ארכילות ג"כ קאי דשם לשה"ר כולל לשניהן, דכן מוכח מהרמב"ם גופא בפ"ז מהלכות דיעות שכתב שם ועוד אמרו חכמים ג' להי"ר הורגתן האומרו והמקבלו וכו' ובודאי האי מימרא ארכילות קאי כמו שהבאתי לעיל בכלל ג' בבמ"ח סק "ב מירושלמי מפורש, ומה שקראו בשם להי"ר כדי לכלול גם בזה ענין לשה"ר והכי נמי דכותיה, ומה שהגמרא בפסחים (קי"ח ע"א)

[36] הגה"ה: ולא תימא שמה שהבאנו לענייננו ממרבה בחבילה הוא לפלפולא בעלמא, עיין בח"מ בסימן שפ"ח ס"ז בהג"ה שנים וכו' ואם בזה אחר זה האחרון פטור דכל זמן שלא נפטר וכו' הנזק בא מגרם הראשון, ועיין שם בביאור הגר"א [סקמ"ד] ומוכח שמקורו הוא מהך דהכא.

נקטה האיסור על מקבל לשה"ר שאמרו שם כל המספר לשה"ר והמקבל לשה"ר וכו' ג"כ מטעם הזה הוא, וכהאי גוונא בשבת (נ"ו ע"א) דאמרינן שם קיבל דוד לה"ר וכו' ושם ארכילות קאי כמו שמוכח מהקראי שהביאה שם הגמרא, אלא על כרחך דשם לה"ר כולל לשניהן, וכן איתא להדיא בספר ש"ת לר' יונה במאמר רכ"ה וז"ל והוזהרנו מן התורה שלא לקבל לשה "ר שנאמר לא תשא שמע שוא והר' יונה קאי על רכילות מתחלת מאמר רכ"ב עד סוף המאמר הזה, וזה הלאו כולל ג"כ לשה"ר כמו שמוזכר בר' יונה במאמר ריי"ג בסופו ע"ש.

סעיף ב

פסקה א

(ב) **ג"כ יש איסור**. דבר זה ביארתי בעזה"י היטב בחלק א' בכלל ו' בבמ"ח סק"ב וג' ע"ש.

(ג) **מותר לשמוע**. גם דבר זה ביארנו בהנ"ל ע"ש.

סעיף ג

פסקה א

(ד) **כדי לידע וכו'**. וראיה ממ"ש בשבת (נ"ו ע"א) דאם חזא ביה דברים הניכרים מותר להאמין רע עליו, ואין בזה לאו דקבלת רכילות, וק"ו דמותר לדרוש לכתחלה כדי לידע היאך להשמר ממנו. ואפשר דאפילו לא ראה עליו דברים הניכרים, רק שמע מאחר שפלוני רוצה להזיקו בגופו או בממונו, ג"כ מותר לדרוש ולחקור אצל אנשים אחר זה כדי לידע איך להשמר ממנו, דאף דלענין לחוש די לו אפילו לא שמע רק מאחד, מכל מקום כשישמע מהרבה אנשים יחוש לזה יותר. אך יזהר מאוד אפילו אחר שידרוש מהרבה אנשים ויאמרו לו כמו הראשון, אפילו הכי לא יקבל דבריהם בהחלטה, וכמו שנבאר לקמן דקבלת רכילות אסור אף מהרבה בני אדם, רק ישמור את עצמו ממנו.

(ה) **האיך להשמר ממנו**. ויותר נ"ל דאפילו לא ראה עליו דברים הניכרים, ולא שמע עדיין משום אדם שיש לפלוני שנאה עליו, רק ראה עליו מילתא דתמיה באופן שלא נקרא עדיין דברים הניכרים גמורים, רק דבר הניכר במקצת, אפילו הכי מותר לדרוש ולחקור זה אצל אנשים לידע סיבת הדבר, אם הוא רואה שע"י שנאתו יוכל להולד לו היזק בגופו או בממונו, ואין לחוש פן יספרו בגנותו, אך יזהר שלא יקבל דבריהם בהחלטה רק ישמור את עצמו.

וקצת ראיה לזה משבת (נ"ו ע"א) בענין דוד עם ציבא דאמר שם שמואל לא קיבל דוד לשה"ר דברים הניכרים חזא ביה, הא ניחא לבסוף כשראה עליו דברים ניכרים, אבל לכתחילה היכי דרש מציבא אודותיו והלא היה לו לחוש פן יספר בגנותו, ובפרט שהיה

יודע דוד מכבר שציבא אינו אוהב למפיבושת וכדאיתא שם שאמר עליו שהוא בלא דבר ודוד מצאו מלא דבר, וזה שלא בא מפיבושת עם ציבא בשעת מעשה לא מיקרי דברים ניכרים רק דבר הניכר במקצת (וכדמוכח מרש"י שם בסוף העמוד שכתב דעל תנאי אמר כן דוד, אם יראה לבסוף שיש ממש בדבריו, אלמא דזה לא מיקרי עדיין דברים הניכרים). אלא ודאי כמו שכתבנו כיון שראה עליו מילתא דתמיה במקצת דהיינו במה שלא בא ביחד עם ציבא, והוא שיער שעי"ז תוכל לבוא לו סיבת ההפסד בעניניו, כי אולי גם הוא מורד כנגדו וחושב עליו רעה, מותר לדרוש אודותיו. אף שיש לדחות דהתם משום דיכול להיות נוגע לו בעניני נפשו, אעפ"כ נלענ"ד דבענייננו ג"כ מותר.

סעיף ד

פסקה א

(ו) **כן ה"ה**. עיין בחלק א' שכל הסברות והראיות שנזכרים שם לענין לשה"ר שייך כאן ברכילות.

(ז) **שלא לפטור**. פירוש, אפילו היה לו היזק בענין ממון, וסיפרו לו שהוא עשה לו ההיזק הזה, אין לו לפטור את עצמו משום זה מהממון שהוא מחוייב להנידון.

ומה שכתבנו להיטיב עמו, היינו אפילו היה לו היזק ממלשינות, וסיפרו לו על אחד שהוא עשה לו את הדבר הזה. דאם היה מותר להאמין שדבר הזה הוא אמת, לכאורה יראה דהיה פטור עוד מלעשות לו שום טובה, ועיין ביו"ד בסימן קנ"ח ובסימן רנ"א ובאחרונים שם ובח"מ בסימן שפ"ח בש"ך סקנ"ה [נראה שצ"ל סקס"ב].

ולכך ציירתי לענין מלשינות, דאם רק גינה אותו שלא בפניו, נ"ל דאפילו אם היה נתברר לו שהדבר אמת, ג"כ מחוייב עדיין להיטיב עמו בכל הטובות, כגון להלוות לו מעות וכיו"ב כמו לשאר ישראל, דאל"ה יעבור בלא תקום ולא תטור, דלא שרינן ביומא (דף כ"ג) רק בצערא דגופא, וגנות שלא בפניו לכאורה לא מיקרי צערא דגופא, (אם לא שהוא איש אשר יהיה קשה אח"כ להוציא ההלואה מתחת ידו מחמת טבעו הרע וצריך למיקם עמו בדינא ודיינא דפטור מלהלוות לו). וכל שכן אם התרעומות שיש לו עליו הוא מחמת שלא רצה להיטיב עמו בענין ממון, בודאי עובר על לא תקום ולא תטור כשהוא נוקם אח"כ ממנו ואינו עושה לו טובה, וכמ"ש לעיל בפתיחה בלאו הזה בשם הספר יראים דממון לממון שייך נקימה ונטירה.

סעיף ו

פסקה א

(ח) **אך יש בדבר וכו'**. מקור לדברים אלו תמצא בחלק א' בכלל ו' בס"ק כ' בבמ"ח עי"ש. ודע דאיירינן כאן שהכף חוב אין מכריע יותר, שעל זה קאי המצות עשה דבצדק תשפוט

עמיתך, כמ"ש הר' יונה בש"ת במאמר ר"ח ע"ש, (דאל"ה אף דמצוה שלא להכריעו לכף חוב וכמ"ש הר' יונה שם מכל מקום אם עבר על זה איננו בכלל לשה"ר וכנ"ל בכלל ג').

ואף דהמתעקש יוכל לדחות הראיות שהבאתי לעיל בחלק א' ויאמר דכל הני הכף זכות היה מכריע יותר, ולכך המספר או המקבל לגנות עבור זה נקרא בשם מקבל לשה"ר, מה שאין כן אם הם שוים, אולי הוא רק מצוה בעלמא. אף אני אשיב לו, **א**., כיון דחזינן דרצון התורה לדונו לכף זכות ולהחשיבו בגדר זכאי, והוא עושה היפך מזה שמחליטו ברעיוניו לגנאי ולבזיון ע"ז, ממילא הוא עון פלילי. **ב**., ועוד דמי הוא שיש לו פלס ומאזני משפט, להכריע בעניננו שהכף זכות היא שוה עם הכף חובה אולי היא מעט יותר, ואם כן ממילא נלכד ברשת של מספר לה"ר ומקבל, על כן השומר נפשו ירחק מזה מאוד.

סעיף ז

פסקה א

(**ט**) **תיקונו**. מקורו עיין לעיל בחלק א' בכלל ו' בסי"ב ובבמ"ח שם.

כלל ו

סעיף א

פסקה א

(**א**) **לפני כמה אנשים**. עיין לעיל בהלכות לשה"ר כלל ב' בבמ"ח סק"ב שהבאנו על זה כמה כתובים מפורשים.

(**ב**) **אם נוגע לו זה וכו'**. פירוש, כגון שסיפר לו שעשה לו פלוני היזק, או שסיפר לו שהוא גינה אותו בפני פלוני, צריך לידע לפעמים האמת, כדי לידע איך לשמור את עצמו מכאן ואילך ממנו.

אבל אם אין נוגע לו הדבר על להבא, אין לו לדרוש כלל מאנשים מה דיבר פלוני אודותי, כי בודאי יהיה נכשל על ידי זה בכמה איסורים, ובפרט באיסור לפני עור, כי המשיב לו יקרא הולך רכיל על זה, ועיין לעיל בכלל הסמוך לזה בסעיף ה'.

סעיף ב

פסקה א

(**ג**) **בפניו וכו' ואפילו אם שותק עתה וכו'**. עיין לעיל בח"א בכלל הנ"ל שכל הראיות המפורשות שהובאו לשם הוא סובב והולך על שניהן.

פסקה ב

(**ד**) **וכ"ז אפילו וכו' עד סוף הסעיף**. ונזכר זה ג"כ לעיל בבמ"ח, אלא שם כתבתי זה הדין מכח לשה"ר וכאן מכח רכילות.

סעיף ג

פסקה ב

(ה) **מ"מ פן ראה וכו'**. ואפילו אם יצא עליו קול שהוא עשה לו את הדבר הזה, אעפ"כ אסור להחליט בלבו שהדבר אמת ולהיות לו שונא עבור זה, כל זמן שלא העידו עליו בבית דין, וכמו שנכתוב בסעיף שאחר זה, (וכ"ש שאסור לגמול לו כמעשהו משום זה ועיין לקמן בסעיף י'), רק לחוש בלבד מותר.

(ו) **ואינן משיבין**. וכמ"ש חז"ל בחולין (פ"ט) על מי העולם קיים על מי שבולם את פיו בשעת מריבה.

סעיף ד

פסקה א

(ז) **משנים ויותר וכו' או שיצא עליו קול וכו'**. אם תרצה לידע שורש הדברים, עיין לעיל בחלק א' בכלל ז' בסעיף ג' וד' ובבמ"ח שם ותמצא שהם מימרות חז"ל ופסוקים מפורשים על לשה"ר ועל רכילות ע"ש. וכל הדינים שנזכרים שם באלו הסעיפים לענין לשה"ר שייכים ג"כ לענין רכילות.

ודע עוד, דאם נתחזק בעיר לאדם רשע מכבר, נלענ"ד דאפשר דמותר לקבל עליו רכילות, כמ"ש לעיל בחלק א' [כלל ז' ס"ה] לענין לשה"ר ע"ש.

סעיף ה

פסקה א

(ח) **שום צד זכות עליו**. דהיינו על מי שסיפר לו שדיבר עליו או עשה מעשה נגדו, וטעם לזה הוא כמו שביארנו לעיל בחלק א' בכלל ו' בבמ"ח ס"ק כ"א [בהג"ה שם] בשם היד הקטנה, דכלל הדבר, כל שיש איסור על המספר מצד סיפורו, יש איסור על המקבל מצד שמיעתו את הדבר הזה. ולבד זה יש ג"כ איסור לפני עור וכו'.

(ט) **יש לו מזה תועלת**. כמו שכתבתי בתחלת כלל ה' בחלק זה דבענין זה מותר לשמוע רכילות ולחוש ע"ש, לכך אם הוא מהימן ליה כבי תרי מותר ג"כ להאמין בהחלטה.

וראיה לזה ממה דאיתא בפסחים (קי"ג ע"ב) גבי מעשה דטוביה מהו למימר ליה לרביה למיסנייה, א"ל אי מהימן ליה לרביה כבי תרי לימא ליה וכו', אלמא דמותר לו לרבו לקבל דבר זה ממנו בהחלטה מחמת דהוא מהימן ליה בכל דבר כבי תרי, ולא אסרה התורה בזה משום קבלת לשה"ר, וראיה מדמתירה הגמרא לרבו לשנוא אותו עבור זה, וידוע הוא מה שכתב מהריי"ק (הובא לעיל בחלק א' בכלל ו' בבמ"ח ס"ק ל"א ע"ש) דבסתם לשה"ר שאסור לקבל, רק לחוש בעלמא, שאסור ח"ו לשנוא אותו עבור זה, א"כ פשוט הוא דהכא אפילו ההחלטה מותרת. ואף דאיירי במעשה דטוביה לענין לשה"ר,

פשוט הוא דה"ה לענין רכילות.
ועם כל זה אם יש בענין ההוא לשופטו לצד זכות, יזהר שלא יתגנה בעיניו עבור זה.
(י) **לא יגלה וכו'**. דלא עדיף מאם חרפו אחד בפניו בינו לבין עצמו, שביררנו לעיל שאסור לו לילך אח"כ ולספר דבר זה לאחרים, אם לא שיש לו מזה תועלת על להבא.
ומ"ש ואפילו לאנשי ביתו, הוא כמו שנכתוב לקמן בפשיטות דאיסור לשה"ר ורכילות אין חילוק בין אם לספר לאיש דעלמא ובין לספר לאשתו.
(יא) **שמע מאיש אחר**. פשוט הוא כיון שגם הוא בעצמו אסור לו לקבל ולהאמין ביה.

סעיף ו

פסקה א

(יב) **שמכיר היטב וכו'**. פירוש לאפוקי אם אינו מכיר בעצם את טבעו, רק הוא מאמינו כבי תרי מצד שהוא מוחזק אצלו בחסידות, זה לא מהני לזה. וכמו דאיתא להדיא בתשובת מהרי"ק סימן פ"ב בענין מעשה שהיה שם באשת איש אחת שסיפר עד אחד עליה שהודית לפניו שזינתה, והיא מכחשת שלא הודית בשום פעם, כתב מהרי"ק על זה וזה לשונו: ועוד נלענ"ד דאפילו להאסר על בעלה לא מהימן אלא אם כן קים ליה בגוויה דלא משקר, כגון אדם שהוא מצוי אצלו תדיר וגס ביה בגוויה טובא, אבל אדם אחר דלא קים ליה בגוויה, לא, ואע"ג שהוא מוחזק הרבה לאדם כשר והגון. וראיה מפרק הכותב (פ"ה ע"א) מדלא הימניה רבא לרב פפא לאורועי להההוא שטרא ואע"ג דהימניה לבת רב חסדא, ועל הברור שרב פפא היה כשר והגון מאד בעיני רבא וגם היה תדיר אצלו הרבה כדמוכח בכולי תלמודא, ואפ"ה לא הימניה ליה ולא סמך עליו כבי תרי, ואמר, מר לא קים לי בגויה כדאיתא התם. וכן יש לדקדק מתשובת הרשב"א דבעינן קים ליה בגוויה טובא וכו'. וא"כ פשיטא שאין כח לבעל להאמין אלא עד אחד דקים ליה בגוויה טובא, ואפילו נאמן עליו כר' חנינא בן תרדיון, וכמו שהוכחתי לעיל מפרק הכותב דלא הימניה רבא לרב פפא עכ"ל המהרי"ק. והובא דין זה באה"ע בסימן קט"ו בס"ז בהגה"ה ובב"ש שם ע"ש.
וא"כ הוא הדין בענייננו דקאמרה הגמרא אי מהימן לרבו כבי תרי, בעינן ג"כ שיהיו נאמנים אצלו דברי המספר מאד מאד. דזה אין לדחות דהתם לענין לאסור אשתו עליו אין כח בית דין לאוסרה עליו כל זמן שאינו נאמן אצלו מאד מאד. חדא, דהתם הלא לא איירינן לענין דינא רק לענין לצאת ידי שמים כמבואר בדברי הראשונים, ואפ"ה אמרינן דאין לו לקבל את דבריו כל זמן שאינו מכיר את טבעו שאינו משקר בשום אופן. ועוד, דמנא לן להקל בענייננו בקבלת לשה"ר שגם זה הוא איסורא דאורייתא, ולבדות קולא

מדעתנו ולומר שמה שאמרה הגמרא בפסחים (דף קי"ג ע"ב) כבי תרי פירושו משונה ממה שאמרו בקדושין (דף ס"ו ע"א). ולבד כל זה הלא הבאנו לעיל בחלק א' בכלל ז' בבמ"ח סק"ז בשם הרבינו יונה שכתב בפירוש דבעינן שיאמין דבריו כדברי שני עדים ולא כדברי שני אנשים סתם עי"ש, ודבר זה נוטה ג"כ לדברי מהרי"ק ולדברי הרשב"א הנ"ל. ומעתה יתברר לך היטב כל דברי שבפנים בסעיף ו'.

(**יג**) **בזה וג"כ בשאר דברים וכו'**. כן משמע בתשובת הרשב"א שהובא במהרי"ק הנ"ל. ומ"ש כדברי שני עדים, הוא מדברי רבינו יונה הנ"ל.

פסקה ב

(**יד**) **להפסידו וכו' לגנותו בדברים וכו'**. שורש הדברים תמצא לעיל בחלק א' בכלל ז' בבמ"ח בס"ק ט"ו ובס"ק כ' עי"ש.

סעיף ז

פסקה א

(**טו**) **שהסכימו הפוסקים וכו'**. הוצאתי ממה שהובא ברי"ף ובראי"ש בפרק הכותב סימן ו' באי"ד וז"ל: וחזינן לגאון דקאמר והאידנא לית ליה לדיין לומר קים ליה בגוויה, דלא ברירא לן קים ליה בגוויה היכי הוי, והובא דבר זה בח"מ סימן ט"ו סעיף ה' לפסק הלכה. ואע"ג דבאהע"ז בסימן קט"ו הנ"ל לא הובא דבר זה, התם משום דלאפרושי מאיסורא החמירו בדבר, אבל הכא אם לא נקבל לשה"ר ורכילות להחליט מה בכך, והלא לחוש לשמור את עצמו בלא"ה מותר.

ובלא"ה אינו מצוי אפילו כמעט אחד מאלף שנוכל לומר עליו בענינים כאלו (שהרבה אנשים בעו"ה אינם חושבים זה כמעט לאיסור) שדבריו יהיו נאמנים אצלו כבי תרי, שלא לגרע ושלא להוסיף אפילו תיבה אחת, ושלא יהיה שום צד זכות בדבר, ויהיה תועלת על להבא.

(**טז**) **אין חילוק בזה**. כי מה יאמר שהן נאמנות אצלו כבי תרי, הלא אפילו הצנועות שבהן אנו רואין שהן גורעות ומוסיפות, ולא מצוי כלל שיהיו דבריהן בצמצום אמיתי כדברי שני עדים המעידים בבית דין, ועוד דאנו צריכין שיהיו דברי המספר נאמנים לו בכל שאר דברים ג"כ כדברי שני עדים, ולא דוקא בזה, וזה אינו מצוי כלל. ואחר כל ההיתרים צריך שלא יהיה בו שום צד זכות, ושיהיה בהגילוי תועלת על להבא וכנ"ל, וכל התנאים אינו מצוי כמעט במציאות.

סעיף ח

פסקה א

(**יז**) **אפילו ממסיח לפ"ת**. עיין לעיל בחלק א' בכלל ז' ס"ט ובבמ"ח שם, כי כל הדינים וכל הסברות אשר נזכרו שם לענין לשה"ר שייכים גם ברכילות.

סעיף ט

פסקה ב

(**יח**) **שהענין שהדברים וכו' שיהא דבר הניכר ממש וכו'**. הרוצה לידע מקור הדברים יעיין בחלק א' בכלל ז' מסעיף י' ולהלן ובבמ"ח שם ויראה ראיות מפורשות לזה.

פסקה ו

(**יט**) **אבל לא לילך וכו'**. דלא יהא עדיף מאם שמע בעצמו שאחד ביזה אותו שאסור לספר אח"כ דבר זה לאנשים וכמ"ש בכמה מקומות, אם לא שיש תועלת בזה על להבא שלא יעשה לו עוד כך או שלא יגנה אותו יותר, דבאופן זה גם בכאן אפשר דמותר.

(**כ**) **ובכל אופן**. פירוש אפילו במקום שכוונתו בזה לתועלת על להבא שלא יעשה לו עוד כך או שלא יגנה אותו יותר, ואפילו אם הוא דבר שאם היה אמת שפלוני עשה לו זאת היה מותר זה ג"כ להפסידו בענין זה וכענין מה שציירתי אח"כ בפנים, אפ"ה כיון דעתה לא נתברר לו דבר זה על פי עדים בבית דין רק ע"י דברים הניכרים, אסור לו להפסידו בענין זה, ואין חילוק בין אם מהיזק חבירו לא יגיע לו הנאת ממון, ובין אם הוא רוצה לתפוס ממנו ממון אפילו תפיסה שלא בעדים עבור זה, הכל אסור.

וראיה לזה מדגרסינן בב"ב (דף צ"ג) שור שהיה מנוגח ושור שמועד ליגח עומד בצדו, אין אומרים בידוע שזה נגחו, ונפסק כן בח"מ בסימן ת"ח דאין הניזקין משתלמין אלא בראיה גמורה ע"ש.

וכתב מהרי"ק בשורש קכ"ט דאפילו אומדנא רבה כי האי דסנהדרין (ל"ז ע"ב) באחד שרץ אחר חבירו לחורבה ורצתי אחריו ומצאתי חרב בידו והרוג מפרפר ודמו מטפטף, דאמרינן שם דלא מחייבינן ליה מיתה עבור זה, כן הוא הדין בדיני ממונות, אפילו אם יהיה אומדנא רבה על עצם המעשה כי האי דסנהדרין ג"כ לא מחייבינן ליה, דעל פי שנים עדים אמר רחמנא, ע"כ דבריו.

וממילא פשוט בענייננו, דהיינו בעצמו ג"כ לא יוכל לתפוס ממנו אפילו תפיסה שלא בעדים מטעם זה, דמאי נפקא מיניה אם העידו עדים על אלו הדברים הניכרים לפני בית דין או שהוא בעצמו יודע את הדברים הניכרים.

והנה בפנים ציירתי דברים הניכרים לענין מלשינות. ואצייר עוד ציור קטן במה שמצוי, כגון שנגנבו מעות מבית שמעון, וראובן לן באותו הלילה בביתו, ובדק שמעון תיבתו

ומצאה פרוצה וכל כה"ג דברים שמראים לעין שחבירו הפסידו, אפילו הכי אסור לתפסו אפילו תפיסה שלא בעדים, רק לתבעו שילך עמו לדין ושם ישביעהו היסת על זה [37].
ולא תשיג על דברינו ממ"ש בשבת (נ"ו ע"ב) לא קיבל דוד לשה"ר מאי טעמא דברים הניכרים חזא ביה, ושם הפסיד דוד עי"ז למפיבושת, שגזר דוד משום זה שהוא וציבא יחלקו את השדה, דלא קשיא מידי כמו שכתבתי לעיל בחלק א' בכלל ז' ס"ק כ"ב עי"ש.
ולענין לגנותו בדברים מחמת דברים הניכרים צ"ע גדול.

כלל ז

סעיף א

פסקה א

א איש או אשה. ממעשה דמרים שהיה בלשהר, והוא הדין ברכילות. ומש על אביו וכו', עיין לעיל בחלק א' בכלל י' בבמח סק כ' שהבאנו לזה גמרא מפורשת.

ב קטן. פשוט דגם הוא בכלל עמיך. וגם לפי הטעם שכתבו כולם על איסור הרכילות שעיז מתעורר מדנים ורגיל לבוא מזה נזקים גדולים, אכ קטן גכ בכלל הזה, דהא חרש שוטה וקטן פגיעתן רעה, החובל בהן חייב, וקטן דמכלמו ליה ומיכלם גם על בושתו חייב כדאיתא בבק (פו עב). (באר מים חיים)

סעיף ג

פסקה א

(ג) **לאשת ראובן**. הגם דאסור לספר אפילו לאחר, מה שפלוני דיבר על פלוני, פן יוודע עי"ז לפלוני, דחברך חברא אית ליה וכנ"ל בכלל ג' ס"ג, מכל מקום נפקא מינה אם הזהירן מלגלות לשום אדם ולא נודע מהם דבר וכמו שכתבנו בפנים, דבאחר כהאי גוונא לית ביה משום איסור רכילות. ודע עוד דזה הסעיף מיירי אפילו אם מתוך דבריו לא נשמע גנות על פלוני ועל ראובן, כגון שיש פנים לכל אחד מהם שהדין עמו, דאי לאו הכי לא נפקא דבר זה עכ"פ מכלל לשה"ר, ואסור בכל גווני אפילו באחר, ועיין לעיל בכלל ג' בס"ג ובבמ"ח שם שביארנו כל זה היטב.

[37] הגה"ה: וכן הוא להדיא בח"מ סימן ע"ה בש"ך שם בס"ק ס"ד, וגם הט"ז שם בסעיף י"ז הסכים לדינא לדברי הש"ך דלא יוכל לתפוס ממנו אפילו שלא בעדים מטעם זה, דלא כהסמ"ע עי"ש.

כלל ח

סעיף א

פסקה א

(א) **המספר לחבירו וכו'**. פשוט הוא דכיון דדבר זה הוא בכלל אבק לשה"ר וכדלעיל בח"א כלל ט' אלמא דדיבור זה הוא דיבור שאינו הגון, ממילא אם יספר לו שאמר פלוני עליו באופן זה יכנס בלבו תרעומות על אותו פלוני, ואפשר דהוא בכלל רוכל ממש שטוען דברים מזה לזה, ועכ"פ מכלל אבק רכילות בודאי לא נפקא.

סעיף ב

פסקה א

(ב) **במקום שעי"ז וכו'**. גם זה נלמד ממה דאיתא לעיל [בח"א כלל ט' ס"א] שאסור לשבח אחד במקום שעי"ז גורם שיספרו בגנותו, וממילא הוא הדין לשאר רעה, דבגמרא ערכין (ט"ז) איתא אל יספר אדם בטובתו של חבירו שמתוך טובתו בא לידי רעתו, וכל רעות בכלל.

ומה שכתבנו בנתינת הצדקה, דוקא אם היא מתנה מרובה (וכן כה"ג בהלואה ובשילום שכר שכיר כל אחד לפי ענינו) שעי"ז יוכל שותפו להקפיד עליו.

סעיף ג

פסקה א

(ג) **שלא ישאלנו**. גם זה נובע ממה דאיתא למעלה בח"א כלל ט' בס"ג, ומזה יש ללמוד דה"ה וכו' וא"כ ממילא זה שמגלה לו דבר זה בכלל איסור הוא.

(ד) **שהוא בעצמו סיפר לי**. ופעמים אפילו היכא דלא יסיים בדבריו שהוא בעצמו סיפר לי, ג"כ אסור, כגון אם המלוה יבין מעצמו דלא נודע הדבר כי אם על ידי הלוה.

סעיף ד

פסקה א

(ה) **אינו דבר גנאי**. וכל שכן אם הוא דבר גנאי, אפילו לית ביה איסור כל כך רק הוא דבר שאינו הגון, כגון שיספר לו איך שאמר פלוני עליו איה נמצא אש כי אם בביתו שמבשלין תמיד בשר ודגים וכיו"ב, בודאי הוא בכלל אבק רכילות. וכל שכן לפי מה שכתבנו בחלק א' בכלל ט' בשם הסמ"ג והגהמ"י דדבר זה הוא לשה"ר גמורה, ממילא אם יספר לו שאמר פלוני דבר זה עליו הוא בכלל רכילות.

(ו) **שדרך בני אדם להקפיד קצת**. שז"ל הירושלמי דפאה (פרק א') בא וראה כמה קשה הוא אבק לשה"ר, שדברו הכתובים לשון בדאי בשביל להטיל שלום בין אברהם לשרה ותצחק שרה וכו'. וז"ל הפני משה שם: אבק לשה"ר, לפי שאין זה לשה"ר ממש אפילו

אם אמרה ואדוני זקן דמאי גנאי דיברה עליו, אלא כאבק לשה"ר הוא, ואפ"ה דברו הכתובים דברי בדאי שלא נכתב אח"כ מה שאמרה ואדוני זקן, ומה שאמר הירושלמי אבק לשה"ר ולא אבק רכילות, לפי שהדבר קאי על שרה כמו שפירש הפני משה, וגם ידוע הוא שכמה פעמים נקרא רכילות בשם לשה"ר, ולכך הזכירו חז"ל בכל מקום סתם אבק לשה"ר.

סעיף ה

פסקה א

(ז) **וחייב אדם וכו'**. הוא לשון ר' יונה בש"ת במאמר רכ"ה ע"ש, וסנהדרין (דף ל"א) דין גלי רזיא ע"ש. ודבר זה הוא חמור הרבה יותר מסתם אבק לשה"ר ורכילות, כן מוכח בר' יונה שם ע"ש.

כלל ט

סעיף א

פסקה א

קודם שנתחיל בכלל זה נערוך לפני הקורא דבר אחד שהוא עיקר גדול בענינים אלו.

דע דממה שכתב הרמב"ם בפרק ז' מהלכות דיעות הלכה ה' בזה הלשון: והמספר לחבירו דברים, שגורמים אם נשמעו איש מפי איש, להזיק חבירו בגופו, או בממונו, או להצר לו, או להפחידו, הרי זה לשון הרע. מוכח שדין זה דלשה"ר איננו כשאר חלקי נזקי ממון, שלא כתבתם התורה לחיוב על גרמא, מה שאין כן בלאו זה דלשה"ר.

וטעם לזה, כי שם בנזקי ממון לא מיירי התורה רק בדיעבד, אם הזיקו לענין תשלומין, ולכך פטרה בהם גרמא, מה שאין כן בענייננו בלשה"ר דאיירינן לענין לכתחלה, אם הוא מותר לדבר דבר זה או לא, ולכך אסרה התורה אפילו אם רק גורם היזק בדיבורו לחבירו, כי בגרמא בניזקין גם כן דינא הכי דאסור לכתחלה כדאמרינן בב"ב (דף כ"ב ע"ב) זאת אומרת גרמא בניזקין אסור. ואם כן נוכל לידע מזה דמי שמסבב בדיבורו רעה לחבירו, כגון, שאחד רוצה להשתתף במסחרו עם אחד, או להשכיר את עצמו אצל אחד, (וה"ה בכל הציורים דלקמן) והוא הולך וטוען דברים מזה לזה (כי כן לשון התורת כהנים על הפסוק דלא תלך רכיל: שלא תהיה כרוכל שטוען דברים מזה לזה) עד שעי"ז נתבטל הענין שביניהם, וגורם לו בזה היזק, בכלל לשה"ר הוא.

ואין לדחות, דכוונת הרמב"ם הוא דוקא אם גורם בדיבורו לזה היזק ממש, משא"כ בזה דלא היה רק מניעת הטובה, איננו בכלל לשה"ר. זה אינו, דהלא מכלל להצר לו לא נפקא.

(ועוד דבענייננו עכ"פ לא גרע מעני המהפך בחררה ובא אחר ונטלה שנקרא רשע, וק"ו בזה, דמה התם שבזה שהוא מסיר החררה מזה משתכר הוא בזה שנוטל לעצמו, ואעפ"כ הוא נקרא רשע מפני שבזה יורד לחיי חבירו, וכמו שפירש"י שם בקדושין בריש פרק האומר, על אחת כמה וכמה בענייננו שאינו משתכר בזה כלל, כי אינו נוטל השותפות לעצמו, ואינו משכיר עצמו אצל זה, וה"ה בכל הציורים דלקמן, רק שהוא מרע בזה לחבירו שלא ישתכר הוא מזה, דמכלל רשע לא נפקא. וז"ל הח"מ בסימן רל"ז ס"א: המחזיר אחר דבר לקנותו וכו' ובא אחר וקנאו נקרא רשע, והוא הדין לרוצה להשכיר עצמו אצל אחר עי"ש ובעניננו כל הדיעות הנזכרות שם מודים דבכהאי גוונא נקרא רשע, כיון שאינו מיטיב בזה לעצמו).

הארכתי בזה כדי שידע המעיין שדבר זה נכנס בכלל לשה"ר ורכילות גמורה, אם לא שיושלמו בו הפרטים המבוארים לקמן בכלל זה. ומה שכתבתי באיזה דבר, כללתי בזה כל הציורים שיבואו בסוף הספר אי"ה.

(א) **צריך להגיד לו**. וכדי שלא יהיה דבר זה לפלא בעיני הקורא, על שאני מיקל כל כך ומצריך לילך ולהגיד, אני מוכרח להאריך קצת בענין זה.

כי לכאורה בדין זה (ונתפוש ציור אחד והוא הדין בכל הציורים) דלקמן, כגון שרוצה ליקח אחד לשרת אותו בביתו, וזה מכירו מכבר שהוא גנב. יש להסתפק בתלתא גווני, אם מותר להגיד לו כדי שלא יקחנו למלאכתו ולא יהיה נפסד על ידו, או אולי דמצוה נמי איכא, או אפשר דאסור מטעם רכילות, כי הוא גורם בדיבורו לזה הפסד וכנ"ל בתחלת הסימן.

וני"ל דמחויב מן הדין להגיד לו. וראיה ממה דגרסינן בסנהדרין (ע"ג ע"א) מנין לרואה את חבירו טובע בנהר וכו' או לסטין באין עליו, תלמוד לומר לא תעמוד על דם רעך, והובא דין זה בח"מ בסימן תכ"ו שצריך לילך ולגלות אזנו בזה עי"ש. ואין לדחות דהתם דוקא שלסטין רוצין להרגו, ולכן כדי להציל את הנפש צריך לילך ולהרגיל עליהן כדי שישמור את עצמו, אבל בענין ממון אפשר דלא כללה התורה בלאו זה, זה אינו, דהרי איתא (במכילתא) [בספרא] והובא בספר המצות להרמב"ם במצוה רצ"ז שהלאו דלא תעמוד וכו' כולל נמי לכובש את עדותו בענין ממון ואינו מגיד לו, ואפילו לא תבעו חבירו נמי משמע, כמו שמוכח מלשון דלא תעמוד וכו', וכמו שמפורש בספר שער המשפט בריש הלכות עדות וכדמשמע שם בספר המצות גופא.

וגם זה אין לדחות דהתם הטעם כדי שיעיד עליו בבית דין, ובב"ד לא שייך רכילות, אבל

שלא בב"ד לא, דזה אינו, דכיון (דגילתה לנו המכילתא) [דגילה לנו הספרא] דלאו דלא תעמוד וכו' כולל עניני ממון נמי, בודאי ממילא נכלל נמי בלאו זה שלא נרשל עצמנו ולהניח את חברנו לבוא לכלל הפסד לכתחלה כמו לענין נפשות, דכוונת התורה בלאו זה שלא להניח את חברנו לבוא לידי איבוד נפשות לכתחלה, כמו שציירה הברייתא מנין לרואה את חבירו שטובע בנהר וכו', דאטו עדות כתיב בקרא.

ומה שציירה הברייתא לענין כובש את עדותו, לומר דבענין ממון יש לאו דלא תעמוד וכו' אפילו אם כבר נתן את ממונו בידי אנשי בליעל והם מכחישים לו, כיון דבעדותו של זה יכול לעזרו להוציא מהם והוא מתעצל בזה, עובר על לא תעמוד וכו'. וכל שכן בזה הענין שדיברנו, שהנידון אינו יודע את טיבו ומהותו של האיש הזה שרוצה ליקח אותו למלאכתו, ומן הסתם הוא מעמידו בחזקת כשר, והוא מכירו לאיש גנב, בודאי אף שהוא יחידי בדבר, מצוה לומר לו כדי שלא יבוא לידי הפסד ממון, (ואף דבענין עדות הלאו דלא תעמוד איננו רק בשנים, דאל"ה אין ראיה שעדותו תועיל לו, וכדמשמע בב"ק (נ"ו ע"א) דעד אחד הכובש עדותו חייב בדיני שמים, דאם תאמר דהלאו דלא תעמוד וגו' הוא בכל גווני פן לא ירצה לישבע ויוכרח לשלם, א"כ תשאר קושית הגמרא שם דאורייתא הוא ע"ש. שם היינו טעמא משום דלא תועיל כי אם בתרי שיצילו את ממונו שביד חבירו, אבל הכא דלכתחלה הוא, ובודאי יתקבלו דבריו באזני חבירו ויצילו בזה מהפסד, בודאי מחוייב אפילו בחד, דומיא דהצלת נפשות).

ועיין היטב בספר המצות שם ותמצא מבואר כדברינו, דזה לשונו שם: הזהירנו מלהתרשל וכו' כשנראהו בסכנת מות, או ההפסד, ויהיה לו יכולת להצילו כמו וכו', ובתיבת או ההפסד, כונתו בודאי להפסד ממון, וכמו שהביא לבסוף בשם הספרא, ומפשטות לשונו משמע דכלל בחד גוונא, בין שהיה לו הפסד ונוכל להצילו מן ההפסד, או להצילו שלא יבוא לידי הפסד כענייננו.

ועוד ראיה ברורה מרשב"ם ב"ב (ל"ט ע"ב) בענין מחאה ד"ה ומ"ד וכו' ע"ש שפירש דלית ביה משום לשה"ר ומצוה היא לומר מה שאמר עליו חבירו דהוא גזלן וקאכיל לארעאי בגזלנותא, אף דלכאורה היא רכילות גמורה, כדי שיזהר המחזיק בשטרו, ואף לעצמו התיר הרשב"ם לומר זה ע"ש בד"ה סהדותא בעינן וכו', אלמא דהיכא דאין עיקר הכונה לגנותו של זה, רק לטובתו של זה על להבא כדי שיזהר המחזיק בשטרו, תו לא נקרא רכיל, ומצוה נמי איכא, והוא הדין נמי בענייננו.

וכן הוא נמי שיטת התוספות בד"ה סהדותא בעינן כפירוש רשב"ם דבמחאה אין בו משום לשה"ר, ועל כרחך משום טעם הכתוב ברשב"ם, והוא הדין נמי בענייננו.

וכן מוכח בחינוך במצוה רל"ו דהיכא דכונתו לסלק הנזקין ולהשבית הריב אין בו משום לא תלך רכיל עי"ש.

ואף דכל זה הוא ברור, יש לזהר מאד שלא לסמוך תיכף על ההיתר הזה, אם לא שיתבונן היטב מתחלה אם נשלמו בו כל הפרטים המבוארים לקמן, דאל"ה בודאי יכשל עי"ז ברכילות גמורה ח"ו.

סעיף ב

פסקה א

(**ב**) **יתבונן היטב וכו' שלא יגדיל וכו'**. הרוצה לידע מקור וטעם לדברים אלו יעיין לעיל בהלכות לשה"ר בכלל י' בבמ"ח סק"ו וסק"ט.

פסקה ג

(**ג**) **רק לתועלת**. הוא מוכח ממה שכתב ר' יונה בש"ת במאמר רכ"ח ובש"מ לב"ב (דל"ט) בשם עליות הרי"י ז"ל דגם שם מיירי בענינים דבין אדם לחבירו, ועיין במ"ש בכלל הנ"ל בסק"י.

ואין כוונתנו בפרט זה, דאם איננו מכוין לתועלת הוא פטור ממילא מלספר מחמת חשש איסור רכילות, דהלא לא תעמוד על דם רעך כתיב, ואף בענין ממון וכנ"ל, ועיין ברש"י סנהדרין (דף ע"ג ע"א) ד"ה קמ"ל. אך כונתנו שיכריח את עצמו בעת הסיפור לכוון לתועלת, ולא מצד שנאה, כי על ידי זה יגנדר על עצמו ממילא איסור רכילות.

פסקה ד

(**ז**) **ממה שמצוי כמ"פ**. ודבר זה הוא רגיל מאד בעניני השידוך, שלא יועיל שום דיבור להפריד אותם (אפילו ניכר שהמספר לא כוון לשם לשה"ר ובגוונא דלא עבר על איסור לשה"ר וכדלקמן), ואחר שנשתדך עמו מצוי מאד בעו"ה שמספר אחד לחבירו איך שפלוני אמר עליך כך וכך ופלוני כך וכך, לאנשים כאלו לא יצוייר שום היתר.

(**ה**) **ואח"כ וכו'**. הארכתי בדבר שאיננו מוכרח לפרט, משום שרציתי לצייר בדבר הרגיל להיות.

והוא הדין אפילו אם ישמע לו, אך שהוא מכיר את טבעו של זה שהוא מייעץ אותו שהוא בטבע הולך רכיל, ויפרסם הדבר לכל שפלוני יעץ אותו שלא לגמור את הענין עם פלוני מחמת טעם פלוני ופלוני, ויוכל להגיע דבר זה לאזני פלוני, וע"ז יוכל לבוא מחלוקת גדולה, או פן יתחיל השכנגדו לדרוש מאתו טעם הדבר, על מה אין אתה גומר עמי הענין שהסכמנו עליו ביחד מכבר, והוא ישיב לו פלוני אמר עליך כך וכך, לאנשים כאלו הולכי רכיל נראה שאין לספר להם שום ענין.

פסקה ה

(ו) **הוא יכול לסבב**. מקור לדברים האלו עיין לעיל בכלל הנ"ל ח"א כלל י' בסקי"א.

פסקה ו

(ז) **אסור לספר עליו**. כי אין המספר רשאי לגרום ע"י דיבורו דבר שבית דין לא היו עושין כן על פי דיבורו, וזה ידוע הוא שבית דין אין מריעין לאדם על פי עד אחד רק שבועה בעלמא. וציור לזה, ומקור וטעם לזה, עיין לקמן בפנים ובבמ"ח בס"ק י"ז ותראה על זה גמרא מפורשת.

(ח) **עוד פרטים**. היינו אם מגיע לו על פי דין תורה הרעה הזו, וגם שיהיו המספרין שנים, ועיין שם בסעיף ו' דאפילו באופן זה יש להזהר לכתחלה, דממסייע ידי עוברי עבירה לא נפקי עי"ש היטב.

ודע דמש"כ בתחלה רעה ממש, יצויר, כגון שזה האיש שהוא מגלה עליו את ענין הגנות לפני שמעון כדי שלא ישתתף עמו, נשתתף עמו באיזה ענין בזמן אחר מכבר, והיה בעסק השותפות היזק גדול, והוא יודע שסיבת ההפסד היתה אז ע"י העיקש ההוא, וכשיגלה לשמעון עתה את דבר הגנות יבין ממילא שסיבת ההפסד שהיה לו אשתקד היה ג"כ על ידו, ויתפסנו עבור זה.

(ט) **יותר מכפי הדין**. ואצייר פרט קטן וממנו יקיש המשכיל לכל כיוצא בזה. כגון שאחד רוצה ליקח איש אחד לשרת אותו, וזה ראהו מכבר שגנב אצל אחד, שהדין הוא שצריך לגלות לזה, אך באופן שלא יחסרו הפרטים המבוארים בסעיף זה. אף דבאמת יכול להיות שכבר נתחרט על זה, והסכים בדעתו שלא לעשות עוד, מכל מקום נכון לחוש לזה, ולשמור את האיש הזה ממנו.

אבל אם הוא רואה שע"י סיפורו יוכל להתגלגל שיתפרסם ע"ז בעיני אנשי העיר לגנב, וירעו עמו מאד על ידי זה כמנהג הרע של איזה בעלי בתים שפוסקין דיני נפשות תיכף, באמרם כי הוא גרוע מכל אנשי העיר, ומצוה לרודפו בכל דבר. בעת כזאת, מאד ומאד צריך ליזהר שלא לגנות שום אדם, כי הוא פשוט כזורק חץ ע"י דיבורו, ובמקום אחר נאריך בזה אי"ה.

והנה אחר שעזרני ה' יתברך לבאר כל החמשה פרטים, נפרש עוד שאל יפלא בעיני המעיין למה חיסרתי כאן הפרט הא' שנזכר לעיל בכלל י', שידע את הדבר מעצמו. משום דיש לי ספק עצום אם כאן צריך לפרט זה, דלכאורה די בזה אפילו רק אם שמע מאחרים, וראיה לדבר ממה שאמרו בגדה (ס"א ע"א) מתוך שהיה לו לחוש לעצת יוחנן בן קרח וכו' כאלו הרגן, והעתיק הרא"ש שם מאמר זה לדינא וז"ל שם: וכענין זה דוקא יש לחוש ללישנא בישא היכא שיכול לבוא לידי היזק לו או לאחרים אם לא יחוש לו, כהך עובדא

וכהאי דגדליה בן אחיקם וכו', אלמא דאם שמע ענין שיכול להיות היזק לאחרים אם לא יגלה את אזנם, כגון שאחד רוצה להזיק לזה, או המשרת שזה רוצה ליקח שהוא גנב, וכיוצא בזה בכל הציורים דלקמן, הגם דעל פי דין אסור להאמין בדבר זה מחמת איסור קבלת לשה"ר, אעפ' כ לחוש מיבעי, וצריך לגלות את אזנו כדי שישמור את עצמו.

וכן מוכח מרשב"ם בב"ב (ל"ט ע"ב) ד"ה ומ"ד וכו' מצוה היא וכו' ובד"ה והכא וכו' דאפילו אם לא שמע בעצמו מה שאמר פלוני על המחזיק שהוא גזלן, רק שאחרים סיפרו לו, ג"כ מותר לספר להמחזיק, כיון דעיקר כונתו לא לשם רכילות רק כדי שיזהר בשטרו, והוא ממ"ש הרשב"ם או לאחרים שיאמרו לו, דאי לאו משום טעם זה בודאי לא היו אחרים רשאין לספר להמחזיק מה שאמר פלוני עליו שהוא גזלן, אלא ודאי כמו שכתבנו. ולהכי אף דהם בעצמם אסורים להאמין בהחלטה לאלו השנים ששמעו מהם שאמר כך פלוני על זה שהוא גזלן (דא"כ ממה נפשך אחד מהם רשע בודאי, או זה שהוא גזלן, או פלוני שהוציא עליו לעז בחנם, ואחזוקי אינשי ברשיעי לא מחזקינן, וכמו שביררנו בחלק א' בכלל ז' ס"ג דאיסור קבלת לשה"ר הוא אפילו משנים כל שהוא חוץ לבית דין) מכל מקום למיחש מיבעי ושמא אמר, ולכך צריך לגלות אוזן המחזיק כדי שיזהר בשטרו.[38]

ואע"פ שהן ראיות חזקות לענין עצם הדין דאפילו חשש ספק היזק יש לדחות מעל ישראל, אעפ"כ יש לדחותם בפשיטות דאינם שייכים לענייננו, כי ע"י מה שהוא מסיר חשש היזק מזה הוא גורם היזק להשכנגדו, ופן שקר הוא הלעז ששמע עליו. דהלא ידוע הוא דמה שכתב הרא"ש דין הנ"ל הוא רק אם לא יגיע ע"י דיבורו היזק על מי שהוא מגלה, כי אם שבדיבורו ישמור את השכנגדו, ולכך הוא צריך לגלות כדי שבזה יצא ידי הכל, לזה איננו מזיק בדיבורו ולזה הוא שומר אפילו מן ספק היזק, דלחוש מיבעי פן אמת הוא, מה שאין כן אם ע"י דיבורו יסובב היזק ממש על מי שהוא מגלה בודאי דאסור וכמו שהוכחנו בחלק א' בכלל ז' בבמ"ח סק"ל בראיה גמורה. וא"כ בענייננו, אם הוא רואה שיגרום היזק ע"י דיבורו על מי שהוא מגלה, אפשר דאסור, כמו אם היה מסבב לו היזק ממש ע"י דיבורו, כי אפשר שע"י דיבורו יתפרסם לכל המשרת הזה לגנב, והשותף לאיש עיקש וכיוצא בזה בכל הציורים שיבואו בסוף הספר איה"ש, ולא ימצאו במה להחיות את גפשם, ופן הדבר ששמע עליו הוא שקר. ומהרשב"ם הנ"ל ג"כ אין לנו שום

[38] הגה"ה: אעפ"כ נ"ל דלאו דלא תעמוד על דם רעך לא קאי באופן זה, רק אם ראה בעצמו. או אפילו שמע, אך נתברר לו שהוא אמת. אבל ע"י שמיעה בעלמא אף דצריך לחוש לזה וכנ"ל, אין זה כי אם בגדר מצוה בעלמא, ועל זה אמרו מתוך שהיה לו לחוש וכו'. אבל ח"ו לא עבר גדליה בן אחיקם, דגברא רבה היה, על לאו דלא תעמוד על דם רעך. ורק בענין קבלת לשה"ר היתה לו שיטה אחרת דאין לקבל אפילו לענין לחוש.

ראיה להקל בכיוצא בזה, וצע"ג.

אך עכ"פ נראה פשוט, דאם לא הכיר בעצמו את המשרת הזה שהוא גנב, וכיוצא בזה בכל הציורים, רק אנשים סיפרו לו כן, אף אם נאמר דמותר לספר לנידון כדי שישמור את עצמו ממנו וכנ"ל, מכל מקום לא יספר לו סתם, דיהיה משמע כאלו הוא יודע בעצמו שכן הדבר, רק יאמר שמעתי על פלוני כך וכך ופן אמת הדבר על כן נכון לך לחוש לשמור את עצמך ממנו. ובזה תבין מה שכתבתי בציור הראשון שיבוא בסוף הספר אי"ה והוא מכיר היטב וכו' וכהאי גוונא בכל הציורים (לבד ממלמד, או חתן, שיש בהם שמץ מינות ח"ו, שיניתי הלשון וכתבתי שמעתי, מחמת הריעותא הגדולה שמצוי ע"ז) אף אם נימא דמהני נמי שמיעה בעלמא, משום דהעולם לא יזהרו בזה ויספרו לנידון בלשון שיהיה משמע לשון ודאי מפני שהם אינם בקיאים בדין איסור קבלת לשה"ר, וזה ודאי איסור גמור, כי כיון שמספר זה לאחרים בתורת ודאי הרי מוכח שהוא מאמין בזה א"כ עבר תיכף על איסור קבלת לשה"ר, לכן ציירתי אם מכירו מכבר. ועד כאן ביארתי מה שחיסרתי פרט הא' דכלל הנ"ל.

ועתה אבאר מה שחיסרתי כאן הפרט דהוכחה, משום דנ"ל דכאן אין צריך לזה. דבשלמא שם הוא ענין שכבר עבר וסיפורו הוא רק כדי לקנא לאמת, ולהכי הוצרכנו להוכיחו מתחלה אולי נראה שיתקן הנידון בעצמו את הדבר, על כן אין לספר גנותו לעת עתה. אבל כאן דאיירינן לענין לשמור לאחד שלא תגיע לו רעה מאיש הזה שהוא גנב או שותף רע וכיוצא בזה בכל הציורים, מה יועיל הוכחה, אפילו אם יבטיחנו שלא יעשה עוד כזה אולי לא יקיים דברו.

סעיף ג

פסקה א

(**י**) **שמע וכו' או ששמע וכו'**. לפי מה שביארתי לעיל בסק"ט יהיה זה הדין אפילו אם לא שמע ממנו בעצמו, כי בענין זה אין מצוי כל כך שיגרום בזה רעה להשכנגדו, רק שיסיר הנזק מזה. רק שבזה צריך ליזהר בלשון האמירה, שלא יספר לו סתם, רק יאמר שמעתי כך וכך ופן אמת הדבר על כן נכון לך לחוש לזה ולשמור את עצמך.

(**יא**) **שרצונו להזיקו בענין ממון**. הוא נובע מדברי הרא"ש בנדה (דף ס"א) העתקנוהו לעיל בסק"ט וגם כל הראיות שהבאנו שם שייך גם בזה.

(**יב**) **הוא מוחזק וכו'**. כתבתי זה משום דאמרינן בשבועות (מ"ו ע"א) האי מאן וכו' לדיקלא דפלניא וכו' עביד אינש דגזים ולא עביד, אבל אם הוא מוחזק בכך לא אמרינן סברא זו כמ"ש התוספות שם בשם הרוקח והובא דבריו להלכה בח"מ סימן צ' ס"ב

בט"ז ובשאר אחרונים, ובסימן שפ"ח ס"ח בהגה"ה נמי משמע דבמוחזק בכך לכו"ע לא אמרינן עביד אינש דגזים ולא עביד, וע"ש בביאור הגר"א שמציין לסי"א, וכל זה פשוט. ויש לי ספק באידך צד אם בענין כאן מוחזק כלל. אולי לא אמרינן עביד אינש וכו' רק לענין שלא להתחייב בתשלומין ע"י הגזמתו כמו שנזכר שם בשבועות לענין זה, או שלא לפוסלו מעדות ע"ז כמו שנזכר שם בח"מ לענין זה, אבל עכ"פ מחששא בעלמא לא נפקא. וא"כ בענייננו הלא אפילו בחשש בעלמא צריך להזהירו לאותו פלוני וכמו שכתבתי לעיל בסק"ט בשם הרא"ש. ואולי יש לחלק בין חשש דשמיעה ובין הסברא דעביד אינש וכו' דאולי הוא חשש רחוק מאוד.

ואל תשיבני ממעשה דגדליהו שאמר לו יוחנן בן קרח כי ישמעאל בן נתניה מבקש להרגו, וכדין עשה מה שאמר לו כמו שמוכח בגמרא, ולא אמרינן עביד אינש וכו'. דזה איגו, אחת, דבענין סכנת נפשות יש לחוש אפילו בחשש רחוק יותר. ועוד דהתם היה ניכר ליוחנן בן קרח שישמעאל יעשה כן כמו שמוכח בקרא, ובניכר לא שייך עביד אינש כמו שנכתוב בס"ק י"ג.

(**יג**) **שהוא מכיר לפי הענין**. כן מוכח בח"מ בסימן שפ"ח בש"ך ס"ק נ"ד בהדיא, דאם ניכר שיעשה כן לא אמרינן עביד אינש דגזים ולא עביד.

פסקה ב

(**יד**) **צריך להוכיחו**. לכאורה לפי מה שכתבתי בסוף סק"ט אין צריך כאן הפרט דהוכחה, דשמא יבטיחנו ולא יקיים דברו. אך יש לחלק בזה, כי שם הוא ענין שנמשכת ההשתתפות לזמן ארוך, כגון בענין משרת או שותף רע וכיוצא בזה בכל הציורים שיובאו אי"ה בסוף הספר, אין מצוי שתועיל תוכחתו לשנותו ע"ז לאיש ישר כל כך עד שלא נצטרך לחוש עליו כלל, על כן צריך לגלות הדבר לאותו פלוני. משא"כ בענייננו שנתגבר כעסו על זה רק לפי שעה, מצוי הוא כשמוכיחו או כשמפייסו עבורו, סר ממנו הכעס אשר עליו לגמרי, ולא נצטרך עוד לחוש לזה כלל, ועפ"ז כתבתי דברי שבפנים. ומכל מקום יש לומר שדבר זה תלוי לפי האיש, אם מכירו מכבר שאיננו עומד בדעתו, וכמה פעמים הוא מבטיח ומשנה, וא"כ יש לחוש שמא יזיקנו בענין ממון כמו שאמר מתחלה, צריך לגלות לו הדבר. וזה אין שייך רק באם היה עד עתה מוחזק בכך, אבל בלאו הכי צע"ג.

סעיף ה

פסקה א

(**טו**) **השכנגדו**. בתיבה זו כללתי כל הציורים שיבואו אי"ה בסוף הספר על זה הדין, דהיינו בענין השתתפותו עם פועל, שעשה עם הפועל קנין, או משך כלי אומנותו דגם זה

הוא קנין כמבואר בח"מ. והוא הדין בכל אחד לפי קנינו השייך לו, ואי אפשר להאריך בהן כי משתנין כמה פעמים לפי הענין.

(**טז**) **אם הוא יודע וכו'**. דאם מסופק בזה צ"ע, דאף דאחזוקי אינשי ברשיעי לא מחזקינן, מכל מקום לפי מה שאנו רואין בעינינו בעו"ה מצוי מאוד שיעשה שלא על פי דין להאיש שהוא מגלה לו עליו. ומ"ש אח"כ בפנים מותר ונכון הדבר לעשות כן, כי כל הראיות והסברות ששייכים לעיל שייכים גם בזה כיון שלא יגיע להשכנגדו שום היזק ע"ז רק שהאיש שהוא מספר לו הוא ישמור את עצמו.

(**יז**) **ויעשה מעשה**. שלא אמרו (יומא פ"ו ע"ב) מצוה לפרסם את החנפים אלא לענין להזהיר לכתחלה שלא יבוא להתחבר עמו כדי שלא יבוא לידי הפסד, או אפילו אם כבר נתחבר עמו, והוא יודע את טבע האיש שהוא מספר לו שרק יחוש לדיבורו לענין לשמור את עצמו, אבל לא שיסובב לו על ידו היזק ממש ממה שלא היה בא לו אפילו אם היה מעיד עליו בב"ד לבד.

וראיה על זה ממה דגרסינן בכריתות (דף י"ב ע"א) דאם אמרו לו שנים נטמאת והוא אומר לא נטמאתי, וקאמר שם ר' יהודה דאדם נאמן על עצמו יותר ממאה עדים וחכמים פליגי שם עליה, וגרסינן (שם ע"ב) בגמרא אמר רב נחמן הלכה כר' יהודה, אמר רב יוסף לא אמרה אלא בינו לבין עצמו ולעצמו, ועיין שם ברש"י שפירש לא אמר ר' יהודה שהוא נאמן וטהור אלא לאכול טהרות בינו לבין עצמו אבל לפני אחרים לא יאכל דילמא אתי לזלזולי בטהרות. לעצמו, נאמן לאכול טהרות שהוא נוגע דאדם נאמן על עצמו אבל לאחרים לא יאכילם עכ"ל רש"י. הרי דאף אם נפסוק כר' יהודה (והוא שיטת הראב"ד שפסק כר' יהודה, וכ"ש להרמב"ם דפסק בהלכותיו כהחכמים תו לא צריכין לכל זה) דנאמן לאכול הטהרות שהוא נוגע בהן כיון דהוא יודע בינו לבין עצמו האמת שהוא טהור הרי לא הותר לו אלא לעצמו, ולא להאכיל טהרותיו לאחרים. ומשמע בפשיטות דאפילו האחרים לא ידעו שום מעשה מענין העדאת העדים עליו שהוא טמא, אפ"ה אסור להאכיל טהרותיו לאחרים, אף דיודע בעצמו שהוא טהור, כיון דהוא יודע שדבריו אינם מקובלים לפני הבית דין לאמת, דלהכי קאמר ר' יהודה אדם נאמן על עצמו יותר ובו' על עצמו ולא לאחרים. והכי נמי בנידון דידן, אף דיודע שהאמת אתו, אפ"ה כיון דעל פי דין תורה דברי עד אחד לענין ממון כמאן דליתא דמיא רק לשבועה, והוא יודע שיתקבלו דבריו לאיש שמספר לו כדברי שני עדים ויפסיד ע"ז להשכנגדו, אסור לספר לו.

וכעין זה בב"ק (קי"ז ע"א) בההוא שותא דהוו מינצו עלה בי תרי קם חד וכו' א"ל רבא

כל כמיניה וכו' אף דיודע בעצמו שהאמת אתו. ובשבועות (ל' ע"ב) בעד שיודע בחבירו שהוא גזלן שלא יצטרף עמו, אף דיודע בעצמו שהדבר אמת שזה חייב לזה ממון, והבית דין ג"כ לא יעשו שלא כדין במה שיוציאו ממון ע"י שניהם כיון דהם אינם יודעים שהשני הוא גזלן, אפ"ה לפי מה שהוא יודע בעצמו שהשני הוא פסול להיות עד בדבר א"כ הוא ישאר עד אחד, אסור לו להעיד עמו כי יגרום שיפסקו בית דין כעל פי ב' עדים ויחייבו להנתבע עבור זה, ובאמת אין כאן רק עד אחד כדפירש"י שם. וכ"ש בנידון דידן, שהאיש שהוא מספר לו הוא יעשה שלא כדין ע"י שהוא אינו שומע את הדבר רק מיחיד, בודאי שהוא אסור לגרום דבר זה.

והאיר ה' יתברך עיני ומצאתי גמרא מפורשת כענייננו ממש, שעי"ז נוכל לידע כל פרטי הדין. דז"ל הגמרא ב"ק (קי"ג ע"ב) מכריז רבא האי בר ישראל דידע סהדותא לאינו יהודי, ואזל ואסהיד ליה בדיני דאינם יהודים על ישראל חבריה, משמתינן ליה, מאי טעמא דאינהו מפקי ממונא אפומא דחד סהדא, ולא אמרן אלא בחד אבל בתרי לא, ועיין ברש"י ד"ה אפומא דחד ונמצא שהפסידו שלא כדין, עד כאן. אלמא אף דהעד יודע בעצמו שבאמת הוא חייב לו ממון אעפ"כ היו משמתינן לעד עבור זה כיון דאם היה בא עמו לבית דין של ישראל לא היה גובה ממנו נמצא דהוא מפסידו בדיבורו. ואין לדחות דשם טעם האיסור משום דאזיל לאסהודי בערכאות של עובדי כוכבים, אחת, דהא מוכח שם בגמרא דבתרי לא משמתינן ליה ואי משום ערכאות אמאי לא, אלא הטעם כנ"ל, וכיון דבתרי על פי דייני ישראל נמי היה גובה על פי דבריהן, לא הפסידוהו כלום. ולבד מן זה מצאתי מפורש בכנה"ג לח"מ בסימן כ"ח ובתשובות רמ"א סימן נ"ב כיון דבעלי הדין הוא אחד אינו יהודי ואחד ישראל לא שייך בענין זה האיסור דערכאות של אינם יהודים, שלא נאמר אלא כששני בעלי הדין הם ישראלים. וכן מוכח בח"מ סימן כ"ח ס"ג בפנים ובסמ"ע ע"ש דעיקר הטעם הוא משום דאף שהעד יודע בעצמו שבאמת הוא חייב לו ומטעם זה הוא פטור בדיעבד מלשלם משום דיכול לומר אמת העדתי כמבואר שם בח"מ, מכל מקום כיון דעל פי דין תורה לא היה באפשר לגבות ממנו ממון על פי זה העד, ועל פי דיבורו גרם להפסיד לחבירו, היו משמתינן ליה, משום דלא היה לו לילך ולהגיד.

והוא הדין נמי בנידון דידן דאיסור גדול עשה בזה, כיון דהוא מכיר את טבע האיש שהוא מספר לו, שלא ילך עמו לבית דין, רק יפסוק הדין לעצמו ויפסיד בזה לשכנגדו בלי שום בית דין (דהיינו בהציור שציירנו כמה פעמים לענין משרת, שיגרש אותו מביתו תיכף, וכן כהאי גוונא בשאר הציורים שיובאו בסוף הספר איה"ש, שיפריד תיכף ההשתתפות

שהיה לו עד עתה עם השכנגדו, או בשידוך או במסחר, וכפי מה שנבאר איה"ש ג"כ לקמן בפירוש, או שאר עניני היזק שיעלה על פי ערך דיבורו לפי הדין אם היה נתבאר שהוא אמת), או משום שטבעו נוטה תיכף להאמין רע על חברו, או משום שהוא סומך על המספר כבי תרי. איך שיהיה, כיון דע"י דיבור המספר נעשה מעשה שלא היה על פי דין תורה, שאצל בית דין בודאי לא היה זוכה האחד שיהא יכול לבטל את הקנין שעשה עם השכנגדו ולחזור ממנו או שאר עניני היזק, משום דיש לו עליו עד אחד דהוא מהימן ליה כבי תרי, כמו שכתבנו לעיל בחלק א' בכלל ז' בבמ"ח ס"ק ט"ו בשם הפוסקים, וע"י דיבורו נעשה המעשה הזה, בודאי אסור.

ואין לדחות דשם הטעם משום דהעיד לאינו יהודי, והטובה נעשתה על ידו לאינו יהודי, לפיכך החמירו חז"ל אף דיודע שהאמת עם האינו יהודי, אבל אם העיד לישראל על חברו בדינא דאינם יהודים, והוא נפרע על ידו, לא משמתינן ליה, כיון שיודע שבאמת הוא חייב לו, והוא הדין נמי בעניננו, כיון שזה המספר יודע שאמת הוא הענין שסיפר עליו, ואילו היו הבית דין יודעים כמותו שדבר זה הוא אמת היו ג"כ פוסקים שנתבטלה ההשתתפות שביניהם עבור זה, אפשר דאין בידו איסור. אבל גם זה אינו, דהרי מסיק הט"ז שם בסימן כ"ח ס"ג הנ"ל דגם מישראל לישראל דינא הכי דהיו משמתינן ליה כיון דעל ידו נעשה מעשה שלא היה נעשה על פי דין תורה אף דיודע שהאמת אתו (דלא כמהרש"ל שמצדד להקל בזה). וכן מצאתי בתומים בסימן זה שמביא בשם תשובת רמ"א סימן נ"ב שדעתו ג"כ כהט"ז, וכן מצאתי אח"כ בכנה"ג ח"מ בסימן הנ"ל שמביא בשם תשובת משפט צדק ושארי תשובות כהט"ז ע"ש.

ומ"ש בפנים או משום שיש לו עליו דברים הניכרים, כי כבר כתבנו לעיל בכלל ז' שמן הדין אינו יכול להפסידו ממון עבור זה.

(**יח**) **הם שנים**. כיון דאילו היו באין לדין ג"כ היה הדין יוצא כמו שיעשה האיש שסיפר לו בעצמו, וראיה מגמרא ב"ק הנ"ל דקאמר שם והני מילי בחד אבל בתרי לא, וע"ש בח"מ בסימן הנ"ל דעיקר הטעם הוא כמו שכתבנו, וא"כ הכי נמי בנידון דידן.

(**יט**) **שהם ראו בעצמם את הענין**. פירוש, הענין הרע ההוא שע"ז יהיה מותר לאחד לסלק ההשתתפות מהשכנגדו, כגון בענין משרת שהוא גנב, ועל פי זה מותר מן הדין לסלקו אם נתודע לו החסרון הזה, וכהאי גוונא בשאר ציורים לפי דינם.

ומה שדקדקתי וכתבתי שהם ראו בעצמם, פירוש לאפוקי אם שמעו, דזה בודאי לא מהני הכא, (ועיין בתשובת שבו"י בסימן קע"ד, ועי' לעיל בסק"ט לענין אם מהני שם שמיעה קודם שנגמרה השתתפותם), דהא כאן צריך שתועיל אמירתם בב"ד ומפני זה הותר אפילו שלא בב"ד,

ואילו עד מפי עד בודאי לא היה מהני בב"ד. ולכן אפילו אחד ראה בעצמו ואחד שמע מאחרים, ג"כ לא מהני הכא. וגם צריכין שלא יהיו אלו השנים קרובים זה לזה מטעם זה, דהא בב"ד לא היתה מתקבלת עדותן לשנים, וכן איתא בח"מ בסימן כ"ח הנ"ל בפירוש.

(**כ**) **שאין כונתם בסיפורם**. פירוש, דזה אינו דומה למה שביררנו כמה פעמים דאיסור לשה"ר ורכילות הוא אפילו אם המספרין הם שנים ואפילו על דבר אמת, דזה בענין שהם מכוונים לגנותו של פלוני. לא כן בזה שמטרת כוונת הסיפור היא רק לתועלת של זה, וממילא נתבזה זה שכנגדו, ואין שייך בזה איסור לשה"ר ורכילות כאשר ביארנו בתחלת הכלל. ולא נשאר לנו בזה רק מפני שעל ידו יסובב לו היזק יותר מכפי הדין שהיה יוצא על פי דיבורו, כי דיבורו לא היה מועיל ביחידי בב"ד, וזה לא שייך אם המספרין הם שנים.

(**כא**) **הפרטים הנ"ל**. ולענין פרט דהוכחה יבואר איה"ש לקמן בהציורים ובבמ"ח שם.

סעיף ו

פסקה א

(**כב**) **ממסייע ידי ע"ע**. וכן מוכח בקידושין (דף ל"ב ע"א) בתוס' ד"ה דמחיל, דאפילו אם אני יודע באמת שאין זה איסור, כיון דהוא אינו יודע, אסור לגרום לו זאת, וכל שכן הכא דגרע טפי מכמה טעמים, ומ"ש בח"מ סימן כ"ח בס"ג בהגה"ה דב' עדים יכולים להעיד אף לכתחלה, היינו שם שהבעל דין שכנגדו הוא עכו"ם דלא שייך בזה מסייע ידי עוברי עבירה. ומה שלמדו מזה בסימן כ"ו ס"ב בהגה"ה דכל שכן לישראל ע"ש בביאור הגר"א היינו באופן דמותר לו לילך בערכאות כמבואר שם בהדיא.

סעיף ז

פסקה א

(**כג**) **לענין לגלות**. פי' דעד כאן לא איירינן שנשתתף עמו, ובענין השותפות יפסיד על ידו כמו שיבואו בהציורים לקמן, ואילו הכא איירינן שגזלו והזיקו סתם. ומה שכתבתי או שום רעה כיו"ב, הכונה דבר שיוכל לבוא ע"י הגילוי תועלת על להבא דומיא דגזל והיזק, אבל בלאו הכי רכילות גמורה היא.

סעיף ח

פסקה א

(**כד**) **דאין שום חילוק**. פשוט הוא בכל הפרטים ועיין לעיל בכלל א' סעיף ה'. ולבד זה הלא בפרט הד' הראיה מיהושע, ושם הלא ביקש מהקב"ה שיגלה לו, ואפילו הכי אמר לו הקב"ה וכי סבור אתה שאני מדבר לשה"ר, וכמו שכתבנו לעיל בשם התנד"א. וגם

בפרט הה' שהבאנו ראיה מב"ק בנ"ל הלא שם נפסק בח"מ בסימן כ"ח דאפילו תבעו אסור וכפי גירסת הרי"ף שם. וע"ש בביאור הגר"א.

(**כה**) **שבכלל זה.** פירוש, בין לענין לספר קודם שנשתתף עמו דצריך לזה הה' פרטים הראשונים, ובין אחר שנשתתף ולענין להצילו מהזיקו דצריך בזה ג"כ הפרטים האחרונים. ועניין זה כבר ביארנוהו בארוכה בחלק א' בכלל י' עיין שם.

סעיף י

פסקה ב

(**כו**) **והוא יודע שהוא שקר.** אף ששוה המקח שהוא נותן, כיון שאינו רוצה לקנות סחורה זו. וכל שכן אם באמת איננה שוה כל כך.

פסקה ג

(**כז**) **פחות משתות וכו'**. בדין זה היה לי צ"ע, מי נימא כיון דלכתחלה אסור לרמותו אפילו בפחות משתות כמו שנפסק בח"מ בסימן רכ"ז ממילא צריך להגיד לו, או דילמא כיון דהוא ספיקא דדינא כמו שמובא בהרא"ש בב"מ דאפשר דאפילו לכתחלה מותר בפחות משתות, א"כ ממילא אסור מן הדין ליילך ולרגל עליו, והוא בכלל לישנא בישא. ואפשר כיון דספיקא דאורייתא הוא, וזיל הכא לחומרא לענין אונאה, וזיל הכא לחומרא לענין סיפור.

(**כח**) **בכל גווני.** כי כל דבר שבמדה ושבמשקל אפילו בפחות מכדי אונאה חוזר [39].

סעיף יא

פסקה א

(**כט**) **שאר סיבה.** זה קאי גם על שאר חסרונות, אבל פחות משתות או יותר מכדי שיראה אין שייך בשאר חסרונות כי אם בשווי המקח, כמו שמבואר בחו"מ סימן רל"ב.

(**ל**) **מזה לזה.** דהלא אף בעד אחד שהולך ומעיד עליו בב"ד אם הוא יודע מתחלה שדבריו לא יתקבלו בב"ד אפילו לשבועה, ויצוייר זה בכמה גווני, אסור לו ליילך ולהעיד. והמעיד עובר על לא יקום עד אחד באיש, כמו שמבואר בח"מ בסימן כ"ח בביאור הגר"א שם

[39] הגה"ה: ודע דמה שכתבתי בפנים שלא יחסרו הפרטים הנ"ל, לכאורה הפרט הג', והוא שלא יעשה זה הדבר מצד שנאה, לא שייך רק לדברי הסמ"ע בח"מ בסי' תכ"א סקכ"ח, ע"ש שכתב דהיכא שהוא מצד שנאה אין נפטר במה שהוא מציל עי"ז את חברו, אבל לדברי הט"ז שם בד"ה כדי, שכתב כיון דהוא עושה מצוה בזה אין נפקא מינה בכוונתו, לכאורה לא שייך הפרט הזה. אולם באמת כד דייקת גם הט"ז מודה דצריך כאן גם הפרט הזה, דאם יעשה הדבר מצד שנאה לא יושלמו גם שאר הפרטים, דבודאי יחשוב הדבר תיכף לענין רע ויגדיל העולה, ולא יסתכל גם כן אם יצא על ידי סיפורו יותר מכפי הדין, משא"כ בענין דמיירי הט"ז שם.
ולענין הפרט הד', נ"ל דאם הוא מכיר את טבע בעל החנות שהוא מרמה תמיד את הבריות מותר לגלות בכל גווני אף דיוכל לסבב את תועלתו בעצה אחרת כדי לפרסם את החנפים, שלא ירמה עוד את בני אדם אחרים. אבל אם לא ראהו רק בפעם הזו שהוא רוצה לרמות לזה, ולא נתחזק עד עתה בזה, נ"ל דאסור לגלות לזה אם הוא יכול לסבב את התועלת בעצה אחרת.

בשם הספרי, ובכלל לישנא בישא הוא כמו שמוכח להמעיין שם, וכבר הארכנו בזה לעיל.

(**לא**) **לא יאמר לו**. כמו שביארנו בכמה מקומות דאיסור רכילות הוא אפילו אם הוא דורשו ומבקש ממנו שיאמר לו אם עשה לי פלוני או דיבר עלי פלוני כל שאין בזה תועלת על להבא.

(**לב**) **צריך לומר לו**. וראיה מב"מ (נ"א ע"ב) לא שנו אלא לוקח וכו' מאי טעמא לוקח כל היכא דאזיל מחוי ליה, ואמרי ליה אי טעי אי לא טעה, אלמא דמותר לומר לו. ולא תקשה על דברינו הנ"ל בענין פחות משתות, דידוע דזו המימרא לא קאי רק לשתות או ליתר, דאילו לפחות משתות לאלתר הוי מחילה כמו שפירשו רש"י ותוספות שם (דף נ"א ע"ב) ע"ש.

ודע דכל היכי דמותר לומר, הוא אפילו אם אין שואלו, וכמו שכתבנו בתחלת הכלל ע"ש.

סעיף יב

פסקה ב

(**לג**) **ולא לשמוח בקלון**. כי אפילו בשאר עונות שאין שום צד זכות על העושה, כתבנו לעיל כמה פעמים בתנאי המספר שצריך ליזהר בזה מאוד, וכ"ש בזה שמצוי הוא מאוד שהמאנה בעצמו אינו יודע שהונה אותו, שהוא סבור שהסחורה שוה המקח הזה, או שאר אמתלאות שע"ז כהיתירא דמיא להו.

(**לד**) **אין לומר לו**. וזה איסורא הוא, ולא מדה טובה בעלמא.

ומאי דמשמע מלשון הגמרא דכתובות (י"ז ע"א) מכאן אמרו מי שלקח מקח רע מן השוק וכו' מכאן אמרו חכמים וכו' דמשמע דמדה טובה בעלמא היא, זה אינו, דשם הלא איירי מן השוק שמתקבצים שם הרבה אנשים, ולא שייך בזה רכילות, דעל מי יכניס שנאה בלבו, כי מסתמא לא ידע ממי קנה, (דאם ידע ממי קנה, הרי היה צריך לגלות לו האמת כדי שיוציא את אונאתו או להחזיר את המקח וכמ"ש בפנים, ובהכי אתי שפיר דדקדקה הגמרא מן השוק), משא"כ בענייננו דהלוקח מכיר את המוכר, ובסיפורו יכניס שנאה בלבו עליו, אסור מן הדין.

אם לא שהוא משער בקונה, שאם לא יגלה לו האמת יכנס עוד הפעם לאותה החנות וירמהו החנוני, צריך לגלות לו כיון שנשלמו שאר הפרטים.

פסקה ד

(**לה**) **בעצה אחרת**. פירוש, דיוכל לסבב שיתגלה לו ממילא ולא יצטרך לספר לו, יעשה כן ולא יגלה לו. והראיה מסנהדרין (י"א ע"א) וכי דילטור אני, לך הטל גורלות. וכדלעיל

בחלק א' בכלל י' ס"ק י"א עי"ש.
וזו העצה אינה שייכת רק בענינים שאיירינן בכלל זה ובחלק א' כלל י'. אבל בכל שאר עניני לשה"ר ורכילות, הכל אסור, בין אם מספר לו בפירוש ובין אם מסבב לזה, וכדלעיל בחלק א' כלל א' ס"ח ובכלל ג' ס"ד עי"ש.

סעיף יג

פסקה ב

(לו) **אסורין לומר לו**. אפילו בשנים וכל שכן ביחיד. דכיון דהשומע דבר כזה אסור על פי דין להאמין בהחלטה שדבר זה אמת הוא, אפילו שמע מהרבה אנשים, כל זמן שלא העידו עליו בב"ד שהונה אותו, וכמו שמבואר בכלל ז' בחלק א' דאיסור קבלת לשה"ר הוא אפילו אם שמע מהרבה אנשים, ורק לחוש מותר. (ואין להתיר להאמין מטעם מילתא דעבידא לאיגלויי לא משקרי אינשי, דנראה דלא שייך כלל זה כי אם בעד אחד שהעיד על אשה שמת בעלה. וכן ביבמות (ע"ז ע"א) בגמרא שאני התם דהא שמואל וב"ד קיים ועי' ברש"י שם, וכן בקידושין (מ"ד ע"א) כמן ימא לטיגני ועי' בתוס' שם, וכן בר"ה (כ"ב ע"ב) קדשוה לירחא וכו'. דשם אם שקר הוא, עביד מאוד לאיגלויי השקר, דאין דרך לו לנטות ימין ושמאל. מה שאין כן הכא, אפילו אם באמת שקר אמר, דבקיאים ישומו אותה שהיא שוה יותר, עדיין יאמר שלפי דעתו איננה שוה יותר. וגם מטעם זה אין שייכת כאן ג"כ הסברא דשלח ואחוי בקידושין (ס"ו ע"ב) עי"ש, דדוקא במקוה ובעל מום שחסרונו ניכר לכל בזה אין שייך שישקר דעשוי מאוד להתברר משא"כ בענייננו) וכל שכן דאסור לספר לאחרים במקום שמשער שעי"ז יבא הפסד להנידון.
ועוד דכבר ביארנו דכיון דעל פי דין עד מפי עד הוא, ולא יהיה כח בדבריהן להוציא ממנו ממון בבית דין עי"ז, ממילא אין להם רשות לסבב הפסד בדבריהן.
וכל זה אפילו אם אותן שסיפרו להן הם בקיאין בשומא, דאי לאו הכי אין אנו צריכין לכל הסברות שכתבנו.

פסקה ג

(לז) **המספרין שנים**. כיון שיסובב ע"י דבריהן הפסד ממש, וכמו שביארנו לעיל בס"ק י"ז כמה ראיות לזה שאין רשות לאדם לסבב בדיבורו דבר שבבית דין לא היה מועיל דיבורו שיסובב דבר זה, וא"כ אם היה מעיד עליו בבית דין ביחידי שהונה אותו בודאי לא היו בית דין מפסידים עי"ז להמאנה.
ודע דפרט זה אין שייך רק בסחורה שאין מצויין לה בקיאים במקום הזה, שיתברר עי"ז שהונה אותו, לפיכך אסור ביחידי לגלות להמתאנה את הונאתו כיון דעי"ז יפסיד ממון לשכנגדו, אבל אם הוא טעות דגלוי לכל, וממילא כשהיה בא עמו לבית דין היה הדין

עמו, מותר לספר לו אף ביחידי, דבאמירת המספר לא נעשה לו היזק, דכשהיה בא עמו לדין היה ג"כ יוצא חייב. וזה אינו מועיל רק להנצל מעצם דיבור האסור, ולא חסרנו בזה רק פרט דשנים, אבל כל שאר הפרטים והסברות שנזכרים בענין זה שייכים גם בזה.

פסקה ד

(**לח**) **מכירין את טבעו**. וביותר מצוי דין זה באיש שמכירין אותו מכבר שבכמה מקומות נשאר חייב לסחורה, והוא לוה רשע ולא ישלם, ולהחנוני הזה נשאר חייב ג"כ לסחורה, וידוע הוא שלאיש כזה אם אחד יאמר לו שפלוני הונה אותך, יגרע לו עבור זה כפלי כפלים בלי שום טענה ומענה, לאנשים כאלו בודאי אסורין לגלות שום ענין.

סעיף יד

פסקה א

(**לט**) **נעשה דבר**. עי' לעיל בחלק א' בכלל י' בסי"ז בבמ"ח ותדע את הדין הזה ומקורו בכל פרטיו, כי כל הסברות ששייכים שם דאיירינן לענין לשה"ר שייך גם בענייננו לענין רכילות.

פסקה ב

(**מ**) **אסור לו**. מקור לזה עיין לעיל בחלק א' כלל ב' סי"א בבמ"ח.

סעיף טו

פסקה ב

(**מא**) **שעולה גדולה**. עיין בח"מ בסימן רל"ז בדין עני המהפך בחררה.

(**מב**) **שמכר לו וקיבל וכו'**. תפשתי דבר המצוי, והוא הדין אם היה באופן שנקנה לו אפילו בלא קבלת המעות עתה.

ויותר נראה פשוט שאפילו אם המוכר הזה עייל ונפיק אזוזא, ולוקח השני הזה הלך להביא מעות, גם כן לא יגלה זה לראשון. כיון דאם יביא זה השני מעות בתוך הזמן שהגביל, יקנה את הסחורה למפרע במשיכה שמשך אותה מתחלה לתוך ביתו כמו שמבואר בח"מ, אם כן ממילא לעת עתה לא תצא שום תועלת מהגילוי ההוא שהוא מגלה לו את שם השני רק רכילות בעלמא.

פסקה ג

(**מג**) **מאיזה טעם**. פעמים מצד שהקונה השני הוא ממיודעיו ומכיריו, ופעמים מצד שהקונה השני הוא רוצה לקנות אצלו עוד הרבה סחורות אחרות בצירוף סחורה זו, או שנותן לו המקח יותר מהראשון, ושאר סיבות אשר עי"ז הוא מתרצה בעצמו למכור אותה קודם שיבוא הראשון.

ציורים

ציור א

פסקה ב

(**א**) **ותרצה לילך ולגלות.** ודוקא לילך מעצמו לגלות. אבל אם הוא דורש ממנו את מצבו, והוא מבין שכוונתו דרוצה להשתתף עמו בענין מה, אפשר דכיון דגילה לו השותף דעתו בפירוש שאם הוא עתה שפל במצבו אינו רוצה להשתתף עמו, מותר לגלות לו. וכל דברינו הוא אם הוא יודע בבירור את ענין מצבו כי עתה מטה ידו מאוד (והוא איננו מכוין בסיפורו ח"ו מטעם שנאה), וגם הוא משער שלא יבוא זה הדבר לאזני פלוני. דאם יש לצדד הענין לכאן ולכאן, או שהוא משער שלבסוף יבוא זה הדבר לאזני פלוני ויסובב ע"ז מחלוקת ושנאה, בודאי אסור להשיב תשובה שהיא להרע לעני הזה. ויותר טוב שבענינים כאלו ישמיט את עצמו וישיב לו: איני יודע איך לייעץ אותך כי איני יודע היטב איך מצבו.

(**ב**) **דאין לנו שום ראיה.** דכי מפני שהוא עתה שפל במצבו יוכרח מזה שלא תהיה הצלחה בעסק ח"ו, אדרבה אולי ירחם עליו ה'. וגדולה מזו מצינו ביו"ד בסימן רמ"ז, דאין דבר רע ולא היזק יוכל לצאת מן הצדקה שנאמר והיה מעשה הצדקה שלום, ולעסוק עם איש כזה בשותפות הוא המעלה הראשונה מח' המעלות שבמצות צדקה המבואר ביו"ד שם. ואף שזה הנותן לא כוון לזה, הוא מתברך ג"כ, כדאיתא בתוספתא דפאה (ת"כ דבורא דחובה פרשתא י"ב סי' י"ג) דאפילו איבד מעות ומצאן עני ג"כ מתברך מזה כיון דסוף סוף נהנה העני מזה, והכי נמי דכוותיה.

ואם שחושש הוא מפני נאמנות באיש כזה מפני גודל דחקו, גם זה לא יתכן, דאטו באנשים כאלו לא ימצאו אנשים נאמנים ונזהרים בכל כוחותם מממון חבריהם כמו עשירים ויותר מהם, וכי אם ירד ממצבו אבד חזקת כשרותו.

ולבד זה, האם על סברות חלושות וקלות כאלה נשוה דבר זה להפסד ברור ונתיר ע"ז איסור רכילות ונלך ונטעון דברים מזה לזה (דאם דבר זה הוא רק חשש היזק ממילא אסור כמו שכתבנו כמה פעמים דמאי חזית דדמא דזה סומק טפי דילמא דמא דזה סומק טפי, ולזה הוא בשב ואל תעשה ולזה הוא בקום ועשה, והבאנו ראיות לזה.

ואם האיש שהוא מספר לו הוא צורבא מרבנן צ"ע, ועי' בב"ב (קע"ד ע"ב) במעשה דמשה בר עצרא.)

וצא ולמד עד היכן החמירה התורה בענינים אלו, שאפילו אם הוא קרוב לשמיטה ונמנע להלוות להעני מיראת דבר השמיטה שהוא באמת קרוב להפסד, אעפ"כ נקרא עבור זה

בליעל כמו שנאמר השמר לך פן וגו' בליעל לאמר קרבה, וכמו דאמרינן בגיטין (ל"ו ע"א) נמנעו מלהלוות והיו עוברין על מה שכתוב בתורה השמר וגו', ועיין מה שכתב ר' יונה בש"ת במאמר ס"ז, ועל אחת כמה וכמה איש אחר שאין דבר זה נוגע לו כלל שיש לו למנוע את עצמו מלעכב לאחד שרוצה להשתתף עם העלוב הזה.

ואם מפני שלא גילה לו האיש הזה את שפל מעמדו, האונס דחקו, שחשב אם אגלה לו את האמת לא ירצה להשתתף עמי. ואולי קיבל על עצמו בשעה שפסק עבור העסק עם האיש העשיר הזה שלא ליקח מזה העסק מאומה למחייתו, רק מסיבה אחרת שיש לו, וכל זה פשוט לענ"ד.

אך יש לי צ"ע אם הוא מכיר לאיש שפל המצב הזה שאיבד לכמה אנשים מעות מפני גודל עניותו, אך האיש העשיר הזה אינו מכירו, אם יש לגלות לו או לא. הא פשיטא דאם שואלו על איש כזה, יש להשיב האמת. אך מסתפקנא אם יש לו לגלות מעצמו, וצ"ע. וכל זה הוא אפילו אם יושלמו הפרטים הנ"ל בכלל ט' ס"ב, דאי לאו הכי בודאי אסור.

ציור ב

פסקה א

(ג) **שיבטל מעצמו**. פירוש, בלתי רשות בית דין.

(ד) **אסור לגלות לו**. דבאחד בודאי הוא עושה עוולה בסיפורו וכנ"ל, ואפילו אם שנים יודעין את הענין ההוא ג"כ אסורין לספר לו מצד הדין (לבד מה שיש בזה מסייע ידי עוברי עבירה וכנ"ל בסוף ס"ב) כי לפי האופנים העיקריים שצריך להיתר זה הוא שיהא על פי דין ג"כ ככה (אם היו באים אותם המספרים והעידו דבריהם אלו בבית דין) כמו שעושה עתה האיש שמספרין לו ע"י סיפורם, ואילו בענין זה קשה מאוד לצייר לדינא שאם יעידו עדים על אחד שלא חשש בפעם אחרת לממון אחרים תתבטל עי"ז השותפות שעשה עם אדם אחר כל זמן שלא נראה עתה בעסק הזה עולה עליו, על כן סתמתי הדברים בפנים לאיסור.

ואם איתרמי שאופן ידיעתם עליו במה שהתנהג עד עתה בממון אחרים, הוא בענין שאם היו באים דבריהם אלו לבית דין היתה מתבטלת השותפות מצד הדין עי"ז, יהיה בזה הדין ככל הכללים שכתבנו לעיל בסעיף א' וב'.

וכן הדין אם רואים עתה שמתנהג בשותפות באופן שיהיה לבסוף הפסד גדול לשותפו, ושותפו אינו יודע מזה, ואילו היה יודע לא היה מתרצה לזה, שייך בזה ג"כ כל הכללים הנ"ל, ועיין היטב בסעיף ב' בפרטים שכתבנו שם.

ציור ה

פסקה א

(ה) **כל הפרטים הנ"ל**. וידע המעיין כי בדבר זה אינו מצוי שיושלמו כל הפרטים, ואפילו אי איתרמי שנשלמו אינו מותר לגלות רק קודם שנשתדך עמו, אבל אחר שנשתדך אסור לדבר מזה הענין כלל, כי מסתמא נתרצה לזה מאיזה טעם שהיה לו.

פסקה ד

(ו) **בגנות מעשה אבותיו**. ועיין היטב באהע"ז בסימן נ' ס"ה ובבית שמואל שם בסעיף קטן י"א.

ציור ו

פסקה א

(ז) **חשש איסור רכילות**. והיינו אפילו אם הצד השני אינו שואלו בענין זה.

(ח) **הפרטים הנ"ל**. ומפני שהקלקול יותר מצוי בענינים אלו לכן אחזרם כאן בהדיא ובמעט תוספות.

א. שיתברר אצלו מתחלה כי דבר זה הוא בכלל חולי הגוף, לאפוקי אם הוא רק חלוש בטבעו (כענין שאמרו קצירי ומריעי רבנן) אינו בכלל חולי.

ב. שלא יגדיל את ענין המחלה יותר ממה שהיא.

ג. שיכוין לתועלת המחותן, ולא מצד שנאת החתן. ובזה הפרט נכלל עוד ענין אחד, שיתבונן מתחלה אם תבוא תועלת מדיבורו, לאפוקי אם הוא משער שלא ישמע לו וישתדך עמו. ודבר זה מצוי מאוד בעניני השידוך כאשר כתבנו לעיל בכלל ט' בבמ' ח ס"ק ד'.

פסקה ב

(ט) **צריך**. ובזה אין צריך שום פרט, דפרט הראשון שיתבונן אם הוא ענין רע, פשוט דאינו שייך בזה. ופרט השני שלא יגדיל את העולה יותר ממה שהיא, ג"כ אינו שייך בזה, דאפילו אם יש בו ח"ו מעט מן המעט מזה ג"כ יצא מכלל עמיתך. אך צריך ליזהר, שאם הוא בעצמו אינו יודע מזה דבר, רק שמע, שלא יאמר שהוא יודע בעצמו בו אפיקורסות, דהלא אפילו הוא בעצמו אינו מותר רק לחוש לו ולאחריני, ואיך יאמר שהוא יודע בעצמו. ופרט הג' שיכוין לתועלת, ופרט הד' אם יכול לסבב בעצה אחרת, ג"כ אינו שייך בזה, וכנ"ל בחלק א' בכלל ח' ס"ה ע"ש.

פסקה ג

(י) **נתרצו בדבר**. אך גם בזה צריכים המנסים להתיישב היטב לפי ענין השידוך עד איזה גבול צריכה להגיע הידיעה שלו בתורה, ושלא יגדילו את חסרון ידיעתו יותר ממה שהוא, דאי לאו הכי עלול מאוד שיכשלו בלאו דלשה"ר דאורייתא עי"ז.

ציור ח

פסקה ג

(יא) **תועלת לחתן**. וגם בזה צריך שאר הפרטים הנ"ל בכלל ט' סעיף ב', וגם נראה דצריך בזה הפרט הג' דבסמוך.

פסקה ה

(יב) **שאר הפרטים**. היינו שלא יגדיל את האונאה יותר ממה שהיא, ויכוין רק לתועלת החתן ולא מצד שנאה, ויתר הדברים הנזכרים שם בכלל ט' סעיף ב' עי"ש. ופרט הראשון הנזכר שם נכלל באלו הג' פרטים שכתבנו פה.

ציור ט

פסקה א

(יג) **אם הוא רואה**. עי' לעיל בכלל ט' בבמ"ח ס"ק ט"ז.

(יד) **אסור לגלות לו**. דאפילו אם יושלמו כל הפרטים הנ"ל בכלל ט' סעיף ב', אעפ"כ אי אפשר לצייר בענין זה אופן שיהא מותר לגלות, דאפילו אם שמע מהמחותן בעצמו שאמר שכל מה שהוא מבטיח אינו רק לפנים ואין בדעתו ליתן שום דבר בזה, אעפ"כ אסור לגלות זה, דהא קודם לכל צריך שידע שלא יעשה מעשה על ידי דיבורו יותר מכפי שהיה יוצא על פי בית דין אם היה מעיד עליו בב"ד כאשר כתבנו לעיל בכלל ט' בחלק שני ובכלל י' בחלק א' בראיות ברורות לזה, וזה פשוט דאם היה בא מעשה כזה לבית דין לא היה מתבטל השידוך בשביל אמירת המחותן שאמר חוץ לבית דין (אם לא שהיה אומר דבריו בבית דין שאין בדעתו ליתן לו), דכיון שחייב עצמו בקנין גמור אמירתו אינה כלום, דהחתן יכול לכפותו שיקיים כפי התנאים שהותנו ביניהם.

ועוד הרי זה דומה למי שאמר איזיל ואיקטליה לדיקלא דפלניא, דאמרינן בשבועות (מ"ו ע"א) דעביד אינש דגזים ולא עביד. ואף דגם שם בודאי דמותר מתחלה לגלות לבעל הדקל כדי שישמור את דקלו, דהלא כבר ביארנו בחלק ב' בתחילת כלל ט' דאף בעניני ממון שייך לא תעמוד כו', היינו דוקא באם שיודיעו לא יעשה שום דבר רק ישמור את עצמו ממנו, אבל בעניננו דאיירינן שיעשה מעשה ע"י דיבורו וכנ"ל, בודאי שייך פה סברתם ז"ל עביד אינש דגזים ולא עביד, דכונתם הוא דדרכו של אדם להתנחם ולא לעשות אח"כ מה שהוא שלא כדין תורה, וא"כ בודאי דאסור לסבב לו שום היזק עבור זה

אפילו אם יושלמו כל הפרטים שבכלל ט', כיון שע"י בית דין לא היה מתבטל השידוך עבור זה, וא"כ יעשה החתן על פי דיבורו יותר מכפי הדין (ודבר זה דומה למה שמבואר בש"ת לר' יונה שאם רואה אחד אדם שעבר עבירה דאסור לגלות לבני אדם שמא עשה תשובה, ואע"ג דשם דוקא בבין אדם למקום, היינו משום דבממונא אין שייך לחשוב שמא עשה תשובה דהא בעינן עד דמהדר למריה וכמ"ש בברכות (י"ט ע"א), אבל אם לא ראינו שעבר עדיין, רק שדיבר דברי שטות בעלמא, בודאי דצריך לחשוב עליו שניחם על דיבוריו ההבלים, ואסור לסבב לו שום היזק עבור זה) וכל שכן אם לא שמע מהמחותן בעצמו, רק שאחרים סיפרו לו, או מפני טבעו הרע ושאר דברים כיוצא בזה, בודאי אין לו להתערב בזה כלל אחר שכבר נשתדך עמו.

ציור י

פסקה א

(**טו**) **שמותר לגלות**. ואפילו אם אינו רק יחידי בדבר, ג"כ אפשר דמותר לגלות, דהא דמצריכינן בכלל ט' ס"ה דוקא שנים (היכא דהוא מכיר את טבע האיש שהוא מספר לו שיעשה מעצמו עפ" י דיבורו) היינו משום דאינו רשאי לסבב ע"י דיבורו דבר שעל פי בית דין לא היה רשאי לעשות כן ע"י דיבורו ע"ש בסעיף הנ"ל, אבל כאן אפילו אם העיד עד אחד בבית דין שיש למשודכת חולי פנימי ג"כ אפשר דאין איסור לחתן לבטל השידוך בשביל זה ואין צריך לשלם לצד השני עבור הבושת שמביישם בזה, ועיין באהע"ז בסימן נ"א באחרונים לענין אם טוענת מאיס עלי מחמת קול שיצא עליו, וא"כ אפילו אם יתבטל השידוך על פי דיבורו ג"כ כדין הוא, ומפני שזה הדבר ספק בידי, על כן לא כתבתי בפנים דמותר לגלות אפילו היכי דהוא יודע שבודאי החתן יבטל השידוך ע"ז בלי שום טענה ומענה, רק בסתמא.

פסקה ב

(**טז**) **אין לו לגלות**. פשוט הוא, דכיון שאינו יודע בעצמו רק שמע מאחרים איך יסמוך על זה ויפסיד למשודכת, פן שקר הוא הדבר. ואפילו אם יאמר לחתן שאינו יודע בעצמו כי אם שמע, אם מכירו שאעפ"כ קרוב הוא שיסמוך על זה ויבטל השידוך מעצמו עבור זה בלי שום דרישה וחקירה, ג"כ נראה שאסור לגלות לו.

ציור יא

פסקה א

(**יז**) **מצוה לגלות**. ואף דהוא משער שבודאי יתבטל השידוך עבור זה, אעפ"כ אין לו לחוש לזה כלל. והוא הדין לענין אם הוא יודע במלמד אחד שיש בו אפיקורסות, מצוה

לגלות לבעלי הבתים, ואין לו לחוש להפסד המלמד כלל. ואם אינו יודע בעצמו רק שמע עליו, צריך ג"כ לגלות, ובלשון שמעתי, כמו גבי חתן.

(יח) **מהפרטים הנ"ל**. עיין לעיל בבמ"ח ס"ק ט'.